

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ : ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια:

Παρθενία Κοντογιάννη

**«Συμμετοχή φοιτητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο στην ελληνική ανώτατη
εκπαίδευση και κοινωνική προέλευση»**

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:

Ελένη Σιάνου – Κύργιου, Καθηγήτρια

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

2012

ΠΑΡΘΕΝΙΑ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ

**«ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΜΕ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

που υποβλήθηκε στο πλαίσιο του ΠΜΣ «Επιστήμες της Αγωγής»

του Τομέα Παιδαγωγικής

του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας

της Φιλοσοφικής Σχολής

του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ελένη Σιάνου-Κύργιου, Καθηγήτρια του Τμήματος
Φ.Π.Ψ

Εξεταστική Επιτροπή:

- 1. Ελένη Σιάνου –Κύργιου, Καθηγήτρια του Τμήματος Φ.Π.Ψ*
- 2. Θεοχάρης Αθανασιάδης, Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος Φ.Π.Ψ*
- 3. Ελένη Μαραγκουδάκη, Επίκουρη Καθηγήτρια του Τμήματος Φ.Π.Ψ*

**Ιωάννινα
2012**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
-----------------------	----------

Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΟΛΥ – ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

1.1. Οριοθέτηση των όρων μετανάστευση – μετανάστης.....	12
1.2. Ιστορική αναδρομή της μετανάστευσης.....	15
1.3. Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών.....	19
1.4. Το κοινωνικό προφίλ των μεταναστών στον ελληνικό χώρο	23

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΥ- ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

2.1. Φοιτητές στην ανώτατη εκπαίδευση: ποσοτική καταγραφή της παρουσίας τους.....	35
2.2. Αλλοδαποί φοιτητές στην ανώτατη εκπαίδευση: ιστορική ανασκόπηση.....	42
2.3. Αλλοδαποί φοιτητές στην ανώτατη εκπαίδευση: από το 2000 έως σήμερα.....	59

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΦΟΙΤΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

3.1. Εκπαιδευτική πολιτική για τους φοιτητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο: ιστορική ανασκόπηση.....	62
3.2. Εκπαιδευτική πολιτική για τους φοιτητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο: 2001 – 2011.....	64

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ

4.1. Ανώτατη εκπαίδευση και αναπαραγωγή των πολιτιστικών προνομίων: Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης του Pierre Bourdieu.....	71
4.2. Ο αναπαραγωγικός ρόλος της εκπαίδευσης	
4.2.1. Οι «κληρονόμοι», η ιδεολογία του «δώρου» και η νομιμοποίηση της αναπαραγωγής των κοινωνικών σχέσεων εξουσίας.....	75
4.2.2. Ο ρόλος της ανώτατης εκπαίδευσης στην αναπαραγωγή της κοινωνικής δομής.....	79

Β΄ ΜΕΡΟΣ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1. Η αναγκαιότητα της έρευνας.....	82
5.2. Ο σκοπός και οι στόχοι της έρευνας.....	86
5.3. Τα ερευνητικά ερωτήματα.....	87
5.4. Η μεθοδολογία της έρευνας	
5.4.1. Η επιλογή της ποιοτικής μεθοδολογίας.....	89
5.4.2. Η επιλογή της ημιδομημένης συνέντευξης.....	91
5.4.3. Η επιλογή του δείγματος και η αντιμετώπιση των ερευνητικών προβλημάτων.....	95
5.4.4. Η δεοντολογία των συνεντεύξεων.....	99
5.4.5. Η μαγνητοφώνηση και η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων.....	101
5.4.6. Η επιλογή του τρόπου ποιοτικής ανάλυσης των δεδομένων.....	103

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

1. Κοινωνική προέλευση

Πρώτο πεδίο: Κοινωνικό προφίλ φοιτητριών

6.1.1. Ατομικά στοιχεία (ηλικία, φύλο, εθνικότητα, χρόνια διαμονής στην Ελλάδα, οικογενειακή κατάσταση).....	109
6.1.2. Επίπεδο ελληνομάθειας.....	112
6.1.3. Εργασιακή απασχόληση στη χώρα υποδοχής.....	115
6.1.4. Εργασιακή απασχόληση στη χώρα προέλευσης.....	117

Δεύτερο πεδίο: Α. Κοινωνικά χαρακτηριστικά φοιτητριών

6.2.1. Επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα και επάγγελμα στη χώρα προέλευσης και τυχόν στη χώρα υποδοχής.....	119
6.2.2. Επίπεδο εκπαίδευσης της μητέρας και επάγγελμα στη χώρα προέλευσης και τυχόν στη χώρα υποδοχής.....	121
6.2.3. Επίπεδο εκπαίδευσης των υπόλοιπων μελών της οικογένειας (παππού ή γιαγιάς ή/ και αδελφών) και επάγγελμα στη χώρα προέλευσης και τυχόν στη χώρα υποδοχής.....	124
B. Πολιτιστικό κεφάλαιο οικογένειας (cultural capital).....	128

2. Εκπαίδευση στη χώρα προέλευσης

Τρίτο πεδίο: Η εκπαιδευτική διαδρομή στη χώρα προέλευσης

6.3.1. Περιγραφή της εκπαιδευτικής διαδρομής στη χώρα προέλευσης (δυσκολίες, επιδόσεις, ρόλος δασκάλων).....	134
6.3.2. Αντιλήψεις για την εκπαιδευτική διαδρομή στη χώρα προέλευσης.....	140
6.3.3. Φοίτηση στην ανώτατη εκπαίδευση της χώρας προέλευσης και απόκτηση τίτλων σπουδών.....	141

3. Συμμετοχή στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση

Τέταρτο πεδίο: Μετανάστευση και εκπαιδευτική διαδρομή στη χώρα υποδοχής

6.4.1. Λόγοι μετανάστευσης – κοινωνικό πλαίσιο κάτω από το οποίο συντελέστηκε.....	146
6.4.2. Λόγοι εγγραφής στο ελληνικό πανεπιστήμιο και επιλογή σχολής.....	150
6.4.3. Η φοίτηση: εξάμηνο σπουδών, επιδόσεις στα μαθήματα της σχολής και ύπαρξη τυχόν δυσκολιών.....	156
6.4.4. Προσδοκίες για την αξιοποίηση του πτυχίου.....	162
6.4.5. Αντιλήψεις για το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα	167
6.4.6. Ο παράγοντας «κλειδί» στην εκπαιδευτική διαδρομή.....	170

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	173
--------------------------------------	------------

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ.....	184
II. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ.....	189
ΠΗΓΕΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ.....	191

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παράρτημα Α: Απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις με τις φοιτήτριες.....	192
Παράρτημα Β: Νομοθετικά κείμενα.....	291

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από τα τέλη της δεκαετίας του '80 συντελείται στην Ελλάδα μια μεγάλη εισροή αλλογενών μεταναστών, η οποία προκαλεί ποικίλες αντιδράσεις και προβληματισμούς. Σύμφωνα με τη διεθνή μεταναστευτική εμπειρία οι κοινωνίες υποδοχής μετασχηματίζονται από τη μαζική παρουσία των νεοεισερχόμενων πληθυσμών, τόσο ως προς τη δημογραφική τους σύνθεση όσο και ως προς τις θεσμικές τους δομές. Ο παράγοντας όμως που κυρίως καθορίζει τις μακροπρόθεσμες συνέπειες των μεταναστευτικών εισροών είναι η διαδικασία της ενσωμάτωσης και της ένταξής τους στη χώρα υποδοχής.

Η εκπαιδευτική τους ένταξη, αποτελεί μια από τις πτυχές της ενσωμάτωσης και καταδεικνύεται ως ύψιστης σημασίας ζήτημα. Πιο συγκεκριμένα, η σχέση ανάμεσα στη συμμετοχή των αλλοδαπών φοιτητών στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση και στην κοινωνική τους προέλευση αποτελεί ζήτημα προς απάντηση στην παρούσα εργασία.

Ειδικότερα, το παρόν ερευνητικό εγχείρημα εστιάζει τον προβληματισμό του στις εκπαιδευτικές διαδρομές των φοιτητών/-τριών με μεταναστευτικό υπόβαθρο από τη χώρα προέλευσης στη χώρα υποδοχής και μελετά αν και σε ποιο βαθμό η κοινωνική τους προέλευση επιδρά σε αυτές και ιδιαίτερα στην απόφαση εγγραφής τους στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση. Πρόκειται για ένα ζήτημα που εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο προβληματισμού για τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στις εκπαιδευτικές διαδρομές του υποκειμένου και την κοινωνική του προέλευση. Κύρια αφορμή για τη μελέτη του ζητήματος αυτού ήταν η διαπίστωση πως η εκπαίδευση των αλλοδαπών φοιτητών της χώρας μας δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο συστηματικής διερεύνησης από μια κοινωνιολογική σκοπιά.

Οι σχετικές μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί εστιάζουν στο ζήτημα της εκπαίδευσης των αλλοδαπών μαθητών και εξετάζουν τους παράγοντες που επηρεάζουν τις σχολικές τους επιδόσεις. Σε άλλες έρευνες παρατίθενται ποσοτικά δεδομένα φοίτησης των αλλοδαπών μαθητών και φοιτητών στις διάφορες βαθμίδες εκπαίδευσης, τα οποία προέρχονται από την επεξεργασία στατιστικών στοιχείων ή από κάποιες μεγάλης κλίμακας έρευνες τα οποία, παρά την αδιαμφισβητούμενη προσφορά τους, δεν αποτελούν χρήσιμο εργαλείο για την κατανόηση και την ερμηνεία σχέσεων.

Το εμπειρικό αυτό έλλειμμα δεν μπορεί, για προφανείς λόγους, να καλυφθεί ούτε με τα ευρήματα ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί σε άλλες χώρες, καθώς υπάρχουν διαφορές στην οργάνωση και τη λειτουργία της ανώτατης εκπαίδευσης, ιδιαίτερα στο νομικό πλαίσιο εγγραφής των αλλοδαπών φοιτητών. Γενικότερα, οι διαφορές ανάμεσα στα συστήματα της ανώτατης εκπαίδευσης και στη σχέση τους με το κράτος, την οικονομία και την κοινωνία τροποποιούν και τις ρυθμίσεις για την εγγραφή των φοιτητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο σε αυτή.

Επίσης, τα ευρήματα των ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί στο παρελθόν δεν μπορούν πλέον να συνεισφέρουν ουσιαστικά, παρά μόνο σε ένα επίπεδο ιστορικής ανασκόπησης, καθώς η τρέχουσα πραγματικότητα διαφέρει σε μεγάλο βαθμό από αυτή των πρώτων δεκαετιών της μεταπολεμικής περιόδου. Η συνεχώς αυξανόμενη πολυπολιτισμική σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού, μετά τα μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα προς τη χώρα μας στις αρχές της δεκαετίας του 1990, επιβεβαιώνει το παραπάνω.

Σκοπός, λοιπόν, της παρούσας έρευνας είναι να καλύψει ένα κενό στην ελληνική βιβλιογραφία, εξετάζοντας το ζήτημα της συμμετοχής των αλλοδαπών φοιτητών στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση σε σχέση με την κοινωνική προέλευση από μια κοινωνιολογική άποψη. Εστιάζεται, πιο συγκεκριμένα στο πώς επενεργούν οι κοινωνικές ανισότητες στις κοινωνικά μειονεκτούσες ομάδες, όπως είναι οι αλλοδαποί φοιτητές/-τριες. Στο πλαίσιο αυτό διερευνώνται και οι εκπαιδευτικές τους διαδρομές από τη χώρα προέλευσης στη χώρα υποδοχής, προκειμένου να γίνει κατανοητή η εκπαιδευτική τους διαδρομή, η οποία αναμένεται ότι θα «φωτίσει» πτυχές της παρούσας εκπαιδευτικής τους πορείας.

Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκαν συνδυαστικά διάφορες μέθοδοι, όπως η επισκόπηση της βιβλιογραφίας, η καταγραφή της παρουσίας των αλλοδαπών φοιτητών στην ανώτατη εκπαίδευση στο πλαίσιο μιας ιστορικής ανασκόπησης και η επεξεργασία των στατιστικών στοιχείων που καταφέραμε να εντοπίσουμε. Αξιοποιήθηκαν, επίσης, τα δεδομένα της ποιοτικής έρευνας, τα οποία προέκυψαν μέσα από τη μέθοδο της ανάλυσης του περιεχομένου των ημι-δομημένων συνεντεύξεων που διενεργήθηκαν.

Το παρόν ερευνητικό εγχείρημα βασίζεται στις θεωρίες της κοινωνικής αναπαραγωγής και υιοθετεί τη θεώρηση εκείνη, η οποία υποστηρίζει ότι υπάρχουν οι φανερές και οι μη φανερές μορφές των κοινωνικών ανισοτήτων ως προς τη συμμετοχή στο πανεπιστήμιο, ιδιαίτερα για τις κοινωνικά μειονεκτούσες κατηγορίες,

όπως είναι οι φοιτητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο, οι οποίες διαφοροποιούν τις εκπαιδευτικές διαδρομές τους και κατά συνέπεια το ζήτημα της συμμετοχής τους και της μετάβασής τους στην αγορά εργασίας. Η κοινωνική προέλευση της οικογένειας, εντασσόμενη στο ευρύτερο πλαίσιο της κοινωνικής τάξης, παραμένει μία έννοια – κλειδί για να ερμηνευθούν οι εκπαιδευτικές διαδρομές των υποκειμένων, ιδιαίτερα μετά το βίωμα μιας μεταναστευτικής διαδικασίας. Η κοινωνική τάξη γενικότερα φαίνεται ότι καθορίζει σε μεγάλο βαθμό, σύμφωνα με τον Bourdieu, τις βασικές πτυχές της κοινωνικής ζωής και της ζωής των ατόμων σε σχέση με τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές τους διαδρομές. Η παραπάνω άποψη βρίσκει απόλυτη εφαρμογή ιδιαίτερα στις σύγχρονες κοινωνίες, όπου νέες μορφές κοινωνικής διάκρισης αναπτύσσονται.

Προκειμένου να ικανοποιήσει τους παραπάνω προβληματισμούς η παρούσα μελέτη δομήθηκε ως εξής: α) θεωρητικό μέρος και β) εμπειρικό μέρος.

Το θεωρητικό μέρος περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο οριοθετούνται οι όροι μετανάστευση και μετανάστης, γίνεται μια ιστορική αναδρομή της μετανάστευσης και διερευνάται το κοινωνικό προφίλ των μεταναστών στον ελληνικό χώρο, καθώς αποτελεί μια χώρα εισροής μεγάλου αριθμού αλλογενών. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια ποσοτική καταγραφή της παρουσίας των φοιτητών στην ανώτατη εκπαίδευση από τα μέσα περίπου του 1980 έως σήμερα. Επιχειρείται, επίσης, μια ιστορική ανασκόπηση της παρουσίας ειδικά των αλλοδαπών φοιτητών στην ανώτατη εκπαίδευση, η οποία εστιάζεται τόσο σε ποσοτικά στοιχεία όσο και στη γεωγραφική κατανομή και την επιλογή σπουδών τους, ενώ καταληκτικά εξετάζεται η ποσοτική παρουσία τους στην ανώτατη εκπαίδευση από το 2000 έως σήμερα. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μια αναφορά στην εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας για τους φοιτητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο και επιχειρείται μια ιστορική ανασκόπηση αλλά και μια αναφορά στις νομοθετικές ρυθμίσεις των τελευταίων ετών. Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζεται η σχέση ανάμεσα στην κοινωνική προέλευση και τη συμμετοχή στην ανώτατη εκπαίδευση σύμφωνα με τη θεωρία του γάλλου κοινωνιολόγου P.Bourdieu.

Το εμπειρικό μέρος της έρευνας αποτελείται από τρία κεφάλαια. Ειδικότερα στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται η αναγκαιότητα της έρευνας, ο σκοπός και οι στόχοι της, τα ερευνητικά ερωτήματα και η μεθοδολογία. Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται και αναλύονται τα αποτελέσματα της έρευνας, σύμφωνα με τους άξονες των ερευνητικών ερωτημάτων. Στο έβδομο κεφάλαιο καταγράφονται οι

διαπιστώσεις και τα πορίσματα που προέκυψαν από την ανάλυση, ενώ κατατίθενται και κάποιες προτάσεις προς την κατεύθυνση της εξομάλυνσης της συμμετοχής και της ένταξης των φοιτητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση.

Στο τέλος της εργασίας παρατίθεται η βιβλιογραφία, ελληνόγλωσση και ξενόγλωσση, που αξιοποιήθηκε για τη συγγραφή της παρούσας εργασίας και το παράρτημα που περιλαμβάνει τις συνεντεύξεις με τις φοιτήτριες, αλλά και τα σχετικά νομοθετικά κείμενα.

Με την ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω ιδιαιτέρως την Καθηγήτρια του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και επιβλέπουσα καθηγήτρια κυρία Ελένη Σιάνου – Κύργιου. Το αδιάλειπτο ενδιαφέρον της, η καθοδήγηση, οι πολύτιμες υποδείξεις και οι εύστοχες παρατηρήσεις της διέδρυναν σημαντικά τόσο την κατανόηση του ερευνητικού όσο και του θεωρητικού πλαισίου της παρούσας έρευνας και οδήγησαν στην ολοκλήρωσή της.

Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω θερμά τα υπόλοιπα μέλη της εξεταστικής τριμελούς επιτροπής, τον κύριο Θεοχάρη Αθανασιάδη, αναπληρωτή καθηγητή του Τμήματος Φ.Π.Ψ Ιωαννίνων και την κυρία Ελένη Μαραγκουδάκη, επίκουρη καθηγήτρια του Τμήματος Φ.Π.Ψ Ιωαννίνων, για τον κόπο στον οποίο υποβλήθηκαν να μελετήσουν και να κρίνουν την παρούσα εργασία.

Ακόμα ευχαριστίες οφείλω στις Προϊσταμένες των Γραμματειών του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης και του Παιδαγωγικού Τμήματος Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία του Πανεπιστημίου της Αθήνας, για τη συνεργασία τους και την πολύτιμη αρωγή τους στη συλλογή των ερευνητικών δεδομένων. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τις φοιτήτριες που συμμετείχαν στην έρευνα και απάντησαν με προθυμία σε όλες μου τις ερωτήσεις. Η παρούσα εργασία αφιερώνεται σε αυτές.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΟΛΥ – ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

1.1. Οριοθέτηση των όρων μετανάστευση - μετανάστης

Ο ορισμός της μετανάστευσης αποτελεί ένα θέμα αρκετά περίπλοκο εξαιτίας της πολυπλοκότητας του όρου. Ως μετανάστευση (migration) ορίζεται κάθε μετακίνηση ατόμων από μια περιοχή ή χώρα σε άλλη, ανεξάρτητα από τους λόγους που την προκαλούν. Όταν η μετακίνηση πραγματοποιείται εντός μιας επικράτειας χαρακτηρίζεται ως *εσωτερική μετανάστευση*, ενώ όταν πραγματοποιείται εκτός αυτής ως *εξωτερική*. Διακρίνεται επίσης ανάλογα με τη διάρκεια παραμονής του μετανάστη στη χώρα υποδοχής σε *βραχυπρόθεσμη* (short - term or temporary migration) και *μακροπρόθεσμη* (long -term or permanent migration). Η πρώτη αφορά μετακίνηση του ατόμου σε μια άλλη χώρα με σκοπό τη βελτίωση του βιοτικού του επιπέδου για διάστημα από τρεις έως δώδεκα μήνες και η δεύτερη αφορά μετακίνηση για χρονική περίοδο τουλάχιστον ενός έτους, που μπορεί φυσικά να παραταθεί. Τέλος, ανάλογα με τον τρόπο προορισμού η μετανάστευση διακρίνεται σε *ευρωπαϊκή ή ενδοευρωπαϊκή* και σε *υπερπόντια ή διηπειρωτική*, ενώ ανάλογα με τη νομική της υπόσταση χαρακτηρίζεται ως *νόμιμη ή παράνομη*.¹

Οι διαφορετικοί τρόποι ερμηνείας και προσέγγισης της μετανάστευσης εξηγούν και τους πολλούς ορισμούς που κατά περιόδους έχουν δοθεί. Ορισμένοι μελετητές ορίζουν τη μετανάστευση ως τη φυσική μετάβαση ατόμων και ομάδων από μια κοινωνία σε κάποια άλλη², ενώ κάποιοι άλλοι την ορίζουν ως τη μεταφορά ανθρώπινου και εργατικού δυναμικού από μια περιοχή σε μια άλλη³. Ορίζεται ακόμα ως μια κυκλική διαδικασία ατομική αλλά και ταυτόχρονα συλλογική που ξεκινάει από μια προσωπική απόφαση για εγκατάσταση σε άλλη χώρα και καταλήγει σε παλιννόστηση και επαναπατρισμό του ατόμου ή της πληθυσμιακής ομάδας⁴.

Ένα, όμως, από τα σημαντικότερα ζητήματα που τίθεται είναι κατά πόσο η μετανάστευση αποτελεί προϊόν ελεύθερης επιλογής και βούλησης ή είναι αποτέλεσμα

¹ Χαλιάπα, Α. (2009) *Η ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα, Η προβληματική της δεύτερης γενιάς*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, σσ. 20-22.

² Eisenstadt, S.N. (1955) *The Absorption of Immigrant*, London, Routledge and Kegan Paul.

³ Castles, St. & Kosack, G. (1984) *Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe*, London, Oxford University Press.

⁴ Χάντιγκτον, Σ.Π. (1999) *Η σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, Αθήνα, εκδ. Terzo Books, σσ. 273-274.

ευρύτερων γεωπολιτικών και διακρατικών δυναμικών. Το στοιχείο αυτό μας επιτρέπει να διακρίνουμε και να διαχωρίσουμε και τις διάφορες κατηγορίες των μετακινούμενων πληθυσμών. Οι *οικονομικοί μετανάστες* αποτελούν μια πρώτη κατηγορία. Πρόκειται για άτομα που εγκατέλειψαν τη χώρα τους με σκοπό την εγκατάστασή τους σε μια άλλη χώρα και την εύρεση προσωρινής ή μόνιμης εργασίας, προσδοκώντας μια καλύτερη ζωή. Στην κατηγορία της ελεύθερης μετακίνησης των οικονομικών μεταναστών συμπεριλαμβάνονται και τα άτομα που μεταναστεύουν για λόγους *οικογενειακής επανένωσης ή σχηματισμού οικογένειας* (π.χ. παιδιά ή γονείς που συνοδεύουν ή ακολουθούν το μετανάστη), ενώ θα μπορούσε να προστεθεί και η αλυσιδωτή μετανάστευση (*chain migration*), η οποία περιλαμβάνει και την έλευση φίλων, γνωστών, συγγενών του αρχικά αφιχθέντος μετανάστη. Μια άλλη κατηγορία μεταναστών αποτελούν οι *πολιτικοί πρόσφυγες* και οι *αιτούντες άσυλο*. Εγκαταλείπουν ακούσια τη χώρα τους λόγω πολιτικών πεποιθήσεων, διώξεων και παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναζητώντας άσυλο στους κόλπους μιας άλλης κοινωνίας, που δεν αντιμετωπίζει τα ίδια προβλήματα⁵. Διαμένουν νόμιμα στη χώρα και είναι αναγνωρισμένοι από τις ελληνικές Αρχές.

Επίσης, η δημιουργία και η σταδιακή διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και η καθιέρωση του δικαιώματος ελεύθερης διακίνησης και εγκατάστασης των εργαζομένων στις χώρες – μέλη της Ε.Ε (1.1.1998)⁶ καθιστά αυτόματα τους «μετανάστες» σε «διακινούμενους εργαζόμενους» στο πλαίσιο μιας ενιαίας ευρωπαϊκής πατρίδας. Στην ουσία πρόκειται για *μετακινούμενους πολίτες – εργαζόμενους εντός Ε.Ε.*

Η μετακίνηση για *εκπαιδευτικούς λόγους* σχετίζεται με τη μετανάστευση των νέων από τη χώρα καταγωγής σε άλλη χώρα για σπουδές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Μέσω αυτής αναπτύσσεται περαιτέρω η χώρα υποδοχής αλλά και η χώρα προέλευσης μετά τον επαναπατρισμό. Σύμφωνα με το Χασιώτη, το έτος 1980 η φοιτητική μετανάστευση έφτασε στον αριθμό των 39.786 ατόμων, αριθμός που ισοδυναμούσε με το 50% του αντίστοιχου φοιτητικού πληθυσμού του εσωτερικού⁷.

⁵ Μπάγκας, Χρ. και Παπαδοπούλου, Δ. (2006) *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, σσ. 12-13.

⁶ Λαφαζάνη, Δ. (2003) «Νέα μετανάστευση προς την Ελλάδα κατά την τελευταία εικοσαετία: Προσπάθεια για έναν πρώτο απολογισμό», στα πρακτικά του συνεδρίου, Η Κοινωνική Αλλαγή στην Ελλάδα, από το 1980 ως το 2001, Αθήνα, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Σεπτέμβριος 2004, σσ. 698-720.

⁷ Χασιώτης, Ι.Κ. (1993) *Επισκόπηση της Ιστορίας της Νεοελληνικής Διασποράς*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Βάνιας.

Αξίζει να αναφερθεί και μια αναδυόμενη κατηγορία, αυτή του «*διεθνικού μετανάστη*» που «...διατηρεί διαρκείς και ισχυρούς δεσμούς με τη χώρα καταγωγής, ακόμα και αν έχει ενταχθεί στη χώρα επανεγκατάστασης»⁸. Οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις είναι προφανείς και για τις δυο εμπλεκόμενες χώρες.

Τέλος, υπάρχει και ένας σημαντικός αριθμός μεταναστών που εισέρχονται παράνομα στη χώρα μας, οι «*λαθρομετανάστες*». Η παρουσία τους στην Ελλάδα σχετίζεται με κατώτερες και κακοπληρωμένες εργασίες χωρίς καμία επαγγελματική εξασφάλιση. Κινούνται στους χώρους της παραοικονομίας και οι αμοιβές τους είναι σημαντικά χαμηλότερες από αυτές των ντόπιων.

⁸ Χαλιάπα, Α. (2009) ό.π., σ. 26.

1.2. Ιστορική αναδρομή της μετανάστευσης

Η μετανάστευση αποτελεί αντικείμενο εκτενούς κοινωνιολογικής, ιστορικής και οικονομικής μελέτης, καθώς πρόκειται για ένα φαινόμενο το οποίο είναι άμεσα συνδεδεμένο με την ύπαρξη της ανθρωπότητας και το οποίο επιφέρει σημαντικές κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και δημογραφικές επιπτώσεις τόσο στη χώρα υποδοχής όσο και στη χώρα προέλευσης των μεταναστών.

Τα αίτια των μετακινήσεων ποικίλλουν από περίοδο σε περίοδο και από περιοχή σε περιοχή. Οι πρώτες μεταναστεύσεις παρουσιάστηκαν σε εποχές όπου πραγματοποιήθηκαν μεγάλες γεωγραφικές και κλιματολογικές αλλαγές στον πλανήτη, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την περίοδο των παγετώνων.⁹ Σε μεταγενέστερες περιόδους η αύξηση του πληθυσμού σε συγκεκριμένες περιοχές και ο συνακόλουθος περιορισμός του ζωτικού χώρου οδήγησαν σε ομαδικές μετακινήσεις ανθρώπων. Πρόκειται για τις εποχές που ο άνθρωπος ανακαλύπτει την καλλιέργεια της γης και αναγκάζεται να μετακινηθεί σε περιοχές εύφορες και κατάλληλες για εκμετάλλευση.¹⁰

Την περίοδο της κλασσικής αρχαιότητας οι μεταναστεύσεις χαρακτηρίζονται από μια πολυπλοκότητα ως προς τη μορφή τους, καθώς διάφορα κράτη επεκτείνουν την οικονομική και πολιτική τους επιρροή σε περιοχές με αξιόλογες προοπτικές σε διάφορους τομείς. Στα χρόνια αυτά ανθίζει ο θεσμός των αποικιών, κρατικών μονάδων δηλαδή με δική τους οργάνωση που σταδιακά γινόταν ανεξάρτητες, διατηρώντας όμως πάντα τους δεσμούς με την αντίστοιχη μητρόπολη. Εκεί συρρέουν και εγκαθίστανται προσωρινά ή μόνιμα μεγάλες ομάδες ανθρώπων από τα μητροπολιτικά εδάφη.

Μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα εμφανίζονται με προσκήνιο την Ευρώπη και στα χρόνια που προηγήθηκαν του Μεσαίωνα (3^{ος} – 4^{ος} αι. μ.Χ.). Οι μετακινήσεις αυτές οδήγησαν σε μόνιμες εγκαταστάσεις φύλων σε νέα εδάφη και σε σειρά φυλετικών επιμειξιών.

Στα νεότερα χρόνια την περίοδο ανάμεσα στα 1815 και 1915 σημειώνονται μεγάλα εκούσια μεταναστευτικά ρεύματα.¹¹ Εξήντα εκατομμύρια Ευρωπαίοι

⁹ Huntley, B. & Thompson, W. (1989) «Migration: Species Response to Climatic Variations Caused by Changes in Earth's Orbit», *Journal of Biogeography*, Vol. 16, σσ. 5-19.

¹⁰ Sanjek, R. (2003) «Rethinking migration, ancient to future», *Global Networks*, Vol. 3, σσ. 315-336.

¹¹ Η ιστορία γνώρισε και μεγάλα κύματα ακούσιας μετανάστευσης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η μετακίνηση σκλάβων από την Αφρική στην Αμερική.

μεταναστεύουν προς την Αμερική, την Αυστραλία και τη Νότια και Δυτική Αφρική. Τη Ρωσία εγκαταλείπουν δέκα εκατομμύρια άνθρωποι κινούμενοι προς την Κεντρική Ασία και τη Σιβηρία, ενώ δώδεκα εκατομμύρια Κινέζοι και έξι εκατομμύρια Ιάπωνες μετανάστευσαν στην Ανατολική και Νοτιοανατολική Ασία. Τα χρόνια του μεσοπολέμου το μεταναστευτικό ρεύμα περιορίζεται, ενώ μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο αρχίζει και πάλι να παρουσιάζει άνοδο.

Η μετανάστευση που πραγματοποιείται μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο μπορεί να διακριθεί, σύμφωνα με τον Zimmermann, σε τέσσερις φάσεις: την περίοδο της μεταπολεμικής προσαρμογής και ανεξαρτητοποίησης των αποικιών, της εργατικής μετανάστευσης, την περίοδο της περιορισμένης μετανάστευσης και τέλος, την περίοδο από τη διάλυση του σοσιαλισμού και έπειτα. Η πρώτη περίοδος ξεκινά από το 1945 και φτάνει μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '60. Περίπου στα είκοσι εκατομμύρια εκτιμάται ο αριθμός των προσφύγων από τον πόλεμο. Χώρες όπως η Μεγάλη Βρετανία, το Βέλγιο και η Ολλανδία επηρεάζονται από τις νέες συνθήκες¹².

Η δεύτερη περίοδος ξεκινά από το 1955 και εκτείνεται έως το 1973, όπου χώρες, όπως η Γερμανία, έχοντας ελλείψεις σε εργατικό δυναμικό, προκαλούν άνοιγμα για εργατική μετανάστευση. Στην περίοδο της περιορισμένης μετανάστευσης από το 1974 – 1988 κυριαρχεί η πολιτική και οικογενειακή μετανάστευση, ενώ πιστεύεται ότι ο αριθμός των παράνομων μεταναστών αυξήθηκε σημαντικά. Την τελευταία περίοδο, δηλαδή από το 1988 και μετά, όπου έχουμε και την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, η μετακίνηση μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων εντείνεται και λαμβάνει σημαντικές διαστάσεις. Οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης δέχονται αυτά τα προσφυγικά ρεύματα και πιο συγκεκριμένα οι χώρες της Νότιας Ευρώπης, οι οποίες από χώρες εκροής μεταναστών μετατράπηκαν σε χώρες εισροής μεταναστών και μόνιμες χώρες προορισμού.

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με τον Χασιώτη, η εξέλιξη του μεταναστευτικού φαινομένου χωρίζεται σε τρεις μεγάλες ιστορικές περιόδους¹³. Η πρώτη και μεγαλύτερη χρονικά περίοδος εκτείνεται από τα τέλη του 14^{ου} αιώνα έως το 1830, όπου πραγματοποιείται η ίδρυση του ελληνικού κράτους. Ελληνικοί πληθυσμοί εντοπίζονται στην Ιταλία, τη νότια Ουκρανία, την Κριμαία, τη Ρωσία, την Αυστρία και την Ουγγαρία.

¹² Zimmermann, K.F. (1995) «Tackling the European Migration Problems», *Journal of Economic Perspectives*, Vol 9, No.2, σσ. 45 -62.

¹³ Χασιώτης, Ι. Κ. (1993) ό.π., σσ. 41-75.

Η δεύτερη περίοδος του μεταναστευτικού φαινομένου αρχίζει μετά το 1830 και τελειώνει με την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ελληνικά μεταναστευτικά ρεύματα κινούνται προς ανατολικοευρωπαϊκές χώρες, ενώ οι ΗΠΑ συγκεντρώνουν επίσης μεγάλο αριθμό Ελλήνων μεταναστών. Πιο αναλυτικά, την περίοδο 1890-1910 το ένα δέκατο του πληθυσμού της Ελλάδας μεταναστεύει στην Αμερική, η οποία συγκεντρώνει τα μεγαλύτερα ποσοστά των Ελλήνων μεταναστών.¹⁴ Τη δεκαετία του 1930 ελληνικοί πληθυσμοί μετακινούνται προς τις χώρες της Ευρώπης και της Μεσογείου. Η Μουσούρου αναφέρει ότι «οι μισοί εκείνων που μετανάστευσαν από την Ελλάδα είχαν προορισμό χώρα της Ευρώπης περίπου 46%, λίγο λιγότεροι 40% είχαν προορισμό χώρα της Μεσογείου και 14% ήταν εκείνοι που μεταναστεύουν προς ΗΠΑ».¹⁵

Στην τρίτη περίοδο περιλαμβάνεται το διάστημα από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο έως σήμερα. Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '70 παρατηρείται μια μεγάλη αποδημία. Μεγάλο μέρος του πληθυσμού κατευθύνεται στις ΗΠΑ (12,9%), τον Καναδά (6,9%) και την Αυστραλία (14,2%) για προσωρινή ή μόνιμη εγκατάσταση. Ακόμα μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού όμως έχει ως προορισμό τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης και ιδιαίτερα την Ομοσπονδιακή Γερμανία, η οποία απορροφά τα 2/3 του συνόλου των Ελλήνων μεταναστών. Βασικές τους επιδιώξεις, εκτός από την αντιμετώπιση της ανεργίας, ήταν και η αποστολή εμβασμάτων πίσω στη χώρα και η ανάπτυξη δεξιοτήτων που θα τους χρησίμευαν μετά τον επαναπατρισμό τους. Σύμφωνα με τον Γκότοβο η μετακίνησή τους προς το εξωτερικό στόχευε «στην εξασφάλιση εκείνων των οικονομικών προϋποθέσεων που θα τους επιτρέψουν το ζητούμενο κοινωνικό μετασχηματισμό, δηλαδή την άνοδο στα μικρομεσαία και μεσαία στρώματα μετά την παλιννόστηση»¹⁶.

Στα μέσα της δεκαετίας του '70 και στις αρχές της δεκαετίας του '80 σημαντικός αριθμός αποδήμων επιστρέφει στην Ελλάδα. Ο Φακιολάς αναφέρει ότι μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '80 διέμεναν στην Ελλάδα με άδεια παραμονής περίπου 70.000 – 120.000 άτομα με ξένο διαβατήριο, ένας στους τέσσερις περίπου ομογενής. Όμως, μετά την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού η Ελλάδα αρχίζει να

¹⁴ Μάρκου, Γ. (1997) *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, Ελληνική και Διεθνής Εμπειρία*, Αθήνα, εκδ. Ηλεκτρονικές Τέχνες, σ. 19.

¹⁵ Μουσούρου, Α. (1991) *Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και στην Ευρώπη*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, σ. 27.

¹⁶ Γκότοβος, Α. και Μάρκου, Γ. και Φέριγκ, Μ. (1987) «Η σχολική επανένταξη των παλιννοστούντων μαθητών: μια πρώτη προσέγγιση (1^ο μέρος)», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τεύχος 34, σσ. 39-45.

δέχεται μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα από τις χώρες αυτές. Στις αρχές της δεκαετίας του '90 η Ελλάδα δέχεται πάνω από 250.000 ομογενείς και 800.000 αλλογενείς λαθρομετανάστες. Υπολογίζεται ότι τα 2/3 των μεταναστών προέρχονται από την Αλβανία, ένα 6% από τη Βουλγαρία και ένα 4% από τη Ρουμανία, ενώ οι υπόλοιποι από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και τις υπόλοιπες ηπείρους.¹⁷ Παρά το γεγονός ότι το βιοτικό τους επίπεδο παραμένει εξαιρετικά χαμηλό, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα χρόνια παραμονής τους στη χώρα, εντούτοις θέτουν ως στόχο τη βελτίωση των συνθηκών της ζωής τους και την ανάκτηση των πολιτικών τους ελευθεριών.

¹⁷Φακιολάς, Ρ. (2005) «Η επιδίωξη κοινής πολιτικής μετανάστευσης στην Ε.Ε», *Τάσεις: Ετήσια Οικονομική Επισκόπηση*, Αθήνα, σ. 36.

1.3. Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών

Η έννοια της «πολυπολιτισμικής» κοινωνίας¹⁸ δεν αποτελεί ιστορικά ένα νέο είδος κοινωνίας. Αντίθετα, οι απαρχές της βρίσκονται τόσο στην αρχαιότητα, όσο και στο μεσαίωνα, ενώ η ιστορία αποδεικνύει ότι όλες οι κοινωνίες χαρακτηρίζονται από ανομοιογένεια, άλλες σε μεγαλύτερο και άλλες σε μικρότερο βαθμό. Οι μετακινήσεις πληθυσμιακών ομάδων πέρα από τα γλωσσικά, πολιτισμικά και πολιτικά τους σύνορα αποτελούν σημαντικό παράγοντα στην ιστορική εξέλιξη του ανθρώπου και διαχρονικό στοιχείο της ανθρώπινης ιστορίας.

Η Ελλάδα, αποτελεί, λοιπόν, ένα είδος «πολυπολιτισμικής» κοινωνίας, καθώς στους κόλπους της ενσωματώθηκαν κατά περιόδους μεγάλα πληθυσμιακά μεταναστευτικά ρεύματα. Η ύπαρξη Τσιγγάνων στον ελλαδικό χώρο χρονολογείται ήδη από τον 14^ο αιώνα, ενώ η παρουσία της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη έχει επίσης μακράιωνη ιστορία.

Αποκαλυπτικό είναι και το παράδειγμα της ευρύτερης περιοχής της Μακεδονίας, όπου το 1912 κατοικούσαν περίπου 2.500.000 άνθρωποι. Από αυτούς σε μεγάλο ποσοστό εκπροσωπούνταν οι μουσουλμάνοι και οι σλαβόφωνοι χριστιανοί, ενώ μικρότερη, αλλά στατιστικά σημαντική, ήταν η παρουσία των ελληνόφωνων χριστιανών, των Βλάχων και των Εβραίων. Αλβανόφωνοι και τουρκόφωνοι χριστιανοί απάρτιζαν μικρές κοινότητες, ενώ ο αριθμός εκπροσώπησης των Τσιγγάνων παραμένει άγνωστος¹⁹. Επίσης, στην Ήπειρο και την Αλβανία, σύμφωνα με μια στατιστική του ελληνικού Υπ. Εξωτερικών το 1906, στα σαντζάκια Ιωαννίνων, Πρεβέζης και Ρεσαδιέ κατοικούσαν 252.800 άνθρωποι, από τους οποίους το 77,7% ήταν χριστιανοί (το 62,3% ελληνόφωνοι), το 20,3% μουσουλμάνοι (κατά τα $\frac{3}{4}$ αλβανόφωνοι και το $\frac{1}{4}$ ελληνόφωνοι) και ένα 2% Εβραίοι²⁰.

Στα νεότερα χρόνια και πιο συγκεκριμένα κατά τη δεκαετία του '70 η Ελλάδα δέχεται στους κόλπους της φτωχές πληθυσμιακές ομάδες αλλοδαπών εργαζομένων

¹⁸ Επιλέξαμε να χρησιμοποιήσουμε τον όρο «πολυπολιτισμικότητα» καθώς πολλοί ερευνητές, ανάμεσά τους και ο Hohmann, διαχωρίζουν τους όρους «πολυπολιτισμικότητα» (Multiculturalism) και «διαπολιτισμικότητα», δηλώνοντας με τον πρώτο την υφιστάμενη πραγματικότητα, το τι δηλαδή πράγματι συμβαίνει και με τον δεύτερο μια υποθετική πραγματικότητα, το τι δηλαδή θα έπρεπε να συμβαίνει.

¹⁹ Κωστόπουλος, Τ. (2007) *Πόλεμος και εθνοκάθαρση, η ξεχασμένη πλευρά μιας δεκαετούς εθνικής εξόρμησης 1912 - 1922*, Αθήνα, εκδ. Βιβλιόραμα, σ. 25. Πιο συγκεκριμένα, υπήρχαν 900.000 μουσουλμάνοι, 900.000 σλαβόφωνοι χριστιανοί, περίπου 360.000 ελληνόφωνοι χριστιανοί, σχεδόν 100.000 Βλάχοι και 70 – 90.000 Εβραίοι.

²⁰ Κωστόπουλος, Τ. (2007), ό.π., σ. 29.

(νόμιμων ή παράνομων) από χώρες όπως το Ιράν, το Ιράκ, την Ινδία, την Τουρκία (Κούρδοι), την Παλαιστίνη και τις Φιλιππίνες. Την ίδια χρονική περίοδο χώρες της Νότιας Ευρώπης, όπως η Ισπανία, η Ιταλία και η Πορτογαλία παρουσιάζουν επίσης αθρόες εισροές μεταναστών.

Στις δεκαετίες του 1980 και του 1990 το μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ελλάδα κορυφώνεται. Τη δεκαετία του 1980 η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ σε συνδυασμό με την οικονομική της ανάπτυξη αλλά και τη δημογραφική γήρανση τη μετέτρεψε σε χώρα υποδοχής μεταναστών.²¹ Ταυτόχρονα πραγματοποιούνται εισροές μεταναστών από τις Βαλκανικές χώρες, τη Μέση Ανατολή, την Αφρική και την Ασία. Το 1989 με την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού ένα μεγάλο κύμα μεταναστών από τη Ρουμανία, την Πολωνία και τη Γιουγκοσλαβία αναζητά διέξοδο στην Ελλάδα.²²

Λίγα χρόνια αργότερα, τη δεκαετία του 1990, μετά την κατάρρευση του καθεστώτος του Χότζα, επικρατεί μεγάλη εισροή Αλβανών μεταναστών στον ελληνικό χώρο. Πρόκειται για την πολυπληθέστερη μεταναστευτική ομάδα, αν και, σύμφωνα με την Κασιμάτη, δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί επακριβώς ο αριθμός τους, καθώς αφενός αποτελεί έναν «κινούμενο πληθυσμό» και αφετέρου «ένα μεγάλο ποσοστό εισέρχεται στον ελληνικό χώρο χωρίς τις νόμιμες διαδικασίες και επομένως δεν υπάρχει η δυνατότητα καταγραφής τους».²³ Οι παραπάνω μεταναστευτικές ομάδες αποτελούν τους «εθνοτικά άλλους (μη Έλληνες), οι οποίοι είναι πολίτες τρίτων χωρών που διασχίζουν τα σύνορα της ελληνικής επικράτειας εφοδιασμένοι ή όχι με τη σχετική γραφειοκρατικού χαρακτήρα νομιμοποίηση (τυπικοί μετανάστες, de facto μετανάστες)».²⁴

Την περίοδο αυτή, σύμφωνα με το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών και τα στοιχεία της απογραφής του 2001 ο αριθμός των αλλοδαπών που εισήλθαν στην Ελλάδα άγγιξε τις 762.191, αριθμός ο οποίος αντιστοιχεί στο 7% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Από αυτούς οι 438.036 είναι Αλβανοί υπήκοοι, αποτελώντας

²¹ Βεντούρα, Λ. (2006) «Ευρώπη και μεταναστεύσεις κατά τον 20^ο αιώνα», στο Μπάγκαβος, Χ. – Παπαδοπούλου, Δ. (επιμ.) *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, σ. 111.

²² Ζωγράφου, Α. (2003) *Διαπολιτισμική αγωγή στην Ευρώπη και την Ελλάδα*, Αθήνα, εκδ. Δαρδανός, σ. 183.

²³ Κασιμάτη, Κ. (2003) *Πολιτικές μετανάστευσης και στρατηγικές ένταξης. Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, σσ. 38-39.

²⁴ Γκότοβος, Α. (2007) «Μεταναστευτικές βιογραφίες και εκπαιδευτικές τροχιές. Ιδεολογίες, πραγματικότητες και ζητούμενα», *Επιστήμη και Κοινωνία*, σ. 41.

το 56% του συνόλου των μεταναστών.²⁵ Οι υπόλοιπες χώρες προέλευσης είναι η Βουλγαρία (35.104), η Γεωργία (22.875), η Ρουμανία (21.994), οι ΗΠΑ (18.140), η Ρωσική Ομοσπονδία (17.535), η Κύπρος (17.426), η Ουκρανία (13.616), το Ηνωμένο Βασίλειο (13.196), η Πολωνία (12.831), η Γερμανία (11.806), το Πακιστάν (11.130), η Αυστραλία (8.767).²⁶

Με την απογραφή του 2001 καταγράφεται σημαντική αύξηση στην εισροή και την παραμονή των μεταναστών στη χώρα μας την περίοδο 1991-2001 (Πίνακας 1).

Πίνακας 1: Πραγματικός πληθυσμός²⁷ της Ελλάδας κατά υπηκοότητα στα έτη των απογραφών κατά τη μεταπολεμική περίοδο (1951 – 2001)

Έτος	Έλληνες υπήκοοι		Ξένοι υπήκοοι στην Ελλάδα	Πραγματικός πληθυσμός
	στην Ελλάδα	στο εξωτερικό		
1951	7.602.230	37.413	30.571	7.632.801
1961	8.333.817	71.925	54.736	8.388.553
1971	8.676.073	218.908	92.568	8.768.641
1981	9.568.993	98.343	171.424	9.740.417
1991	10.092.624	41.910	167.276	10.259.900
2001	10.166.987	39.608	797.093	10.964.080

Πηγή: ΙΝ.Ε./Γ.Σ.Ε.Ε.-Α.Δ.Ε.Δ.Υ

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα οι ξένοι υπήκοοι στην Ελλάδα σημειώνουν μια σταθερή ανοδική πορεία από το 1951 έως το 1971, ενώ από το 1981 και μετά σημειώνεται σημαντική αύξηση. Συγκεκριμένα, ενώ ο αριθμός των αλλοδαπών που διέμεναν στην Ελλάδα το 1991 ήταν 167.276, μετά από δέκα χρόνια ο αριθμός αυτός πενταπλασιάστηκε φτάνοντας περίπου τις 800.000.²⁸

²⁵ Η Ελλάδα παραμένει η μόνη χώρα στην ΕΕ η οποία έχει μια εθνικότητα μεταναστών η οποία ξεπερνά το 50% του συνόλου των αλλοδαπών που βρίσκονται στη χώρα.

²⁶ http://www.ekke.gr/files/epikaira_themata.pdf.

²⁷ Με τον όρο πραγματικός πληθυσμός στον Πίνακα 1 εννοούμε «το συνολικό πληθυσμό που βρέθηκε και απογράφηκε κατά την απογραφή στο συγκεκριμένο αυτό τόπο, ανεξάρτητα από το αν διαμένει μόνιμα στον τόπο αυτό ή αν είναι προσωρινός-περαστικός» (<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%BB%CE%B7%CE%B8%CF%85%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>).

²⁸ Μπάγκαβος, Χ. και Παπαδοπούλου, Δ. (2006) *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, σσ. 50-51.

Τα μεγάλα, λοιπόν, μεταναστευτικά ρεύματα που κατέφθασαν στην Ελλάδα, εγκαταλείποντας οριστικά ή προσωρινά τον τόπο καταγωγής τους, οφείλονται στα ιδιαίτερα γεωγραφικά, ιστορικά, οικονομικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά της. Η γεωπολιτική της θέση στο σταυροδρόμι των τριών ηπείρων την καθιστά μια χώρα εύκολα προσβάσιμη. Πράγματι, όπως επισημάνθηκε, η πλειονότητα των μεταναστών στη χώρα μας προέρχεται από όμορες (Αλβανία, Ρουμανία, Τουρκία) ή κοντινές χώρες (Πολωνία, Ιράν, Ιράκ). Ακόμα, τα εκτεταμένα χερσαία σύνορα της χώρας (συνολικά 1.181 χιλιόμετρα) αλλά και το μεγάλο μήκος των ακτών της (15.021 χιλιόμετρα) διευκολύνουν την είσοδο των λαθρομεταναστών, καθώς καθίσταται ιδιαίτερα δυσχερής η φύλαξη και η αστυνόμευσή τους. Τέλος, μετά το 1974 και την επικράτηση των δημοκρατικών θεσμών, η Ελλάδα παρουσιάζει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης και προόδου και μπορεί να ανταποκριθεί στα σχέδια και τις επιδιώξεις των μεταναστών, ρυθμοί, βέβαια, οι οποίοι ανακόπτονται στα τέλη της δεκαετίας του '90.

1.4. Το κοινωνικό προφίλ των μεταναστών στον ελληνικό χώρο

Μετά από τριάντα σχεδόν χρόνια μεταναστευτικής εμπειρίας η ελληνική κοινωνία έχει επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από την είσοδο των μεταναστών, οι οποίοι αποτελούν το 10% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Θα σκιαγραφήσουμε, επομένως, το κοινωνικό προφίλ των μεταναστών που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα, καθώς θα αποτελέσουν τα ερευνητικά υποκείμενα της παρούσας εργασίας. Οι παράγοντες που απαρτίζουν το κοινωνικό τους προφίλ είναι η γεωγραφική κατανομή, το φύλο και η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, η επαγγελματική απασχόληση και το μορφωτικό τους επίπεδο.

° Γεωγραφική κατανομή

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ οι αστικές περιοχές φαίνεται να συγκεντρώνουν τον κύριο όγκο των μεταναστών σε ποσοστό 78,8%, ενώ το ποσοστό στις αγροτικές περιοχές αγγίζει το 21,2%. Πιο αναλυτικά, στην περιφέρεια της Αττικής διαμένει 1 στους 3 γηγενείς, ενώ για τους αλλοδαπούς η αντιστοιχία είναι μεγαλύτερη, είναι 1 στους 2. Ακολουθεί η περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας και συγκεκριμένα η πόλη της Θεσσαλονίκης με υψηλά ποσοστά συγκέντρωσης.

Αυτό οφείλεται στις περισσότερες ευκαιρίες εργασιακής απασχόλησης που παρέχουν οι αστικές περιοχές στους μετανάστες, καθώς και στην ύπαρξη διάφορων μεταναστευτικών δικτύων και κοινοτήτων, τα οποία λειτουργούν υποστηρικτικά και ενισχυτικά ιδιαίτερα για τους νεοεισερχόμενους μετανάστες.²⁹ Τα δίκτυα αυτά παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με τις ευκαιρίες απασχόλησης, τα επίπεδα των μισθών και τον τρόπο ζωής που υπάρχουν στη χώρα υποδοχής, ενώ ταυτόχρονα μειώνουν τα κόστη και τους κινδύνους που συνεπάγεται η αποδημία. Το κέντρο της πόλης αποτελεί συχνά την πύλη που οδηγεί στην «κοινωνική πόλη» και χρησιμοποιείται ως γεωγραφικό σημείο αναφοράς, ως τόπος συνάντησης και κυκλοφορίας ανθρώπων και πληροφοριών.³⁰

²⁹ Ρομπόλης, Σ. και Μπάγκαβος, Χ. και Χατζηβασιλόγλου, Α. (2006) «Ο ρόλος της μετανάστευσης στις μεταβολές του εργατικού δυναμικού και στη βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος στην Ελλάδα», στο Μπάγκαβος, Χ. – Παπαδοπούλου, Δ. (επιμ.), ό.π., σσ. 132-133.

³⁰ Ribas – Mateos, N. (2004) «How Can we Understand Immigration in Southern Europe», *Journal of Ethnic Migration Studies*, Vol. 30, No. 6, σσ. 1045-1063.

Στον πίνακα 2 που ακολουθεί καταγράφεται η διασπορά των αλλοδαπών στα διάφορα γεωγραφικά διαμερίσματα του ελληνικού χώρου. Παρατηρούμε ότι στην Αττική συγκεντρώνεται ο μεγαλύτερος αριθμός, 369.973 αλλοδαποί και ακολουθεί η Μακεδονία με 119.052 αλλοδαπούς. Η Πελοπόννησος με 76.034 αλλοδαπούς, η λοιπή Στερεά Ελλάδα και η Εύβοια με 46.373 και η Κρήτη με 40.413 παρουσιάζουν επίσης μεγάλα ποσοστά. Έπονται τα νησιά του Αιγαίου, η Θεσσαλία, τα Ιόνια νησιά, η Ήπειρος και η Θράκη.

Πίνακας 2: Διασπορά των αλλοδαπών κατά γεωγραφικά διαμερίσματα (2006)

Γεωγραφικά διαμερίσματα	Αλλοδαποί
Αττική	369.973
Λοιπή Στερεά Ελλάδα και Εύβοια	46.373
Πελοπόννησος	76.034
Ιόνιοι νήσοι	19.460
Ήπειρος	15.690
Θεσσαλία	31.950
Μακεδονία	119.052
Θράκη	5.053
Νήσοι Αιγαίου	37.815
Κρήτη	40.413
Σύνολο	761.813

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2006

Καταληκτικά, στις μέρες μας διαπιστώνεται μια διαφορετική μορφολογία της μετανάστευσης. Ενώ παλαιότερα λόγοι κυρίως οικονομικοί ωθούσαν τα άτομα στη μετανάστευση, σήμερα δεν είναι λίγες και οι γυναίκες που ωθούνται σε μια ατομική απόφαση μετανάστευσης. Ένα μεγάλο μέρος αυτών έχει μια καλή εκπαιδευτική υποδομή και διαθέτει εξειδικευμένες γνώσεις, πρόκειται κυρίως για γυναίκες από τις πρώην ανατολικές χώρες. Η προσπάθεια κατάκτησης ενός νέου κοινωνικού επιπέδου ζωής μέσα από ένα περιβάλλον ευνοϊκότερο από άποψη ευκαιριών και δυνατοτήτων, οι πιέσεις που δέχθηκαν λόγω πολιτικών ή θρησκευτικών αντιλήψεων αλλά και

αρνητικοί παράγοντες που παρεμποδίζουν τη μορφωτική, πνευματική, καλλιτεχνική και ψυχαγωγική ζωή ενός τόπου αποτελούν μερικούς μόνο από τους κυριότερους λόγους της μετανάστευσής τους.

ο Κατανομή κατά φύλο και ηλικία

Έχει διαπιστωθεί, με βάση τη μελέτη του Mediterranean Migration Observatory το 2004, ότι η αναλογία των δύο φύλων στις διάφορες εθνικότητες των αλλοδαπών δεν είναι σταθερή. Σε ορισμένες εθνικότητες παρατηρούνται μεγάλες διαφοροποιήσεις, ενώ σε άλλες υπάρχει σχετική ισορροπία στην αναλογία των δύο φύλων.³¹

Πιο αναλυτικά, οι Ασιατικές χώρες (Πακιστάν, Μπαγκλαντές και Ινδία) καθώς και η Συρία και η Αίγυπτος έχουν σχεδόν εξ ολοκλήρου ανδρικό πληθυσμό σε ένα ποσοστό που κυμαίνεται περίπου στο 80%, κυρίως λόγω του θρησκευτικού και φυλετικού ρατσισμού. Η Αλβανία και η Ρουμανία εκπροσωπούνται με ποσοστό 60%, ενώ στην Ουκρανία, στις Φιλιππίνες και τη Μολδαβία υπερσχύει ο γυναικείος πληθυσμός σε ποσοστό της τάξης του 70%. Ποσοστά γυναικείου πληθυσμού που ανέρχονται στο 50 - 60% του συνολικού πληθυσμού κατέχουν άλλες σημαντικές αριθμητικά εθνικότητες όπως η Βουλγαρία, η Γεωργία, η ΗΠΑ, η Κύπρος, η Ρωσία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία και η Πολωνία.

Τέλος, οι Πακιστανοί που το ποσοστό του πληθυσμού τους αγγίζει το 1,4% επί του συνολικού αριθμού των μεταναστών στην Ελλάδα δεν έχουν σχεδόν καθόλου γυναικείο πληθυσμό. Η θέση τους στην αγορά εργασίας φαίνεται να αποτελεί τον κυριότερο λόγο που εξηγεί τα προαναφερθέντα ποσοστά.

Η κατά ηλικία δομή του μεταναστευτικού πληθυσμού είναι ιδιαίτερα νεανική σε σχέση με την αντίστοιχη του γηγενούς πληθυσμού. Στην πλειονότητά τους, όπως προκύπτει από τον Πίνακα 3, οι μετανάστες είναι άτομα κυρίως νεαρής ηλικίας, στο μεγαλύτερο μέρος τους κάτω των 35 ετών, με ένα μικρό ποσοστό να υπερβαίνει το 50^ο έτος της ηλικίας. Το ποσοστό των αλλοδαπών μεταναστών που βρίσκονται στην ηλικία των 25 - 44 ετών κυμαίνεται στο 45,6% επί του συνολικού πληθυσμού, ενώ για τους Έλληνες το ποσοστό αυτό ανέρχεται μόλις στο 28,9%. Επίσης, το ποσοστό εκπροσώπησης τους στην ηλικιακή ομάδα των 45 - 64 ετών ανέρχεται στο 3,4%, ενώ των Ελλήνων στο 18,1%.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ από την απογραφή του πληθυσμού το 2001 η γήρανση του ελληνικού πληθυσμού σε σχέση με την ηλικιακή σύνθεση των

³¹ Χαλιάπα, Α. (2009) ό.π., σσ. 68 - 70.

μεταναστών λαμβάνει τη μέγιστη τιμή του 14,10% στις ηλικίες 25 - 29, ενώ η αντίστοιχη τιμή για τον ελληνικό πληθυσμό φθάνει μόλις το 7,10%.

Πίνακας 3: Κατανομή Ελλήνων και Αλλοδαπών στο συνολικό πληθυσμό και κατά ηλικία (2007)

	Αλλοδαποί	Έλληνες
Συν. Πληθ.	762.191	10.201.829
Ηλικία 0-14	16,70%	15,10%
15-24	20,10%	13,80%
25-44	45,60%	28,90%
45-64	3,40%	18,10%

Πηγή: Κ.Ε.Θ.Ι., 2007

ο Οικογενειακή κατάσταση

Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 4 οι άγαμοι άνδρες που διαμένουν στην Ελλάδα είναι περισσότεροι έναντι των γυναικών, ενώ οι έγγαμοι άνδρες παρουσιάζουν μικρή διαφορά σε σχέση με τις γυναίκες. Στις κατηγορίες χήροι, διαζευγμένοι και σε διάσταση υπερισχύει σημαντικά ο αριθμός των γυναικών έναντι των ανδρών. Πιο αναλυτικά, το 52% των μεταναστών είναι έγγαμοι και το 44% άγαμοι. Για τους άνδρες τα ποσοστά έγγαμων και άγαμων είναι περίπου ίσα, ενώ για τις γυναίκες υπάρχουν σημαντικές διαφορές καθώς το 61% είναι έγγαμες και το 28% άγαμες.

Πίνακας 4: Αλλοδαποί κατά φύλο και οικογενειακή κατάσταση (2006)

Οικογενειακή κατάσταση	Σύνολο	Άντρες	Γυναίκες
Σύνολο	761.813	415.368	346.445
Άγαμοι	337.298	211.502	125.796
Έγγαμοι	367.526	187.718	179.808
Χήροι	25.110	5.753	19.357
Διαζευγμένοι	22.710	6.753	15.957
Σε διάσταση	9.169	3.642	5.527

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2006.

^ο Επαγγελματική απασχόληση

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Εθνικού Παρατηρητηρίου της Απασχόλησης, όπως αυτά παρουσιάζονται στον Πίνακα 5, μπορούμε να εντοπίσουμε τα επαγγέλματα των μεταναστών όπως οι ίδιοι τα δήλωσαν στην αίτηση νομιμοποίησής τους το 1998. Τίθενται βέβαια κάποιες επιφυλάξεις ως προς την εγκυρότητα των δηλώσεων, καθώς μόνο το 42% των μεταναστών δήλωσαν επάγγελμα, ενώ δεν είναι σαφές αν το δηλωθέν επάγγελμα είναι αυτό που ασκούσε ο μετανάστης στην πατρίδα του ή αυτό που ασκεί στην Ελλάδα. Επίσης, αρκετοί μετανάστες άλλοτε υποβαθμίζουν και άλλοτε αναβαθμίζουν τις δεξιότητές τους προκειμένου να βρουν καλύτερη εργασία ή καλύτερη αμοιβή.

Πίνακας 5: Κατανομή μεταναστών κατά φύλο και δηλωθέν επάγγελμα (1998)

Επάγγελμα	Σύνολο	%	Άνδρες	%	Γυναίκες	%
Ανειδίκευτοι και χειρώνακτες	82.154	55,8	65.911	58,3	14.590	47,3
Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, αλιείς, Δασοκόμοι	14.603	9,9	13.086	11,6	1.318	4,3
Ειδικευμένοι τεχνίτες	24.385	16,6	21.750	19,2	2.056	6,7
Απασχολούμενοι σε υπηρεσίες και πωλήσεις	9.103	6,2	2.714	2,4	6.181	20
Επιστήμονες και καλλιτέχνες	4.198	2,9	2.076	1,8	2.034	6,6
Υπάλληλοι γραφείου	4.020	2,7	2.562	2,3	1.204	3,9
Τεχνικοί και βοηθοί	5.007	3,4	1.747	1,5	3.135	10,2
Χειριστές μηχανών	3.450	2,3	3.191	2,8	162	0,6
Διευθυντικά και διοικητικά στελέχη	250	0,3	105	0,1	141	0,5
Δεν δήλωσαν	205.462		142.359		88.446	
Σύνολο	352.632	100	255.503	100	119.267	100

Πηγή: Εθνικό Παρατηρητήριο Απασχόλησης

Όμως, παρά τις όποιες επιφυλάξεις ο πίνακας παρέχει μια σαφή εικόνα των επαγγελμάτων των μεταναστών. Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα ένα μεγάλο ποσοστό των μεταναστών (58,3%) είναι ανειδίκευτοι εργάτες, ενώ είναι σαφής η υπεροχή των γυναικών στις υπηρεσίες και πωλήσεις, στα επιστημονικά και καλλιτεχνικά επαγγέλματα καθώς και στους τεχνικούς και βοηθούς. Προς αυτή την κατεύθυνση συνέβαλε και το γεγονός ότι οι αλλοδαποί εξαιτίας της εθνικότητάς τους, δεν έχουν τα ίδια εργασιακά δικαιώματα με τους γηγενείς για να απασχοληθούν στο δημόσιο τομέα.

Ο πίνακας 6 παρουσιάζει, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ (2006), τα επαγγέλματα των αλλοδαπών εργαζομένων στην Ελλάδα ανά φύλο και ομάδες ατομικών επαγγελμάτων.

Πίνακας 6: Κατανομή αλλοδαπών εργαζομένων κατά φύλο και ομάδες ατομικών επαγγελμάτων (2006)

Ομάδες ατομικών επαγγελμάτων	Σύνολο	Άντρες	Γυναίκες
Σύνολο	391.624	270.738	120.886
Ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα	9.210	6.586	2.624
Πρόσωπα που ασκούν, επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	12.671	6.587	6.084
Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	7.278	4.057	3.221
Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	8.520	4.096	4.424
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	40.889	19.421	21.478
Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	26.972	19.118	7.854
Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	105.856	100.413	5.443
Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων, εξοπλισμού και συναρμολογητές	17.148	14.828	2.320

Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	144.479	82.066	62.413
Δε δήλωσαν σαφώς το επάγγελμά τους	18.591	13.566	5.025

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2006

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι η εικόνα αρκετά χρόνια αργότερα παρουσιάζεται ελάχιστα διαφοροποιημένη σε σχέση με τα στοιχεία που έδωσε στη δημοσιότητα το Εθνικό Παρατηρητήριο της Απασχόλησης το 1998. Από τον Πίνακα 7 γίνεται σαφές ότι τα ποσοστά των μεταναστών που απασχολούνται σε ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά επαγγέλματα του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα παραμένουν εξαιρετικά χαμηλά. Επίσης, ελάχιστοι είναι οι μετανάστες που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα καθώς και οι τεχνολόγοι, οι τεχνικοί βοηθοί αλλά και οι υπάλληλοι γραφείου. Επαγγέλματα όπως αυτά των τεχνιτών, των ανειδίκευτων εργατών, των χειρώνακτων, των μικροεπαγγελματιών, των απασχολούμενων στην παροχή υπηρεσιών καθώς και των πωλητών σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο τμήμα των αλλοδαπών εργαζομένων. Οι ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς καθώς και οι χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων, εξοπλισμού και συναρμολογητές ακολουθούν με μικρότερη εκπροσώπηση. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι οι άντρες υπερέχουν σε όλες τις επαγγελματικές κατηγορίες με εξαίρεση αυτή των απασχολούμενων στην παροχή υπηρεσιών και των πωλητών σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές, στην οποία οι γυναίκες υπερτερούν αριθμητικά.

Σε γενικές γραμμές διαπιστώνεται ότι οι αλλοδαποί εργαζόμενοι απασχολούνται σε θέσεις εργασίας τις οποίες οι γηγενείς δε θα επέλεγαν εύκολα, εξαιτίας των χαμηλών ημερομισθίων και της επικινδυνότητάς τους. Οι συνθήκες όμως εργασίας διαφέρουν ανάμεσα και στους αλλοδαπούς εργαζόμενους, καθώς οι νόμιμοι μετανάστες καταφέρνουν συνήθως να εξασφαλίσουν καλύτερες συνθήκες εργασίας σε σχέση με αυτούς που δεν έχουν 'χαρτιά', των οποίων οι συνθήκες εργασίας είναι σαφώς δυσμενέστερες.

Καταληκτικά, σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2001 διαπιστώνεται ότι, παρότι το εκπαιδευτικό επίπεδο αρκετών αλλοδαπών εργαζομένων θεωρείται 'καλό', εντούτοις η συγκέντρωσή τους στα κατώτερα κοινωνικο –

οικονομικά επαγγέλματα παραμένει υψηλή. Για το λόγο αυτό ο Δημουλάς αναφέρει ότι: «... η ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία, οριοθετείται και περιορίζεται στην κατώτερη κοινωνική ιεραρχία, η οποία και διαμορφώνει το πλαίσιο για τη μελέτη της επίδρασης των μηχανισμών κοινωνικής ένταξης στο εύρος των υποδεέστερων επαγγελμάτων». ³²

³² Δημουλάς, Κ. (2006) «Παράμετροι ένταξης των οικονομικών μεταναστών στην ελληνική κοινωνία: Η περίπτωση της Περιφέρειας Αττικής», στο Μπάγκαβος, Χ. – Παπαδοπούλου, Δ. (επιμ.), ό.π., σσ. 262-263.

^ο Επίπεδο εκπαίδευσης

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα στοιχεία που αφορούν το μορφωτικό επίπεδο των μεταναστών. Από τον Πίνακα 7 παρατηρούμε ότι οι περισσότεροι μετανάστες έχουν τελειώσει τη μέση εκπαίδευση σε ποσοστό 51%, ενώ ένα μικρότερο ποσοστό (9,1%) έχει πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Το ποσοστό των αναλφάβητων είναι ιδιαίτερα χαμηλό (1,9%). Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει και το γεγονός ότι το μορφωτικό επίπεδο των γυναικών είναι υψηλότερο από αυτό των ανδρών. Το ποσοστό των γυναικών που έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση αγγίζει το 57% έναντι 48,8% που είναι για τους άνδρες. Στην τριτοβάθμια εκπαίδευση η διαφορά μεγαλώνει ακόμα περισσότερο καθώς το ποσοστό για τις γυναίκες είναι 16,4%, ενώ για τους άνδρες μόνο 6,6%.

Πίνακας 7: Κατανομή μεταναστών κατά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης (1998)

Επίπεδο Εκπαίδευσης	Σύνολο	%	Ανδρες	Γυναίκες	Έρευνα Εργατικού Δυναμικού 1998			
					Αλλοδαποί	%	Έλληνες	%
Αγράμματοι	6.628	1,9	5.208	1.193	3.237	1,4	304.284	3,6
Πρωτοβάθμια	137.252	38	112.089	22.946	57.369	25,1	3.647.699	43,0
Δευτεροβάθμια	183.947	51	128.337	52.113	122.021	53,4	3.182.066	37,5
Τριτοβάθμια	33.015	9,1	17.295	15.010	45.696	20,0	1.357.793	16,0
Σύνολο	360.842		262.929	91.262	228.323		8.491.842	

Πηγή: ΕΣΥΕ και Έρευνα Εργατικού Δυναμικού 1998

Από τον πίνακα προκύπτουν και σημαντικές διαφορές μεταξύ των αλλοδαπών και των Ελλήνων. Οι αλλοδαποί υπερέχουν αριθμητικά στα υψηλά επίπεδα εκπαίδευσης και το μορφωτικό τους επίπεδο κρίνεται ιδιαίτερα ικανοποιητικό. Σύμφωνα με τα Στοιχεία της Απογραφής Πληθυσμού το 2001, οι Έλληνες απόφοιτοι ανωτάτων σχολών αγγίζουν 8,20% και οι μετανάστες το 7,17% στο σύνολο της χώρας, ενώ στην περιφέρεια της Αττικής το ποσοστό ανέρχεται σε 11,25% και σε 8,89% αντίστοιχα. Στη μέση εκπαίδευση το ποσοστό των Ελλήνων αποφοίτων φτάνει το 22,34% και των μεταναστών το 26,3%, ενώ στην Αττική το ποσοστό αγγίζει το 22,09% και το 29,0% αντίστοιχα. Το μορφωτικό επίπεδο, λοιπόν, των Ελλήνων και των μεταναστών στη χώρα παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες.³³

Ανακεφαλαιωτικά ένας στους τέσσερις αλλοδαπούς είναι απόφοιτος μέσης εκπαίδευσης, ένας στους πέντε απόφοιτος δημοτικού, ένας στους έξι απόφοιτος γυμνασίου, ένας στους πέντε δεν έχει ολοκληρώσει την πρωτοβάθμια εκπαίδευση (δημοτικό) και τέλος ένας στους δέκα κατέχει πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης παρουσιάζουν οι προερχόμενοι από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ (Ουκρανία, Ρωσία, Γεωργία, Πολωνία και Ρουμανία). Σχετικά πιο χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης εμφανίζουν οι μετανάστες από τη Βουλγαρία, την Αλβανία και το Πακιστάν. Το στοιχείο αυτό επιβεβαιώθηκε και στην παρούσα έρευνα, καθώς η πλειονότητα των αλλοδαπών φοιτητριών προέρχονταν από χώρες της πρώην ΕΣΣΔ.

Δεν είναι όμως λίγες οι περιπτώσεις που το μορφωτικό επίπεδο των μεταναστών δεν ανταποκρίνεται στην εργασιακή τους απασχόληση, στοιχείο το οποίο επιβεβαιώθηκε και στην παρούσα έρευνα σε ορισμένες περιπτώσεις αλλοδαπών φοιτητριών. Πτυχιούχοι, λοιπόν, μετανάστες που διαμένουν στην Ελλάδα αναγκάζονται να ασκούν κυρίως χειρωνακτικά επαγγέλματα που χαρακτηρίζονται από χαμηλή ή/ και μεσαία εξειδίκευση.³⁴

³³ Δημουλάς, Κ. (2006), ό.π., στο Μπάγκαβος, Χ. – Παπαδοπούλου, Δ. (επιμ.), ό.π., σσ. 258-259.

³⁴ Νικολάου, Γ. (2000) *Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο. Από την «ομοιογένεια» στην πολυπολιτισμικότητα*, Αθήνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, σ. 42.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΥ – ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

2.1. Φοιτητές στην ανώτατη εκπαίδευση: ποσοτική καταγραφή της παρουσίας τους

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, οι πολιτικές για την ανώτατη εκπαίδευση έχουν ορισμένες κύριες και κοινές κατευθύνσεις. Μια από αυτές είναι και η επέκτασή της, η οποία είναι εντυπωσιακή τις τελευταίες δεκαετίες και αποτελεί προτεραιότητα των πολιτικών που εφαρμόζουν οι κυβερνήσεις στα περισσότερα κράτη, θέτοντας ως επίσημο στόχο την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών. Οι πολιτικές αυτές, οι οποίες βασίζονται στη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου, που διατυπώθηκε τη δεκαετία του 1960 στις ΗΠΑ από τον Schultz, συνδέουν το πανεπιστήμιο με την οικονομική ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα του κράτους.

Η επέκταση αυτή αποτελεί τη σημαντικότερη μορφή επένδυσης για τα κράτη, καθώς μπορεί να τα οδηγήσει στην ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητά τους, εξασφαλίζοντας εργατικό δυναμικό με υψηλή εξειδίκευση. Παράλληλα αποτελεί σημαντική μορφή επένδυσης για τα άτομα, τα οποία αποκτούν μέσω αυτής υψηλού επιπέδου προσόντα, τα οποία τους βοηθούν να αντιμετωπίσουν τις διαρκώς αυξανόμενες απαιτήσεις στην αγορά εργασίας και να ασκήσουν επαγγέλματα με υψηλές αποδοχές και προοπτικές εργασίας.

Με βάση τα παραπάνω, η επέκταση της ανώτατης εκπαίδευσης εξυπηρετεί όχι μόνο οικονομικούς αλλά και κοινωνικούς στόχους. Προωθεί την ισότητα των ευκαιριών ως προς τη συμμετοχή και παρέχει περισσότερες ευκαιρίες σε μεγαλύτερα τμήματα του πληθυσμού, όπως είναι οι μειονεκτούσες κοινωνικά ομάδες, να επενδύσουν στην ανώτατη εκπαίδευση.

Πιο αναλυτικά διαπιστώνεται ότι από τη δεκαετία του 1980 στις χώρες της δυτικής Ευρώπης η διεύρυνση της συμμετοχής στην ανώτατη εκπαίδευση αποτελεί βασική προτεραιότητα της εκπαιδευτικής πολιτικής. Έχει ως συνέπεια την αύξηση των φοιτητών, αφού, για παράδειγμα, το 1991 ο αριθμός των εγγραφέντων διεθνώς ήταν 68 εκατομμύρια, ενώ το 2004 ανέρχονταν στα 132 εκατομμύρια, παρουσιάζοντας μέση ετήσια αύξηση 5,1%.

Ειδικότερα στο «Λευκό Βιβλίο για την Εκπαίδευση και την Κατάρτιση» τονίζεται ότι, μόνο μέσω της επέκτασης της ανώτατης εκπαίδευσης θα αναβαθμιστούν οι δείκτες της γνώσης και θα παραχθεί το απαιτούμενο εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό που θα είναι ικανό να ανταποκριθεί στις νέες απαιτήσεις της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και της «κοινωνίας της γνώσης»³⁵. Με αυτό τον τρόπο η Ευρωπαϊκή Ένωση θα μπορέσει να καταπολεμήσει τη μακροχρόνια ανεργία και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Η Διακήρυξη της UNESCO (1998) για την ανώτατη εκπαίδευση του 21^{ου} αιώνα θέτει αντίστοιχες προβληματικές. Προβάλλει ως στόχο την εξασφάλιση ισότιμων συνθηκών πρόσβασης σε αυτήν. Στο άρθρο 3 της Διακήρυξης επισημαίνεται η *ανάγκη ενεργητικής διευκόλυνσης ειδικών ομάδων του πληθυσμού*, (π.χ. μειονότητες, μειονεκτούσες ομάδες και άτομα με ειδικές ανάγκες), καθώς μπορούν να συνεισφέρουν σημαντική «προστιθέμενη αξία» στην ανάπτυξη της οικονομίας και της κοινωνίας.

Στην Ελλάδα, μόλις μετά τη μεταρρύθμιση του 1997, η οποία είχε ως στόχο να παραχθεί το εξειδικευμένο και καινοτόμο εργατικό δυναμικό, που θα συνεισφέρει στην οικονομική ανάπτυξη και να ενισχυθεί η ισότητα των ευκαιριών, έχουμε εντυπωσιακή αύξηση του αριθμού των εισακτέων στα ελληνικά πανεπιστήμια και στα τεχνολογικά ιδρύματα³⁶. Σε όλα τα επίσημα κείμενα που δημοσιεύονται τη δεκαετία του 1990 η ανώτατη εκπαίδευση παρουσιάζεται ως ο παράγοντας – κλειδί για την επίλυση κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων.

Υποστηρίζεται ότι η αύξηση της συμμετοχής θα προσφέρει αυξανόμενες δυνατότητες πρόσβασης σε κοινωνικές ομάδες που στο παρελθόν ήταν αποκλεισμένες και στα συστήματα της ανώτατης εκπαίδευσης οι τρόποι παραγωγής, μετάδοσης και απόκτησης της γνώσης θα εναρμονιστούν. Τα παραπάνω αποτελούν και τα βασικά σημεία σύγκλισης των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως αυτά παρουσιάστηκαν στο «Υπόμνημα για την Ανώτατη Εκπαίδευση στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα»³⁷.

³⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1995) «Λευκό Βιβλίο για την Εκπαίδευση και την Κατάρτιση: Διδασκαλία και μάθηση, Προς την κοινωνία της γνώσης», Λουξεμβούργο, στο Σιάνου – Κύργιου, Ε. (2006) *Εκπαίδευση και κοινωνικές ανισότητες – Η μετάβαση από τη Δευτεροβάθμια στην Ανώτατη Εκπαίδευση (1997 – 2004)*, Αθήνα, εκδ. Μεταίχμιο, σ. 53.

³⁶ Σιάνου – Κύργιου, Ε. (2006), ό.π., σσ. 1-5.

³⁷ «Memorandum on Higher Education in European Community» (1991), στο Σιάνου – Κύργιου, Ε. (2006), ό.π., σ.51.

Η πολιτική για την επέκταση της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα κατά τις τελευταίες δεκαετίες είχε πράγματι ως συνέπεια την εντυπωσιακή αύξηση των φοιτητών και των πτυχιούχων. Παρείχε περισσότερες ευκαιρίες πρόσβασης σε μεγαλύτερα ποσοστά του πληθυσμού, ακόμα και από τις χαμηλότερες κοινωνικές κατηγορίες ή από μειονεκτούσες κοινωνικά ομάδες.

Η πρόσβαση καθίσταται πλέον πιο ανοιχτή και παρέχει τη δυνατότητα να εισαχθεί στην ανώτατη εκπαίδευση ένα ευρύτερο φάσμα υποψηφίων. Έτσι, μερικά χρόνια αργότερα, μετά την εφαρμογή της μεταρρύθμισης του 1997 και πιο συγκεκριμένα το 2001, ο αριθμός των εισακτέων τετραπλασιάζεται σε σχέση με τη δεκαετία του 1970 και φθάνει τις 83.875. Η γενική ποσοστιαία αύξηση αγγίζει το 410%. Ειδικά στα πανεπιστήμια φτάνει περίπου το 260% και στα τεχνολογικά ιδρύματα υπερβαίνει το 1000%.

Ο συνολικός αριθμός του φοιτητικού πληθυσμού διογκώνεται, όπως φαίνεται και από τον παρακάτω πίνακα, αφού, σύμφωνα με τα στοιχεία του ΥΠΔΒΜΘ, το 1996 ήταν 179.000 και το 2002 φτάνει τις 324.000. Κατά την ίδια περίοδο το ποσοστό συμμετοχής της ηλικιακής ομάδας από 18 έως 22 ετών διπλασιάστηκε, αφού το 1996 ήταν 22,9% και το 2002 φτάνει το 45,5%.

Πίνακας 8: Εξέλιξη ποσοστού συμμετοχής ηλικιών 18 – 22 ετών στην ανώτατη εκπαίδευση (1987 – 2002)³⁸

³⁸ Πηγή Υ.Π.Δ.Β.Μ.Θ, Σημείωση: Ο θεωρητικός αριθμός των φοιτητών κάθε έτους έχει υπολογιστεί ως άθροισμα των αριθμών των εισακτέων του ίδιου έτους και των τριών προηγούμενων. Είναι δηλαδή εμφανώς μικρότερος από τον αριθμό των εγγεγραμμένων φοιτητών. Δεν αποκλίνει όμως σημαντικά από τον αριθμό των φοιτητών που φοιτούν στα κανονικά εξάμηνα σπουδών. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ΕΣΥΕ, ο αριθμός των φοιτητών αυτών κατά το τέλος του ακαδημαϊκού έτους 1997-98 ανέρχόταν στους 187.000 περίπου, μέγεθος το οποίο βρίσκεται πολύ κοντά στον θεωρητικό αριθμό των 192.000 φοιτητών που έχει υπολογιστεί για το έτος 1997 βάσει του αριθμού των εισακτέων. Για τους λόγους αυτούς, ο "θεωρητικός αριθμός φοιτητών" επιλέγεται ως μεθοδολογικό εργαλείο εργασίας και μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί ένα απολύτως αξιόπιστο και, κυρίως, συγκρίσιμο στατιστικό μέγεθος.

Έτος	Αριθμός εισακτέων	Θεωρητικός αριθμός φοιτητών	Πληθυσμός ηλικιακής ομάδας 18-22 ετών	Ποσοστό συμμετοχής αντίστοιχης ηλικιακής ομάδας (%)
1984	51.114			
1985	51.308		754.000	
1986	45.752		761.000	
1987	43.394	192.000	766.000	25,1
1988	42.795	183.000	772.000	23,7
1989	43.354	175.000	776.000	22,6
1990	42.867	172.000	779.000	22,1
1991	42.384	171.000	781.000	21,9
1992	42.614	171.000	781.000	21,9
1993	41.938	170.000	782.000	21,7
1994	42.700	170.000	782.000	21,7
1995	45.356	173.000	782.000	22,1
1996	49.394	179.000	780.000	22,9
1997	54.640	192.000	775.000	24,8
1998	62.028	211.000	767.000	27,5
1999	71.198	237.000	756.000	31,3
2000	85.531	273.000	745.000	36,6
2001	83.875	303.000	728.000	41,6
2002	83.050	324.000	712.000	45,5
2003			695.000	
2004			678.000	
2005			659.000	
2006			636.000	
2007			617.000	
2008			602.000	
2009			587.000	
2010			572.000	

Πηγή: Υ.Π.Δ.Β.Μ.Θ

Από το 2003 και μέχρι το 2009 ο αριθμός των εισακτέων συνεχίζει να παρουσιάζει αυξητικές τάσεις, σύμφωνα και πάλι με τα στοιχεία που παραθέτει το ΥΠΑΔΒΜΘ (Πίνακας 9). Κατά την περίοδο αυτή ο αριθμός των εισακτέων από τους 80.000 που ήταν το 2003 φτάνει περίπου τις 85.000 το 2009.

Πίνακας 9: Πίνακας διαχρονικής εξέλιξης αριθμού εισακτέων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (2003 – 2009)³⁹

Έτος	Συνολικός αριθμός εισακτέων
2003	80400
2004	82200
2005	81267
2006	83268
2007	82394
2008	86736
2009	84690

Πηγή: Υ.Π.Δ.Β.Μ.Θ

Πιο συγκεκριμένα, στην ανώτατη εκπαίδευση η Διεύθυνση Οργάνωσης και Διεξαγωγής των εξετάσεων του Υπουργείου παραθέτει σε ένα συγκεντρωτικό πίνακα την εξέλιξη του αριθμού των εισακτέων στα πανεπιστήμια κατά τα έτη 2001- 2010 (Πίνακας 10). Παρατηρείται, παρά τις ενδιάμεσες αυξομειώσεις από τα έτη 2002 έως 2007, αύξηση στο γενικό σύνολο των εισακτέων, που από τις 38.670 φτάνει τις 40.125.

³⁹ Στους αριθμούς αυτούς δεν υπολογίζονται οι εισακτέοι σε στρατιωτικές και αστυνομικές σχολές, τη σχολή πυροσβεστικής και τις ακαδημίες εμπορικού ναυτικού. Αν συνυπολογιστούν ο αριθμός το 2009 φτάνει τους 88.165, ενώ το 2008 τους 88.262.

Πίνακας 10: Εισακτέοι στα πανεπιστήμια (2001 – 2010)

2001	38.670
2002	37.240
2003	36.010
2004	36.695
2005	36.045
2006	36.765
2007	37.200
2008	39.210
2009	40.180
2010	40.125

Πηγή: Υ.Π.Δ.Β.Μ.Θ

Η σταδιακή αύξηση του αριθμού των εισακτέων πολλαπλασιάζει τις ευκαιρίες πρόσβασης και δίνει τη δυνατότητα σε μεγαλύτερα τμήματα του πληθυσμού να συμμετέχουν σε αυτήν. Στο ελίτ πανεπιστήμιο του παρελθόντος όπου άτομα από χαμηλά κοινωνικά στρώματα και μειονεκτούσες κοινωνικές ομάδες εκπροσωπούνταν με χαμηλά ποσοστά ή ήταν αποκλεισμένα, αποκτούν, μέσω πολιτικών πρωτοβουλιών, δυνατότητα συμμετοχής.

Η Ελλάδα κατατάσσεται πλέον στις βιομηχανικά προηγμένες χώρες όπου η μεταβολή στη σύνθεση του φοιτητικού δυναμικού μας δίνει τη δυνατότητα να χαρακτηρίσουμε «μαζική» την ανώτατη εκπαίδευση. Αλλαγές και μεταρρυθμίσεις που συντελέστηκαν κυρίως από τη δεκαετία του 1980 και μετά ανασυγκρότησαν οργανωτικές δομές και μετασχημάτισαν θεσμικές μορφές και λειτουργίες του πανεπιστημίου.

Οι πολιτικές αυτές επιφέρουν νέα δεδομένα ως προς τις κοινωνικές λειτουργίες μιας μη ομοιογενούς και ομοιόμορφης ανώτατης εκπαίδευσης. Διαμορφώνουν μια νέα πραγματικότητα στην οποία η επέκταση της ανώτατης εκπαίδευσης συνδέεται με την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών. Στο πλαίσιο αυτής της «μαζικοποίησης» της ανώτατης εκπαίδευσης οι κοινωνιολόγοι της

εκπαίδευσης θέτουν το ερώτημα κατά πόσο οι πολιτικές αυτές συνάδουν με τη ρητορική που υποστηρίζει ότι το πανεπιστήμιο, μέσα από την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών, αμβλύνει τις κοινωνικές ανισότητες. Τα συμπεράσματά τους είναι συχνά απαισιόδοξα, γιατί δείχνουν ότι οι κοινωνικές ανισότητες οξύνονται και αναπαράγονται μέσα από διάφορες διαδικασίες και πολύπλοκους μηχανισμούς.

Πράγματι, τα εμπειρικά ευρήματα δείχνουν ότι, παρότι η πρόσβαση καθίσταται πιο ανοιχτή, οι κοινωνικές ανισότητες ως προς τις εκπαιδευτικές και κοινωνικές ευκαιρίες δεν αλλάζουν. Παραμένει άνιση η κατανομή των προερχόμενων από τις χαμηλότερες κοινωνικά ή μειονεκτούσες κατηγορίες, οι οποίες αποτελούν μειοψηφία ιδιαίτερα στα ιδρύματα με υψηλή θέση στην ακαδημαϊκή ιεραρχία. Τα κοινωνικά μειονεκτήματα θέτουν περιορισμούς και εμπόδια τα οποία επηρεάζουν τις σπουδές. Διαφοροποιούν τις γνώσεις και τις δεξιότητες που αποκτούν οι φοιτητές κατά τη διάρκεια των σπουδών και τις εμπειρίες τους με αποτέλεσμα να υπάρχει ετερογένεια ακόμα και μέσα στο ίδιο το τμήμα.

Μια από τις κοινωνικά μειονεκτούσες κοινωνικές κατηγορίες είναι και οι φοιτητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο, στους οποίους θα εστιάσει και η παρούσα έρευνα, οι οποίοι προσπαθούν με κάθε τρόπο να εξασφαλίσουν την εκπαιδευτική και μετέπειτα επαγγελματική τους επιτυχία μέσα από τις «κατάλληλες» σπουδές με βάση, εκτός από το προσωπικό τους ενδιαφέρον για αυτές, τις προοπτικές τους στην αγορά εργασίας.

2.2. Αλλοδαποί φοιτητές στην ανώτατη εκπαίδευση: ιστορική ανασκόπηση

^ο Ποσοστά αλλοδαπών φοιτητών: 1929 – 2000

Το φαινόμενο της εγγραφής των αλλοδαπών φοιτητών στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας άρχισε να προσεγγίζεται πρόσφατα και μόνο για τον 19^ο και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Ο Κ.Λάππας (2004) αναφερόμενος στο ελληνικό πανεπιστήμιο του 19^{ου} αιώνα αν και αναγνωρίζει τη δυσκολία του προσδιορισμού της εθνικότητας των αλλοδαπών φοιτητών και τη ρευστότητα της εθνικής συνείδησης, διαπιστώνει ότι «...η επίδραση του ελληνικού Πανεπιστημίου δεν ήταν αμελητέα στην πνευματική και κυρίως την πολιτική διαμόρφωση των βαλκάνιων φοιτητών». Ωστόσο, επισημαίνει ότι «... οι «αλλοδαποί» βαλκάνιοι φοιτητές του ελληνικού Πανεπιστημίου, παρότι δεν είναι εύκολο να εντοπισθούν όλοι, ήταν σχετικά ολιγάριθμοι. Και πάντως πολύ λιγότεροι από όσους προσδοκούσε να προσελκύσει τόσο το Πανεπιστήμιο, που είχε θέσει ως στόχο να γίνει το ανώτερο εκπαιδευτήριο όλων των χριστιανικών λαών της Ανατολής, όσο και η ελληνική πολιτεία, που επιδίωκε να αυξήσει μέσω του Πανεπιστημίου την επιρροή της στους «αδελφούς» λαούς της βαλκανικής χερσονήσου»⁴⁰.

Συγκεκριμένα, ο αριθμός των αλλοδαπών φοιτητών στο χρονικό διάστημα 1837 – 1890, αν εξαιρεθούν οι ελληνικής καταγωγής προερχόμενοι από τις αλύτρωτες περιοχές και τη Μικρά Ασία, καθώς και οι Αλβανοί που εντάσσονταν στη μικτή κατηγορία «Ηπειρώτες», η οποία περιλαμβάνει 877 ονόματα, ανερχόταν σε 174 σε σύνολο 16.651 φοιτητών. Όμως, και από αυτούς τους 174 ο Λάππας αναφέρει ότι μόλις ένα 30% ήταν διαπιστωμένα αλλοεθνείς και δεν προέρχονταν από πόλεις με «οργανωμένες ελληνικές κοινότητες», όπως η Αλεξάνδρεια, το Κάϊρο, το Βουκουρέστι, η Βραΐλα, η Βιέννη και η Τεργέστη.

Ενώ, λοιπόν, ο αποκλειστικός σχεδόν πομπός αλλοδαπών φοιτητών στην Ελλάδα κατά το 19^ο αιώνα υπήρξαν τα Βαλκάνια, στον 20^ο αιώνα οι χώρες της Εγγύς και Μέσης Ανατολής βρίσκονται στο επίκεντρο. Στο Διάγραμμα 1 που ακολουθεί αποτυπώνεται η εξέλιξη του αριθμού των αλλοδαπών φοιτητών στην Ελλάδα από την περίοδο του Μεσοπολέμου (1929) έως το τέλος της δεκαετίας του 1990. Κατά τη

⁴⁰ Λάππας, Κ. (2004) *Πανεπιστήμιο και φοιτητές στην Ελλάδα κατά τον 19^ο αιώνα*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε., Αθήνα.

χρονική περίοδο 1929 – 1955 η παρουσία των αλλοδαπών φοιτητών είναι σχεδόν στάσιμη και ασήμαντη αριθμητικά.

Όμως, μετά τη δεκαετία του 1960, όπου η χώρα ανασυγκροτείται οικονομικά, παρουσιάζοντας ταυτόχρονα ραγδαία εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση, ενώ αρχίζουν και οι πρώτες προσπάθειες εκδημοκρατισμού των εκπαιδευτικών και πολιτικών της θεσμών, ο αριθμός των αλλοδαπών φοιτητών σημειώνει κλιμακούμενη και σταθερή αύξηση, χωρίς βέβαια να παρακολουθεί την κατακόρυφη αύξηση του γηγενούς φοιτητικού δυναμικού.

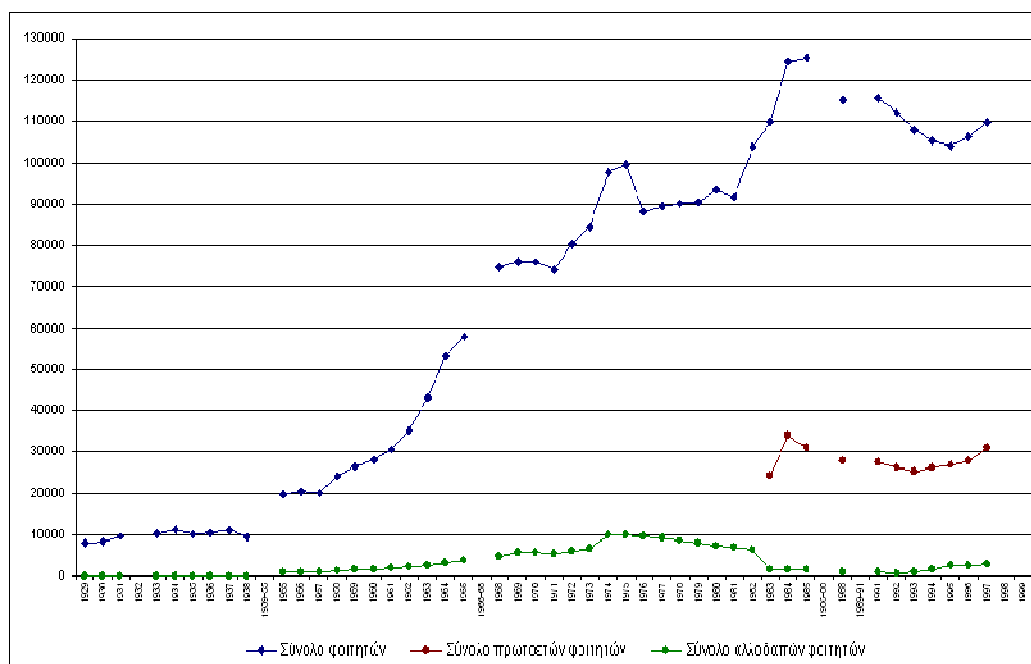
Η αύξηση αυτή των αλλοδαπών φοιτητών συνδέεται, σύμφωνα με τους Τράντα- Κόκκινο, με εξωγενείς παράγοντες όπως είναι «... η ραγδαία αύξηση των μεταναστευτικών εκροών από τον Τρίτο Κόσμο προς τις μητροπόλεις της Δύσης και τις χώρες που λειτουργούν ως πύλες εισόδου της, μετά την κατάργηση του συστήματος της αποικιοκρατίας, ενώ, παράλληλα, διευκολύνεται και από ενδογενείς παράγοντες. Αυτοί παραπέμπουν στη διεύρυνση της ζήτησης και της προσφοράς πανεπιστημιακών σπουδών και τίτλων στην Ελλάδα, γεγονός που πρέπει να συναρτηθεί: α) με την εσωτερική μετανάστευση λόγω της ερήμωσης και της εγκατάλειψης της υπαίθρου, β) με τις πιέσεις των αγροτικών και μικροαστικών στρωμάτων για αναβάθμιση της κοινωνικής τους κατάστασης, γ) με τη λειτουργία της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ως μοναδικού σχεδόν μηχανισμού ανοδικής κοινωνικής κινητικότητας σε συνάρτηση όμως με την προνομιακή λειτουργία του κράτους ως βασικού εργοδότη και αναδιανομέα εισοδήματος. Παραπέμπουν επίσης στην πολιτική βούληση για προσέλκυση αλλοδαπών φοιτητών στην Ελλάδα και στη θέσπιση ειδικού νομοθετικού πλαισίου ήδη από το 1926, καθώς και στην ιδιαίτερα ευχερή πρόσβαση των αλλοδαπών φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση κατά το χρονικό διάστημα 1930 - 1965»⁴¹.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι κατά την περίοδο της δικτατορίας (1967 – 1974) η αύξηση του αριθμού των αλλοδαπών φοιτητών στη Ελλάδα δεν ανακόπτεται. Από το 1974 έως το 1977 το ποσοστό των αλλοδαπών φοιτητών στην Ελλάδα ξεπερνά το 10% επί του συνολικού αριθμού φοιτητών. Όμως, όπως γίνεται

⁴¹Τράντας, Π. και Κόκκινος, Γ. (2008) «Αλλοδαποί φοιτητές στην Ελλάδα (1929 – 2000): χώρες προέλευσης διακυμάνσεις ποσοστών και επιλογή σπουδών», στο Μπουζάκης, Σ. (επιμ.) *Ιστορία της Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης*, Πρακτικά 4^{ου} Επιστημονικού Συνεδρίου Ιστορίας της Εκπαίδευσης, Πάτρα 6-8 Οκτωβρίου 2006, Αθήνα, εκδ. Gutenberg.

φανερό από το Διάγραμμα 1, τη φάση αυτή της σημαντικής αύξησης διαδέχεται μια περίοδος ύφεσης, που διαρκεί μέχρι το 1992.

Διάγραμμα 1: Γενικά σύνολα φοιτητών και σύνολα αλλοδαπών φοιτητών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα (1929 – 2000)

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε

Ακόμα, πρέπει να σημειωθεί ότι δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για τις περιόδους (ακαδημαϊκά έτη): 1932 - 1933, 1939 - 1955, 1966 - 1968, 1986 - 1988 και 1989 - 1991, καθώς και για τα δύο τελευταία χρόνια του 20^{ου} αιώνα (1998 - 2000), καθώς δεν έχει ολοκληρωθεί η επεξεργασία των δεδομένων.

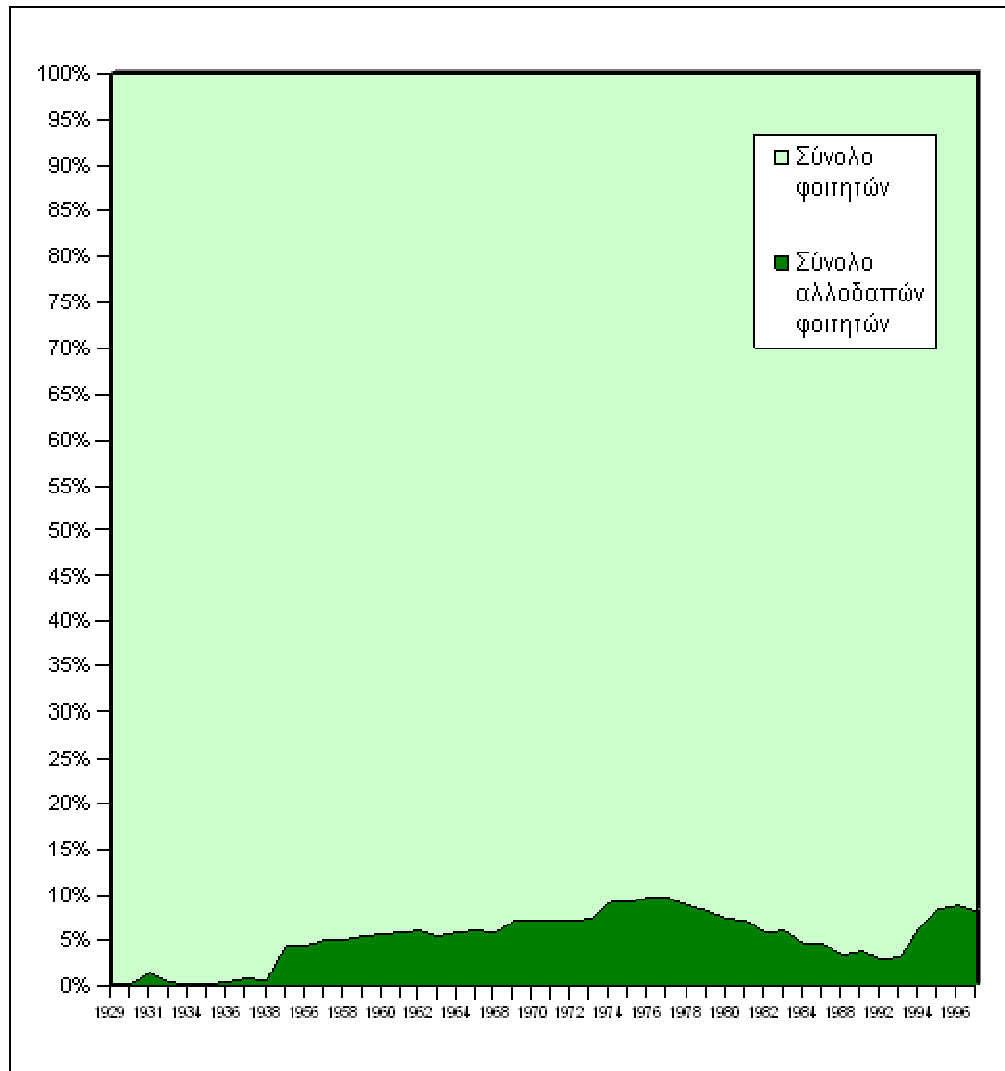
Θα πρέπει επίσης να λάβουμε υπόψη και το γεγονός ότι ο εντοπισμός των αλλοδαπών φοιτητών μέχρι το 1966 καθίσταται ιδιαίτερα προβληματικός από το γεγονός ότι δεν είχε προβλεφθεί η παράμετρος «Αλλοδαποί». Για το λόγο αυτό χρησιμοποιήθηκε ως ένδειξη φοιτητικής μετανάστευσης η δήλωση της εθνικότητας (παράμετρος «Ξένη») μέχρι το 1939 και το «Διαμέρισμα Γέννησης» (παράμετρος «Εξωτερικό») από το 1955 μέχρι το 1966. Επομένως, συνυπολογίζονται και οι ομογενείς στα ποσοστά της φοιτητικής μετανάστευσης αλλοδαπών.

Για το χρονικό διάστημα 1929 - 1939 γνωρίζουμε μόνο τον αριθμό των αλλοδαπών φοιτητών που σπουδάζουν στα Πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης. Μεταξύ 1939 και 1955 δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, ενώ από το 1955 έως τα τέλη του 20ού αιώνα (πλην ελαχίστων ετών) υπάρχουν στοιχεία όχι μόνο για το συνολικό αριθμό των αλλοδαπών φοιτητών στην Ελλάδα, αλλά και για τη γεωγραφική τους προέλευση, τη διάκρισή τους με βάση το κοινωνικό φύλο, καθώς και για την επιλογή των σπουδών τους και την εγγραφή τους σε συγκεκριμένα πανεπιστημιακά τμήματα.

Από το 1994 και μετά το ποσοστό των αλλοδαπών φοιτητών θα παρουσιάσει ανάκαμψη και θα φτάσει και πάλι στο 9,64% το 1996, όπως φαίνεται και από το Διάγραμμα 2. Είναι η δεκαετία του 1990 που η θεωρούμενη εθνική και πολιτισμική ομοιογένεια της χώρας ανατρέπεται, καθώς οι κοινωνικές – πολιτικές και οικονομικές μεταβολές που σημειώνονται στη Ανατολική Ευρώπη αλλά και διεθνώς δημιουργούν ένα μαζικό μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ελλάδα, το οποίο χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη ένταση και δυναμική.

Στο διάγραμμα 2 που ακολουθεί παρουσιάζεται μια ποσοστιαία κατανομή φοιτητών και αλλοδαπών φοιτητών που είναι εγγεγραμμένοι στην τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα από το 1929 – 1996. Διαφαίνεται έντονα το χαμηλό ποσοστό εκπροσώπησης των αλλοδαπών φοιτητών στο σύνολο των φοιτητών.

Διάγραμμα 2: Ποσοστιαία κατανομή φοιτητών και αλλοδαπών φοιτητών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα (1929 – 1996)

Πηγή: Τράντας, Π. και Κόκκινος, Γ., ό.π.

Τα αμέσως επόμενα χρόνια τα ποσοστά των αλλοδαπών φοιτητών δεν παρουσιάζουν αξιοσημείωτες διαφορές, καθώς για κάθε εκπαιδευτικό ίδρυμα υπάρχει ένα μέγιστο όριο φοιτητών που γίνεται δεκτό και υπάγεται στην ειδική κατηγορία των αλλοδαπών – αλλογενών. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας σε έρευνα που διεξήχθη το 2008 αναφέρεται ότι άτομα που ήρθαν στην Ελλάδα τα τελευταία δέκα χρόνια σε ηλικία μεγαλύτερη των 15 ετών και είναι κάτοχοι πτυχίου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ανέρχονται στα 5.249, δηλαδή το ποσοστό τους αγγίζει το 16,1%.

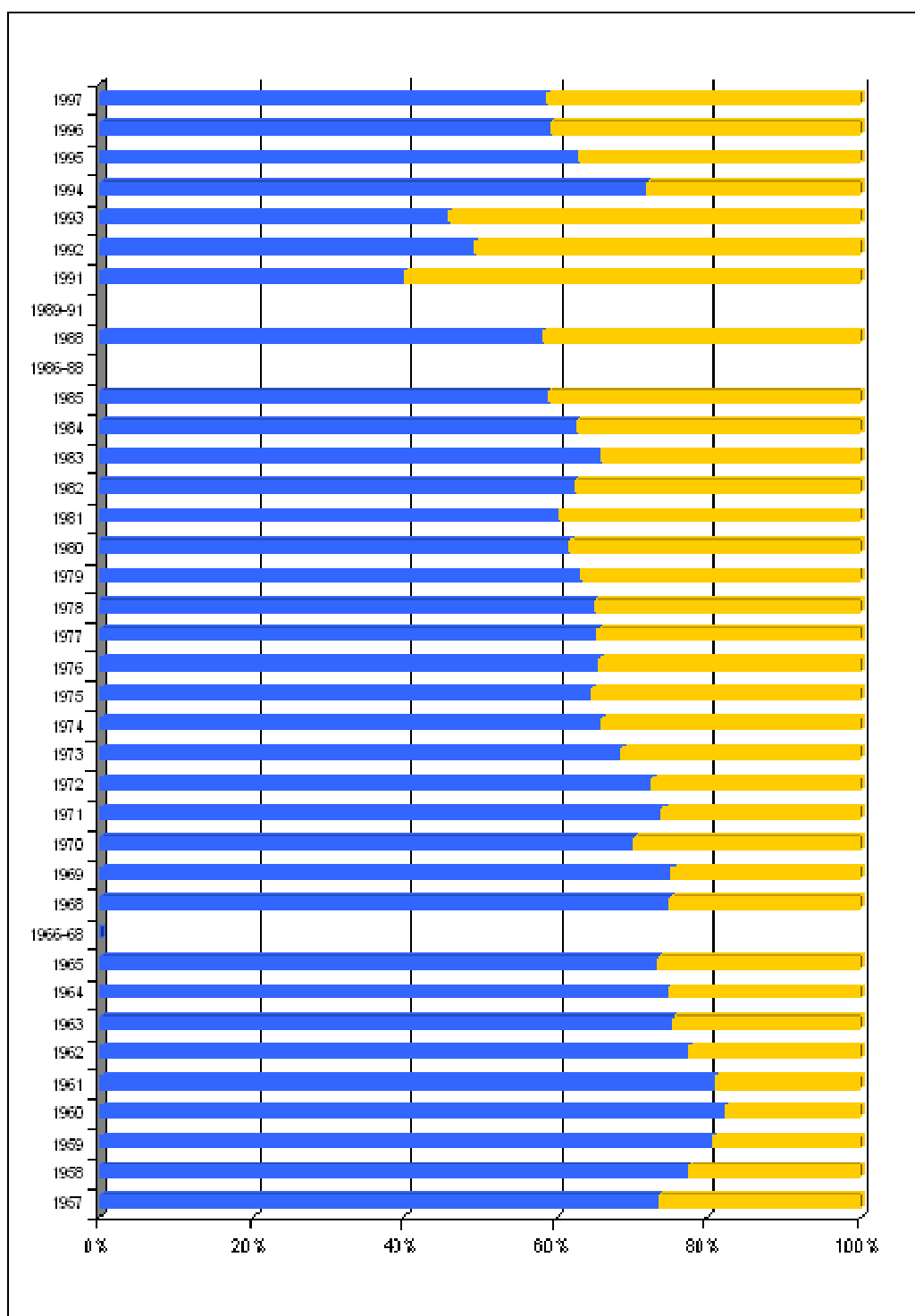
Σε πρόσφατη έρευνα επίσης που διεξήχθη στο Πάντειο Πανεπιστήμιο αναφέρεται ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο να εντοπισθούν συγκεντρωτικά στοιχεία για τον αριθμό των μεταναστών φοιτητών που γίνονται δεκτοί στα ανώτερα και ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα καθώς και για τις ακαδημαϊκές τους επιδόσεις. Επισημαίνεται βέβαια ότι υπάρχουν περίπου 3.000 μετανάστες από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης που κατέχουν μεταπτυχιακά διπλώματα και 60.000 που κατέχουν πανεπιστημιακά διπλώματα, τα οποία αποκτήθηκαν στις χώρες προέλευσης⁴².

⁴²Baldwin-Edwards, M. (2006) «Η ένταξη των μεταναστών στην Αθήνα: Δείκτες ανάπτυξης και στατιστικές μέθοδοι μέτρησης», Έκθεση, Παρατηρητήριο Μετανάστευσης στη Μεσόγειο, UEHR, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

ο Κατανομή με βάση το φύλο

Αναφορικά με την εκπροσώπηση των δύο φύλων στη φοιτητική μετανάστευση προς την Ελλάδα παρατηρούμε, σύμφωνα με το Διάγραμμα 3 που ακολουθεί, ότι, για το χρονικό διάστημα 1957 - 1998, έχουμε μια αυξανόμενη παρουσία των γυναικών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ιδιαίτερα την τριετία 1991-1993 το ποσοστό των γυναικών υπερβαίνει κατά πολύ αυτό των ανδρών.

Διάγραμμα 3: Ποσοστιαία κατανομή των αλλοδαπών φοιτητών στην Ελλάδα με βάση την αναλυτική κατηγορία «κοινωνικό φύλο» (άνδρες: μπλε διαγράμμιση / γυναίκες: κίτρινη διαγράμμιση) (1957-1998)

Πηγή: Τράντας, Π. και Κόκκινος, Γ., ό.π.

Πιο αναλυτικά, την περίοδο 1997 – 1998, σύμφωνα με τα στοιχεία που παραθέτει το ΥΠΔΒΜΘ (Πίνακας 11) για τους αλλοδαπούς φοιτητές κατά φύλο και πανεπιστημιακό ίδρυμα, διαπιστώνουμε ότι ανέρχονται στους 2.934 εκ των οποίων οι 1.659 είναι άντρες και οι 1.275 γυναίκες. Την ίδια περίοδο το σύνολο των εγγεγραμμένων φοιτητών ήταν 54.640. Το πανεπιστήμιο της Αθήνας αποτελεί το μόνο ακαδημαϊκό ίδρυμα όπου υπερτερούν αριθμητικά οι γυναίκες, των οποίων τα ποσοστά όμως είναι σαφώς μικρότερα, σε σχέση με εκείνα των ανδρών, στις Πολυτεχνικές Σχολές. Η παρουσία τους στα Πανεπιστήμια της Περιφέρειας κινείται σε χαμηλά επίπεδα, με εξαίρεση το Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης, όπου κατέχουν ένα σημαντικό ποσοστό και πάλι βέβαια μικρότερο σε σχέση με εκείνο των ανδρών.

Τα μεγάλα αστικά κέντρα φαίνεται να συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο μέρος και των αλλοδαπών φοιτητών. Οι περισσότερες ευκαιρίες εργασιακής απασχόλησης και η ύπαρξη μεταναστευτικών δικτύων και κοινοτήτων, που λειτουργούν υποστηρικτικά και ενθαρρυντικά, συμβάλλουν καθοριστικά στην επιλογή αυτή.

Οι στερεότυπες κοινωνικές αντιλήψεις για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του φύλου των γυναικών αναπαράγονται ακόμα και σε φοιτητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο. Σύμφωνα με τη Μαραγκουδάκη, ο διαχωρισμός των ειδικοτήτων σε κυρίως αντρικές και κυρίως γυναικείες που υπάρχει στα διάφορα επαγγέλματα, είναι ένα σχεδόν διαπολιτισμικό φαινόμενο⁴³.

⁴³ Μαραγκουδάκη, Ε. (1990) *Εκπαίδευση και Διάκριση των Φύλων*, Αθήνα, εκδ. Οδυσσέας, σσ. 28 -29.

Πίνακας 11: Κατανομή αλλοδαπών φοιτητών κατά φύλο και Πανεπιστημιακό Ίδρυμα, (1997-1998) (απόλυτοι αριθμοί)

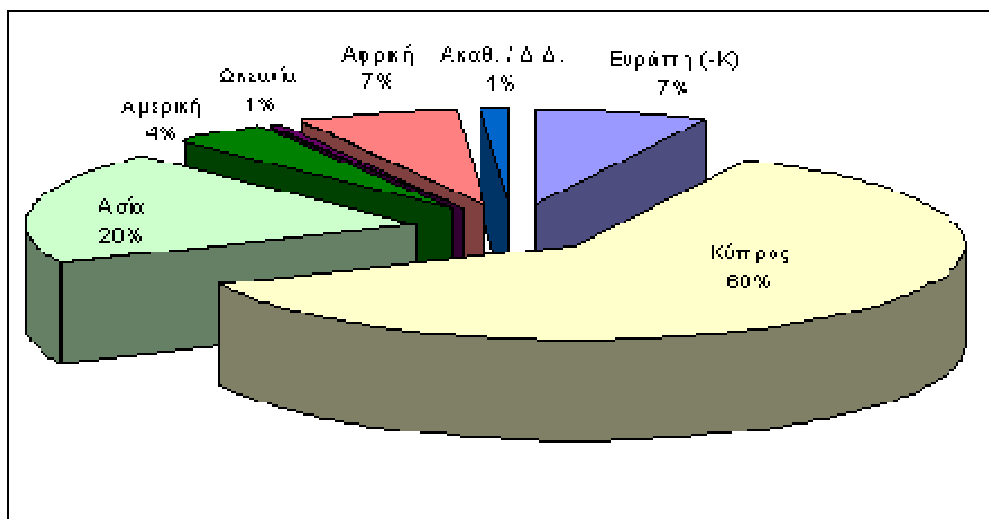
πανεπιστημιακό ίδρυμα	σύνολο	άνδρες	γυναίκες
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	922	376	546
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ	2	1	1
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	26	18	8
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1.163	669	494
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ	20	14	6
ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	3	3	0
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	4	20	14
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	33	27	6
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ	12	11	1
ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	139	116	23
ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ	170	142	28
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	50	25	25
ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	116	75	41
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ	104	81	23
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	51	28	23
ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	29	26	3
ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ	53	26	27
ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	7	1	6
ΣΥΝΟΛΟ ΦΟΙΤΗΤΩΝ	2.934	1.659	1.275

Πηγή: Υ.Π.Δ.Β.Μ.Θ

° Γεωγραφική κατανομή

Ως αναφορά τώρα το γεωγραφικό χώρο προέλευσης των αλλοδαπών φοιτητών (Διάγραμμα 4) η Κύπρος βρίσκεται στην πρώτη θέση, αφενός, γιατί μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990 δεν υπήρχαν ακαδημαϊκοί θεσμοί στη χώρα και αφετέρου, γιατί στόχος ήταν η δημιουργία ενός ενιαίου χώρου πολιτισμικής επικοινωνίας μέσω διμερών μορφωτικών και εκπαιδευτικών συμφωνιών. Ακολουθούν οι Ασιάτες με ποσοστό 20%, προερχόμενοι κυρίως από τη Μέση Ανατολή και την Τουρκία, οι Αφρικανοί και οι Ευρωπαίοι φοιτητές, με ποσοστό 7% για κάθε ομάδα, ενώ σημαντικά μικρότερος είναι ο αριθμός των φοιτητών που προέρχονται από την αμερικανική ήπειρο (4%) και την Ωκεανίδα (1%).

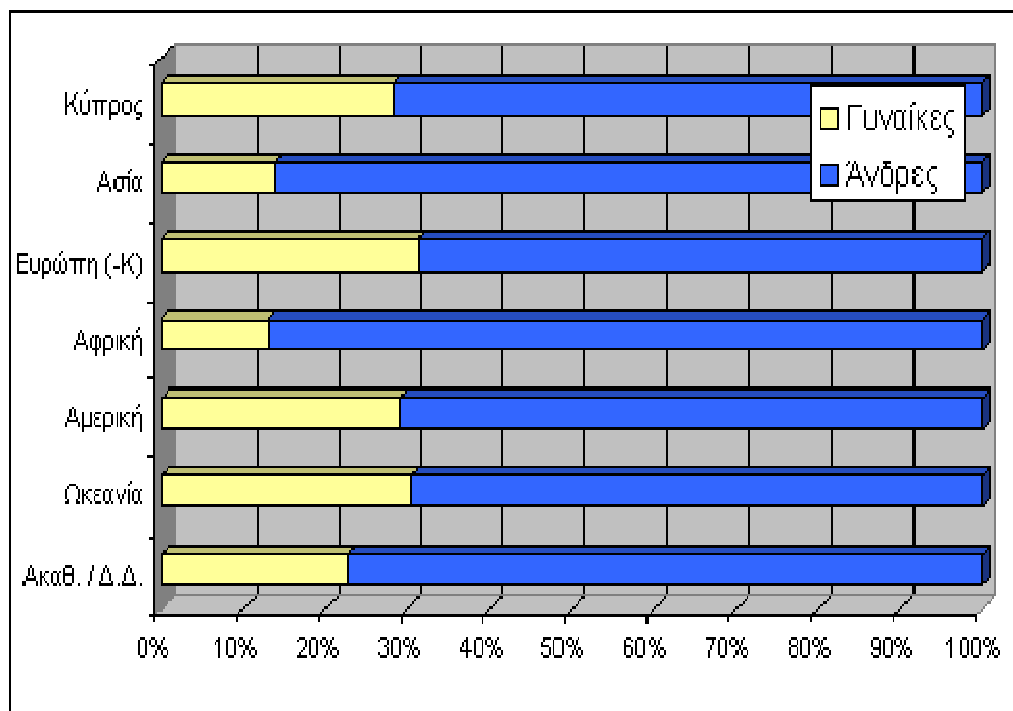
Διάγραμμα 4: Γεωγραφική κατανομή προέλευσης των αλλοδαπών φοιτητών στην Ελλάδα (1968 – 1998)

Πηγή: Τράντας, Π και Κόκκινος, Γ., ό.π.

Στο διάγραμμα 5 που ακολουθεί, όπου υπάρχει συσχετισμός ανάμεσα στη γεωγραφική προέλευση και το φύλο, παρατηρούμε ότι σε όλες τις χώρες οι γυναίκες υποαντιπροσωπεύονται, με πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις την Αφρική και την Ασία, όπου η παρουσία των γυναικών παραμένει, για ευνόητους λόγους, εξαιρετικά χαμηλή.

Διάγραμμα 5: Ποσοστιαία κατανομή αλλοδαπών φοιτητών και φοιτητριών στην Ελλάδα σε σχέση με τη γεωγραφική τους προέλευση (1968-1998)

Πηγή: Τράντας, Π και Κόκκινος, Γ., ό.π.

Κατά την τελευταία, όμως, δεκαετία του 20^{ου} αιώνα υπάρχει μια διαρκώς αυξανόμενη παρουσία των ευρωπαίων φοιτητών στην Ελλάδα, γεγονός που παραπέμπει στην εφαρμογή προγραμμάτων φοιτητικής κινητικότητας, στην αλβανική μετανάστευση, καθώς και στη μετανάστευση που δημιουργήθηκε από την κατάρρευση των καθεστώτων του υπαρκτού σοσιαλισμού στην Ανατολική Ευρώπη και κυρίως στις σοσιαλιστικές δημοκρατίες της τέως Σοβιετικής Ένωσης. Ενδεικτικά παραθέτουμε τον πίνακα 12, όπου καταγράφονται από το ΥΠΔΒΜΘ οι χώρες υπηκοότητας των αλλοδαπών φοιτητών ανά φύλο το ακαδημαϊκό έτος 1997 – 1998.

Πίνακας 12: Οριζόντια ποσοστιαία κατανομή αλλοδαπών φοιτητών Α.Ε.Ι. κατά φύλο και χώρα υπηκοότητας (1997-1998)

χώρα υπηκοότητας	άνδρες	γυναίκες
Αραβικές Χώρες	89,2%	10,8%
ΈΑπω Ανατολή	45,2%	54,8%
Λοιπή Ασία	55,0%	45,0%
Λοιπή Αφρική	79,1%	20,9%
Νοτιοαφρικανική Ένωση	71,4%	28,6%
ΗΠΑ-Καναδάς	66,7%	33,3%
Λοιπή Αμερική	31,3%	68,8%
Ωκεανία	33,3%	66,7%
Πρώην ΕΣΣΔ	46,2%	53,8%
Αλβανία	62,4%	37,6%
Γερμανία	27,3%	72,7%
Ανατολική Ευρώπη	36,1%	63,9%
Ευρωπαϊκή Ένωση	29,5%	70,5%
Λοιπή Ευρώπη	50,0%	50,0%
Βόρεια Ευρώπη	10,0%	90,0%
Άγνωστη	64,0%	36,0%
ΣΥΝΟΛΟ	56,5%	43,5%

Πηγή: Υ.Π.Δ.Β.Μ.Θ

° Επιλογή σπουδών

Σχετικά τώρα με την επιλογή του πεδίου σπουδών (Διάγραμμα 6), επισημαίνεται στην ίδια έρευνα των Τράντα – Κόκκινου, ότι την εικοσαετία από το 1968 – 1986⁴⁴ μόλις το 5% των αλλοδαπών φοιτητών εγγράφεται ή σπουδάζει σε πολυτεχνικές σχολές (γι' αυτό βέβαια ευθύνονται και οι περιοριστικές ποσοστώσεις), στις Οικονομικές σχολές (ΑΣΟΕΕ, Ανωτάτη Βιομηχανική Πειραιά και Ανωτάτη Βιομηχανική Θεσσαλονίκης) το 12%, σε διάφορες σχολές (Γεωπονική Σχολή, Σχολή Καλών Τεχνών, Χαροκόπειος Σχολή Οικιακής Οικονομίας – Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο και Ακαδημίες Σωματικής Αγωγής) το 3%, στις παιδαγωγικές σχολές (Παιδαγωγικές Ακαδημίες και Σχολές Νηπιαγωγών), οι οποίες ανωτατοποιούνται μόλις το 1983⁴⁵, το 1%, ενώ στην γενική κατηγορία ΑΕΙ το 79%.

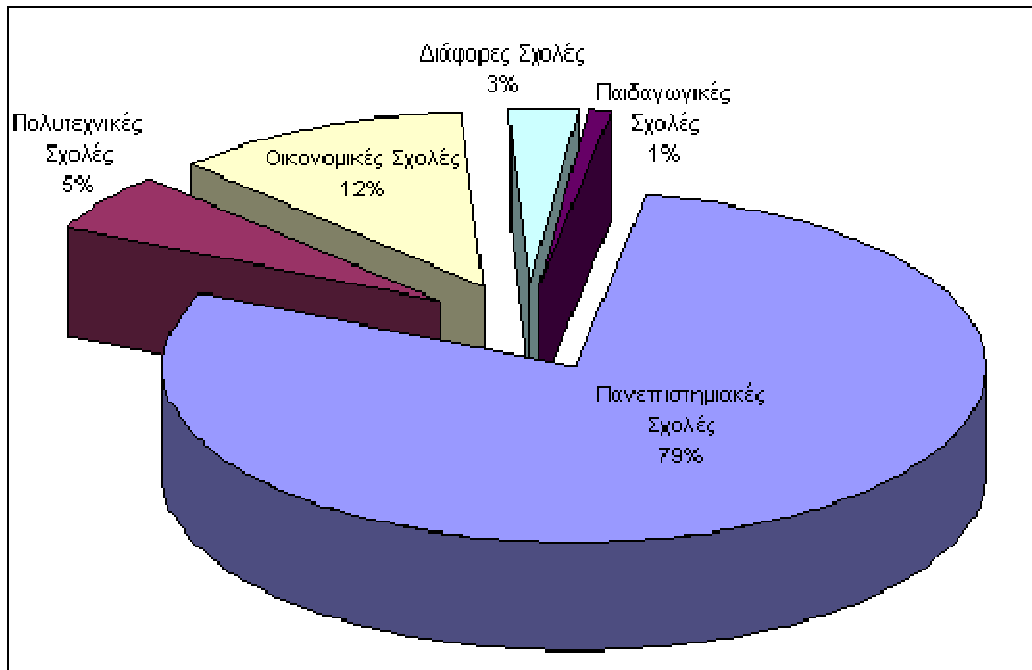
Το Διάγραμμα 6 απεικονίζει και τις κοινωνικές και οικονομικές προσδοκίες των αλλοδαπών φοιτητών, όπως αυτές καθορίζονται από την ελληνική αγορά εργασίας, τη χώρα προέλευσης⁴⁶, το επίπεδο της ελληνομάθειας και φυσικά το κοινωνικό υπόβαθρο και το πολιτισμικό κεφάλαιο της οικογένειάς τους.

⁴⁴ Μόνο για τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο (1968 – 1986) υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για όλες τις σχολές, τμήματα και ακαδημίες σχετικά με την επιλογή των σπουδών.

⁴⁵ Το Προεδρικό Διάταγμα 320/1983 καταργεί τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες διετούς φοιτήσεως, οι οποίες είχαν συσταθεί με το Νόμο 5802/1933 και συντελείται η ανωτατοποίηση των Παιδαγωγικών Σχολών.

⁴⁶ Για παράδειγμα, έχει αποδεχθεί ότι οι προερχόμενοι από την Αφρική και την Ασία επιλέγουν τις πολυτεχνικές σχολές με ποσοστά 11% και 9% αντίστοιχα.

Διάγραμμα 6: Ποσοστιαία κατανομή αλλοδαπών φοιτητών στη Ελλάδα με βάση την επιλογή σπουδών (1968 – 1986)

Πηγή: Τράντας, Π. και Κόκκινος, Γ., ό.π.

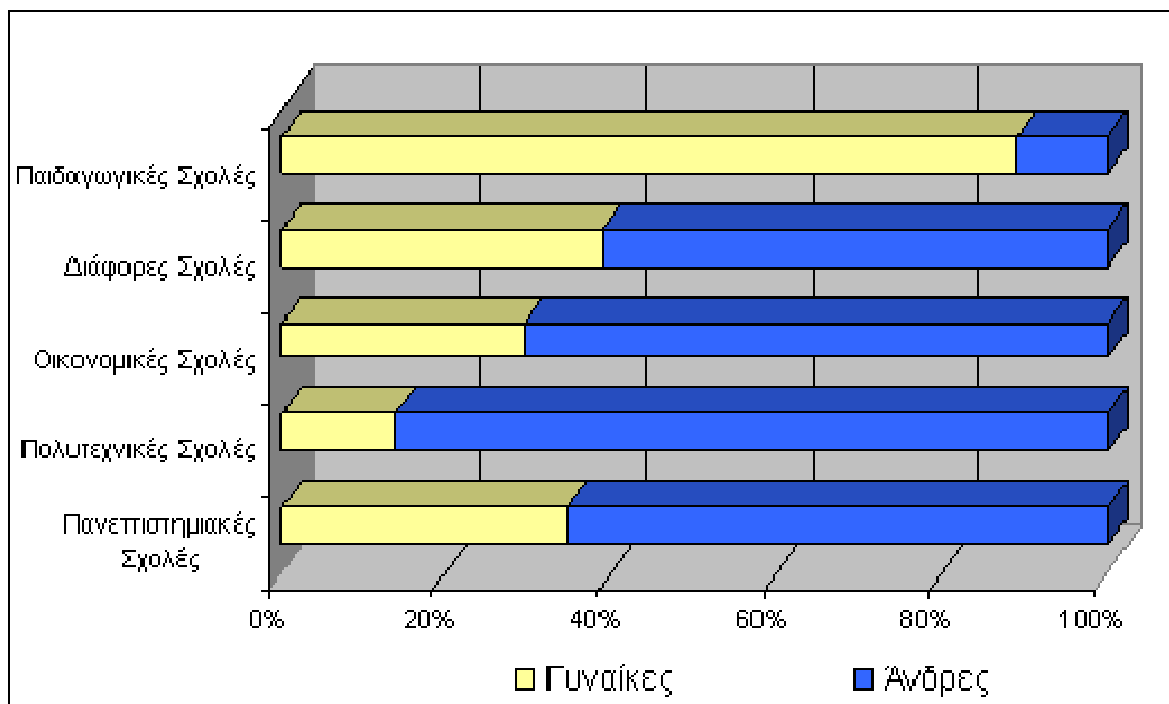
Η φυγή αυτή των μεταναστών από τις χώρες τους συνδέεται με λόγους που σχετίζονται με πολιτική καταπίεση, υπολειτουργία ή και ανυπαρξία ακαδημαϊκών θεσμών, οικονομική εξαθλίωση, εμπλοκή σε πολεμικές συρράξεις. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, χωρίς να διαθέτει πάντα τις κατάλληλες υποδομές, εκπαιδευτικές και θεσμικές, τους υποδέχεται και γίνεται φορέας των προσδοκιών και των επιλογών τους.

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι τα ελληνικά πανεπιστήμια αποτελούν πόλο έλξης για τους αλλοδαπούς προπτυχιακούς φοιτητές καθ' όλη τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Διακρατικές συμφωνίες που οδηγούν στη θέσπιση συγκεκριμένων ποσοστώσεων εισαγωγής, ευνοϊκές εξεταστικές διατάξεις, ελαστικότητα της φοίτησης αποτελούν μερικούς μόνο από τους λόγους της φοιτητικής μετανάστευσης προς την Ελλάδα. Οικονομικοί παράγοντες, πολιτικές συγκλίσεις και πολιτισμικές επαφές καθιστούν,

κατά συνέπεια, τα ελληνικά πανεπιστημιακά ιδρύματα δημοφιλή στο διεθνές ακαδημαϊκό περιβάλλον.

Βάσει των στοιχείων της ίδιας χρονικής περιόδου (1968 - 1986), οι γυναίκες επιλέγουν σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό τις παιδαγωγικές σχολές, ενώ οι άνδρες τις πολυτεχνικές και οικονομικές σχολές αναπαράγοντας εδραιωμένες σχέσεις ανισότητας στην εργασία και τους κοινωνικούς ρόλους (Διάγραμμα 7). Γίνεται αντιληπτό από τον παρακάτω πίνακα ότι η για αιώνες κυρίαρχη ιδεολογία για τα φύλα εξακολουθεί να υπαγορεύει, να δικαιολογεί και να καλύπτει ποικίλης έκφρασης διακρίσεις και ανισότητες σε βάρος των γυναικών, αλλά και να αναπαράγεται και να διαιωνίζεται μέσα από αυτές⁴⁷. Η επιλογή σπουδών των φοιτητριών με μεταναστευτικό υπόβαθρο το αποδεικνύει με τον πιο σαφή τρόπο.

Διάγραμμα 7: Ποσοστιαία κατανομή αλλοδαπών φοιτητών, ανδρών και γυναικών, στην Ελλάδα με βάση την επιλογή σπουδών (1968 - 1986)

Πηγή: Τράντας, Π. και Κόκκινος, Γ., ό.π.

⁴⁷ Μαραγκουδάκη, Ε. (1990), ό.π., σσ. 28 – 29.

Ιστορικά, επομένως, αποδεικνύεται πως υπάρχει πολιτική βούληση προσέλκυσης των μεταναστών φοιτητών στα ελληνικά εκπαιδευτικά δρώμενα, σε μια προσπάθεια καινοτόμων και θεσμικά κατοχυρωμένων παρεμβάσεων και μεταρρυθμίσεων στο πλαίσιο ισότιμων εκπαιδευτικών ευκαιριών.

2.3. Αλλοδαποί φοιτητές στην ανώτατη εκπαίδευση: από το 2000 έως σήμερα

Μετά το 2000 διαφαίνεται μια αλλαγή στον προσανατολισμό του εκπαιδευτικού συστήματος σε ό,τι αφορά τη διαπολιτισμική του προοπτική, καθώς η Ελλάδα αποτελεί πλέον χώρα υποδοχής μεταναστών. Καθίσταται επομένως αναγκαία η εναρμόνισή του με την ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική, με αποτέλεσμα, σε επίπεδο εκπαιδευτικών μέτρων, να υπάρξει αλλαγή του Προγράμματος Σπουδών. Ως βασική παράμετρος τίθεται η *διαθεματικότητα* και η *διαπολιτισμικότητα* και προωθείται από το ΥΠΔΒΜΘ η γενική αρχή της ενίσχυσης της πολιτισμικής ταυτότητας στο πλαίσιο μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Εφαρμόζονται καινοτόμα εκπαιδευτικά προγράμματα, τα οποία στοχεύουν στο να ενσωματώσουν το πολιτισμικό κεφάλαιο των αλλοδαπών φοιτητών στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Την ίδια περίοδο ερευνητικά προγράμματα για τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση ανακοινώνουν τα πρώτα τους αποτελέσματα, τα οποία περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων εκπαιδευτικές προτάσεις και παραγωγή διδακτικού υλικού. Ο επιστημονικός λόγος φαίνεται να υπερβαίνει το απλό *τεχνικό επίπεδο* και να προχωράει στην διατύπωση και οριοθέτηση των πολιτικών και ιδεολογικών όρων διαχείρισης της ετερότητας. Τα αποτελέσματα όμως των ερευνητικών προγραμμάτων και η εφαρμογή των εκπαιδευτικών μέτρων φαίνονται δύσκαμπτα στην εκπαιδευτική πράξη, καθώς υπάρχει μια δυσκολία ενσωμάτωσης αυτών στο επίπεδο της διδακτικής.

Με άλλα λόγια, αρχίζει να διαφαίνεται μια θετική εξέλιξη, σε θεσμικό πλαίσιο, διαχείρισης της ετερότητας συγκριτικά με προγενέστερες εποχές, η οποία όμως προσκρούει αφενός στις αντιστάσεις των εμπλεκομένων στην εκπαιδευτική διαδικασία και αφετέρου διακρίνεται για την αποσπασματικότητα και την απουσία ενός σαφούς και τεκμηριωμένου προσανατολισμού.

Ο επιστημονικός λόγος και η εκπαιδευτική πράξη δε φαίνεται να συμπορεύονται δημιουργικά και συμπληρωματικά. Αυτό οδηγεί σε μια επιφυλακτική στάση απέναντι στην ετερότητα, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα ανελαστικό κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο κάθε προσπάθεια για δομικές αλλαγές και εκπαιδευτικές μεταβολές να μη βρίσκει πρόσφορο έδαφος. Μια θαρραλέα παρέμβαση εκπαιδευτικής διαχείρισης της ετερότητας παραμένει, όπως εύκολα μπορεί να γίνει αντιληπτό, ακόμα ζητούμενο, καθώς η εκπαιδευτική πολιτική παραμένει

μονοπολιτισμική, αγνοώντας σε μεγάλο βαθμό το γλωσσικό και πολιτισμικό κεφάλαιο των αλλοδαπών φοιτητών⁴⁸.

Η ανώτατη εκπαίδευση δέχθηκε τις συνέπειες των παραπάνω πρακτικών. Ο αναλογικά μικρός αριθμός των αλλοδαπών που φοιτούν στην Ανώτατη Εκπαίδευση δείχνει ότι για τους περισσότερους είναι δύσκολο να ξεπεράσουν κυρίως το πρόβλημα της γλώσσας. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Γενικής Γραμματείας της ΕΣΥΕ οι πρωτοεγγραφέντες φοιτητές στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα της χώρας κατά το ακαδημαϊκό έτος 2003/04 ήταν 40.874. Από αυτούς οι 38.078 έχουν ελληνική υπηκοότητα, ενώ οι 36.881 γεννήθηκαν στην Ελλάδα. Το 2004/05 εγγράφονται για πρώτη φορά στα ΑΕΙ 40.204 φοιτητές, από τους οποίους οι 37.421 έχουν ελληνική υπηκοότητα και οι 36.196 γεννήθηκαν στην Ελλάδα.

Κατά το ακαδημαϊκό έτος 2005/06 εγγράφονται στα ΑΕΙ 40.020 φοιτητές. Από αυτούς 37.099 έχουν ελληνική υπηκοότητα και 35.803 γεννήθηκαν στην Ελλάδα. Το 2006/07 εγγράφονται 39.724, από τους οποίους οι 37.138 έχουν ελληνική υπηκοότητα και οι 35.969 γεννήθηκαν στην Ελλάδα. Το 2007/08 εγγράφονται 39.972 φοιτητές. Από αυτούς οι 37.413 έχουν ελληνική υπηκοότητα και οι 36.193 έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα.

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι κατά το 2003/04 ο αριθμός των φοιτητών που δεν έχουν ελληνική υπηκοότητα ανέρχεται στους 2.797, ενώ το 2004/05 παρότι ο συνολικός αριθμός εισακτέων μειώνεται, ο αριθμός των φοιτητών χωρίς ελληνική υπηκοότητα είναι 2.783, στα ίδια περίπου επίπεδα με την προηγούμενη χρονιά. Το 2005/06 σημειώνει μικρή άνοδο και φτάνει τους 2.921, ενώ ο συνολικός αριθμός των εισακτέων σημειώνει εκ νέου μικρή πτώση και το 2006/07 και 2007/08 έχουμε μια σημαντική πτώση, καθώς ο αριθμός τους φτάνει τους 2.568 και 2.559 αντίστοιχα, τη στιγμή που και ο συνολικός αριθμός συνεχίζει να σημειώνει πτώση.

Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο όπου, κατά το ακαδημαϊκό έτος 2009/10, φοιτούν 3.839 προπτυχιακοί φοιτητές, 235 μεταπτυχιακοί και 164 σε διδακτορικό επίπεδο, καταγόμενοι από 86 χώρες του κόσμου⁴⁹.

⁴⁸ Μανιάτης, Π. (2009) «Πολυπολιτισμική πραγματικότητα και διαπολιτισμικές προθέσεις στην Ελλάδα. Επιστημονικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική», *Συγκριτική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*, τεύχος 11 – 12, σσ. 49 – 75.

⁴⁹ Φωτόπουλου, Ν. (22/06/2009) «Ένας στους δύο εκτός Λυκείου, λόγω γλώσσας», *Ελευθεροτυπία*.

Η παραπάνω εκτενής αναφορά στην παρουσία των αλλοδαπών φοιτητών στα αμφιθέατρα έγινε προκειμένου να καταδειχθεί ότι η αλλαγή της σύνθεσης του φοιτητικού πληθυσμού, ως συνέπεια της μεταναστευτικής κίνησης πληθυσμών προς την Ελλάδα, αποτελεί ένα γεγονός που θέτει το ζήτημα της διαφοροποίησης και της διεύρυνσης των στόχων του εκπαιδευτικού συστήματος. Στους αλλοδαπούς φοιτητές θα πρέπει βέβαια να συνυπολογίσουμε και εκείνους που απόκτησαν πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση υπαγόμενοι στην ειδική κατηγορία των αλλοδαπών/ αλλογενών, για τους οποίους δεν εντοπίστηκαν ξεχωριστά αριθμητικά δεδομένα.

Η διεύρυνση της συμμετοχής, επομένως, προσφέρει περισσότερες ευκαιρίες σε διαφορετικές πληθυσμιακές ομάδες. Η πολυγλωσσική/πολυπολιτισμική σύνθεση του φοιτητικού δυναμικού θα θέσει νέους όρους και προβληματικές ως προς τη διαχείριση της ετερότητας. Η εκπαίδευση θα αποτελέσει το μέσο για την απόδραση από την κοινωνική τους προέλευση και μια «προδιαγεγραμμένη» κοινωνική μοίρα.

Αντίστοιχη είναι και η προβληματική του Χ.Νούτσου⁵⁰, ο οποίος επισημαίνει ότι ο αριθμός των εισακτέων δεν είναι μόνο ακαδημαϊκό ζήτημα, αλλά ταυτόχρονα και κοινωνικοπολιτικό πρόβλημα, καθώς οι εισακτέοι δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζονται μόνο αριθμητικά αλλά και κοινωνιολογικά.

Όλα τα παραπάνω οδήγησαν στην ψήφιση και εφαρμογή νομοθετικών ρυθμίσεων, οι οποίες «σφράγισαν» πολιτικές αποφάσεις στην Ελλάδα για την εκπαίδευση και τη συμμετοχή των φοιτητών/-τριών με μεταναστευτικό υπόβαθρο στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση. Στο επόμενο κεφάλαιο επιχειρείται μια σύντομη αναφορά σε αυτές, προκειμένου να γίνει κατανοητό το πλαίσιο της σύγχρονης εκπαίδευσης φοίτησης των αλλοδαπών φοιτητών/-τριών στην ανώτατη εκπαίδευση.

⁵⁰Νούτσος, Χ. (1986) *Ιδεολογία και εκπαιδευτική πολιτική*, Αθήνα, εκδ. Θεμέλιο, σ. 70.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΦΟΙΤΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

3.1. Η εκπαιδευτική πολιτική για τους φοιτητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο: ιστορική ανασκόπηση

Με την ίδρυση του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1837 θεσπίζεται η «Επί των Αλλοδαπών Εξεταστική Επιτροπή», η οποία αποτελούνταν από καθηγητές της Φιλοσοφικής Σχολής. Βασική αρμοδιότητα της επιτροπής αυτής ήταν να κρίνει τους αλλοδαπούς μαθητές και όσους προέρχονταν από το χώρο του «έξω ελληνισμού» προκειμένου να φοιτήσουν στο Πανεπιστήμιο. Το πνεύμα που διείπε την επιτροπή αυτή ήταν το Πανεπιστήμιο να απευθύνεται στην «εθνική ολομέλεια» και στους γειτονικούς λαούς. Η επιτροπή αυτή λειτουργεί μέχρι το 1863. Μετά την περίοδο αυτή απαραίτητη προϋπόθεση εγγραφής στο Πανεπιστήμιο ήταν η προσκόμιση απολυτηρίου του Γυμνασίου. Κατά συνέπεια η ένταξη των αλλοδαπών ή ομογενών υποψηφίων φοιτητών στο Γυμνάσιο ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για την πανεπιστημιακή τους φοίτηση.⁵¹

Έως το 1925 η εισαγωγή των φοιτητών στη ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση πραγματοποιείται ενώπιον επιτροπής καθηγητών που ορίζεται από την εκάστοτε σχολή. Το κάθε ίδρυμα θέτει τους δικούς του κανόνες, οι οποίοι παρουσίαζαν, ανάλογα με τη χρονική συγκυρία, αποκλίσεις. Για παράδειγμα, η πρόσβαση στο Πολυτεχνείο ήταν δυσκολότερη και λάμβανε χώρα μετά από αυστηρές εισιτήριες εξετάσεις. Πάντως το εξεταστικό σύστημα που επικράτησε έως το 1964 έδινε εξ ολοκλήρου την αρμοδιότητα της επιλογής στα ίδια τα πανεπιστημιακά ιδρύματα.⁵²

Η Παπαδιαμαντάκη μας πληροφορεί ότι «[...] η πρόσβαση των ξένων φοιτητών στην ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση είναι ελεύθερη [από τη δεκαετία του 1930] μέχρι το 1965. Αλλοδαποί - αλλογενείς και ομογενείς - Έλληνες του εξωτερικού εγγράφονται στις ανώτερες και ανώτατες σχολές άνευ εξετάσεων και

⁵¹ Τράντας, Π. και Κόκκινος, Γ., ό.π.

⁵² Λάμπας, Κ.. (2003) «Πανεπιστήμιο Αθηνών. Θεσμικό πλαίσιο, οργάνωση, ιδεολογική λειτουργία», στο Παναγιωτόπουλος, Β. (επιμ.) *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, τόμος 4^{ος}, Το ελληνικό κράτος, 1833-1871. Η εθνική εστία και ο Ελληνισμός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, Αθήνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, σσ. 154-155.

καθ' υπέρβαση του αριθμού εισακτέων. Η παρέμβαση της πολιτείας περιορίζεται στη ρύθμιση των προϋποθέσεων για την υπαγωγή ενός ατόμου στους υποψηφίους ειδικών κατηγοριών».⁵³

Το καθεστώς αυτό ανατρέπεται το 1965 με την καθιέρωση του ακαδημαϊκού απολυτηρίου ως προϋπόθεσης για την εγγραφή στα ΑΕΙ. Το 1983, με τη ψήφιση του νόμου 1351 (ο οποίος τροποποιείται και συμπληρώνεται το 1988 με το νόμο 1771), καθορίζεται ο αριθμός των θέσεων εισαγομένων, οι ομάδες Σχολών, το δικαίωμα συμμετοχής και τα κριτήρια επιλογής υποψηφίων σπουδαστών στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση. Στο άρθρο 3 γίνεται αναφορά στους υποψηφίους ειδικών κατηγοριών μέσα στις οποίες συμπεριλαμβάνονται οι Έλληνες του εξωτερικού, τα παιδιά των Ελλήνων υπαλλήλων στο εξωτερικό, οι Κύπριοι, οι Αλλογενείς - Αλλοδαποί, οι Αλλογενείς - Αλλοδαποί υπότροφοι του ελληνικού κράτους και οι Ομογενείς υπότροφοι του ελληνικού κράτους.⁵⁴

⁵³ Παπαδιαμαντάκη, Γ. (2001) «Η κινητικότητα ξένων φοιτητών προς την Ελλάδα: 1975 – 1995», Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, σ. 121.

⁵⁴ Κριμπάς, Κ. (2003) «Η Ανώτατη Παιδεία, 1922-1940», στο Παναγιωτόπουλος, Β. (επιμ.) *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, τόμος 7: Ο Μεσοπόλεμος 1922-1940: Από την Αβασίλευτη Δημοκρατία στη Δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου*, Αθήνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, σ. 189 και 194.

3.2. Η εκπαιδευτική πολιτική για τους φοιτητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο: 2001 - 2011

Το 2001, με την υπουργική απόφαση Φ152/Β6/1504 (ΦΕΚ 659/30-05-2001), θεσπίζονται οι προϋποθέσεις υπαγωγής, οι σχολές και τα τμήματα πρόσβασης, τα ποσοστά θέσεων, τα δικαιολογητικά και ο τρόπος επιλογής, εισαγωγής και εγγραφής στις σχολές, των υποψηφίων που υπάγονται στις ειδικές κατηγορίες. Οι ειδικές κατηγορίες, όπως αυτές αναφέρονται στην υπουργική απόφαση, είναι οι ακόλουθες:

- 1) Τέκνα Ελλήνων του εξωτερικού που έχουν αποφοιτήσει από ελληνικά Λύκεια,
- 2) Τέκνα Ελλήνων υπαλλήλων αποσπασμένων σε ελληνικές δημόσιες υπηρεσίες στο εξωτερικό ή σε διεθνείς οργανισμούς στους οποίους μετέχει η Ελλάδα, που έχουν αποφοιτήσει από ελληνικά Λύκεια,
- 3) Έλληνες απόφοιτοι ξένων Λυκείων ή αντίστοιχων σχολείων που λειτουργούν στο εξωτερικό,
- 4) Αλλοδαποί - Αλλογενείς,
- 5) Αλλογενείς - Αλλοδαποί υπότροφοι του ελληνικού κράτους,
- 6) Ομογενείς υπότροφοι του ελληνικού κράτους,
- 7) Κύπριοι, και
- 8) Μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης.

Με νέα Υπουργική Απόφαση, Φ. 151/20049/Β6/20.02.2007 (ΦΕΚ 272Β/01-03-07), γίνεται διεξοδική αναφορά σε μία από αυτές τις ανωτέρω κατηγορίες υποψηφίων για την οποία ισχύουν ειδικές διατάξεις για την εισαγωγή τους στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση της χώρας μας, καθώς δεν υποβάλλονται στη διαδικασία των πανελληνίων εξετάσεων. Πρόκειται για τους Αλλοδαπούς - Αλλογενείς (Αποφοίτους Λυκείων εκτός Ε.Ε.), στους οποίους θα εστιάσει και η παρούσα έρευνα, και τους Αποφοίτους Λυκείων ή αντίστοιχων σχολείων Κρατών - Μελών της Ε.Ε. μη Ελληνικής Καταγωγής. Προϋπόθεση για να μπορεί ο υποψήφιος να υπαχθεί σε μια από τις ανωτέρω κατηγορίες είναι να μην έχει ελληνική καταγωγή ο ίδιος και κανένας από τους δύο γονείς του. Επίσης, να αποδεικνύεται η νόμιμη παραμονή του στην Ελλάδα μέσω του διαβατηρίου του (VISA) ή της άδειας παραμονής του.

Απαραίτητα δικαιολογητικά αποτελούν, σύμφωνα με το νομοθετικό διάταγμα, και η βεβαίωση της αρμόδιας εκπαιδευτικής ή διπλωματικής αρχής της οικείας χώρας, από την οποία να προκύπτει ότι ο τίτλος δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που κατέχει ο υποψήφιος του παρέχει τη δυνατότητα εισαγωγής στα Ανώτατα

Εκπαιδευτικά Ιδρύματα της χώρας⁵⁵ καθώς και βεβαίωση της μέσης γενικής βαθμολογίας του απολυτηρίου του, η οποία να έχει εκδοθεί από το Υπουργείο Παιδείας ή από την αρμόδια Εκπαιδευτική Αρχή της χώρας του ή από την Πρεσβεία της χώρας αυτής στην Ελλάδα. Η μέση γενική βαθμολογία πρέπει να εκφράζεται σε εικοσάβαθμη (0 - 20) κλίμακα, με άριστα το 20 και ελάχιστο το 0. Επίσης, βεβαίωση της αρμόδιας εκπαιδευτικής ή διπλωματικής αρχής της οικείας χώρας, από την οποία να προκύπτει η χώρα και το πρόγραμμα σπουδών, της οποίας ακολουθεί το σχολείο αποφοίτησης του υποψηφίου. Ακόμα, βεβαίωση της αρμόδιας εκπαιδευτικής ή διπλωματικής αρχής της οικείας χώρας από την οποία να προκύπτει ότι ο υποψήφιος έχει φοιτήσει με πλήρη φοίτηση την τελευταία τάξη του Λυκείου ή του αντίστοιχου σχολείου στη χώρα αποφοίτησής του, δηλαδή ο μαθητής να έχει παρακολουθήσει τα οικεία μαθήματα από την έναρξη του διδακτικού έτους και καθ' όλη τη διάρκειά του.

Οι υποψήφιοι αυτής της κατηγορίας συμπληρώνουν μηχανογραφικό δελτίο στο οποίο αναγράφονται οι Σχολές ή τα Τμήματα που επιθυμούν να εισαχθούν και η τελική επιλογή τους γίνεται με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Έπειτα, ο υποψήφιος γράφεται στη Σχολή ή στο Τμήμα στο οποίο θα επιλεγεί, χωρίς εισαγωγικές εξετάσεις και με κριτήριο επιλογής το γενικό βαθμό πρόσβασης για τους κατόχους απολυτηρίου Λυκείου της Κυπριακής Δημοκρατίας ή το βαθμό απολυτηρίου για τους υποψηφίους άλλων χωρών.

Κατά την εγγραφή του προσκομίζει βεβαίωση των Πανεπιστημίων Αθήνας, Θεσσαλονίκης ή πιστοποιητικό τουλάχιστον 3^{ου} επιπέδου του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας (Θεσ/νίκης) ότι γνωρίζει την ελληνική γλώσσα. Αν δεν έχει τη βεβαίωση αυτή, μπορεί να κάνει την εγγραφή του τον αμέσως επόμενο χρόνο από την εισαγωγή του, αφού θα έχει αποκτήσει τη βεβαίωση αυτή. Σε αντίθετη περίπτωση, ο εισαγόμενος χάνει το δικαίωμα εγγραφής του.⁵⁶

Τέλος, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση Φ.141.6/Β/3191 (ΦΕΚ 168/20-3-81) οι αλλοδαποί - αλλογενείς προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί φοιτητές/τριες που προέρχονται από χώρες μη μέλη της Ε.Ε. και επιλέγονται στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση της Ελλάδας υποχρεούνται να καταβάλουν δίδακτρα που ανέρχονται στο ποσό των 493,03 Ευρώ για φοιτητές Ιατρικής, Οδοντιατρικής και Πολυτεχνείου, για

⁵⁵ Σημείωση: Δεν γίνονται δεκτοί οι τίτλοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του εξωτερικού που έχουν αποκτηθεί δι' αλληλογραφίας.

⁵⁶ Η βεβαίωση για τη γνώση της ελληνικής γλώσσας δεν απαιτείται, αν οι εισαγόμενοι έχουν τίτλο απόλυσης από Κυπριακό Λύκειο ή τίτλο απόλυσης από ξένο σχολείο από τον οποίο προκύπτει ότι έχουν διδαχθεί και εξεταστεί επιτυχώς και στο μάθημα της ελληνικής γλώσσας.

φοιτητές/ -τριες άλλων τμημάτων στο ποσό των 369,77 Ευρώ, ενώ για τους ακροατές στο ποσό των 123,26 Ευρώ, με τα οποία καλύπτεται ένα μικρό ποσοστό των δαπανών φοίτησης και των διδακτικών βιβλίων που τους χορηγούνται. Εξαιρούνται της καταβολής τελών εγγραφής και φοίτησης για την παρακολούθηση πλήρους κύκλου προπτυχιακών ή μεταπτυχιακών σπουδών στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, είτε ως κανονικοί φοιτητές είτε ως ακροατές:

- οι αλλοδαποί αλλογενείς υπότροφοι της Ελληνικής Κυβερνήσεως βάση βεβαίωσης από τον οικείο φορέα, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση Φ.141.6/Β/3191 (ΦΕΚ 168/20-3-81)
- οι αλλοδαποί αλλογενείς που προέρχονται από χώρες στις οποίες αντίστοιχα και οι Έλληνες δεν πληρώνουν δίδακτρα, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση Φ.141.6/Β3/6417 (ΦΕΚ 524/5-9-83)
- οι αλλοδαποί αλλογενείς υπότροφοι της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδας, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση Φ.141.6/Β3/466 (ΦΕΚ 71/13-2-84)
- οι αλλοδαποί αλλογενείς: α) σύζυγοι Ελλήνων, β) πολιτικοί πρόσφυγες στην Ελλάδα, γ) όσοι αποδεδειγμένα με βεβαιώσεις διεθνών οργανισμών διώκονται από το πολιτικό καθεστώς της χώρας τους, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση Φ.141.6/Β3/4340 (ΦΕΚ 714/5-10-84)
- οι Παλαιστίνιοι εφόσον προσκομίσουν βεβαίωση της καταγωγής τους από την PLO ή από ελληνική προξενική αρχή που εδρεύει στη χώρα διαμονής τους, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση Φ.141.6/Β3/1015 (ΦΕΚ 175/85)
- οι αλλοδαποί αλλογενείς φοιτητές που δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους και διακρίνονται για την επιμέλεια και το ήθος τους μετά από πρόταση του οικείου ΑΕΙ, σύμφωνα με το Ν.741/77 (ΦΕΚ 314/14-10-77) ή όταν συντρέχουν σοβαροί λόγοι αδυναμίας καταβολής των τελών αυτών, σύμφωνα με το Ν. 1268/82
- οι υπάλληλοι και τα τέκνα των υπαλλήλων των Πρεσβευτικών Αρχών των ξένων χωρών στην Ελλάδα, που φοιτούν σε ΑΕΙ της Ελλάδας με την προϋπόθεση, ότι η ρύθμιση αυτή θα έχει αμοιβαίο χαρακτήρα, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση Φ.141.6/Β3/1763 (ΦΕΚ 314/88)

- οι αλλοδαποί που έχουν υπηκοότητα κράτους-μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση Φ.141.6/B3/6399 (ΦΕΚ 808/14.9.95).

Στην περίπτωση που οι Έλληνες μεταπτυχιακοί φοιτητές καταβάλλουν δίδακτρα κατά τις διατάξεις της παρ. 7 του άρθρου 12 του Ν.2083/92 (ΦΕΚ 159) θα καταβάλλουν τα αντίστοιχα δίδακτρα και οι παραπάνω αλλοδαποί, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση Φ.141.6/B3/6399 (ΦΕΚ 808/14.9.95). Τέλος, αλλαγή σχολής ή τμήματος επιτρέπεται μέχρι και το αμέσως επόμενο έτος από αυτό της πρώτης εισαγωγής τους σε σχολή ή τμήμα σχολής για υποψήφιους υπηκόους χωρών εκτός Ε.Ε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960 στις ΗΠΑ στο πλαίσιο του μοντέλου εφαρμογής της «μαζικής» ανώτατης εκπαίδευσης, η επιστημονική συζήτηση διευρύνεται και νέες ερμηνευτικές προσεγγίσεις αναπτύσσονται. Την περίοδο εκείνη παρατηρείται μια στροφή στη θεωρητική παράδοση της κοινωνιολογίας, καθώς οι έρευνες εστιάζουν σε ζητήματα όπως είναι η σχέση ανάμεσα στο πανεπιστήμιο και την κοινωνική διαστρωμάτωση⁵⁷.

Πραγματοποιήθηκαν πολύχρονες και πολυάριθμες έρευνες, οι οποίες στόχευαν στον εντοπισμό των ανισοτήτων, προκειμένου να συντελεστούν οι αναγκαίες θεσμικές αλλαγές που θα οδηγούσαν στην εξίσωση των εκπαιδευτικών ευκαιριών. Τα συμπεράσματα αυτών ανέτρεψαν την πίστη ότι η επιλογή στα σχολεία γίνεται αξιοκρατικά, στοιχείο που έθεσε νέες προβληματικές στους κοινωνικούς επιστήμονες για τις έως τότε κυρίαρχες αντιλήψεις για το ρόλο του σχολείου στην κοινωνία.

Υποστηρίχθηκε ότι η κοινωνική προέλευση του ατόμου, δηλαδή η επαγγελματική και κοινωνική κατηγορία της οικογένειάς του ευθύνεται για την άνιση επίδοση στο σχολείο. Επίσης, η άρση των οικονομικών εμποδίων δεν ανατρέπει τις κοινωνικά καθορισμένες άνισες επιδόσεις και τέλος η ταξική διαστρωμάτωση της κοινωνίας αναπαράγεται μέσα από ουδέτερες κοινωνικά μεθόδους, όπως είναι οι εξετάσεις.

Είναι γεγονός ότι τα παραπάνω συμπεράσματα αντανakλούν μια στατιστική εικόνα που αφήνει «την πνιγηρή εντύπωση μιας κοινωνικής ειμαρμένης εκ των προτέρων» και εμφανίζουν την κοινωνική ανισότητα ως προβλεπτή και αξεπέραστη. Οι έρευνες, όμως, που ακολούθησαν τα επιβεβαίωσαν και μάλιστα υπήρξαν σωρευμένες αποδείξεις για την ορθότητά τους. Η ποσοτική παρουσία, για παράδειγμα, των κοινωνικά αδικημένων, όπως είναι οι αλλοδαποί μαθητές, που καταφέρνουν να εισαχθούν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση δεν είναι στατιστικά

⁵⁷Σιάνου - Κύργιου, Ε. (2010) *Από το Πανεπιστήμιο στην αγορά εργασίας, όψεις των κοινωνικών ανισοτήτων*, Αθήνα, εκδ. Μεταίχμιο, σσ. 66 -67.

σημαντική σε σχέση με την παρουσία τους στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση⁵⁸.

Στην Ελλάδα η διεύρυνση της συμμετοχής στην ανώτατη εκπαίδευση την οδήγησε τα τελευταία χρόνια σε μια μαζικοποίηση. Η αυξημένη ζήτηση που παρουσιάζει, η οποία εκφράζεται μέσα από τις τάσεις μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού που επιθυμούν να συμμετέχουν σε αυτή, αναμένονταν ότι θα συνεπάγονταν μια κοινωνική κινητικότητα που ως ένα βαθμό θα οδηγούσε στην μείωση ή ακόμα και στην εξάλειψη των εκπαιδευτικών ανισοτήτων. Όμως, παρά την επέκταση του εκπαιδευτικού συστήματος δεν κατέστη δυνατό αυτές να περιοριστούν. Πλήθος ερευνών έχουν δείξει ότι υπάρχει άμεση σχέση ανάμεσα στην κοινωνική προέλευση των γονέων και τις εκπαιδευτικές διαδρομές των υποκειμένων. Αποτελεί με άλλα λόγια η κοινωνική προέλευση έναν παράγοντα «κλειδί» που καθορίζει τις εκπαιδευτικές τους πορείες.

Οι εκπαιδευτικές ανισότητες, όπως ήταν αναμενόμενο, οδήγησαν σε κοινωνικοοικονομικές ανισότητες στην αγορά εργασίας, το εισόδημα και στο επίπεδο ζωής των ατόμων πλήττοντας κυρίως άτομα από μειονεκτούσες κοινωνικές ομάδες, όπως είναι οι μετανάστες. Οι θεωρητικές μελέτες που εξετάζουν το ζήτημα της διεύρυνσης της συμμετοχής στην ανώτατη εκπαίδευση ποικίλουν.

Αναλυτικότερα, στα πλαίσια της φονξιοναλιστικής θεώρησης και ιδιαίτερα του «δομικού λειτουργισμού» (όπως τον προσδιορίζει ο Parsons), η διεύρυνση της συμμετοχής στην ανώτατη εκπαίδευση προωθεί την ισότητα των ευκαιριών, καθώς παύει να εξυπηρετεί τα συμφέροντα και τα προνόμια των ανώτερων κοινωνικών τάξεων. Το πτυχίο αποτελεί κριτήριο της πιθανής απόδοσης των εργαζομένων, ενώ παράλληλα αποτελεί και το «διαβατήριο» που πολλαπλασιάζει τις ευκαιρίες ατομικής προόδου και επιτυχίας στην αγορά εργασίας⁵⁹. Προωθείται κατ' αυτόν τον τρόπο η κοινωνική κινητικότητα, ενώ παράλληλα διασφαλίζεται η κοινωνική δικαιοσύνη, η ευταξία και η αμεταβλητότητα του κοινωνικού συστήματος⁶⁰.

Η βεβηρωμένη οπτική και οι ερμηνευτικές προσεγγίσεις που την πλαισιώνουν εκκινούν από την αρχή ότι η άνιση κατανομή του πλούτου και της δύναμης δημιουργεί κοινωνικές ανισότητες και συγκρούσεις. Η βάση αυτών των ανισοτήτων

⁵⁸ Φραγκουδάκη, Α. (1985) *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης, Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, σσ. 23 - 43.

⁵⁹ Σιάνου – Κύργιου, Ε. (2010), ό.π., σσ. 68 – 69.

⁶⁰ Blackledge, D. & Hunt, B. (1995) *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, Αθήνα, εκδ. Μεταίχμιο, σσ. 93 - 136.

βρίσκεται στις οικονομικές σχέσεις αλλά και στις σχέσεις δύναμης που απορρέουν από την απόκτηση ακαδημαϊκών τίτλων σπουδών. Έτσι, οδηγούμαστε στη σύγκρουση των κοινωνικών τάξεων, καθώς τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα προσπαθούν να διαωνίσουν τα προνόμια και την εξουσία τους μέσα από τη συμμετοχή τους στην ανώτατη εκπαίδευση και την αγορά εργασίας⁶¹.

Τέλος, κατά το μαρξιστικό παράδειγμα η εκπαίδευση αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους μηχανισμούς με τους οποίους το κράτος αναπαράγει δομημένες ανισότητες, συμβάλλοντας στη συντήρηση του καπιταλιστικού συστήματος⁶². Παρότι η εκπαίδευση είναι οργανωμένη, σε ένα θεωρητικό επίπεδο, ώστε να προσφέρει σε όλους τις ίδιες γνώσεις με τρόπο αμερόληπτο, αντικειμενικό και αξιοκρατικό, στην πραγματικότητα επιτελεί μια «αναπαραγωγή των οικονομικών σχέσεων»⁶³. Η ανώτατη εκπαίδευση συμβάλλει και αυτή στην αναπαραγωγή της ταξικής δομής. Μέσω της επέκτασής της εξυπηρετήθηκαν οικονομικοί στόχοι, καθώς προέκυψε η εργατική δύναμη που ήταν αναγκαία για την εκπλήρωση συγκεκριμένων ρόλων στον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας⁶⁴.

Στην παρούσα εργασία υιοθετείται η θεωρία της πολιτισμικής αναπαραγωγής του γάλλου κοινωνιολόγου Pierre Bourdieu, που αναπτύχθηκε από τη δεκαετία του 1960 και εξής. Ο Bourdieu είναι κύριος θεωρητικός που μελετά τις αναπαραγωγικές λειτουργίες της εκπαίδευσης και συνταυτίζεται με θεμελιώδεις θέσεις της μαρξιστικής θεωρίας. Ξεφεύγει, όμως, από το περιγραφικό πλαίσιο συσχέτισης της εκπαίδευσης με τις ταξικές δομές και εμβαθύνει στον τρόπο με τον οποίο συγκροτείται η σχολική γνώση καθεαυτή αλλά και στον τρόπο που αυτή εντάσσει τα υποκείμενα στις μετέπειτα κοινωνικές / ταξικές σχέσεις εξουσίας⁶⁵. Ειδικότερα, αναφέρεται στη συμβολή των ιδρυμάτων της ανώτατης εκπαίδευσης στην αναπαραγωγή της κοινωνικής δομής. Αναλυτικότερα, η θεωρία του παρουσιάζεται στη συνέχεια.

⁶¹ Giddens, A. (2002) *Κοινωνιολογία*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, σ. 346.

⁶² Σιάνου – Κύργιου, Ε. (2010), ό.π., σσ. 72 – 74.

⁶³ Bowles, S. & Gintis, H. *Schooling in Capitalist America: Educational Reform and the Contradictions of Economic Life*, New York, Basic Books, σ. 103.

⁶⁴ Σιάνου – Κύργιου, Ε. (2010), ό.π., σσ. 72 – 74.

⁶⁵ Smith, P. (2006) *Πολιτισμική Θεωρία, Μια εισαγωγή*, Αθήνα, εκδ. Κριτική, σσ. 212 - 224.

4.1. Ανώτατη εκπαίδευση και αναπαραγωγή των πολιτιστικών προνομίων: Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης του Pierre Bourdieu

Ο Bourdieu ορίζει την κοινωνιολογία της εκπαίδευσης ως «την επιστήμη που μελετά τις σχέσεις μεταξύ πολιτιστικής (cultural) και κοινωνικής (social) αναπαραγωγής... που διερευνά τη συμβολή του εκπαιδευτικού συστήματος στην αναπαραγωγή της δομής των σχέσεων εξουσίας και των συμβολικών σχέσεων μεταξύ των κοινωνικών τάξεων, συμβολή που εστιάζεται κατ' εξοχήν στην αναπαραγωγή της δομής της κατανομής του πολιτιστικού κεφαλαίου μέσω των τάξεων»⁶⁶. Κρίνεται ωστόσο αναγκαίο προκειμένου να γίνει κατανοητή η θεωρία του να παραθέσουμε συνοπτικά κάποιους ορισμούς βασικών εννοιών που χρησιμοποιεί ο Bourdieu.

° Συμβολικές σχέσεις, πολιτισμική κυριαρχία και κοινωνική νομιμοποίηση

Οι Bourdieu και Passeron στο έργο τους *La Reproduction* (Η Αναπαραγωγή, 1971) αναπτύσσουν πιο αναλυτικά την ειδική λειτουργία του σχολείου, δηλαδή τη λειτουργία της νομιμοποίησης των κοινωνικών σχέσεων εξουσίας⁶⁷. Στο πλαίσιο αυτό προτείνουν την έννοια της «συμβολικής βίας»⁶⁸. Όπως εξηγούν, η θεωρητική προέλευση της έννοιας ανήκει στο συνδυασμό εννοιολογικών κατακτήσεων από το έργο του Καρλ Μαρξ και Μαξ Βέμπερ. Χρησιμοποιούν την έννοια αυτή προκειμένου να εξηγήσουν την κοινωνική λειτουργία και τους μηχανισμούς του εκπαιδευτικού θεσμού.

Θεωρούν ότι ο θεμελιώδης στόχος του σχολείου είναι η αναπαραγωγή της υπάρχουσας κοινωνικής δομής. Το σχολείο όχι μόνο μεταδίδει την «κυρίαρχη παιδεία» που είναι «η παιδεία των κυρίαρχων στρωμάτων της κυρίαρχης τάξης» αλλά ταυτόχρονα αναπαράγει και την κοινωνική διαστρωμάτωση μέσα από τους

⁶⁶Bourdieu, P. (1977) «Cultural Reproduction and Social Reproduction» in KARABEL, Halsey, σ.487, στο Σαπουνά, Α. (2006) «Κοινωνική επιλογή και κοινωνική ζήτηση για τριτοβάθμια εκπαίδευση: Μελέτη μαθητικών και φοιτητικών μεγεθών στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης (1975 – 1991)», Διδακτορική Διατριβή, Ε.Κ.Π.Α, Τ.Ε.Α.Π.Η. σ. 86.

⁶⁷ Λαμπίρη – Δημάκη, Ι. και Παναγιωτόπουλος, Ν. (επιμ.) (1995) *Pierre Bourdieu: Κοινωνιολογία της Παιδείας – Δέκα Ανακοινώσεις*, Αθήνα, εκδ. Καρδαμίτσα, σσ. 130 – 139.

⁶⁸Συμβολική είναι η βία που επιβάλλει (γι' αυτό και ο όρος βία) έμμεσα (γι' αυτό συμβολική) «σημασίες» μέσα από θεσμούς αναπαραγωγής των ιδεών, όπως είναι το σχολείο. Οι «σημασίες» αυτές προβάλλονται ως νόμιμες και κυρίαρχες και εμποδίζουν την αποκάλυψη των σχέσεων εξουσίας που διέπουν τις κοινωνικές σχέσεις.

μηχανισμούς της συμβολικής βίας. Το σχολείο δηλαδή θέτοντας κριτήρια αξιολογικά και ουδέτερα επιτελεί μια κοινωνική επιλογή. Πείθει όσους αποκλείονται από τις ανώτερες σπουδές ότι δίκαια αποκλείονται, εσωτερικεύοντας τη «νομιμότητα του αποκλεισμού» τους⁶⁹. Στο όνομα λοιπόν της δικαιοσύνης και της ηθικής το σχολείο αντιμετωπίζει ικανότητες και δεξιότητες, που θεωρούνται κοινωνικά κατασκευάσματα ως φυσικά χαρίσματα, με αποτέλεσμα να μη μεταδίδει σε όλους αυτό που απαιτεί από όλους, το οποίο όμως ορισμένοι κατέχουν χάρη στο «μορφωτικό κεφάλαιο». Υπό αυτές τις προϋποθέσεις η επιλογή και η αναπαραγωγή της κοινωνικής ανισότητας φαίνεται να αποτελούν την κατεξοχήν κοινωνική αποστολή του σχολείου.

Νομιμοποιεί δηλαδή την ιδεολογία των χαρισμάτων, που αποτελεί την πλέον διαδεδομένη πεποίθηση που υπάρχει στους εκπαιδευτικούς αλλά και στους διδασκόμενους, σύμφωνα με την οποία οι επιτυχίες ή οι αποτυχίες στις σχολικές εξετάσεις επικυρώνουν την ύπαρξη ή την απουσία υποτιθέμενων χαρισμάτων, διαθέσεων που θεωρούνται έμφυτες. Η μετατροπή των κοινωνικών ανισοτήτων σε «φυσικές» ανισότητες επιτρέπει τελικά στο σχολείο να ολοκληρώσει τη λειτουργία νομιμοποίησης, μετατρέποντας τα αριστοκρατικά προνόμια σε αξιοκρατικά δικαιώματα⁷⁰.

Καταληκτικά, διαπιστώνεται ότι η άσκηση της συμβολικής εξουσίας έχει ως στόχο να επιβάλλει ως καθολικά αποδεκτή αλήθεια ένα πολιτισμικό αυθαίρετο. Με το όρο πολιτισμικό αυθαίρετο ο Bourdieu αναφέρεται στο γεγονός ότι η επιλογή μιας ορισμένης πολιτισμικής παραγωγής που εξυπηρετεί το συμφέρον της κυρίαρχης τάξης εμφανίζεται ως η μοναδική, καθολικώς αποδεκτή, νόμιμη και αξιολογικά ουδέτερη, ενώ επί της ουσίας πρόκειται για μια αυθαιρεσία.

⁶⁹ Αντίστοιχη προβληματική αναπτύσσει και ο γάλλος κοινωνιολόγος Claude Grignon, ο οποίος αναφέρει ότι ο σημαντικότερος ρόλος του σχολείου είναι ότι πείθει τα μέλη των λαϊκών τάξεων να αποδεχθούν τις συνθήκες ζωής και εργασίας που προορίζονται γι' αυτά. Τους πείθει δηλαδή να δέχονται σαν φυσικό και ανυπέρβλητο το κοινωνικό μερίδιο που τους ανήκει.

⁷⁰ Bourdieu, P. (1992) *Μικρόκοσμοι - Τρεις μελέτες πεδίου*, (επιμ.) Παναγιωτόπουλος, Ν. Αθήνα, εκδ. Δελφίνι, σσ. 36 -37.

° Κοινωνικά πεδία, αγορές και κεφάλαια

Η συμβολική βία και η αναπαραγωγή της μέσα από την κυρίαρχη κουλτούρα είναι για τον Bourdieu κρίσιμα πεδία για την αναπαραγωγή των κοινωνικών σχέσεων εξουσίας. Αναλύει την κοινωνία μέσα από μια ιδιόμορφη «οικονομική» λογική⁷¹, εφαρμόζοντας τους νόμους της οικονομίας σε όλα τα κοινωνικά πεδία. Στα κοινωνικά πεδία (champs), στα οποία αναφέρεται ο Bourdieu, διεξάγεται μια αέναη πάλη για την κυριαρχία μεταξύ ομάδων ή κοινωνικών τάξεων και χαρακτηρίζονται από σχέσεις ισχύος⁷². Κατά συνέπεια η δομή και η κατανομή των κεφαλαίων θεμελιώνει αυτή την ανισότητα των σχέσεων, διακρίνοντας τέσσερις τύπους κεφαλαίων: το οικονομικό, το πολιτιστικό, το κοινωνικό και το συμβολικό κεφάλαιο. Η θέση που θα καταλάβει το άτομο μέσα στο κοινωνικό πεδίο καθορίζεται από το συνολικό όγκο και τη δομή του κεφαλαίου που διαθέτει, δηλαδή ανάλογα με το βάρος των διαφορετικών μορφών στο σύνολο του κατεχόμενου κεφαλαίου.

° Το πολιτιστικό κεφάλαιο (*capital culturel*) και το *habitus*

Ο Bourdieu χρησιμοποίησε την έννοια του πολιτιστικού κεφαλαίου για να ερμηνεύσει την ανισότητα των σχολικών επιδόσεων των μαθητών από διαφορετικά κοινωνικά στρώματα. Με τον όρο πολιτιστικό κεφάλαιο ο Bourdieu αναφέρεται σε τρία πράγματα: α) στο σύνολο των πολιτιστικών αγαθών (κουλτούρα, τέχνη, παιδεία, διανοητική παραγωγή), β) σε θεσμοποιημένα προϊόντα (π.χ. σχολικοί τίτλοι) που πιστοποιούν την κατοχή πολιτιστικού κεφαλαίου και αποφέρουν σημαντικές κοινωνικές και οικονομικές απολαβές, γ) σε στάσεις και συμπεριφορές οι οποίες αντανακλούν την εσωτερίκευση του πολιτιστικού κεφαλαίου⁷³.

Αυτό συνεπάγεται ότι κάθε κοινωνία αναγνωρίζει ως πολιτιστικό κεφάλαιο τα προϊόντα, τις αξίες, τις στάσεις και τις συμπεριφορές που απορρέουν από την κυρίαρχη κουλτούρα. Οι κάτοχοί του λαμβάνουν, ανάλογα με το βαθμό ενσωμάτωσής του, απολαβές παντός είδους στα διάφορα πεδία των κοινωνικών δραστηριοτήτων.

⁷¹ Σαπουνά, Α. (2006). ό.π., σ. 89.

⁷² Bourdieu, P. (1999) *Η Διάκριση, Κοινωνική Κριτική της Καλαισθητικής Κρίσης*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, σσ. 270 – 276.

⁷³ Bourdieu, P. (1966) «Το συντηρητικό σχολείο: Οι ανισότητες στην εκπαίδευση και την παιδεία» στο Φραγκουδάκη Α., ό.π. σ. 361.

Το άτομο, από τα πρώτα χρόνια της ζωής «συσσωρεύει», εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος, πολιτιστικό κεφάλαιο, το οποίο στη συνέχεια αποκτά μια μεταδόσιμη μορφή. Ο ίδιος ο Bourdieu αναφέρει ότι: «το πολιτιστικό κεφάλαιο είναι αυτό που ο καθένας έμαθε ότι πρέπει να γίνει, μια ιδιότητα που έγινε σώμα, που έγινε συστατικό στοιχείο του «προσώπου», ένα «habitus»⁷⁴.

Το habitus αποτελεί κεντρική έννοια στη θεωρία του πολιτιστικού κεφαλαίου. Ορίζεται ως το σύστημα τρόπων με τους οποίους δρούμε, τρόποι οι οποίοι εσωτερικεύονται στο άτομο κατά την πορεία της ζωής του. Μέσω αυτών το άτομο διαμορφώνει τις ιδέες, τις φιλοδοξίες, τις προτιμήσεις και τις πρακτικές, στοιχεία που το βοηθούν να ερμηνεύσει την αντικειμενική πραγματικότητα. Το έθος χαρακτηρίζεται από μια μεταβλητότητα, καθώς κάθε φορά που αλλάζουν οι αντικειμενικές συνθήκες μεταβάλλεται και αυτό. Γίνεται, λοιπόν, εύκολα κατανοητό ότι το έθος της κάθε κοινωνικής ομάδας είναι διαφορετικό και αποτελεί μια έννοια – κλειδί για να ερμηνεύσουμε και να κατανοήσουμε τις επιλογές και τις προτιμήσεις κατά τη μετάβαση από τη μια βαθμίδα εκπαίδευσης στην άλλη.

Με τα λόγια του ίδιου: « Ενώ αποκλείεται όλα τα μέλη μιας κοινωνικής τάξης (ούτε καν δύο μεταξύ τους) να έχουν βιώσει τις ίδιες εμπειρίες στην ίδια σειρά, ωστόσο, είναι βέβαιο πως κάθε μέλος της ίδιας τάξης έχει περισσότερες πιθανότητες από κάποιον που ανήκει σε άλλη κοινωνική τάξη, να έχει αντιμετωπίσει τις πιο συνήθεις καταστάσεις για τα μέλη της τάξης του... Το προσωπικό «στυλ», αυτό το ιδιαίτερο σήμα κατατεθέν που φέρουν όλα τα προϊόντα ενός όμοιου habitus, είτε πρακτικές, είτε έργα, αποτελεί πάντα μια εκδοχή, λιγότερο ή περισσότερο κοντινή, με το ιδιαίτερο ύφος μιας ιστορικής περιόδου ή μιας κοινωνικής τάξης... Ιστορικό προϊόν, το habitus παράγει πρακτικές, ατομικές και συλλογικές, άρα παράγει ιστορία, σύμφωνα με σχήματα που έχουν γεννηθεί από την ιστορία. Διασφαλίζει την ενεργό παρουσία των εμπειριών του παρελθόντος, οι οποίες ενσωματώνονται σε κάθε οργανισμό με τη μορφή σχημάτων αντίληψης, σκέψης και δράσης κι έτσι επιτυγχάνεται, πιο ασφαλώς απ' ότι μέσα από τους τυπικούς κανόνες και τις ρητές νόρμες, η διασφάλιση της συμμόρφωσης των πρακτικών (με την καθεστηκυία τάξη πραγμάτων) και η διαιώνισή τους μέσα στο χρόνο»⁷⁵.

⁷⁴ Σαπουνά, Α. (2006), σσ. 90 – 91.

⁷⁵ Σαπουνά, Α. (2006), ό.π., σσ. 91 – 92.

4.2. Ο αναπαραγωγικός ρόλος της εκπαίδευσης

4.2.1. Οι «κληρονόμοι», η ιδεολογία του «δώρου» και η νομιμοποίηση της αναπαραγωγής των κοινωνικών σχέσεων εξουσίας

Το 1964 οι Pierre Bourdieu και Jean Claude Passeron στο έργο τους που φέρει τον τίτλο «Οι Κληρονόμοι»⁷⁶, έπειτα από μια μακρά και λεπτομερή έρευνα που πραγματοποίησαν πάνω στους φοιτητές και τη σχέση τους με τις σπουδές και την κουλτούρα, απέδειξαν ότι το πανεπιστημιακό σύστημα λειτουργεί ως σύστημα επιλογής και κοινωνικού διαχωρισμού που ευνοεί τις ανώτερες τάξεις και λειτουργεί εις βάρος των μεσαίων και λαϊκών τάξεων. Οι φοιτητές που καταφέρνουν να εισαχθούν σε φημισμένα τμήματα και αποκτούν περιζήτητα διπλώματα, τα οποία τους οδηγούν σε ισχυρές θέσεις εξουσίας, είναι παιδιά που ανήκουν στην αστική τάξη και τα οποία απολαμβάνουν κοινωνικά προνόμια οφειλόμενα στη γέννησή τους σε ευνοημένο περιβάλλον. Είναι, δηλαδή, οι «κληρονόμοι» των οποίων η κληρονομιά δεν είναι μόνο οικονομική αλλά κυρίως είναι πολιτισμική⁷⁷.

Οι «κληρονόμοι» διαθέτουν μια υψηλή καλλιέργεια για την οποία δεν υπήρξε ποτέ προτροπή από το περιβάλλον και άμεση διδαχή, άρα συντελείται με τρόπο φυσικό, εξοικειώνει το παιδί με τα έργα των ιδεών και της τέχνης και το εφοδιάζει με μια γενική προδιάθεση για μάθηση. Δηλαδή, η κατοχή των ερμηνευτικών κλειδιών για την κατανόηση των έργων των ιδεών και της τέχνης δεν είναι ένα αποτέλεσμα που έχει επιτευχθεί με την εκμάθηση, αλλά μέσα από μια μακρόχρονη, διαρκή, ανεπαίσθητη, αδιόρατη και συνεχή επικοινωνία και τριβή με τα έργα αυτά. Μοιάζει με συμπεριφορά αυτονόητα συνηθισμένη για την οποία δε χρειάστηκε προτροπή συγκεκριμένη από το περιβάλλον, π.χ. να διαβάσει ή να ακούσει μουσική ή να πάει στο θέατρο ή να επισκεφτεί ένα μουσείο. Αυτή η «ελεύθερη παιδεία»⁷⁸ λοιπόν είναι που διαφοροποιεί τις επιδόσεις των φοιτητών από τις διάφορες κοινωνικές τάξεις στην πανεπιστημιακή μόρφωση και αποτελεί τη ρίζα μιας θεμελιακής ανισότητας μετατρέποντας παράλληλα τους «κληρονόμους σε άξιους».

⁷⁶ Bourdieu, P. & Passeron, J.C. (1996) *Οι Κληρονόμοι, Οι φοιτητές και η κουλτούρα*, Αθήνα, εκδ. Καρδαμίτσα.

⁷⁷ Bourdieu, P. (1992) *Μικρόκοσμοι - Τρεις μελέτες πεδίου*, ό.π. σσ. 34 -35.

⁷⁸ Bourdieu, P. (1966) «Το συντηρητικό σχολείο: Οι ανισότητες στην εκπαίδευση και την παιδεία» στο Φραγκουδάκη Α., ό.π., σσ. 362 – 366.

Η κοινωνική προέλευση, λοιπόν, (κι αυτό είναι ίσως περισσότερο σημαντικό) εκτός από τις γνώσεις και την οικειότητα με τα μορφωτικά αγαθά που προσφέρει η ελεύθερη παιδεία, δίνει και ένα σύνολο από «στάσεις» και «συμπεριφορές» απέναντι στο σχολείο και την παιδεία γενικότερα, όπως επισημάνθηκε προηγουμένως⁷⁹. Η «στάση» που κρατούν τα παιδιά των ανώτερων κοινωνικών τάξεων απέναντι στις πανεπιστημιακές σπουδές παρουσιάζεται ως φυσική και αυτονόητη κατάληξη της σχολικής τους πορείας. Δεν τις σκέφτονται σαν ενδεχόμενο, ούτε σαν κατάκτηση αλλά σαν το τελευταίο στάδιο της φυσικής σχολικής τους πορείας, όπως για παράδειγμα το σύνολο των παιδιών θεωρεί το δημοτικό σχολείο σαν κάτι αυτονόητο και φυσικό και κανείς δε σκέφτεται ότι δε θα μπορούσε να πηγαίνει στο σχολείο.

Το αντίθετο συμβαίνει με τα παιδιά από μη προνομιούχες τάξεις. Θεωρούν τις πανεπιστημιακές σπουδές ως ένα ατομικό επίτευγμα, το οποίο κατακτήθηκε έπειτα από δυσκολίες και εμπόδια και κυρίως συνεχείς αμφισβητήσεις. Γι' αυτά οι ανώτερες σπουδές είναι ενσυνείδητη επιλογή και αποτελεί προσωπική κατάκτηση ενός δυσπρόσιτου επιτεύγματος, κάθε άλλο από το αυτονόητο και φυσικό τέλος της σχολικής ζωής. Είναι φανερό ότι αυτή η ταξική διαφορά αυξάνει τις πιθανότητες εισαγωγής στα ανώτατα ιδρύματα των παιδιών ορισμένης κοινωνικής προέλευσης και αντίστοιχα αποτελεί ουσιαστικό και αόρατο εμπόδιο για τα παιδιά των μη προνομιούχων κοινωνικών τάξεων.

Οι «συμπεριφορές» απέναντι στη σχολική γνώση και την παιδεία γενικότερα διαφέρουν και αυτές, καθώς επίσης καθορίζονται από την κοινωνική θέση της οικογένειας. Τα παιδιά των προνομιούχων κοινωνικών στρωμάτων, καθώς είναι εξοικειωμένα με τα έργα των ιδεών και της τέχνης, η περίφημη «ώσμωση» ή αλλιώς ωσμωτική καλλιέργεια, τους επιτρέπει να εμφανίζονται με αυξημένες διανοητικές ικανότητες και δεξιότητες, στοιχείο που τα βοηθά να αντιμετωπίζουν τη σχολική γνώση και τις απαιτήσεις του θεσμού με άνεση και επιτυχία. Αφαιρείται κάθε έννοια καταναγκασμού από την προσπάθεια απόκτησης συγκεκριμένων γνώσεων και ικανοτήτων που το εκπαιδευτικό σύστημα απαιτεί. Η μάθηση δεν είναι και δε θεωρείται μόχθος για τα μέλη των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων⁸⁰.

Χαρακτηρίζονται από ένα είδος ελευθερίας ως προς την ύλη των γνωστικών αντικειμένων και διαβάζουν πολλά βιβλία που δεν σχετίζονται άμεσα με τα εκπαιδευτικά προγράμματα. Οι στατιστικές κατατάσσουν τους μαθητές και τους

⁷⁹ Φραγκουδάκη, Α. (1985), ό.π., σσ. 162 – 169.

⁸⁰ Smith, P. (2006), ό.π.

φοιτητές που προέρχονται από τα στρώματα αυτά στην υψηλότερη βαθμολογική κλίμακα, καθώς σημειώνουν τις καλύτερες επιδόσεις, αναπαράγοντας με αυτό τον τρόπο την ιδεολογία του «δώρου».

Στον αντίποδα βρίσκονται τα παιδιά των μικροαστών, των οποίων η σχολική συμπεριφορά χαρακτηρίζεται από συνεχή μόχθο και προσήλωση, αφού θεωρούν το σχολείο ως μέσο κοινωνικής κινητικότητας. Ο μικροαστός, ως γόνος μιας κατεξοχήν μεταβατικής κοινωνικής τάξης είναι αυτός, που περισσότερο από όλους, θα χρησιμοποιήσει το σχολείο ως μέσο για την κοινωνική του ανέλιξη και πρόοδο. Διακατέχεται τόσο ο ίδιος όσο και οι γονείς του από την επιθυμία να ανέβει τα σκαλοπάτια της σχολικής κλίμακας. Ο μικροαστός σύμφωνα με τον Bourdieu έχει «πολύ καλή πρόθεση, αλλά στερείται όλων των μορφωτικών εκείνων προνομίων που κάνουν τον εκλεκτό μαθητή και που κατέχουν μόνο τα παιδιά των προνομιούχων». Η σχολική τους συμπεριφορά χαρακτηρίζεται από έντονη προσήλωση και προσπάθεια, ιδιαίτερα τις περιόδους των μεγάλων κρίσεων, όπως είναι οι εξετάσεις.

Απόρροια των παραπάνω είναι και οι διαφορετικοί γλωσσικοί κώδικες (master – patterns) που χρησιμοποιούν οι μαθητές ως άμεση συνέπεια του πολιτιστικού τους κεφαλαίου. Οι μαθητές των κυρίαρχων τάξεων κατέχουν και γλωσσικό και πολιτιστικό κεφάλαιο και άρα μπορούν να ανταποκρίνονται καλύτερα στις απαιτήσεις του εκπαιδευτικού συστήματος. Ο Bourdieu αναφέρει ότι στη Γαλλία κυριαρχούν τόσο η αστική όσο και η κοινή γλώσσα. Καθεμία από αυτές αντανakλά διαφορετικά γλωσσικά μοντέλα που αντιπροσωπεύουν την κοινωνική προέλευση του κάθε ατόμου. Για παράδειγμα η κοινή γλώσσα έχει «την τάση να προχωρεί από τη μια συγκεκριμένη περίπτωση στην επόμενη, από την εικόνα στην παραβολή, ή να αποφεύγει το στόμφο των εξεζητημένων λέξεων», ενώ η αστική μεταδίδει κυρίως συναισθήματα και κρίσεις.

Στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, λοιπόν, που κυριαρχεί η αστική γλώσσα τα παιδιά των κυρίαρχων τάξεων, κατέχοντας το γλωσσικό και το πολιτιστικό κεφάλαιο, παρουσιάζουν άριστες εργασίες και έχουν πολύ καλές επιδόσεις, ενώ τα παιδιά των μικροαστών παρουσιάζουν δυσκολίες στον ύφος και τη μορφή της έκφρασής τους.

Όλα τα παραπάνω μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο κοινωνικά προνομιούχος μαθητής κατέχει ένα αίσθημα κοινωνικής ασφάλειας που του επιτρέπει να κάνει επιλογές σπουδών σύμφωνα με κριτήρια αποκλειστικά ατομικών προτιμήσεων ή κλίσεων, αδιαφορώντας για την άμεση επαγγελματική τους

χρησιμότητα. Επιλέγει σπουδές που είναι σπάνιες ή πολύ καινούργιες, οι οποίες του ανοίγουν το δρόμο για υψηλού κοινωνικού κύρους επαγγελματικές προοπτικές.

Καταληκτικά, ο Bourdieu ασκεί κριτική στο μύθο που πρεσβεύει τον αξιοκρατικό τρόπο λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος, θεωρώντας ότι ο μύθος αυτός συμβάλλει καθοριστικά στην αναπαραγωγική λειτουργία του σχολείου.

4.2.2. Ο ρόλος της ανώτατης εκπαίδευσης στην αναπαραγωγή της κοινωνικής δομής

Ο Bourdieu, αναφερόμενος στο ζήτημα της επέκτασης της ανώτατης εκπαίδευσης, την αποδίδει κυρίως στο μετασχηματισμό της κοινωνικής δομής και των λειτουργιών της ανώτατης εκπαίδευσης, στο πλαίσιο του οποίου οι κοινωνικές τάξεις προσπαθούν να συντηρήσουν ή να βελτιώσουν τη θέση τους αυξάνοντας τις διάφορες μορφές κεφαλαίου. Η μεταβίβαση του οικονομικού κεφαλαίου από τους γονείς της κυρίαρχης τάξης δεν αποτελεί πλέον, κάτω από την επίδραση των οικονομικών αλλαγών, ασφαλές κριτήριο για να διασφαλίσουν στα παιδιά τους μια θέση στην κοινωνική δομή. Χρειάζεται παράλληλα να διαθέτουν πολιτισμικό και κοινωνικό κεφάλαιο για να μπορέσουν τα παιδιά τους να είναι ανταγωνιστικά στην αγορά εργασίας αποκτώντας πτυχία από ελίτ ιδρύματα, καθώς οι διαδικασίες πρόσληψης βασίζονται σε ακαδημαϊκά προσόντα και σε χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ατόμου⁸¹. Κάτω από αυτές τις συνθήκες η εκπαίδευση γίνεται το σκαλοπάτι στο οποίο πρέπει να «πατήσει» η κυρίαρχη τάξη προκειμένου να μεταβιβάσει τη γονική της κληρονομιά εξασφαλίζοντας παράλληλα μια θέση στην αγορά εργασίας.

Ιδιαίτερα, λοιπόν, η ανώτατη εκπαίδευση αποτελεί το μέσο με το οποίο οι γόννοι της κυρίαρχης τάξης προσδοκούν να αποκτήσουν το πιστοποιημένο πολιτισμικό κεφάλαιο για να καταλάβουν θέσεις κύρους μέσω των οποίων θα επανακτήσουν το οικονομικό τους κεφάλαιο. Στην παραπάνω πρακτική αφήνεται να εννοηθεί ότι η κατάληψη θέσεων κύρους εξαρτάται από τα ακαδημαϊκά προσόντα.

Ακολουθώντας την παραπάνω λογική οι γόννοι της μεσαίας τάξης επενδύουν και αυτοί στην εκπαίδευση προκειμένου να αποκτήσουν το πολιτισμικό κεφάλαιο που θα τους βοηθήσει να καταλάβουν αντίστοιχες επαγγελματικές θέσεις, μη κατανοώντας ότι η κοινωνική τάξη είναι αυτή που διαφοροποιεί τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές διαδρομές.

Απώτερος στόχος παραμένει η διατήρηση στην κοινωνική δομή της κάθε κοινωνικής ομάδας ή τάξης μέσω της εκπαίδευσης. Η αναπαραγωγή της κοινωνικής δομής διασφαλίζεται λοιπόν μέσω της διανομής πτυχίων σε κάθε κοινωνική ομάδα,

⁸¹ Σιάνου – Κύργιου, Ε. (2010) *Από το Πανεπιστήμιο στην αγορά εργασίας, όψεις των κοινωνικών ανισοτήτων*, Αθήνα, εκδ. Μεταίχμιο, σσ. 78 – 79.

με αποτέλεσμα να υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα στην κοινωνική προέλευση και στην συμμετοχή στην ανώτατη εκπαίδευση.

Για παράδειγμα δεν είναι τυχαίο ότι τα μέλη της άρχουσας τάξης σήμερα διαθέτουν ένα πολύ μεγάλο πλούτο σε πολιτιστικό κεφάλαιο σε σχέση με τις άλλες κοινωνικές τάξεις, ενώ ταυτόχρονα έχουν και τα μέσα προκειμένου να εξασφαλίσουν στα παιδιά τους την πρόσβαση σε επίλεκτα πανεπιστημιακά ιδρύματα που προσφέρουν άριστες προοπτικές καριέρας. Επομένως, μέσα από αντικειμενικούς μηχανισμούς και τυπικά απολύτως δημοκρατικές διαδικασίες επιλογής, όπως είναι οι εξετάσεις, διασφαλίζεται και διαιωνίζεται το μονοπώλιο των ανώτερων τάξεων στην ανώτατη εκπαίδευση.

Συχνά επίσης παρατηρείται το φαινόμενο γόννοι μεσαίων κοινωνικών τάξεων, οι οποίοι καταφέρνουν να επιτύχουν υψηλές επιδόσεις και να εισαχθούν στο πανεπιστήμιο. Στο θέμα αυτό ο Bourdieu υποστηρίζει ότι δεν είναι λίγες οι οικογένειες που διαθέτουν «πλούσιο» πολιτιστικό κεφάλαιο (π.χ. εκπαιδευτικοί) επενδύοντας στην ανώτατη εκπαίδευση, σε αντίθεση με τους κατόχους οικονομικού κεφαλαίου που θέτουν ως βασική τους προτεραιότητα τη διατήρηση και αύξησή του. Με άλλα λόγια ισχυρίζεται ότι υπάρχουν διαφορετικές στρατηγικές μεταξύ των διαφορετικών μερίδων των ανώτερων τάξεων, που και οι δύο όμως στοχεύουν στο να διατηρήσουν τα παιδιά τους τις κοινωνικές θέσεις που οι ίδιοι κατέχουν.

Λαμβάνοντας, βέβαια, υπόψη ότι η δομή της ακαδημαϊκής ιεραρχίας περιλαμβάνει δυο πλευρές μια εσωτερική, η οποία κατατάσσει τα ιδρύματα ανάλογα με την κοινωνική σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού, δηλαδή ανάλογα με τον πλούτο του πολιτιστικού κεφαλαίου που διαθέτουν, και μια εξωτερική, η οποία κατατάσσει τα ιδρύματα ανάλογα με το είδος του επαγγέλματος στο οποίο οδηγούν, γίνεται κατανοητό ότι οι ακαδημαϊκοί τίτλοι αποκτούν πολύ διαφορετική «ανταλλακτική αξία» και λειτουργικότητα ανάλογα με το οικονομικό και κοινωνικό κεφάλαιο που κληρονομείται από την οικογένεια.

Δεν αρκεί κατά συνέπεια η επιτυχία σε ένα πανεπιστημιακό ίδρυμα, η αξία του τίτλου σπουδών εξαρτάται σε τελευταία ανάλυση από την οικονομική και κοινωνική θέση των κατόχων τους.

B ΜΕΡΟΣ

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

.

.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1. Η αναγκαιότητα της έρευνας

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται μια σύντομη επισκόπηση της διεθνούς και εγχώριας βιβλιογραφίας. Η επισκόπηση αυτή στοχεύει στο να καταδειχθεί η απουσία εξειδικευμένων εμπειρικών ερευνών, που εστιάζουν στη σχέση ανάμεσα στη συμμετοχή των αλλοδαπών φοιτητών στην ανώτατη εκπαίδευση της χώρας υποδοχής και την κοινωνική προέλευση.

Είναι πράγματι εξαιρετικά περιορισμένος ο αριθμός των μελετών που εξετάζουν το ζήτημα της συμμετοχής των αλλοδαπών φοιτητών στην ανώτατη εκπαίδευση της χώρας υποδοχής από μια κοινωνιολογική σκοπιά. Πιο συγκεκριμένα, στην εγχώρια βιβλιογραφία δεν κατέστη εφικτός ο εντοπισμός ερευνών που να μελετούν το θέμα αυτό. Η παρούσα εργασία στοχεύει στο να καλύψει ένα μέρος αυτού του ερευνητικού κενού και να δώσει τροφή για προβληματισμό και για διεξαγωγή μεγάλης κλίμακας ερευνών. Η έλλειψη όμως συγκριτικών ποσοτικών στοιχείων μας οδηγεί σε αδυναμία εξαγωγής γενικευτικών συμπερασμάτων.

Πιο αναλυτικά διαπιστώθηκε ότι στον ελληνικό χώρο οι πρώτες ερευνητικές προσπάθειες που ξεκίνησαν κατά τη δεκαετία του 1990 εστίαζαν την προσοχή τους στους αλλόφωνους μαθητές και στο κατά πόσο το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα είναι αποτελεσματικό για αυτούς⁸². Κάποιες άλλες έρευνες επικεντρώνονταν στην κοινωνική και οικονομική κατάσταση των οικογενειών των παλιννοστούντων μαθητών⁸³. Οι περισσότερες έρευνες όμως που διεξήχθησαν εκείνη την περίοδο εστίαζαν στις δυσκολίες προσαρμογής που παρουσίαζαν μαθητές με διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά σε ένα νέο εκπαιδευτικό σύστημα. Ακόμα και μετά το 2000 οι έρευνες εστιάζουν κυρίως στις επιδόσεις των αλλοδαπών μαθητών και παρότι

⁸²Γκότοβος, Α. και Μάρκου, Γ. και Fehring (1984) *Σχολική Επανάταξη Παλιννοστούντων Μαθητών. Προβλήματα και Προοπτικές*, Αθήνα, εκδ. ΥΠΕΠΘ.

⁸³Κασσιμάτη, Κ. (1993) *Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση: Κοινωνική και Οικονομική τους Ένταξη*, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο και Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού.

δεν είναι ευρείας κλίμακας, υπάρχουν αρκετές ενδείξεις ότι οι επιδόσεις τους υστερούν κατά πολύ από τις αντίστοιχες των γηγενών μαθητών⁸⁴.

Η μόνη έρευνα που εντοπίσαμε να έχει διεξαχθεί στην Ελλάδα μετά το 2000 και αφορούσε αλλοδαπούς φοιτητές ήταν των Χ. Ζάχου και Ε. Καλεράντε, οι οποίες εστίασαν το ερευνητικό τους ενδιαφέρον σε προ- ή μετά – πτυχιακά προγράμματα σπουδών της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που φοιτούσαν άτομα καταγόμενα αποκλειστικά από την Αλβανία. Πιο αναλυτικά, εξετάστηκε το ζήτημα της εκπαιδευτικής τους επιτυχίας και των αξιακών οικογενειακών προτύπων της δεύτερης γενιάς Αλβανών μεταναστών μέσα από μια κοινωνιολογική προσέγγιση⁸⁵.

Στη διεθνή βιβλιογραφία σχετικές έρευνες έχουν στρέψει το ερευνητικό τους ενδιαφέρον στη διερεύνηση των ειδικότερων δυσκολιών που αντιμετωπίζουν ή εμφανίζουν διαφορετικές εθνικές ή πολιτισμικές ομάδες στο σχολικό περιβάλλον, με στόχο τη μετέπειτα κοινωνική τους προσαρμογή και ένταξη⁸⁶. Μελέτες στις ΗΠΑ δείχνουν ότι και οι εκπαιδευτικοί τείνουν να αντιμετωπίζουν διαφορετικά τους μαθητές των μειονοτικών ομάδων και να έχουν χαμηλότερες προσδοκίες από αυτούς. Οι πεποιθήσεις τους αποτελούν ένα σημαντικό παράγοντα, ο οποίος καθορίζει ως ένα βαθμό τον τρόπο με τον οποίο ανταποκρίνονται στη διαφορετικότητα της τάξης τους και επηρεάζει τις πρακτικές της διδασκαλίας τους. Αναφέρεται ότι το πολιτισμικό υπόβαθρο των μαθητών αποτελεί συχνά την αιτία για αυτή τη διαφορετική αντιμετώπιση⁸⁷.

Σχετικά με την τριτοβάθμια εκπαίδευση, διεθνείς έρευνες εστιάζουν κυρίως στους παράγοντες που επενέργησαν προκειμένου φοιτητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο να αποδημήσουν για να φοιτήσουν σε κάποιο ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα⁸⁸. Ανάμεσα στους σημαντικότερους παράγοντες που τους οδήγησαν σε αυτή

⁸⁴ Κορυλάκη, Π. (2005) «Διαφορές επίδοσης και προόδου που σχετίζονται με την εθνικότητα και την κοινωνική τάξη στο τέλος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης», διδακτορική διατριβή, Institute of Education, Πανεπιστήμιο Λονδίνου.

⁸⁵ Ζάχου, Χ. και Καλεράντε, Ε. (2006) «Εκπαιδευτική επιτυχία και αξιακά οικογενειακά πρότυπα της δεύτερης γενιάς Αλβανών μεταναστών: μια κοινωνιολογική προσέγγιση», στο Ευαγγέλου, Οδ. και Παλαιολόγου, Ν. (2007) *Σχολικές επιδόσεις αλλόφωνων μαθητών, Εκπαιδευτική πολιτική - Ερευνητικά δεδομένα*, Αθήνα, εκδ. Ατραπός, σσ. 335 – 366.

⁸⁶ Gillborn, D. & Gipps, C. (1996) *Recent Research on the Achievements of Ethnic Minority Pupils*, Ofsted Reviews of Research, London, εκδ. H.M Stationery Office.

⁸⁷ Fekjær, S. (2007) «New differences, old explanations, Can educational differences between ethnic groups in Norway be explained by social background?», *Ethnicities* 7, σσ. 367 – 389.

⁸⁸ Bangchen, P. & Appleton, N. (2004) «Higher Education as an Immigration Path for Chinese Students and Scholars», *The Qualitative Report*, Vol. 9, No 3, σσ. 500-527.

την απόφαση αναφέρονται η κοινωνική προέλευση, το οικονομικό υπόβαθρο και οι προσδοκίες τους από τις σπουδές.⁸⁹

Ο Richard S. Levin, Πρόεδρος του Πανεπιστημίου του Γέιλ, αναφερόμενος το 2008 στη διεθνοποίηση του πανεπιστημίου επισήμανε ότι το 30% των διδακτορικών διατριβών στις ΗΠΑ και το 38% στο Ηνωμένο Βασίλειο αποκτάται από αλλοδαπούς φοιτητές. Επίσης, ο αριθμός των φοιτητών που σπουδάζουν εκτός συνόρων προπτυχιακά αυξάνεται και φθάνει στο 8% των προπτυχιακών φοιτητών των οκτώ καλύτερων αμερικανικών πανεπιστημίων (ivy league) και στο 10% όλων των φοιτητών σε πανεπιστήμια του Ηνωμένου Βασιλείου⁹⁰. Τα παραπάνω αριθμητικά δεδομένα κρίνονται ιδιαίτερα σημαντικά, χωρίς να καταγράφουν βέβαια τις κοινωνικές διαφοροποιήσεις που λανθάνουν στο φοιτητικό πληθυσμό.

Η βιβλιογραφία αναφέρει, ακόμα, ότι η ιδιαίτερη κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα των μεταναστών θα δώσει και διαφοροποιημένα αποτελέσματα ως προς τις εκπαιδευτικές τους επιλογές. Υποστηρίζεται ότι κάποιες κατηγορίες μεταναστών απολαμβάνουν κάποια πλεονεκτήματα όπως είναι η εκπαίδευση και έτσι η διαδικασία της αφομοίωσης παρουσιάζεται ως μια διαδικασία ανεμπόδιστη, «γραμμική» και «ομοιόμορφη». Άλλοι υποστηρίζουν ότι πολλά άτομα που έχουν υποστεί μια μεταναστευτική διαδικασία θα παραμείνουν στη βάση της κοινωνικής πυραμίδας δημιουργώντας ένα «νέο χαμηλό αστικό κοινωνικό στρώμα».

Η εικόνα λοιπόν εμφανίζεται ιδιαίτερα σύνθετη και σχεδόν καθόλου ομογενοποιημένη, στοιχείο που μας αναγκάζει να αντιμετωπίζουμε διαφορετικά τη διαδικασία της αφομοίωσης και της ένταξης για κάθε εθνοτική ομάδα. Η παρούσα έρευνα εστιάζει σε άτομα που χρησιμοποίησαν την εκπαιδευτική διεργασία για να επιτύχουν την ανοδική κοινωνική κινητικότητα τους. Σε άτομα που πιστεύουν ότι η εκπαίδευση μπορεί να αποτελέσει το μέσο για την άρση των όποιων κοινωνικών αποκλεισμών και εμποδίων συνδέονται με τη μεταναστευτική κατηγοριοποίησή τους και ταυτόχρονα να συμβάλει στην επίτευξη των όποιων στόχων έχουν θέσει.

⁸⁹ Connor, H. & Tyers, C. & Modood, T. & Hillage, J. (2004) «Why the Difference? A Closer Look at Higher Education Minority Ethnic Students and Graduates», *Research Report*, No.552, London, Department of Education and Skills.

⁹⁰ Η εισήγηση δόθηκε στις 6 Μαΐου 2008 στην Αθήνα στα πλαίσια διαλέξεων του προγράμματος «Μεγάλες Ιδέες» που διοργανώνεται κάθε χρόνο με τη συνεργασία του Ιδρύματος Φουλμπράιτ στην Ελλάδα, του Ιδρύματος Νιάρχου και της Αμερικανικής Πρεσβείας. http://www.intellectum.org/articles/issues/intellectum5/ITL05P071084_Diethnopoisi_Panepistimioy.pdf.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω στοιχεία, η έρευνα αυτή συνιστά μια προσπάθεια διερεύνησης της σχέσης ανάμεσα στη συμμετοχή των φοιτητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση και στην κοινωνική προέλευση. Εστιάζει στην ειδική κατηγορία των αλλοδαπών/αλλογενών, που προέρχονται από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και φοιτούν σε προπτυχιακό επίπεδο στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης και στο Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Στη μεταναστευτική κατηγορία των φοιτητών που εξετάσαμε θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και το γεγονός ότι η μετανάστευση, με εξαίρεση δύο φοιτήτριες που μετανάστευσαν για προσωπικούς τους λόγους, πραγματοποιήθηκε σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο όπου σημαντικά κοινωνικοοικονομικά και πολιτικά γεγονότα ταλάνιζαν τη χώρα προέλευσής τους. Κάτω από τη συγκεκριμένη χωροχρονική στιγμή τα άτομα αυτά βιώνοντας έντονα το χάσμα ανάμεσα στις προσδοκίες τους και την πραγματικότητα, όπως αυτή είχε πλέον διαμορφωθεί, επέλεξαν τη διέξοδο της αποδημίας. Τα παραπάνω στοιχεία καθόρισαν και το προφίλ του μετανάστη που μελετήσαμε.

Στη σύγχρονη ελληνική βιβλιογραφία, λοιπόν, όπως ήδη έχει αναφερθεί, οι μελέτες που εξετάζουν το ζήτημα της συμμετοχής των αλλοδαπών φοιτητών στην ανώτατη εκπαίδευση από μια κοινωνιολογική σκοπιά είναι εξαιρετικά περιορισμένες. Με βάση τη διαπίστωση αυτή και την ανάλυση που προηγήθηκε, προσδιορίστηκε το πλαίσιο της εμπειρικής έρευνας και περιγράφηκαν οι στόχοι, η μεθοδολογία και το θεωρητικό της υπόβαθρο.

5.2. Ο σκοπός και οι στόχοι της έρευνας

Κύριος σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στη συμμετοχή των φοιτητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση και την κοινωνική τους προέλευση, μέσω της καταγραφής των σκέψεων και των βιωμάτων τους. Επιδιώχθηκε, δηλαδή, να διερευνηθεί αν και σε ποιο βαθμό η κοινωνική προέλευση αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα για τη διαμόρφωση ενός κοινωνικού πλαισίου που επηρέασε την απόφαση συμμετοχής τους στην ανώτατη εκπαίδευση της χώρας υποδοχής.

Επιμέρους στόχοι της έρευνας είναι οι παρακάτω:

1. Να διαμορφωθεί μια πιο σφαιρική εικόνα όσον αφορά το προφίλ των αλλοδαπών φοιτητών/-τριών, σχετικά με τη χώρα προέλευσης, το χρόνο και την ηλικία προσέλευσης στην Ελλάδα, το επίπεδο της ελληνομάθειας, και την οικογενειακή τους κατάσταση.
2. Να διερευνηθεί και να καταγραφεί η εκπαιδευτική τους διαδρομή στη χώρα προέλευσης και οι ακαδημαϊκοί τίτλοι που τη συνόδευσαν σε σχέση με την κοινωνική προέλευση.
3. Να καταγραφεί το κοινωνικό πλαίσιο κάτω από το οποίο πραγματοποιήθηκε η μετανάστευση και η μετέπειτα συμμετοχή τους στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση.
4. Να ανιχνευθούν οι προσδοκίες και οι επιδιώξεις τους από τη συμμετοχή τους στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση και τη μετέπειτα αξιοποίηση του πτυχίου τους.

Ο απώτερος στόχος της παρούσας έρευνας είναι να ιδωθεί η συμμετοχή των φοιτητών/-τριών με μεταναστευτικό υπόβαθρο στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση ως μια σύνθετη διαδικασία συνδεδεμένη άμεσα με την κοινωνική τους προέλευση, προκειμένου να κατατεθούν προτάσεις για την εξομάλυνση της εκπαιδευτικής τους πορείας και τη μετέπειτα ένταξή τους, κοινωνική και επαγγελματική, στην ελληνική κοινωνία.

5.3. Τα ερευνητικά ερωτήματα

Με βάση τη σχετική βιβλιογραφία στην οποία στηριχθήκαμε για τη θεωρητική τεκμηρίωση της μελέτης και την προβληματική που αναπτύχθηκε προηγουμένως, στην έρευνά μας θα αποτυπωθούν τα δεδομένα εκείνα που προσδιορίζουν την κοινωνική προέλευση του ατόμου. Ανάμεσα στις κυριότερες μεταβλητές που θα ληφθούν υπόψη προκειμένου να διατυπωθούν ανάλογα διερευνητικά ερωτήματα είναι: ο χρόνος διαμονής του φοιτητή στη χώρα υποδοχής, το επίπεδο εκπαίδευσης και το επάγγελμα του πατέρα και της μητέρας του φοιτητή και το κοινωνικό πλαίσιο κάτω από το οποίο πραγματοποιήθηκε η συμμετοχή/πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση της χώρας υποδοχής.

Ο βασικός σκοπός της έρευνας μας οδήγησε στη διατύπωση της εξής γενικής υπόθεσης: η συμμετοχή των αλλοδαπών φοιτητών/-τριών στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση εξαρτάται και από την κοινωνική τους προέλευση. Ειδικότερα, διατυπώθηκαν ορισμένα διερευνητικά ερωτήματα με βάση τις ακόλουθες σχέσεις:

1. Το κοινωνικό προφίλ των φοιτητών/-τριών: Διερευνάται εάν τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των φοιτητών/-τριών (εθνικότητα, χρόνια διαμονής στην Ελλάδα, επίπεδο ελληνομάθειας, οικογενειακή κατάσταση, εργασιακή απασχόληση) επηρέασαν την εκπαιδευτική τους διαδρομή στη χώρα υποδοχής.

2. Το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων των φοιτητών/-τριών: Διερευνάται εάν το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα και της μητέρας των φοιτητών/-τριών επηρέασε την εκπαιδευτική τους διαδρομή στη χώρα προέλευσης και εξακολουθεί να την καθορίζει και στη χώρα υποδοχής. Εξετάζεται για τον καθένα ξεχωριστά ποιους και πόσους ακαδημαϊκούς τίτλους έχει αποκτήσει στη χώρα προέλευσης.

3. Το επάγγελμα των γονέων των φοιτητών/-τριών: Διερευνάται εάν το επάγγελμα του πατέρα και της μητέρας των φοιτητών/-τριών επηρέασε τις εκπαιδευτικές τους διαδρομές και ιδιαίτερα τη συμμετοχή τους στην ανώτατη εκπαίδευση της χώρας υποδοχής.

4. *Η σχέση των γονιών με τη γνώση:* Διερευνάται εάν και σε ποιο βαθμό η σχέση των γονιών με τα έργα της τέχνης και του πολιτισμού επηρέασε τις εκπαιδευτικές τους διαδρομές στη χώρα προέλευσης και εξακολουθεί να τις καθορίζει και στη χώρα υποδοχής.

5. *Η εκπαίδευση στη χώρα προέλευσης και η εκπαίδευση στη χώρα υποδοχής:* Διερευνάται εάν και σε ποιο βαθμό υπάρχει σχέση ανάμεσα στην εκπαιδευτική διαδρομή της χώρας προέλευσης και τη συμμετοχή στην ανώτατη εκπαίδευση της χώρας υποδοχής.

6. *Το ακαδημαϊκό περιβάλλον και κοινωνικοί παράγοντες:* Διερευνάται εάν και σε ποιο βαθμό το ακαδημαϊκό περιβάλλον και οι κοινωνικές συνθήκες της σχολής, που συνδέονται με τις στάσεις, τις προκαταλήψεις και το ρατσισμό, διαδραμάτισαν αποφασιστικό ρόλο στην ομαλή εκπαιδευτική τους πορεία στην ανώτατη εκπαίδευση.

7. *Οι προσδοκίες των φοιτητών/-τριών:* Διερευνάται ο βαθμός εκπλήρωσης των προσδοκιών και των ονείρων των φοιτητών/-τριών μέσα από τη συμμετοχή τους στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση.

5.4. Η μεθοδολογία της έρευνας

5.4.1. Η επιλογή της ποιοτικής μεθοδολογίας

Καθώς το πεδίο της έρευνας θα εστιαζόταν στο χώρο της εκπαίδευσης και πιο συγκεκριμένα στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης και τα υποκείμενα της έρευνας θα ήταν φοιτητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο από τους οποίους, με βάση πάντα τους προαναφερθέντες στόχους, βασική επιδίωξη ήταν η απόσπαση αξιοποιήσιμων πληροφοριών για τα ερευνητικά ερωτήματα, θεωρήθηκε πως μόνο μέσα από μια άμεση επικοινωνία και αλληλεπίδραση θα ήταν αυτό εφικτό. Ακολουθήθηκε λοιπόν η ποιοτική μέθοδος, διότι κρίθηκε ως η καταλληλότερη για τη συγκέντρωση πληροφοριών και στοιχείων που αφορούσαν προσωπικές ιστορίες/ιστορίες ζωής των εκπαιδευτικών διαδρομών των υπό εξέταση φοιτητών/-τριών τόσο στη χώρα προέλευσης όσο και στη χώρα υποδοχής.

Οι ποιοτικές μέθοδοι λοιπόν είναι αυτές, που σύμφωνα με τη θεωρία, επιτρέπουν στον ερευνητή να διεισδύσει στην προσωπικότητα των υποκειμένων και να κατανοήσει τις κοινωνικές επιρροές που τα υποκείμενα έχουν δεχτεί⁹¹. Οι Lincoln και Guba το 1985 υποστήριζαν ότι οι ποιοτικές μέθοδοι είναι φυσικές, ακολουθούν δηλαδή μια φυσιολογική ροή κατά τη διεξαγωγή τους, ενώ ταυτόχρονα ο ερευνητής σε ένα μεγάλο μέρος δεν τις κατευθύνει⁹².

Βασικός στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να καταγραφούν οι ιδιαίτερες «φωνές» των υποκειμένων και να γίνει διείσδυση στον προσωπικό τους κόσμο, προκειμένου να αντληθούν πληροφορίες για ένα θέμα που διαπερνά και καθορίζει το βάθος της προσωπικότητας των ανθρώπων, την εκπαίδευση. Να γίνει εμβάθυνση και να κατανοηθεί του τι σημαίνει για τα υποκείμενα η συγκεκριμένη εμπειρία, το συγκεκριμένο βίωμα το οποίο αναφέρουν. Όπως υποστηρίζει χαρακτηριστικά ο Tuckman μέσω των ποιοτικών μεθόδων παρέχεται στον ερευνητή «μια πρόσβαση» σε αυτό που βρίσκεται «μέσα στο κεφάλι ενός ανθρώπου».⁹³ Αποτελούσε με άλλα λόγια την κατάλληλη μεθοδολογική επιλογή για να διερευνηθούν οι αντιλήψεις, οι στάσεις, οι επιθυμίες, οι προσδοκίες και τα κίνητρα της συμπεριφοράς των ατόμων.

⁹¹ Παπαγεωργίου, Γ. (1998) *Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα*, Αθήνα, εκδ. Τυπωθήτω, σσ. 9 – 10.

⁹² Παρασκευοπούλου – Κόλλια, Ε. (2008) «Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και συνεντεύξεις», *Open Education - The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, Vol. 4, No 1.

⁹³ Cohen, L. & Manion, L. (1997) *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, εκδ. Έκφραση, σσ. 373 -374.

Ταυτόχρονα η ευελιξία κατά την διάρκεια της έρευνας, που είναι απαραίτητη σε μια ποιοτική έρευνα, συνέβαλε στην επιλογή αυτή. Τα ερωτήματα που απευθύνθηκαν στα ερευνητικά υποκείμενα ήταν ανοιχτού τύπου, γεγονός που όχι μόνο έδινε τη δυνατότητα να ανακύψουν νέα θέματα τα οποία δεν είχαν προβλεφθεί κατά τον αρχικό σχεδιασμό της έρευνας αλλά επέτρεπε και την επιβολή προκαθορισμένων νοηματικών πλαισίων. Όπου επομένως κρίνονταν αναγκαίο υπήρχε ανατροφοδότηση των σταδίων της έρευνας, λόγω των ευέλικτων στρατηγικών που ακολουθήθηκαν.

Στο πλαίσιο αυτό χρησιμοποιήθηκαν και οι έμμεσες ερωτήσεις προκειμένου τα υποκείμενα να μην δώσουν τις προφανείς, αναμενόμενες και στερεοτυπικές απαντήσεις αλλά να οδηγηθούν σε μια βαθύτερη ανάλυση της έως τότε τυχόν δεδομένης συμπεριφοράς τους.

Η επιλογή της συνέντευξης λοιπόν αποτέλεσε το κατάλληλο ερευνητικό εργαλείο για την πραγματοποίηση των προαναφερθέντων στοιχείων. Η λογική επεξεργασία των πληροφοριών και παράλληλα ο αναγκαίος διαχωρισμός του τι είναι σημαντικό, δηλαδή το «ζωντάνεμα» και ο φωτισμός εκείνων των στοιχείων της έρευνας που κρίνονταν πιο ουσιώδη και σημαντικά οδήγησαν σε τελικά συμπεράσματα των όσων είχαν καταγραφεί.

Στο σημείο αυτό είναι που υπεισέρχεται η προσωπική κρίση του ερευνητή, που μπορεί για πολλούς να αποτελεί ένα από τα βασικά μειονεκτήματα των συνεντεύξεων, δεν παύει όμως από την άλλη να οδηγεί σε ερευνητικά αποτελέσματα, τα οποία θα αποτελέσουν την αφετηρία για νέες ποιοτικές και ποσοτικές έρευνες, καθώς τα προς μελέτη και ανάλυση ζητήματα θα λαμβάνουν συνεχώς νέες διαστάσεις προκαλώντας το ενδιαφέρον των ερευνητών.

5.4.2. Η επιλογή της ημιδομημένης συνέντευξης

Η συνέντευξη αποτελεί ένα από τα βασικότερα εργαλεία της ποιοτικής μεθόδου. Ορίζεται από τους επιστήμονες ως μια αλληλεπίδραση ή επικοινωνία μεταξύ δύο ατόμων που καθοδηγείται από τον ερευνητή με στόχο την απόκτηση σχετικών με την έρευνα πληροφοριών. Πρόκειται σύμφωνα με τον Mialaret για μια μέθοδο που έχει ως στόχο της να σχηματίσει ένα «νοητικό περιεχόμενο», να φέρει στο φως πτυχές της πραγματικότητας του ερευνητικού υποκειμένου και να αναγνωρίσει συμπεριφορές⁹⁴. Η Κανακίδου υποστηρίζει ότι η χρήση της συνέντευξης ως ερευνητικού εργαλείου συνίσταται, όταν οι στόχοι της έρευνας είναι οι στάσεις, οι προτιμήσεις και οι επιθυμίες των μεμονωμένων μελών μιας ομάδας που θεωρούνται φορείς πληροφοριών.⁹⁵

Σαφώς και δεν πρόκειται για μια απλή συζήτηση μεταξύ ερευνητή και ερωτώμενου, καθώς εκτός του ότι αποτελεί βασικό μεθοδολογικό εργαλείο, παράλληλα αποτελεί τρόπο συλλογής πληροφοριών σχετικά με τα πιστεύω και τις αντιλήψεις των ερωτηθέντων. Υπάρχει επίσης ανατροφοδότηση μέσα από τη συζήτηση που διεξάγεται, στοιχείο που σχετίζεται βέβαια και με το είδος της συνέντευξης.

Βασικό στοιχείο στην προβληματική αυτή αποτελεί η θέση του Kvale ότι η γνώση στην συνέντευξη επιτυγχάνεται σε μεγάλο βαθμό μέσω της καλής ακρόασης έως και του «ευγενούς αφουγκράσματος» του κόσμου των υποκειμένων.⁹⁶ Έτσι, «η πληροφορία πραγματοποιείται μέσω δύο συνειδητοποιήσεων», του ερευνητή και του υποκειμένου, σύμφωνα με το B. Φίλια⁹⁷.

Όσον αφορά την παρούσα έρευνα που διεξήχθη, η ημιδομημένη συνέντευξη κρίθηκε το καταλληλότερο εργαλείο επειδή έπρεπε να μελετηθούν σε βάθος χρόνου προσωπικές ιστορικές αφηγήσεις για την εκπαιδευτική πορεία των υποκειμένων τόσο στη χώρα προέλευσης όσο και στη χώρα υποδοχής.

⁹⁴ Mialaret, G. (1997) *Εισαγωγή στις Επιστήμες της Αγωγής*, Αθήνα, εκδ. Τυπωθήτω.

⁹⁵ Κανακίδου, Ε. (2001) «Η Κοινωνική Έρευνα», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τεύχος 118, σ. 52.

⁹⁶ Kvale, S. (1996) *Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*, USA, California, εκδ. Sage Publications.

⁹⁷ Φίλιας, Β. (1993) *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις Τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg.

Αρχικά υπήρχε αφόρμηση από το προς συζήτηση θέμα αλλά κατά τη ροή της συνέντευξης υπήρξε, σε κάποιο βαθμό βέβαια, σταδιακή μείωση των ερωτήσεων ή οι ερωτήσεις καθορίζονταν από τα ίδια τα υποκείμενα ανάλογα με τη ροή της συζήτησης, προκειμένου να τους δοθεί η δυνατότητα να αφηγηθούν και να αναπτύξουν ελεύθερα και χωρίς περιορισμούς τα σημαντικά και ουσιώδη για εκείνα στοιχεία. Η σειρά υποβολής των ερωτήσεων άλλαζε συχνά, ανάλογα με τα θέματα που προέκυπταν κάθε φορά, αν και το βασικό πλάνο της συνέντευξης τηρήθηκε αυστηρά, ώστε να εξασφαλιστεί ότι εξετάστηκαν όλα τα προς συζήτηση θέματα. Επιπροσθέτως, ευνοήθηκε η ανάπτυξη και ο εμπλουτισμός της συζήτησης μέσω των ελάχιστων, ουδέτερων και κυρίως ανατροφοδοτικών παρεμβάσεων, με αποτέλεσμα κατά την εξέλιξη της διαδικασίας οι απαντήσεις να είναι πιο πλήρεις, ουσιαστικές και μεστές σε περιεχόμενο.

Σε κάποια σημεία της συνέντευξης χρησιμοποιήθηκαν και δομημένες ερωτήσεις όταν έπρεπε να αποσπασθούν συγκεκριμένες πληροφορίες και να δοθούν οι απαραίτητες εξηγήσεις και αποσαφηνίσεις για την κατανόηση των βασικών δομικών στοιχείων της έρευνας. Σε κάθε περίπτωση βέβαια έγινε προσπάθεια να παρθούν συνεντεύξεις «σε βάθος», στις οποίες ο ρόλος μου ήταν βοηθητικός/υποστηρικτικός και ως ένα βαθμό καθοδηγητικός. Κατά μια έννοια δηλαδή οι συνεντεύξεις χαρακτηρίζονταν από μια ελευθερία, η οποία «περιοριζόταν» από το προς συζήτηση ερευνητικό αντικείμενο.

Έγινε επίσης προσπάθεια να υπάρξει αντικειμενικότητα και συστηματικότητα κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, καθώς στόχος του ερευνητή είναι περισσότερο να διεισδύσει στον εσωτερικό κόσμο των υποκειμένων παρά να ιεραρχήσει και να ταξινομήσει τις πληροφορίες που του δίνονται εν προκειμένω για τη διεξαγωγή της έρευνας⁹⁸. Τη στιγμή εκείνη το υποκείμενο αναφέρεται σε προσωπικές ιστορίες, εμπειρίες, βιώματα, προβλήματα, τα οποία μπορεί μεν να τα είχε σκεφτεί σε ατομικό επίπεδο, αλλά να είναι η πρώτη φορά που καλείται να τα συζητήσει και να δεχτεί ερωτήσεις πάνω σε αυτά.

Διαπιστώθηκε ότι τα υποκείμενα αναφέρθηκαν σε πραγματικά, αληθινά περιστατικά και η αλληλεπίδραση (λεκτική και όχι μόνο) υπήρξε ουσιαστική και αποτελεσματική. Σχετικά με το πλαίσιο διεξαγωγής της συνέντευξης, υπήρξε

⁹⁸Rubin, J. H. & Rubin, S. I. (1995) *Qualitative Interviewing, The Art of Hearing Data*, USA, εκδ. Sage Publications.

προσπάθεια να δημιουργηθεί ένα φιλικό κλίμα με το υποκείμενο. Κατά τις συναντήσεις δόθηκαν αρχικά πληροφορίες για το προς εξέταση ερευνητικό αντικείμενο αλλά και κάποιες προσωπικές πληροφορίες, οι οποίες ζητήθηκαν από τα υποκείμενα.

Η συλλογή, λοιπόν, του ερευνητικού υλικού πραγματοποιήθηκε με την τεχνική της ημιδομημένης συνέντευξης. Οι βασικοί της άξονες, οι οποίοι επιλέχθηκαν σε συνδυασμό με τους στόχους και τα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας αποτελούνταν από τρία μέρη:

A μέρος – κοινωνικά χαρακτηριστικά/προφίλ φοιτητή/-τριας

1. Προσωπικά στοιχεία (όνομα, επώνυμο, ηλικία, εθνικότητα)
2. Χρόνια διαμονής στη χώρα υποδοχής
3. Επίπεδο ελληνομάθειας
4. Οικογενειακή κατάσταση
5. Επίπεδο εκπαίδευσης πατέρα – μητέρας - υπολοίπων μελών της οικογένειας (για τον καθένα χωριστά: δεν πήγε σχολείο, τελείωσε το δημοτικό, τελείωσε το γυμνάσιο/λύκειο, τελείωσε τεχνική/επαγγελματική σχολή, τελείωσε ανώτερη/ανώτατη σχολή)
6. Επάγγελμα που ασκούσαν στη χώρα προέλευσης αλλά και που τυχόν ασκούν στη χώρα υποδοχής
7. Ύπαρξη οικογενειακής βιβλιοθήκης, ανάγνωση εφημερίδων, περιοδικών – πολιτιστικά ενδιαφέροντα γονέων (παρακολούθηση θεάτρου, κινηματογράφου, μουσικών παραστάσεων κ.α.)

B μέρος – η εκπαιδευτική διαδρομή στη χώρα προέλευσης

1. Περιγραφή της σχολικής πορείας από το νηπιαγωγείο στο λύκειο (δυσκολίες, επιδόσεις, εμπειρίες, προσωπική εκτίμηση)
2. Συμβολή του σχολείου και των δασκάλων στις σχολικές τους επιδόσεις
3. Βοήθεια από γονείς ή φροντιστηριακούς δασκάλους ή κάποιο άλλο πρόσωπο του οικογενειακού ή μη περιβάλλοντος
4. Απόφαση εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση της χώρας προέλευσης – προτιμήσεις, επιλογές και βαθμολογία
5. Απόκτηση τίτλων σπουδών
6. Παράλληλη εργασιακή απασχόληση

Γ μέρος – μετανάστευση στην Ελλάδα και συμμετοχή στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση

1. Έτος μετανάστευσης – λόγοι που οδήγησαν σε αυτή την απόφαση
2. Λόγοι συνέχισης των σπουδών στην ανώτατη εκπαίδευση της χώρας υποδοχής - προτιμήσεις, επιλογές και βαθμολογία
3. Έτος εγγραφής στη σχολή και εξάμηνο σπουδών
4. Επιδόσεις στα μαθήματα της σχολής και ύπαρξη τυχόν δυσκολιών.
5. Απόκτηση τίτλων σπουδών
6. Παράλληλη εργασιακή απασχόληση

Δ μέρος – Αξιοποίηση των σπουδών - πτυχίου

1. Αξιοποίηση του πτυχίου στην Ελλάδα και εύρεση εργασίας
2. Επιστροφή στη χώρα προέλευσης – λόγοι
3. Επιθυμία συνέχισης των σπουδών σε μεταπτυχιακό ή διδακτορικό επίπεδο
4. Αντιλήψεις για το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα
5. Παράγοντας «κλειδί» στην εκπαιδευτική διαδρομή

5.4.3. Η επιλογή του δείγματος και η αντιμετώπιση των ερευνητικών προβλημάτων

Αρχικός στόχος της έρευνας ήταν το δείγμα των συνεντεύξεων να αποτελείται από αλλοδαπούς φοιτητές δεύτερης ή και τρίτης γενιάς, οι οποίοι θα έχουν φοιτήσει στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα από την αρχή της εκπαιδευτικής τους πορείας ή κατά τη διάρκεια αυτής. Οι φοιτητές αυτοί θα είχαν καταφέρει να αντιμετωπίσουν επιτυχώς το σύστημα των πανελλαδικών εξετάσεων και να εισαχθούν σε ένα ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα.

Η παραπάνω επιλογή είχε ως αφετηρία αποτελέσματα ερευνών τα οποία εστιάζουν στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν μαθητές με διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά στη σχολική τους προσαρμογή κατά τη φοίτησή τους για πρώτη φορά σε ένα νέο εκπαιδευτικό σύστημα⁹⁹. Ειδικότερα όμως, σύμφωνα και με τη διεθνή βιβλιογραφία, τα παιδιά που προέρχονται από μια ξένη χώρα παρουσιάζουν εμφανείς δυσκολίες προσαρμογής στο σχολείο τόσο στον τομέα της επίδοσης όσο και στον τομέα της συμπεριφοράς.

Παρότι βέβαια κάτι τέτοιο μοιάζει αναμενόμενο και παρουσιάζεται ως λογικό επακόλουθο παραγόντων όπως η άγνοια της γλώσσας στη χώρα υποδοχής, οι συνθήκες κάτω από τις οποίες πραγματοποιήθηκε η μετανάστευση (πολιτισμικό σοκ) και η νέα πραγματικότητα που καλούνται να ζήσουν, ωστόσο οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μαθητές διαφορετικής εθνικής καταγωγής και πολιτισμικής προέλευσης στην προσαρμογή τους και η διερεύνηση των αιτιών που τις προκαλούν αποτελούν πεδίο με μεγάλο ερευνητικό ενδιαφέρον.

Έρευνες που ξεκίνησαν να πραγματοποιούνται και στη χώρα μας κατά τη δεκαετία κυρίως του 1990 εστίαζαν στο να διερευνήσουν κατά πόσο το υπάρχον ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι αποτελεσματικό για τους αλλόφωνους μαθητές¹⁰⁰. Άλλες έρευνες εστίαζαν στη διερεύνηση της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης σε οικογένειες παλιννοστούντων μαθητών.

Λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω έρευνες κρίθηκε εξαιρετικού ερευνητικού ενδιαφέροντος η μελέτη σε αλλοδαπούς φοιτητές οι οποίοι έχουν καταφέρει να ξεπεράσουν τις δεδομένες δυσκολίες που προαναφέρθηκαν, να αντιμετωπίσουν

⁹⁹Χατζηχρήστου, Χ. και Hopf, D. (1991) «Προβλήματα Συμπεριφοράς και Σχολικής Επίδοσης Μαθητών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, σύμφωνα με τις Εκτιμήσεις των Εκπαιδευτικών», *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, τεύχος 14 – 15, σσ. 107 – 143.

¹⁰⁰Γκότοβος, Α. και Μάρκου, Γ. και Fehring (1984) *Σχολική Επανάταξη Παλιννοστούντων Μαθητών. Προβλήματα και Προοπτικές*, Αθήνα, εκδ. ΥΠΕΠΘ.

επιτυχώς τις τελικές εξετάσεις και να εισαχθούν σε κάποια πανεπιστημιακή σχολή. Έτσι, επιλέξαμε το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης της Αθήνας για την έρευνα μας, καθώς είναι μια σχολή που τα τελευταία χρόνια, λόγω της υψηλής ζήτησης, βρίσκεται στην «κορυφή» των μορίων (πάνω από 18.500 μόρια τα τελευταία πέντε χρόνια) και προσπαθήσαμε να εντοπίσουμε τους εκεί αλλοδαπούς φοιτητές.

Υποβάλλοντας αρχικά γραπτό αίτημα στην προϊσταμένη της γραμματείας του τμήματος, όπου αναφέρονταν αδρομερώς ο σχεδιασμός της έρευνας καθώς και οι επιμέρους σκοποί και στόχοι της έρευνας, ζητήθηκε η πρόσβαση στα αρχεία για τον εντοπισμό των φοιτητών. Πιο συγκεκριμένα, ζητήθηκαν οι επιτυχόντες της τελευταίας τριετίας, θεωρώντας ότι θα αποτελούσαν έναν ικανοποιητικό αριθμό δείγματος για τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων.

Το αίτημα έγινε δεκτό και υπήρξε αδιαπραγμάτευτη προθυμία για την προώθησή του στον αρμόδιο υπάλληλο. Μετά από λίγες μέρες, αφού κλήθηκα στο γραφείο του, μου δόθηκε η απάντηση ότι δεν υπάρχουν αλλοδαποί φοιτητές στη σχολή που να έχουν καταφέρει να εισαχθούν με το σύστημα των πανελληνίων εξετάσεων και με δυσκολία θα καταφέρναμε να εντοπίσουμε έναν ή το πολύ δύο σε κάθε ακαδημαϊκό έτος.

Οι παραπάνω εξελίξεις άλλαξαν τον αρχικό προσανατολισμό της έρευνας και υποβλήθηκε εκ νέου αίτημα με το οποίο ζητούνταν πρόσβαση στα στοιχεία των αλλοδαπών φοιτητών/-τριών που έχουν εγγραφεί στη σχολή με την ειδική κατηγορία των αλλοδαπών/αλλογενών. Όταν κλήθηκα στη σχολή, διαπιστώθηκε μέσα από επιτόπια έρευνα στα αρχεία, που διενεργήθηκε με τη βοήθεια πάντα του αρμόδιου υπαλλήλου, ότι σε κάθε ακαδημαϊκό έτος εγγράφονταν την τελευταία δεκαετία κατά μέσο όρο περίπου δύο φοιτητές.

Στη συνέχεια ανατρέξαμε στους ατομικούς φακέλους των αλλοδαπών φοιτητών/-τριών της τελευταίας δεκαετίας και αφού καταγράφηκαν τα τηλέφωνα επικοινωνίας τους ξεκίνησαν οι πρώτες προσπάθειες εντοπισμού τους. Τα τηλέφωνα όλα γίνονταν από τον αρμόδιο υπάλληλο στο χώρο του γραφείου της γραμματείας καθώς, ως προσωπικά δεδομένα, θεωρήθηκε ότι δεν μπορούσα να έχω πρόσβαση σε αυτά. Όταν εξασφαλιζόταν η προθυμία τους να συμμετέχουν στην έρευνα, στη συνέχεια η επικοινωνία συνεχιζόταν μαζί μου. Εξηγούσα το περιεχόμενο της έρευνας και σε περίπτωση συγκατάθεσης κανονίζαμε τον τόπο και το χρόνο διεξαγωγής της συνέντευξης.

Όταν ολοκληρώθηκε η παραπάνω διαδικασία, από μια αρχική λίστα 20 φοιτητών (δύο εισαχθέντες σε κάθε ακαδημαϊκό έτος την τελευταία δεκαετία) που είχαμε καταγράψει, καταφέραμε να επικοινωνήσουμε μόνο με τέσσερα άτομα εκ των οποίων τα τρία ήταν διαθέσιμα για τη συνέντευξη. Καθώς όμως ο αριθμός των τριών ατόμων αποτελούσε ένα εξαιρετικά μικρό δείγμα για τη διεξαγωγή της έρευνας, απευθύνθηκα και στο Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία, που συσχετίζεται με το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Αθηνών.

Εκεί, με τη μεσολάβηση του υπαλλήλου που με είχε εξυπηρετήσει, η προϊσταμένη της σχολής έκανε απευθείας δεκτό το αίτημα για πρόσβαση στα αρχεία της σχολής και μέσα σε λίγες ώρες είχα στη διάθεσή μου τα τηλέφωνα των φοιτητών/-τριών που είχαν εγγραφεί με την ειδική κατηγορία ως αλλοδαποί/αλλογενείς στη σχολή την τελευταία δεκαετία. Έτσι, πάλι από μια αρχική λίστα περίπου είκοσι φοιτητών (δύο εισαχθέντες σε κάθε ακαδημαϊκό έτος την τελευταία δεκαετία), με εξαιρετική δυσκολία, καταφέραμε να εντοπίσουμε έξι που να είναι διαθέσιμοι να συμμετέχουν στην έρευνα. Μου εξήγησαν ότι ούτε στη συγκεκριμένη σχολή υπήρχαν αλλοδαποί φοιτητές που να έχουν καταφέρει να εισαχθούν με το σύστημα των πανελλαδικών εξετάσεων και με δυσκολία θα καταφέραμε να βρούμε έναν σε κάθε έτος.

Πραγματοποιήθηκαν, λοιπόν, εννέα συνεντεύξεις και οι αρχικές αποφάσεις που είχαν ληφθεί σχετικά με τη δειγματοληψία μπόρεσαν να εφαρμοστούν, ενώ χρειάστηκε να γίνουν μόνο μερικές τροποποιήσεις. Ξεκινώντας από τον εντοπισμό του συνολικού αριθμού συμμετεχόντων (υπήρχε πλήρης κατάλογος με τους αλλοδαπούς/αλλογενείς φοιτητές και των δύο σχολών την τελευταία δεκαετία) θεωρήθηκε ότι το δείγμα που θα προέκυπτε θα ήταν αντιπροσωπευτικό.

Η μέθοδος δειγματοληψίας που επελέγη ήταν αυτή που δίνει τα δείγματα πιθανοτήτων και πιο συγκεκριμένα εφαρμόστηκε η μέθοδος της απλής τυχαίας δειγματοληψίας. Σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή κάθε μέλος της μελετώμενης ομάδας έχει τις ίδιες ευκαιρίες να επιλεγεί. Πράγματι, αρχικά επιλέχθηκαν στην τύχη τα ερευνητικά υποκείμενα που θα συμμετείχαν, επειδή όμως δεν ήταν εύκολος ο εντοπισμός τους, είτε λόγω αλλαγής του τηλεφώνου τους είτε λόγω μη διαμονής τους στη χώρα ή στην Αθήνα (αυτοί ήταν και οι δύο βασικοί λόγοι μη εντοπισμού τους) καταλήξαμε στα άτομα που εντοπίστηκαν τηλεφωνικώς και ζούσαν στην Αθήνα.

Εφόσον η συγκεκριμένη έρευνα δε στόχευε στη συγκέντρωση ποσοτικών αλλά ποιοτικών δεδομένων, δεν συνέτρεχαν λόγοι ο αριθμός των συμμετεχόντων να

είναι μεγάλος, ο οποίος άλλωστε δεν είχε προκαθοριστεί και προαποφασιστεί. Η διαδικασία της έρευνας σταμάτησε έπειτα από τη διεξαγωγή των εννέα συνεντεύξεων, όταν πια ολοκληρώθηκαν τα διαθέσιμα ερευνητικά υποκείμενα.

Το συγκεκριμένο δείγμα βρίσκεται μέσα στα αριθμητικά όρια των συνεντεύξεων που προτείνει ο Kvale για τη διεξαγωγή μιας ποιοτικής έρευνας και καθορίστηκε από την ποιότητα και όχι από την ποσότητα της συγκέντρωσης των πληροφοριών και των δεδομένων¹⁰¹. Ο Kvale στην ερώτηση πόσες συνεντεύξεις θεωρούνται αρκετές για την διεξαγωγή μιας ποιοτικής έρευνας απαντά ότι στις τρέχουσες έρευνες συνεντεύξεων ο αριθμός των συνεντεύξεων τείνει να είναι περίπου 15 ± 10 και τονίζει ότι: «Πάρε τόσες συνεντεύξεις, όσες είναι απαραίτητες για να διαπιστώσεις αυτό που χρειάζεται να μάθεις». Εξάλλου, στο πλαίσιο μιας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας ήταν ανέφικτο να πραγματοποιηθούν συνεντεύξεις σε ένα μεγαλύτερο δείγμα.

Ο παρακάτω πίνακας δίνει συγκεντρωτικές πληροφορίες σχετικά με το προφίλ των ερευνητικών υποκειμένων, που ήταν μόνο γυναίκες. Ανάμεσα στις σημαντικότερες μεταβλητές που παρουσιάζονται είναι η χώρα προέλευσης, η ηλικία, τα χρόνια διαμονής στην Ελλάδα και το τμήμα που έχουν εγγραφεί.

Πίνακας 13: Συγκεντρωτικός πίνακας ατομικών στοιχείων του δείγματος

Χώρα προέλευσης	Ηλικία	Χρόνια διαμονής στην Ελλάδα	Τμήμα
1. Βουλγαρία	35	9	Π.Τ.Δ.Ε
2. Αρμενία	39	9	Νηπιαγωγών
3. Ουκρανία	42	13	Νηπιαγωγών
4. Ουκρανία	30	4	Π.Τ.Δ.Ε
5. Σερβία	34	9	Νηπιαγωγών
6. Σερβία	32	6	Νηπιαγωγών
7. Βουλγαρία	37	13	Νηπιαγωγών
8. Αλβανία	22	2	Π.Τ.Δ.Ε
9. Γεωργία	37	19	Νηπιαγωγών

¹⁰¹ Kvale, S. (1996) , ό.π.

5.4.4. Η δεοντολογία των συνεντεύξεων

Οι συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν έγινε προσπάθεια να είναι σύμφωνες με την επιστημονική δεοντολογία όπως αυτή υπαγορεύεται μέσα από ένα σύνολο κανόνων και αρχών. Μέσα από τις αρχές αυτές καθορίστηκε το πλαίσιο των συνεντεύξεων, η διατύπωση των ερωτήσεων και η γενικότερη επικοινωνία και αλληλεπίδραση ανάμεσα στον ερευνητή και το υποκείμενο.

Υπήρξε πλήρης προσαρμογή στο πρόγραμμα του υποκειμένου, δηλαδή, αφού εξασφαλίστηκε τηλεφωνικώς (ήταν ο μοναδικός τρόπος επικοινωνίας που διέθετα) η συνεργασία των ερωτώμενων, οι συναντήσεις πραγματοποιήθηκαν σε μέρη και ώρες που τους διευκόλυναν. Αρχικά, μετά τις αναγκαίες συστάσεις, έγινε αναφορά στο ευρύτερο ερευνητικό πλαίσιο της εργασίας και αποσαφηνίστηκαν ο σκοπός και οι στόχοι της έρευνας.

Οι φοιτήτριες είχαν τη δυνατότητα να δουν το βασικό κορμό των ερωτήσεων που θα καλούνταν να απαντήσουν πριν από τη διεξαγωγή της συνέντευξης. Μπορούσαν να εκφράσουν οποιαδήποτε άποψη σχετικά με το προς εξέταση θέμα αλλά δεν υπήρξε κάποιο σχόλιο εκ μέρους τους, καθώς δήλωσαν ότι οι ερωτήσεις δεν τους δημιουργούσαν κάποια δυσκολία ή κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα.

Επίσης, υπήρξε ενημέρωση για τη χρονική διάρκεια της συνέντευξης και έγινε προσπάθεια να τηρηθούν τα όρια που είχαν τεθεί. Οι συνεντεύξεις είχαν διάρκεια 60 – 90 λεπτά και πραγματοποιήθηκαν από το Ιούνιο μέχρι τον Οκτώβριο του 2011. Ο τόπος και ο χώρος των συναντήσεων καθορίστηκε από τις ίδιες τις φοιτήτριες. Έξι συνεντεύξεις διεξήχθησαν σε εξωτερικό χώρο, ενώ μόνο δύο συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στα σπίτια των φοιτητριών.

Η σχέση που αναπτύχθηκε με τα υποκείμενα ήταν σχέση ισότιμη, καθώς οι ερωτήσεις διατυπώθηκαν με σαφή, κατανοητό, ευγενικό και διακριτικό τρόπο. Παρότι η έρευνα επικεντρώνονταν γύρω από τη συλλογή προσωπικών στοιχείων τα υποκείμενα δεν αισθάνθηκαν κάποια μορφής «εισβολής» στη ζωή τους, καθώς τα θέματα διατυπώθηκαν με απόλυτο σεβασμό. Έτσι αισθάνθηκαν ελεύθερα να εκθέσουν τις σκέψεις τους και να προβληματιστούν επί του αντικειμένου.

Ο τρόπος διατύπωσης των ερωτήσεων δεν οδηγούσε σε «σωστές» ή κοινωνικά αποδεκτές απαντήσεις με αποτέλεσμα να μην υπάρχει πίεση και άγχος στις ερωτώμενες να πουν «κάτι σημαντικό» ή κάτι «σπουδαίο» ή κάτι «περίτεχνα

δοσμένο». Απώτερος στόχος παρέμενε πάντα η προσέγγιση και η καταγραφή της αλήθειας.

Οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν και παρατέθηκαν οι λόγοι για τους οποίους έπρεπε αυτό να γίνει. Παράλληλα, υπήρχε η δυνατότητα αν η ερωτώμενη επιθυμούσε να κλείσει για λίγο το κασετόφωνο, για να μιλήσει για κάτι που δε θα ήθελε να μαγνητοφωνηθεί, αυτό να γίνει. Βέβαια, κάτι τέτοιο δε ζητήθηκε από κανένα υποκείμενο.

Κατά την τηλεφωνική επικοινωνία αλλά και κατά τη συνάντηση για τη συνέντευξη δόθηκαν προφορικές πλην όμως σαφείς εγγυήσεις και διαβεβαιώσεις στις συμμετέχουσες ότι θα διατηρήσουν την ανωνυμία τους και ότι η έρευνα επρόκειτο να αξιολογηθεί από τους καθηγητές του πανεπιστημίου αποκλειστικά και μόνο για τους σκοπούς της εξέτασης. Αν μελλοντικά προέκυπτε το ζήτημα δημοσίευσης της έρευνας τότε θα τους ζητούνταν η σχετική άδεια. Παράλληλα τονίστηκε ότι οι συμμετέχουσες θα είχαν τη δυνατότητα να λάβουν ένα αντίτυπο της τελικής εργασίας, στοιχείο που δημιούργησε αισθήματα ανακούφισης και σιγουριάς σχετικά με τη διαθεσιμότητά τους και άρα την απόφαση συμμετοχής τους.

Καταλήγοντας διαπιστώθηκε ότι κάποιες από τις ερωτηθείσες ένιωθαν πολύ όμορφα να μιλούν για τον εαυτό τους και αισθάνονταν σημαντικές μέσα από αυτή τη διαδικασία και κάποιες άλλες θεωρούσαν τη διαδικασία ως μια ενδιαφέρουσα εμπειρία και αισθάνονταν όμορφα να προσφέρουν χρήσιμες πληροφορίες, οι οποίες θα συνέβαλαν στην διεξαγωγή και την ολοκλήρωση μιας ερευνητικής εργασίας.

5.4.5. Η μαγνητοφώνηση και η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων

Η μαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων αποτελούσε απαραίτητο στοιχείο κατά τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων για πολλούς λόγους. Αρχικά, επειδή η μέθοδος που θα ακολουθούνταν για την εξαγωγή συμπερασμάτων θα ήταν αυτή της ανάλυσης του περιεχομένου ήταν απαραίτητο να μαγνητοφωνηθούν οι συνεντεύξεις, προκειμένου να ακουστούν και εντοπιστούν οι κατηγορίες. Πιο συγκεκριμένα, η συγκέντρωση, η επεξεργασία και αργότερα ο έλεγχος των πληροφοριακών δεδομένων θα ήταν αδύνατο να πραγματοποιηθούν χωρίς τη χρήση μαγνητοφώνου.

Ακόμα, δίνεται η δυνατότητα στον ερευνητή να έχει οπτική επαφή με το συνεντευξιαζόμενο κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, στοιχείο που του επιτρέπει να εκδηλώσει το ενδιαφέρον του και διατηρήσει αμείωτη την προσοχή του κατά τη διεξαγωγή της συνέντευξης.

Όλες οι συμμετέχουσες ρωτήθηκαν εάν συμφωνούν με τη χρήση του μαγνητοφώνου για την καταγραφή των απαντήσεών τους και όλες έδωσαν τη συγκατάθεσή τους. Η καταγραφή όλων των συνεντεύξεων έγινε με δημοσιογραφικό μαγνητόφωνο, οι οποίες στη συνέχεια αναπαρήχθησαν προκειμένου να μπορούν να ελεγχθούν οποιαδήποτε αποσπάσματά τους παρατεθούν στην εργασία, δηλαδή να γίνει εξακρίβωση και ταυτοποίηση των στοιχείων. Με άλλα λόγια να διαπιστωθεί η εγκυρότητα του περιεχομένου.

Η διαδικασία της απομαγνητοφώνησης ήταν αρκετά χρονοβόρα (Νοέμβριος 2011 - Ιανουάριος 2012), επίπονη και σύνθετη και έγινε με μεγάλη προσοχή. Η διάρκεια απομαγνητοφώνησης της κάθε συνέντευξης κυμαίνονταν από 8 έως 10 ώρες. Τα κείμενα των συνεντεύξεων είχαν έκταση 10 με 15 σελίδες το καθένα, φτάνοντας συνολικά τις 100 σελίδες. Κατά την ολοκλήρωση αυτής της διαδικασίας το κάθε κείμενο δόθηκε, είτε σε έντυπη είτε σε ηλεκτρονική μορφή, στην αντίστοιχη συνεντευξιαζόμενη για λεπτομερή έλεγχο, προς αποφυγή πιθανών λαθών ή παρανοήσεων και δόθηκε η τελική έγκρισή τους για τη δημοσίευση των στοιχείων, καθώς σε καμία περίπτωση δεν αναφέρθηκαν αντιρρήσεις για τον τρόπο καταγραφής των δεδομένων.

Κατά την απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων υπήρξε το δίλημμα αν θα διατηρούνταν ο προφορικός λόγος των φοιτητριών έτσι όπως ακριβώς διατυπώθηκε, με τα όποια γραμματικά και εκφραστικά λάθη. Μετά από έντονο προβληματισμό

αποφασίστηκε να διατηρηθεί ο προφορικός λόγος των φοιτητριών όπως ακριβώς διατυπώθηκε και οι μόνες παρεμβάσεις, ελάχιστες τελικά στο σύνολό τους, έγιναν σε σημεία που δυσχεραίνονταν η απόδοση και συνεπώς η κατανόηση του νοήματος στα ελληνικά.

Η παραπάνω επιλογή εξηγείται καθώς έχει διαπιστωθεί ότι υπάρχει πλήθος παραγόντων που μπορούν να επηρεάσουν την εκμάθηση της ελληνικής ως ξένης γλώσσας. Οι παράγοντες αυτοί μπορεί να είναι ατομικοί, κοινωνικοί, γλωσσικοί. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε το διάστημα παραμονής του φοιτητή στην Ελλάδα, το διάστημα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, τις κοινωνικές επαφές με φυσικούς ομιλητές της ελληνικής γλώσσας, την καθημερινή χρήση της γλώσσας και τέλος την απόσταση ή τη συγγένεια που υπάρχει ανάμεσα στη μητρική και την ελληνική γλώσσα, η οποία επηρεάζει κυρίως τη δομολειτουργική χρήση της τελευταίας.

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν αποκλειστικά από την ερευνήτρια και παρατίθενται στο πρώτο παράρτημα της εργασίας. Ο αριθμός που φέρει η κάθε συνέντευξη σχετίζεται με τη χρονολογική σειρά κατά την οποία αυτές διεξήχθησαν, ενώ τα κεφαλαία «ΕΡ» υποδηλώνει την ερώτηση του Συνεντευκτή, ενώ τα κεφαλαία «ΑΠ» την απάντηση του Ερωτηθέντος υποκειμένου.

5.4.6. Η επιλογή του τρόπου ποιοτικής ανάλυσης των δεδομένων

Σε όλη τη βιβλιογραφία της εκπαιδευτικής έρευνας υπάρχουν πολλά παραδείγματα από μελέτες συνεντεύξεων και από τη χρήση τεχνικών συνέντευξης, μέσα από τις οποίες διαπιστώνεται ότι οι τρόποι ποιοτικής ανάλυσης των δεδομένων ποικίλουν. Η Tesch εντοπίζει 26 διαφορετικές προσεγγίσεις ποιοτικής έρευνας, τις οποίες διακρίνει σε τέσσερις βασικές ομάδες, ανάλογα με το που επιθυμούμε να εστιάσουμε το ενδιαφέρον μας: «Α) στα χαρακτηριστικά της γλώσσας, Β) στην ανακάλυψη της τακτικότητας / κανονικότητας (regularities), Γ) στην κατανόηση της σημασίας του κειμένου ή της πράξης και Δ) στην αντανάκλαση / στην περισυλλογή»¹⁰².

Στην παρούσα έρευνα ακολουθήθηκε η τρίτη από τις παραπάνω τέσσερις βασικές ομάδες ποιοτικής έρευνας, καθώς στόχος ήταν η ποιοτική ανάλυση του περιεχομένου μέσα από την κατανόηση της σημασίας των κειμένων των συνεντεύξεων.

Με την ανάλυση του περιεχομένου επιχειρήθηκε η σκιαγράφηση της εκπαιδευτικής πορείας των αλλοδαπών φοιτητριών που έχουν εγγραφεί στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας μας με την ειδική κατηγορία των αλλοδαπών/αλλογενών και του πώς αυτή σχετίζεται με την κοινωνική τους προέλευση. Μέσα από την ανάλυση της λεκτικής συμπεριφοράς των φοιτητριών του δείγματος, όπως αυτή αποτυπώθηκε στις απαντήσεις τους μέσα από τις ερωτήσεις ανοιχτού τύπου που διατυπώθηκαν, μελετήθηκε η σχέση ανάμεσα στην απόφαση συμμετοχής τους στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση και στην κοινωνική προέλευση.

Μετά την καταγραφή και απομαγνητοφώνηση των απαντήσεων που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις ακολούθησε το στάδιο της κωδικοποίησής τους. Η κωδικοποίηση του ποιοτικού υλικού, όπως αλλιώς ονομάζεται η ταξινόμηση σε κατηγορίες, αποτελεί την ανάλυση του περιεχομένου. Η τελευταία έχει οριστεί ως μία «ερευνητική τεχνική προκειμένου να εξαγάγουμε επαναλήψιμα και έγκυρα συμπεράσματα από τα δεδομένα στα συμφραζόμενά τους»¹⁰³.

Στόχος ήταν σταδιακά οι υποκειμενικές κρίσεις να αντικατασταθούν από μια αντικειμενική και αμερόληπτη ανάλυση των δεδομένων. Αυτό που έχει διατυπωθεί

¹⁰²Robson, C. (2002) *Real World Research: A Resource for Social Scientists and Practitioner Researchers*, Blackwell, εκδ. Oxford.

¹⁰³Bell, J. (2005) *Πώς να Συντάξετε μια Επιστημονική Εργασία, Οδηγός Ερευνητικής Μεθοδολογίας*, Αθήνα, εκδ. Μεταίχμιο.

ως μια «υψηλότερη κοινή λογική», η οποία οδηγεί σε μια πιο πλήρη και μεστή αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων, η ιδιοφυής δηλαδή κατάρριψη της άποψης από τον Evans ότι τα κείμενα μπορούν να υποβληθούν σε άπειρες αναγνώσεις¹⁰⁴.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι τεχνικές ανάλυσης περιεχομένου παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλομορφία με μικρές ή μεγάλες διαφορές ανάμεσά τους. Στη συγκεκριμένη έρευνα λάβαμε υπόψη μας τα όσα προτείνει ο Smith για την ανάλυση περιεχομένου¹⁰⁵. Η διαδικασία που ακολουθήθηκε περιγράφεται στη συνέχεια.

Στην πρώτη φάση της ανάλυσης έγινε η αναζήτηση των κατηγοριών. Αρχικά, το περιεχόμενο των συνεντεύξεων διαβάστηκε πολλές φορές. Από τις πρώτες αναγνώσεις προέκυπταν κάποιες κατηγορίες, οι οποίες με κάθε νέο διάβασμα εμπλουτίζονταν, τροποποιούνταν ή και σταθεροποιούνταν. Στη συνέχεια στη δεξιά πλευρά του απομαγνητοφωνημένου κειμένου καταγράφονταν σχόλια ερμηνευτικά ή ανακεφαλαιωτικά, σκέψεις και συνδέσεις με τα προηγούμενα δεδομένα, ενώ στην αριστερή σημειώνονταν οι λέξεις – κλειδιά που συνέβαλαν στο να κατακτηθούν τα βασικά νοήματα των δεδομένων.

Στη συνέχεια σε ξεχωριστά φύλλα χαρτιού αναγράφονταν οι κατηγορίες που είχαν προκύψει και επισημαίνονταν οι μεταξύ τους σχέσεις. Κάποιες από αυτές θεωρήθηκαν κύριες κατηγορίες, στις οποίες εντάχθηκαν κάποιες άλλες που τις επεξηγούσαν, ενώ άλλες θεωρήθηκαν συμπληρωματικές / δευτερεύουσες κατηγορίες που συνέβαλαν σε μια πληρέστερη κατανόηση και ερμηνεία του υπό εξέταση θέματος. Προέκυψε έτσι μια λίστα με κατηγορίες, που βρίσκονταν σε μια σειρά με λογικό ειρμό, που αποσαφήνιζαν και επεξηγούσαν τις υπό διαπραγμάτευση έννοιες.

Πιο συγκεκριμένα, οι βασικές κατηγορίες που προέκυψαν από την ανάλυση της πρώτης συνέντευξης χρησιμοποιήθηκαν και στην ανάλυση της δεύτερης. Τα νέα στοιχεία είτε ενίσχυαν τις αρχικές κατηγορίες είτε συνέβαλαν στην δημιουργία νέων. Εάν βέβαια οι κατηγορίες της δεύτερης συνέντευξης κρίνονταν πληρέστερες υπήρχε εκ νέου κατηγοριοποίηση της πρώτης συνέντευξης. Η διαδικασία δηλαδή ακολουθούσε μια κυκλική πορεία. Στην πορεία ανάγνωσης και των υπολοίπων συνεντεύξεων εάν προέκυπταν νέες κατηγορίες αυτές είτε φώτιζαν πτυχές των θεμάτων και λειτουργούσαν ως υποκατηγορίες είτε έθεταν νέα στοιχεία στην προβληματική και λειτουργούσαν ως βασικές κατηγορίες.

¹⁰⁴Bell, J. (2005) ό.π. σσ. 172 – 179.

¹⁰⁵Smith, J. (1995) «Semi – Structured Interviewing and Qualitative Analysis» στο Smith, J. & Harre, R. & Langenhove, L.V. *Rethinking Methods in Psychology*, London, εκδ. Sage Publications.

Σε κάθε περίπτωση οι κατηγορίες στο σχέδιο κωδικοποίησής τους καθορίστηκαν με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι εσωτερικά όσο το δυνατόν πιο ομοιογενείς και εξωτερικά όσο το δυνατόν πιο ετερογενείς¹⁰⁶.

Βέβαια, η εγκυρότητα και η αξιοπιστία του συστήματος κατηγοριών πολύ συχνά αμφισβητούνται, όπως επισημαίνει ο Βάμβουκας, καθώς η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιείται ιδιωτικά, αφήνοντας ανοιχτό το ενδεχόμενο ο ερωτώμενος να αντιδράσει διαφορετικά σε δημόσιο χώρο¹⁰⁷. Επίσης, η προσωπικότητα του ερευνητή, ο τρόπος και η σειρά διατύπωσης των ερωτήσεων αποτελούν στοιχεία που μπορούν να επηρεάσουν τη συμπεριφορά του ερωτώμενου και κατά συνέπεια το περιεχόμενο των απαντήσεών του.

Για την εξασφάλιση λοιπόν της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας στην κατηγοριοποίηση των ενοτήτων ανάλυσης έχουν διατυπωθεί κάποιες βασικές αρχές. Ως πρώτη αναφέρεται η *αντικειμενικότητα*, δηλαδή η ταξινόμηση των στοιχείων σε κατηγορίες πρέπει να είναι αντικειμενική, σαφείς και ακριβής και να μην εξαρτάται από την άποψη, την προσωπικότητα του ερευνητή. Με άλλα λόγια να υπάρχει ομοφωνία μεταξύ των ερευνητών για την καταχώρηση ενός συγκεκριμένου στοιχείου σε μια συγκεκριμένη κατηγορία και να μην δίστανται οι απόψεις. Σύμφωνα με την Κυριαζή βασικό στοιχείο της μεθόδου είναι να περιοριστεί η υποκειμενικότητα του ερευνητή κατά τη διεξαγωγή της έρευνας και της κατηγοριοποίησης του υλικού¹⁰⁸.

Δεύτερη έρχεται η αρχή της *εξαντλητικότητας* σύμφωνα με την οποία κάθε δεδομένο καταχωρείται σε κάποια κατηγορία και δεν υπάρχει στοιχείο που να μην εντάσσεται κάπου. Η δημιουργία της κατηγορίας που θα φέρει τον τίτλο «διάφορα» αποτελεί προϋπόθεση για την επίτευξη της αρχής στο σύστημα κατηγοριοποίησης. Σε αυτή την κατηγορία μπορούν να καταχωρούνται όσες ενότητες ανάλυσης ενδέχεται να ταξινομούνται σε μια ή περισσότερες κατηγορίες.

Η αρχή της *καταλληλότητας* ακολουθεί. Ο ερευνητής δημιουργεί τις κατηγορίες εκείνες που ανταποκρίνονται στους σκοπούς και τους στόχους της έρευνάς του. Δηλαδή δεν υπάρχουν προκαθορισμένες κατηγορίες που να είναι κατάλληλες σε κάθε τύπο έρευνας αλλά γενικές κατηγορίες που με τροποποίηση μπορούν να υιοθετηθούν.

¹⁰⁶Lincoln, Y.S. & Guba, E.G. (1985) *Naturalistic Inquiry*, Beverly Hill, εκδ. Sage Publications.

¹⁰⁷Βάμβουκας, Μ. (1993) *Εισαγωγή στην Ψυχοπαιδαγωγική Έρευνα και Μεθοδολογία*, Αθήνα, εκδ. Γρηγόρης.

¹⁰⁸Κυριαζή, Ν. (1998) *Η Κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών*, Αθήνα, Ελληνικές επιστημονικές εκδόσεις.

Τέλος η αρχή του *αμοιβαίου αποκλεισμού*, δηλαδή κάθε στοιχείο της ανάλυσης εντάσσεται σε μια και μόνο κατηγορία, χωρίς να υπάρχει η δυνατότητα καταχώρησής του και σε άλλη κατηγορία.

Η ανάλυση περιεχομένου δηλαδή δίνει τη δυνατότητα αξιοποίησης του υλικού στην ολότητά του χωρίς να γίνεται αποσπασματική χρήση του και επιτρέπει την επανάληψη και τον έλεγχο της διαδικασίας υπό την προϋπόθεση, όπως προαναφέρθηκε, οι κατηγορίες να έχουν οριστεί με ακρίβεια και σαφήνεια. Επιτρέπει, σύμφωνα με την Κυριαζή, «τη συστηματική διερεύνηση του κειμένου»¹⁰⁹ μέσα από την κωδικοποίηση του γραπτού και του προφορικού λόγου.

Η παραπάνω διαδικασία ακολουθήθηκε και στην παρούσα έρευνα. Ως μονάδα ανάλυσης ορίστηκε το σύνολο των κειμένων των απομαγνητοφωνημένων συνεντεύξεων. Κατά την ερευνητική διαδικασία τα δεδομένα μας εντάχθηκαν εκ πρώτης σε αρχικές, δοκιμαστικές κατηγορίες, οι οποίες, όπου κρίνονταν αναγκαίο, τροποποιούνταν μέχρι να λάβουν την τελική τους μορφή. Άλλωστε, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει πάλι η Κυριαζή, «αναλόγως με το πόσο κατάλληλες αποδεικνύονται οι κατηγορίες στην πράξη, τροποποιούνται ή οριστικοποιούνται».

Οι παραπάνω αρχές έγινε προσπάθεια να διασφαλιστούν και στην έρευνά μας. Για να εξασφαλιστεί η αρχή της αντικειμενικότητας μία τυχαία συνέντευξη μιας φοιτήτριας αναλύθηκε από μια δεύτερη ερευνήτρια προκειμένου να επιβεβαιωθεί η αξιοπιστία της κατηγοριοποίησης. Κατά τη διαδικασία αυτή δεν υπήρξαν αξιοσημείωτες διαφορές και τα δεδομένα ταξινομήθηκαν με παρόμοιο τρόπο. Η αρχή της εξαντλητικότητας τηρήθηκε επίσης, καθώς όλα τα λεγόμενα των φοιτητριών εντάχθηκαν σε κατηγορίες χωρίς καμία εξαίρεση. Το ίδιο συνέβη και με την αρχή της καταλληλότητας, αφού οι τελικές κατηγορίες που προέκυψαν συμφωνούσαν με τους σκοπούς και τους στόχους της έρευνας. Ωστόσο, δεν ήταν πάντα δυνατό να εφαρμοστεί η αρχή του αμοιβαίου αποκλεισμού, καθώς σε κάποιες απαντήσεις τους οι φοιτήτριες ανέφεραν δεδομένα που εντάσσονταν σε περισσότερες της μιας κατηγορίας.

Τέλος, ένα μήνα μετά την ολοκλήρωση της αρχικής κατηγοριοποίησης, προκειμένου να επιβεβαιωθεί η ορθότητά της, έγινε προσπάθεια τρεις τυχαίες συνεντεύξεις να κατηγοριοποιηθούν ξανά. Η νέα κατηγοριοποίηση αποδείχθηκε όμοια με την αρχική.

¹⁰⁹Κυριαζή, Ν. (1998) ό.π. σσ. 284 – 285.

Παραθέτουμε, λοιπόν, το οριστικό σύστημα κατηγοριών σύμφωνα με το οποίο θα προχωρήσουμε στην ανάλυση του περιεχομένου:

1. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ

Πρώτο πεδίο: Κοινωνικό προφίλ φοιτητριών

1. Ατομικά στοιχεία (ηλικία, φύλο, εθνικότητα, χρόνια διαμονής στην Ελλάδα, οικογενειακή κατάσταση)
2. Επίπεδο ελληνομάθειας
3. Εργασιακή απασχόληση στη χώρα υποδοχής
4. Εργασιακή απασχόληση στη χώρα προέλευσης

Δεύτερο πεδίο: Α. Κοινωνικά χαρακτηριστικά των φοιτητριών

1. Επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα και επάγγελμα στη χώρα προέλευσης και τυχόν στη χώρα υποδοχής
2. Επίπεδο εκπαίδευσης της μητέρας και επάγγελμα στη χώρα προέλευσης και τυχόν στη χώρα υποδοχής
3. Επίπεδο εκπαίδευσης των υπόλοιπων μελών της οικογένειας (παππού ή γιαγιάς ή/και αδελφών) και επάγγελμα στη χώρα προέλευσης και τυχόν στη χώρα υποδοχής

Β. Πολιτιστικό κεφάλαιο οικογένειας (cultural capital)

(Ύπαρξη βιβλιοθήκης, περιοδικών, εφημερίδων, πολιτιστικά ενδιαφέροντα γονέων, παρακολούθηση θεατρικών παραστάσεων, κινηματογράφου, μουσικών εκδηλώσεων, ενθάρρυνση για συμμετοχή των παιδιών τους σε εκδηλώσεις τέχνης και πολιτισμού, μετάδοση υψηλών αξιών/προσδοκιών και θετική στάση απέναντι στο σχολείο και τη γνώση)

2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ

Τρίτο πεδίο: Η εκπαιδευτική διαδρομή στη χώρα προέλευσης

1. Περιγραφή της εκπαιδευτικής διαδρομής στη χώρα προέλευσης (δυσκολίες, επιδόσεις, ρόλος δασκάλων)
2. Αντιλήψεις για την εκπαιδευτική διαδρομή στη χώρα προέλευσης
3. Φοίτηση στην ανώτατη εκπαίδευση της χώρας προέλευσης και απόκτηση τίτλων σπουδών

3. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Τέταρτο πεδίο: Μετανάστευση και εκπαιδευτική διαδρομή στη χώρα υποδοχής

1. Λόγοι μετανάστευσης – κοινωνικό πλαίσιο κάτω από το οποίο συντελέστηκε
2. Λόγοι εγγραφής στο ελληνικό πανεπιστήμιο και επιλογή σχολής
3. Η φοίτηση: εξάμηνο σπουδών, επιδόσεις στα μαθήματα της σχολής και ύπαρξη τυχόν δυσκολιών
4. Προσδοκίες για την αξιοποίηση του πτυχίου
5. Αντιλήψεις για το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα
6. Ο παράγοντας «κλειδί» στην εκπαιδευτική διαδρομή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

1. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ

Πρώτο πεδίο: Κοινωνικό προφίλ φοιτητριών

6.1.1. Ατομικά στοιχεία (ηλικία, φύλο, εθνικότητα, χρόνια διαμονής στην Ελλάδα, οικογενειακή κατάσταση)

Στην παρούσα εργασία πρόθεσή μας είναι, όπως είναι σαφές και από τον τίτλο της, να εξεταστεί η σχέση ανάμεσα στην κοινωνική προέλευση των αλλοδαπών φοιτητριών και στις εκπαιδευτικές τους διαδρομές στη χώρα προέλευσης, κυρίως, όμως, στις εκπαιδευτικές τους πορείες και τους εκπαιδευτικούς τους προσανατολισμούς στη χώρα υποδοχής. Πιο αναλυτικά να διερευνηθεί η σχέση ανάμεσα στην κοινωνική προέλευση και τη συμμετοχή τους στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση.

Η ιδιαίτερη κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα των φοιτητριών αυτών θα δώσει διαφοροποιημένα αποτελέσματα όχι μόνο για την κατηγορία των μεταναστών στην οποία ανήκουν αλλά και για τους μετανάστες που ανήκουν στην ίδια εθνοτική ομάδα. Αναδεικνύεται, λοιπόν, μια εικόνα σύνθετη και ελάχιστα ομογενοποιημένη, που μας αναγκάζει να αντιμετωπίσουμε τη διαδικασία της μετανάστευσης και της ένταξης στη χώρα υποδοχής με νέους όρους.

Τα ερευνητικά υποκείμενα της παρούσας εργασίας αποτέλεσαν άτομα που χρησιμοποίησαν την εκπαιδευτική διεργασία για να επιτύχουν την κοινωνική τους κινητικότητα. Εστιάζει δηλαδή στα άτομα που κατάφεραν να χρησιμοποιήσουν την εκπαίδευση ως μέσο για να υλοποιήσουν τους όποιους στόχους είχαν θέσει, στόχους που συνδέονται και με την «έξοδό» τους από τους κοινωνικούς αποκλεισμούς που τους επιβάλει η μεταναστευτική τους κατηγοριοποίηση και το στάτους του μετανάστη.

Για το λόγο αυτό το ερευνητικό μας ενδιαφέρον επικεντρώθηκε σε άτομα που είχαν εγγραφεί μέσω της ειδικής κατηγορίας ως αλλοδαποί/ αλλογενείς στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης και στο Τμήμα των Νηπιαγωγών της Αθήνας, στοιχείο που αυτόματα συνεπάγεται τη χρήση του εκπαιδευτικού συστήματος ως διαμεσολαβητικού παράγοντα υλοποίησης των στόχων και των

προσδοκιών τους. Την εγγραφή τους στα ανωτέρω ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα την πραγματοποίησαν μέσω των απαιτούμενων δικαιολογητικών, τα οποία πιστοποιούσαν τη γνωστική τους επάρκεια σε διάφορους ειδικούς επιστημονικούς τομείς, όπως είναι το υψηλό επίπεδο ελληνομάθειας που απαιτούνταν.

Πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με 9 φοιτήτριες, από τις οποίες 5 μετανάστευσαν στην Ελλάδα τη δεκαετία του '90, ενώ οι άλλες 4 από το 2000 και μετά. Οι ηλικίες τους κυμαίνονταν από 20 έως 45 ετών. Σχετικά με την καταγωγή τους διαπιστώθηκε ότι, δύο φοιτήτριες κατάγονταν από τη Βουλγαρία, δύο από τη Σερβία, δύο από την Ουκρανία, μια από τη Γεωργία, μια από την Αρμενία και μια από την Αλβανία. Αναφερόμαστε λοιπόν σε χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και σε χώρες του Ανατολικού μπλοκ, οι οποίες είχαν κομμουνιστικά καθεστώτα.

Αναφορικά με την οικογενειακή τους κατάσταση έξι από αυτές είναι παντρεμένες με Έλληνες πολίτες, οι οποίοι έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο, ενώ οι υπόλοιπες τρεις είναι ανύπαντρες. Το υψηλό μορφωτικό τους κεφάλαιο, όπως αυτό είχε διαμορφωθεί στη χώρα υποδοχής, αποτέλεσε στοιχείο που καθόρισε και τις προσωπικές τους επιλογές. Οι επιτυχείς προσωπικές τους διαδρομές αποτέλεσαν ενισχυτικό και υποστηρικτικό παράγοντα και για τις εκπαιδευτικές τους διαδρομές στη χώρα υποδοχής. Έχοντας την απόλυτη στήριξη και συμπαράσταση των συζύγων τους κατάφεραν να συνεχίσουν τα όνειρα που «άφησαν στη μέση» στη χώρα προέλευσης. (**Σ2**: είμαι παντρεμένη εδώ και 10 χρόνια με Έλληνα πολίτη και είναι αρχιτέκτονας, **Σ4**: δούλεψε σε μια εφημερίδα διορθωτής, **Σ5**: παντρεύτηκα μουσικό (ο άντρας της παίζει κρουστά), **Σ7**: ο άντρας μου έχει συνεργείο αυτοκινήτων και με είχε πάρει επάνω στο γραφείο του, στο λογιστήριο, **Σ9**: γνωρίζω το σύζυγό μου που είναι ξεναγός, κάποια στιγμή, μετά δύο χρόνια παντρεύομαι).

Στη συνέχεια επιχειρείται μέσω του πίνακα 14 που ακολουθεί η παράθεση των ατομικών στοιχείων των αλλοδαπών φοιτητριών που προαναφέρθηκαν.

Πίνακας 14: Κατανομή των αλλοδαπών φοιτητριών ανά χώρα προέλευσης, ηλικία, χρόνια διαμονής στην Ελλάδα και οικογενειακή κατάσταση

Χώρα προέλευσης	Ηλικία	Χρόνια διαμονής στην Ελλάδα	Οικογενειακή κατάσταση
1. Βουλγαρία	35	9	Ανύπαντρη
2. Αρμενία	39	9	Παντρεμένη (1 παιδί)
3. Ουκρανία	42	13	Παντρεμένη (1 παιδί)
4. Ουκρανία	30	4	Παντρεμένη
5. Σερβία	34	9	Παντρεμένη
6. Σερβία	32	6	Ανύπαντρη
7. Βουλγαρία	37	13	Παντρεμένη (1 παιδί)
8. Αλβανία	22	2	Ανύπαντρη
9. Γεωργία	37	19	Παντρεμένη (2 παιδιά)

6.1.2. Επίπεδο ελληνομάθειας

Σχετικά με το επίπεδο της ελληνομάθειάς τους παρατηρήθηκε ότι τέσσερις από τις φοιτήτριες έχουν παρακολουθήσει οργανωμένα μαθήματα ελληνικών, ενώ οι υπόλοιπες έμαθαν τη γλώσσα είτε μέσα από εργασιακούς χώρους και τη συναναστροφή τους με Έλληνες είτε με καταβολή ατομικής προσπάθειας.

Το πιστοποιητικό ελληνομάθειας επαρκούσε για την εγγραφή τους στη σχολή, όμως δεν επαρκούσε για την κατανόηση των μαθημάτων και τις εξετάσεις. Η επαφή τους με την επιστημονική ορολογία αποτέλεσε ένα ιδιαίτερα δύσκολο σημείο. Επισημαίνουν το χάσμα ανάμεσα στη «δημοτική» γλώσσα και τη γλώσσα «των βιβλίων», το οποίο αρχικά λειτουργούσε αποτρεπτικά για τη συνέχιση των σπουδών τους. (Σ1: *δεν ήταν αρκετό για να ξέρω τη γλώσσα καλά και να ξέρω το επίπεδο των βιβλίων, Σ4: έκλαιγα, έλεγα τι θα κάνω τώρα, δε θα το καταφέρω, είναι πάρα πολύ δύσκολο... από την αρχή που ερχόμουν στη σχολή πολλά δεν καταλάβαινα, δεν ήξερα πολλές λέξεις, γενικώς πολλά που λέγανε, δηλαδή φαντάσου ότι συνήθως όταν έγραφα σημειώσεις κοίταζα γύρω τι γράφανε, επειδή δεν προλάβαινα και να ακούω και να γράφω, δηλαδή ήτανε για μένα ένα βασανιστήριο ας πούμε, Σ5: Πήρα αυτά τα βιβλία και μου φαινόταν σαν βουνά, ξεκίνησα να διαβάζω με λεξικό και να μεταφράζω κάθε τρίτη λέξη ας πούμε, γιατί ήτανε και επιστημονική ορολογία κατάλαβες, δεν ήτανε αυτή η καθημερινή γλώσσα για την οποία είχα φτιάξει μια ιδέα, ήτανε το κάτι άλλο, Σ6: ξαφνικά έπρεπε να πω κάτι, ήθελα να πω κάτι αλλά κολλούσα γιατί ήτανε όλοι ελληνογλωσσικοί, ήμουν η μόνη ξένη που παρακολουθούσε, οπότε εκεί λίγο με τη γλώσσα δυσκολεύτηκα, επειδή είναι άλλη η επιστημονική γλώσσα από την καθημερινή, Σ7: γιατί είχα την εντύπωση το ότι αν δεν παρακολουθώ δεν πρόκειται να...βασικά αυτό το θεωρώ πολύ δύσκολο σημείο να αφήσεις τον πρώτο χρόνο, γιατί άμα δεν παρακολουθούσα δεν νομίζω το ότι θα τα κατάφερα, οπότε έπρεπε να αφήσω τα πάντα... ειδικά στη λογοτεχνία δε θα το ξεχάσω το ότι διάβαζα και δεν καταλάβαινα, υποτίθεται ήξερα όλες τις λέξεις και δυσκολευόμουν να βγάλω νόημα σε αυτό που θέλει να πει, δηλαδή εκεί μου φάνηκε το διαφορετικό επίπεδο στη γλώσσα και γενικά στα μαθήματα που μίλαγε ο καθηγητής θυμάμαι το ότι δυσκολευόμουν, έπρεπε να ζοριστώ για να καταλάβω τι λέει, παρόλο που ήξερα τις λέξεις, λογικά τις λέξεις τις ήξερα αλλά γενικά η σύνθεση, ο τρόπος που τα έλεγε μου φαινότανε ξένος στο αυτί, αυτό βασικά, κατά τα άλλα δεν είχα κάποιο πρόβλημα να καταλάβω, η γλώσσα ήταν αυτή που με δυσκόλευε βασικά, αρχικά το πρώτο εξάμηνο ειδικά μέχρι να μπω στον*

τρόπο έκφρασης, αυτό ήταν το δύσκολο, **Σ9**: Πολύ δύσκολα, πολύ δύσκολα γιατί εγώ είχα έρθει σε επαφή με μια γλώσσα δημοτική, εντάξει να μου πεις εντάξει δημοτική γλώσσα χρησιμοποιούν και εκεί, απλώς δεν είχα έρθει με επιστημονικά βιβλία στην ελληνική γλώσσα και είχα πάθει σοκ και τα πρώτα χρόνια ήτανε κοινωνιολογία, ψυχολογία, εκπαιδευτική πολιτική, ξέρεις τα πιο γενικά, τρελάθηκα, Giddens κοινωνιολογία τόσο και διάβαζα σημεία και τέρατα μέσα και λέω τώρα τι κάνω;... το πρώτο έτος ήτανε πάρα πολύ δύσκολο γιατί έλεγα τώρα θα τα παρατήσω δε γίνεται, δε θα τα καταφέρω, δε θα τα καταφέρω).

Όμως, παρά τις αρχικές αναμενόμενες δυσκολίες του πρώτου καιρού οι φοιτήτριες στη συνέχεια (μετά το πρώτο έτος) μπόρεσαν και ανταπεξήλθαν με επιτυχία στις απαιτήσεις της σχολής τους, μάλιστα 2 από αυτές ολοκλήρωσαν στα 4 έτη τις σπουδές τους με απόλυτη επιτυχία. Η ανάγκη υπέρβασης των κοινωνικών διακρίσεων που συνοδεύουν το στάτους του μετανάστη τις οδήγησαν σε επιτυχίες εκπαιδευτικές πορείες και στη χώρα υποδοχής¹¹⁰. (**Σ1**: όμως προσπαθώ και τα καταφέρνω κάπως, **Σ2**: Είμαι δεύτερη χρονιά, πάω κανονικά, δίνω μαθήματα... δεν το περίμενα που θα ανταπεξέλθω τόσο καλά, είμαι ευχαριστημένη από τον εαυτό μου τουλάχιστον, **Σ3**: Εγώ είχα περάσει τα μαθήματα τον πρώτο χρόνο, **Σ4**: Δόξα το Θεό τα κατάφερα, έχω περάσει 36 μαθήματα και από τα δύο χρόνια και είμαι γι' αυτό πάρα πολύ περήφανη, φαντάσου στη σχολή μας εμείς έχουμε όλα τα μαθήματα 49, έχω περάσει όλα τα κυμαινόμενα, επιλογής, δηλαδή μου έχουν μείνει μόνο 14 μαθήματα υποχρεωτικά και πρακτικές σε αυτά τα δύο χρόνια που μου απομένουν, ο σύζυγός μου μού έλεγε να μου φέρεις τη βεβαίωση από τη γραμματεία, δεν μπορώ να το πιστέψω, δεν είναι δυνατόν αυτό το πράγμα, φαντάσου τα έχω περάσει όλα από την πρώτη φορά, κανένα μάθημα δεν έχω δώσει δυο φορές, κανένα, δεν μπορώ να το πιστέψω η ίδια πραγματικά, δεν μπορώ να το πιστέψω, **Σ5**: τον πρώτο χρόνο την είχα αφήσει γιατί είχα και κάτι προβλήματα υγείας, δε διάβασα καθόλου... στο τρίτο ήδη είχα μπει στο πνεύμα, **Σ7**: Μέσα στα χρόνια μου, σε τέσσερα χρόνια (ολοκλήρωση σπουδών), **Σ8**: βασικά από το πρώτο εξάμηνο και μετά ήμουν πολύ καλά και τα μαθήματα, υπάρχει ποσοστό που το έχω περάσει μεγάλο, **Σ9**: το πιστεύεις ότι δεν κόπηκα σε κανένα μάθημα μέχρι το τέταρτο έτος, κόπηκα μόνο στο τελευταίο έτος που ήταν επιλογής και

¹¹⁰ Σύμφωνα με τον Bourdieu η στάση αυτή εκφράζει με σαφήνεια τις βλέψεις αυτών των κοινωνικών ομάδων για την άνοδό τους στην ανώτερη θέση, «αντικειμενική μοίρα των κατόχων της κατώτερης θέσης που εκδηλώνουν τις διαθέσεις αυτές, στο Bourdieu, P. (2002) *Η Διάκριση, Κοινωνική Κριτική της Καλαισθητικής Κρίσης*, Αθήνα, εκδ. Πατάκης, σ. 169.

δε με άγγιζε, είχα μαζέψει και τις μονάδες κιόλας, με τέσσερα με έκοψε, μου φάνηκε πολύ περίεργο, λέω κόπηκα; δεν κόπηκα σε κανένα μάθημα όλα αυτά τα χρόνια και στα τέσσερα χρόνια είχα τελειώσει με έναν πολύ καλό βαθμό, δηλαδή σαν 7,98, δηλαδή 8, που για μένα με δύο παιδιά και αλλοδαπή θεωρώ ότι ήτανε επίτευγμα έτσι; Βασικά στα 3,5 χρόνια είχα μαζέψει μονάδες).

Όλα τα παραπάνω αποδεικνύουν ότι τα χρόνια διαμονής των φοιτητριών στην Ελλάδα δε σχετίζονται με το επίπεδο της ελληνομάθειάς τους, αφού υπήρξε απρόσκοπτη παρακολούθηση των μαθημάτων και επιτυχής συμμετοχή στις εξετάσεις. Η θέληση, η υπομονή, το συνεχές διάβασμα, η παρακολούθηση των μαθημάτων και βέβαια το ήδη υψηλό μορφωτικό τους κεφάλαιο οδήγησε σε αυτό το αποτέλεσμα.

Όσο περισσότερα, όμως, είναι τα χρόνια που ζουν στην Ελλάδα τόσο μεγαλύτερες κοινωνικές δεξιότητες αποφασιστικότητας και πρωτοβουλιών αναπτύσσουν καθώς και κοινωνικές επαφές με άλλα άτομα. Αισθάνονται καλύτερα σε ψυχολογικό επίπεδο, αναπτύσσουν φιλικές σχέσεις στο χώρο της εργασίας και της σχολής και δεν αισθάνονται απομονωμένες. Η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας αποτελεί πρωταρχικό παράγοντα για αυτό, καθώς θα λειτουργούσε ως μέσο πολιτιστικής ένταξης στην κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική πραγματικότητα της χώρας υποδοχής, της οποίας καθεμία από αυτές αισθάνεται μέλος.

Ανακεφαλαιωτικά, η γλώσσα λειτουργεί σε δύο συμπληρωματικά πεδία. Ένα εσωτερικό στα πλαίσια δηλαδή του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, όπου υπάρχει εκμάθηση των γνωστικών αντικειμένων για τα οποία οι φοιτητές αξιολογούνται και σε ένα εξωτερικό, όπου η ευρύτερη κοινωνία με τις πηγές προβληματισμού που δημιουργεί στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή «απαιτεί» την εκμάθηση της γλώσσας. Η τελευταία λειτουργεί ως μέσο πολιτιστικής ένταξης στην κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική πραγματικότητα της χώρας υποδοχής.

6.1.3. Εργασιακή απασχόληση στη χώρα υποδοχής

Στον τομέα της εργασιακής τους απασχόλησης στη χώρα υποδοχής παρατηρήθηκε ότι όλες οι φοιτήτριες ασκούν ή ασκούσαν κάποιο επάγγελμα, παράλληλα με τις σπουδές τους, είτε συναφούς αντικειμένου είτε όχι με τις ακαδημαϊκές τους γνώσεις. Μέσα από την ανάλυση των συνεντεύξεων διαπιστώνεται η αναγκαιότητα εύρεσης εργασίας, ιδιαίτερα κατά το πρώτο διάστημα παραμονής τους στην Ελλάδα, στοιχείο που προκύπτει ως λογική αναγκαιότητα μετά από μια μεταναστευτική διαδικασία.

Η ανάγκη επιβίωσης στη χώρα υποδοχής τις οδήγησε να ασκήσουν επαγγέλματα χαμηλού κοινωνικού κύρους, τα οποία δεν ανταποκρίνονταν στο ακαδημαϊκό τους επίπεδο και δεν πρόσφεραν επαγγελματικές προοπτικές. (Σ3: *κάποια χρόνια εργαζόμουν εδώ στο Κολωνάκι, στη Σόλωνος, στο χρηματιστήριο σε ένα γραφείο, έξι εφτά χρόνια περίπου ως γενικός υπάλληλος εκεί, ετοίμαζα κάποια χαρτιά, μετά έφτιαχνα καφέδες, μετά έκανα καθαριότητα και έτσι το απόγευμα ασχολήθηκα τα πρώτα χρόνια λίγο με ελληνικά, μετά μανικιούρ πεντικιούρ... τώρα είμαι μαγείρισσα, Σ4: το μόνο που έκανα περιστασιακά είναι κάποιες μεταφράσεις, ελληνικά ρώσικα και το αντίθετο και έχω κάνει κάποιες εκφωνήσεις, μια φίλη μου δουλεύει ως εκφωνήτρια και κάνω κάποιες εκφωνήσεις στα ουκρανικά, πηγαίνεις σε διάφορα στούντιο, σε γράφουν εκεί πέρα, έχεις ένα κείμενο, κάποια διαφήμιση για τηλέφωνα ή κάτι τέτοια και μετά πληρώνεσαι για αυτό, αυτό είναι μικρό εισόδημα, μόνο αυτές τις δύο απασχολήσεις περιστασιακά, το έχω το κάνω αλλά δεν το έχω συχνά, Σ5: ξεκίνησα να δουλεύω γκαρσόνα, λουλουδού τις νύχτες, έφτιαχνα κοσμήματα, κάποια στιγμή άρχισα να κάνω baby sitting, Σ7: αυτό έκανα το πρώτο διάστημα περίπου οχτώ μήνες έπλενα πιάτα σε ένα εστιατόριο..., ασχολήθηκα και με μικρά παιδάκια, κάποιο διάστημα κράταγα κάποια κοριτσάκια, για πολύ μεγάλο μάλλον, πέντε χρόνια, έξι έκανα αυτή τη δουλειά και είχα εντυπωσιαστεί με μικρότερες ηλικίες..., ο άντρας μου έχει συνεργείο αυτοκινήτων και με είχε πάρει επάνω στο γραφείο του, στο λογιστήριο (τελευταία εργασιακή απασχόληση), Σ8: εργαζομαι ως κλόουν σε παιδικά πάρτι, Σ9: ξεκίνησα να δουλεύω σε ένα φούρνο, ξέρεις για να μπορούμε να επιβιώσουμε... εκμετάλλευση πλήρης και μετά φρόντιζα μια γιαγιά για εννιά μήνες.... μετά δούλεβα σε ένα τουριστικό γραφείο που είχε λεωφορεία για τη Ρωσία, καθώς ήξερα ρωσικά και αγγλικά, μαθαίνω εντωμεταξύ και τα ελληνικά).*

Κάποιες άλλες εργάστηκαν σε συναφές με τις σπουδές τους αντικείμενο εργασίας, οι οποίες όμως είχαν την οικονομική και ψυχολογική στήριξη της οικογένειάς τους κατά το πρώτο διάστημα της μετανάστευσής τους. Το στοιχείο αυτό τους επέτρεψε να έχουν τον απαιτούμενο χρόνο προκειμένου να βρουν την κατάλληλη εργασιακή απασχόληση. (**Σ1**: *Εργάζομαι ως δασκάλα ζωγραφικής στο βουλγαρικό σχολείο, είναι ωραίο να βλέπεις τους καρπούς της δουλειάς σου, Σ2*: *συνεργάζομαι σε μια ορχήστρα στο ωδείο, είμαι ευτυχισμένη, δίνουμε συναυλίες, παίζω το όργανο (εννοεί το βιολί), είμαστε πλέον επαγγελματική ορχήστρα, από κρατική ορχήστρα έρχονταν κάποιοι, από ΕΡΤ, κάνουμε αρκετές συναυλίες και μια φορά την εβδομάδα πρόβα και ετοιμάζουμε κάποιες συναυλίες, Σ9*: *τώρα δουλεύω σε ένα σχολείο ελληνοβρετανικό*).

Μια φοιτήτρια η οποία μετά από μια περιστασιακή απασχόληση βρίσκεται εκ νέου σε αναζήτηση κάποιας εργασιακής απασχόλησης θεωρεί ότι το πτυχίο δε θα τη βοηθήσει στην επαγγελματική της αποκατάσταση. Παρότι θεωρεί ότι οι σπουδές συνέβαλαν στην ευρύτερη καλλιέργειά της, εντούτοις διακατέχεται από αμφιβολίες για τα οφέλη που θα τις παρέχουν στην αγορά εργασίας. (**Σ6**: *τώρα είμαι σε αναζήτηση δουλειάς, ψάχνω για χειμερινή δουλειά, δούλευα για τη σεζόν σε ένα νησί και τώρα είμαι σε αναζήτηση πάλι, πάντως η αξιοποίηση του πτυχίου, οποιουδήποτε πλέον σε αυτό το χρονικό διάστημα, αν δεν έχεις γερή πλάτη, δεν ξέρω...*).

6.1.4. Εργασιακή απασχόληση στη χώρα προέλευσης

Στη χώρα προέλευσης πέντε από τις φοιτήτριες παράλληλα με τις εκεί σπουδές τους ή με το πέρας αυτών, ασκούσαν κάποια εργασιακή απασχόληση. Τρεις από τις φοιτήτριες ολοκλήρωσαν με επιτυχία τις σπουδές τους στη χώρα τους και με το πέρας αυτών κατάφεραν να εργαστούν επί του γνωστικού τους αντικειμένου. Δε χρειάστηκε να αντιμετωπίσουν με σκεπτικισμό το επόμενο βήμα, καθώς θεωρούσαν ότι το πτυχίο τους αρκούσε για να υπερβούν τις δυσκολίες και να αντιμετωπίσουν τον ανταγωνισμό στην αγορά εργασίας. (Σ2: *μετά τις σπουδές στην Αρμενία στη μουσική ακαδημία ως παιδαγωγός μουσικών σπουδών, μετά τις σπουδές προσλήφθηκα στο σχολείο για δουλειά, εφτά χρόνια ως παιδαγωγός δούλεψα στην Αρμενία και στα ωδεία κάνοντας μαθήματα φωνητικής και βιολί και επίσης στα δημόσια σχολεία δασκάλα μουσικής, Σ3: Εγώ μπήκα γρήγορα και τελείωσα μια σχολή πωλήτριας, γιατί σε εμάς η πωλήτρια σπουδάζει, γιατί τότε δεν είχαμε ηλεκτρονικά μηχανήματα, ήταν πιο πολύ ενδιαφέρον και είχε πιο πολύ πλάκα η ζυγαριά και δούλευα και σπούδασα γρήγορα αυτό για να μπορώ και να την προσέχω (αναφέρεται στη μητέρα της που ήταν άρρωστη) και να βγάζω κάποιο ψωμί, Σ4: δούλευα σε μια εταιρεία με συμπληρώματα διατροφής, δούλευα εκεί στο οικονομικό τμήμα, εντάξει και μια χαρά ήτανε, ευτυχώς βρήκα δουλειά αμέσως δεν υπήρχε κανένα πρόβλημα, μόλις τελείωσα δηλαδή ήτανε το καλοκαίρι και το φθινόπωρο άρχισα να δουλεύω... περίπου 5 χρόνια εργάστηκα, Σ6: μεσολαβούν τρία χρόνια δουλειάς, δηλαδή εργασίας στο Βελιγράδι, είχα μείνει στο Βελιγράδι και άρχισα να δουλεύω, δηλαδή δίδασκα ελληνικά, καλά τα ελληνικά τα δίδασκα από το τρίτο έτος ήδη, εντός ενός πιλοτικού προγράμματος για διδασκαλία σε κάποια δημοτικά σχολεία στο Βελιγράδι και σε ένα νηπιαγωγείο, οπότε δίδασκα ελληνικά από το νηπιαγωγείο, δημοτικό, φροντιστήρια και μετά έπιασα δουλειά και στο πανεπιστήμιο, ένα εξάμηνο δίδασκα στο πανεπιστήμιο, πολύ καλή εμπειρία η διδασκαλία...σαν βοηθός καθηγητή και έκανα συγκεκριμένα μετάφραση, ήταν πάρα πολύ ωραία εμπειρία, επειδή είναι άλλο επίπεδο διδασκαλίας.... μεταφράσεις πολλές, διερμηνείες, μεταφράσεις πιο πολύ από τα ελληνικά στα σέρβικα και έχω μεταφράσει και ένα βιβλίο φιλοσοφικό και τρία διηγήματα σε μια συλλογή διηγημάτων του Πέτρου Χάρη, τα οποία εκδόθηκαν... έχω κάνει κάποιες περιστασιακές διερμηνείες, ένα φεστιβάλ που γίνεται κάθε χρόνο, παιδικά θέατρα της Ευρώπης οπότε υπήρξα διερμηνέας, επειδή ένα μέλος της επιτροπής ήταν από Ελλάδα, οπότε διερμηνεία των θεατρικών έργων επιτόπου άρα φανταστική εμπειρία, μετά τι άλλο...διερμηνεία για το*

Υπουργείο Εθνικής Άμυνας σε κάποιες επισκέψεις των αρχηγών του Γενικού Επιτελείου του Στρατού εδώ πέρα από Ελλάδα, άλλη ορολογία, ετοιμαζόμουν, ήτανε επίσημες οι συναντήσεις, κλειστές συναντήσεις του στρατού, πάλι και αυτή ενδιαφέρουσα εμπειρία).

Μια φοιτήτρια, που προέρχονταν από μια οικογένεια που ανήκε στη μεσαία κοινωνική τάξη ήταν αναγκασμένη να εργάζεται ήδη από τα φοιτητικά της χρόνια. Οι γονείς της όμως με τις συνεχείς νουθεσίες τους προσπαθούσαν να της μεταδώσουν το μήνυμα ότι το πτυχίο αποτελεί προϋπόθεση για την ομαλή μετάβαση στην αγορά εργασίας. Μέσα από διαδικασίες ισχυρής οικογενειακής και ατομικής κινητοποίησης κατάφερε τελικά, παρά το ιδιαίτερα βαρύ εργασιακό της πρόγραμμα, να ολοκληρώσει τις σπουδές της. (Σ5: αυτό που έκανα είναι το baby sitting και ήτανε πολύ κοντά στην εστία μου... μετά γνώρισα έναν άνθρωπο ο οποίος είχε ένα καφενείο δίπλα στην εστία και μετά άρχισα να δουλεύω εκεί, πρώτα είχε ένα σαν μαγαζί με παιχνίδια και πούλαγα παιχνίδια και μετά άρχισα να δουλεύω και στο καφενείο και στο grill, να φτιάχνω τα πάντα δηλαδή, μετά έχω γίνει πολύ υπεύθυνη ας πούμε εκεί, ήτανε σαν το σπίτι μου... αυτός με βοήθησε πάρα πολύ γιατί έφτιαξε το πρόγραμμα της δουλειάς μου ανάλογα με το πανεπιστήμιό μου, τύχαινε να πάω στη δουλειά το πρωί και μετά να πάω στο πανεπιστήμιο και μετά να ξαναγυρίσω στη δουλειά και μετά να ξαναπάω στο πανεπιστήμιο και γενικώς η μέρα μου ήταν φουλ, δηλαδή ήμουν αρκετά με αυτό το ρυθμό).

Δεύτερο πεδίο: Α. Κοινωνικά χαρακτηριστικά των φοιτητριών

6.2.1. Επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα και επάγγελμα στη χώρα προέλευσης και τυχόν στη χώρα υποδοχής

Αποδείχθηκε ότι όσο πιο υψηλό είναι το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα, τόσο λιγότερες δυσκολίες στη σχολική προσαρμογή και επίδοση εμφάνιζαν οι φοιτήτριες κατά τα μαθητικά τους χρόνια.

Οι φοιτήτριες που οι πατέρες τους είχαν φοιτήσει σε κάποια ανώτατη ή ανώτερη σχολή είχαν υψηλό κίνητρο για να προσπαθήσουν να επιτύχουν καλές επιδόσεις και να προχωρήσουν με επιτυχία στις διάφορες βαθμίδες εκπαίδευσης. Το στοιχείο αυτό υποδηλώνει ότι οι μορφωμένοι πατέρες έχουν συνειδητοποιήσει την αξία της μόρφωσης για την κοινωνική ανέλιξη και ατομική συγκρότηση των παιδιών τους.

Οι φοιτήτριες αναφέρονται με έμφαση στο ρόλο που έπαιξε ο πατέρας τους στην εκπαιδευτική τους πορεία όχι μόνο στη χώρα προέλευσης αλλά και στη χώρα υποδοχής. Έχοντας οι ίδιοι ένα πτυχίο ανώτατης σχολής θεωρούν πως οι σπουδές είναι μια «επένδυση» και μια αναγκαιότητα για το επαγγελματικό τους μέλλον. (Σ1: ο πατέρας μου είναι ηλεκτρολόγος, δούλεψε στη Βουλγαρία, δεν άφησε τη δουλειά του, έχει τελειώσει τα ελληνικά ΤΕΙ... οι γονείς με κάποιο τρόπο, με την υποστήριξή τους με βοήθησαν, όχι σπρώχνανε αλλά με βοήθησαν να πάω προς τα εκεί, Σ2: ο μπαμπάς μου είναι οικονομολόγος, ... οι γονείς, μόνο αυτό το θυμάμαι, ήτανε ο σκοπός τους η όλη ώθησή τους, η όλη σκέψη, η δουλειά τους, δε θυμάμαι την προσωπική τους δουλειά, θυμάμαι μόνο πως τρέχανε εμένα και την αδερφή μου από εκεί, από εδώ, από θέατρο, από σπουδές, αυτό το θυμάμαι, Σ4: ο πατέρας μου ήταν μηχανικός, έχει τελειώσει και αυτός πανεπιστήμιο, Σ5: ο μπαμπάς έχει ανώτερη εκπαίδευση για δάσκαλος ζωγραφικής και δουλεύει με παιδιά με ειδικές ανάγκες, διδάσκει δηλαδή ζωγραφική σε ένα δημόσιο σχολείο, Σ9: Ο πατέρας μου ήταν λέκτορας στη νομική σχολή του πανεπιστημίου Κουτάισι της Γεωργίας, δίδασκε πολιτικές επιστήμες ... ο πατέρας μου έλεγε ότι έχεις λέγειν του νομικού και ήθελε να γίνω δικηγόρος, τέλος πάντων δικαστίνα κάτι, να πάω στη σχολή που δίδασκε εκείνος ... ο μπαμπάς μου έδινε συμβουλές, πως θα μελετήσω, που θα δώσω σημασία και πριν πάω για εξέταση τον έπαιρνα τηλέφωνο, μπαμπά την ευχή σου, με το που τελείωνα δεν είμαι ευχαριστημένη, τι έγγραφες; Αυτό, αυτό, αυτό, εντάξει ένα εφτά θα πάρεις, δεν έπεφτε έξω, ήταν μακριά και δίπλα...).

Ακόμα και οι φοιτήτριες που ο πατέρας τους δεν είχε τελειώσει κάποια ανώτατη σχολή, αναφέρονται στην ευρύτερη καλλιέργεια και μόρφωση που διέθεταν, στοιχείο που τις βοήθησε να ξεπεράσουν τις όποιες μαθησιακές δυσκολίες αντιμετώπιζαν. (**Σ3:**Ο πατέρας μου ήταν εφοριακός αλλά ήταν μορφωμένοι άνθρωποι, **Σ6:** οπότε το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα είναι λύκειο απλά.... Λοιπόν, ο πατέρας μου έχει πεθάνει εδώ και τέσσερα χρόνια, αυτός ήτανε φωτογράφος στο δημόσιο, σε έναν θεσμό ο οποίος ασχολούνταν με συντήρηση των μνημείων, του πολιτισμού δηλαδή της χώρας, μοναστήρια, δηλαδή συντήρηση και αυτός αναλάμβανε τη φωτογράφιση, **Σ7:** Οι γονείς μου δεν έχουνε σπουδές καθόλου, είναι απόφοιτοι του λυκείου, ο μπαμπάς μου νομίζω ούτε το λύκειο δεν έχει...δηλαδή έχει φτάσει μέχρι την τελευταία τάξη και δεν έχει δώσει τις εξετάσεις στο τέλος για να πάρει το πτυχίο του, το απολυτήριο, Ο πατέρας μου είναι οδηγός φορτηγού, **Σ8:** Ο μπαμπάς ήτανε αστυνομικός στην Αλβανία,... απ' ότι έχω ακούσει και από τη γιαγιά τους παίρνανε από το στρατό, κάνανε κάποιες αιτήσεις και υπήρχανε άτομα όπου ήτανε στο στρατό και τους παίρνανε).

Μόνο ένας από τους παραπάνω πατέρες ζει στην Ελλάδα (κάποιοι εξακολουθούν να ζουν στη χώρα τους ενώ κάποιοι άλλοι έχουν πεθάνει) για να υπάρξει αναφορά στο επάγγελμα που ασκούν στη χώρα υποδοχής, δηλαδή στην Ελλάδα. Ο γονιός αυτός εργάζεται ως πλακάς, ενώ το επάγγελμά του στην Αλβανία ήταν αστυνομικός. Ο παρακάτω πίνακας δίνει συγκεντρωτικές πληροφορίες για το επίπεδο εκπαίδευσής τους.

Πίνακας 15: Επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα και επάγγελμα στη χώρα προέλευσης

Επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα και επάγγελμα στη χώρα προέλευσης			
Απόφοιτος Α.Ε.Ι/Τ.Ε.Ι	Απόφοιτος Λυκείου	Απόφοιτος Γυμνασίου	Απόφοιτος Δημοτικού
1.Ηλεκτρολόγος 2.Οικονομολόγος 3.Μηχανικός 4.Δάσκαλος 5.Λέκτορας	1.Εφοριακός 2.Φωτογράφος 3.Αστυνομικός	1.Οδηγός φορτηγού	-

6.2.2. Επίπεδο εκπαίδευσης της μητέρας και επάγγελμα στη χώρα προέλευσης και τυχόν στη χώρα υποδοχής

Το επίπεδο εκπαίδευσης της μητέρας αποτελεί ισχυρό παράγοντα στις εκπαιδευτικές πορείες των παιδιών και επηρεάζει τις εκπαιδευτικές τους διαδρομές. Πράγματι, σύμφωνα και με τη διεθνή βιβλιογραφία, διαφαίνεται μια θετική σχέση ανάμεσα στο επίπεδο εκπαίδευσης της μητέρας και την εκπαιδευτική διαδρομή του ατόμου. Είναι αυτή που αφιερώνει περισσότερο χρόνο σε σχέση με τον πατέρα για να ασχοληθεί με το διάβασμα του παιδιού και να το βοηθήσει στις όποιες δυσκολίες του.

Ειδικότερα η μητέρα που έχει σπουδάσει λειτουργεί ως πρότυπο μίμησης προς το παιδί δίνοντάς του κίνητρα για μάθηση, θέτοντας στόχους και γενικότερα συμβάλλοντας στην επιτυχή εκπαιδευτική του πορεία. **(Σ1: η μητέρα μου είναι δασκάλα, αυτό είναι το επάγγελμά της, δηλαδή ήταν δασκάλα στη Βουλγαρία, δεν πήρε όμως σύνταξη, γιατί τα οικονομικά ήταν δύσκολα και αναγκάστηκε να πάει να ψάξει αλλού, ήρθαμε μαζί στην Ελλάδα το 2001... η μητέρα μου έχει τελειώσει ανώτατη σχολή, έχει τελειώσει ιστορία και γεωγραφία της Βουλγαρίας, δηλαδή την παγκόσμια, η Βουλγαρική είναι μέσα σ' αυτά ... η μητέρα μου πίστευε άλλα πράγματα, ότι η λογοτεχνία μου πάει, η λογοτεχνία θα με φέρει αλλού, αλλά ίσως εγώ ποτέ δεν έδειξα τέτοιο ενδιαφέρον, ενδιαφέρομαι να διαβάζω βιβλία αλλά όχι και να γράφω και να εκφράζομαι, Σ2: η μαμά μου είναι δασκάλα και μέχρι τώρα εργάζεται... τα σαββατοκύριακα περνάγαμε με τους γονείς μας πολύ ποιοτικές ώρες, πολύ γεμάτες... Η προσωπική απασχόλησή τους δεν το θυμάμαι, πίεση να υπήρξε λες και δουλεύανε οι άνθρωποι χωρίς πίεση, ούτε άγχος, αυτό είναι τέλειο εγώ θεωρώ για ένα παιδί στην οικογένεια να μεγαλώσει, σε ένα πνευματικό περιβάλλον που πραγματικά αναπτύσσετε ένα παιδί ήρεμα και έτσι ωραία, όμορφα, δε νιώθαμε το άγχος των γονιών μας με τη δουλειά, το άλλο δε γίνεται, δεν ξέρω, ίσως εποχές, ίσως, Σ5: Η μαμά μου είναι φιλόλογος και διδάσκει σε Λύκειο... η μαμά μου μού έλεγε πρέπει να πας να σπουδάσεις... είχαμε και σέρβικη γλώσσα εκεί με βοήθησε η μαμά όταν ετοιμαζόμουν για την κινέζικη οπότε ήμουν καλή, εντάξει κάπως πέρασα δεν ήταν δύσκολο, ήμουν και αρκετά μπροστά και μπήκα στη σχολή και την τελείωσα... ήμουν οικονομικά ανεξάρτητη, βέβαια ένα καιρό με βοηθούσε η μητέρα γιατί τη σέρβικη γλώσσα την πλήρωνα, το πανεπιστήμιο γι' αυτό, εμείς πληρώνουμε και στα δημόσια και ακριβά, Σ9: η μητέρα μου είναι ιστορικός... κάποια στιγμή δούλευε σε ένα λύκειο).**

Από την άλλη πλευρά οι μητέρες, ακόμα και αυτές που είχαν στοιχειώδη μόρφωση, είχαν περίπου την ίδια επίδραση στις εκπαιδευτικές διαδρομές των παιδιών τους, όπως και οι μητέρες που είχαν αποφοιτήσει από κάποια ανώτερη ή ανώτατη σχολή. **(Σ3: η μητέρα μου ήταν νοικοκυρά και εργάτρια... δεν είχαν τελειώσει κάποιο πανεπιστήμιο, αυτά τα χρόνια ήταν και δύσκολα, αλλά ήταν μορφωμένοι άνθρωποι που διαβάζανε πολύ, Σ4: η μαμά μου ήταν σεφ μαγειρικής σε εστιατόριο, υπάρχει ινστιτούτο στην Ουκρανία γαστρονομίας, είναι σαν πανεπιστήμιο φαντάσου... ποτέ δεν κοιμότανε χωρίς βιβλίο, δεν μπορούσε να κοιμηθεί αν δε διάβαζε βιβλίο, Σ6: το μορφωτικό επίπεδο... της μητέρας δημοτικό... η μητέρα δούλεψε σε εργοστάσιο 20 χρόνια... τον αδερφό μου λίγο επειδή ήτανε λίγο τεμπέλης τον διάβαζε η μαμά, εμένα κανέναν, Σ7: η μητέρα μου άλλαζε επαγγέλματα κατά καιρούς, συνήθως πωλήτρια, αυτό δούλεψε, όποτε εργαζόταν ήταν πωλήτρια συνήθως... η μαμά μου πάντα μου έλεγε άμα θες να είσαι σαν και εμένα μην πας να δώσεις, μη διαβάσεις, έτσι θα είσαι, βλέπεις πως είμαι, δε μπορώ να βρω μια δουλειά, αλλάζω συνέχεια, αυτό μου έλεγε, βασικά πιστεύω το ότι και αυτό μου έχει καρπωθεί αρκετά, το ότι η μαμά μου δεν πέρναγε καλά επαγγελματικά και το ότι άλλαζε συνέχεια δουλειές και δεν ήτανε ευχαριστημένη και μου το έλεγε άμα δε θες να διαβάζεις κοίταζε εμένα πως είμαι, κάτσε και εσύ έτσι, αυτό θα κάνεις και εσύ και πιστεύω το ότι με έχει επηρεάσει και αυτό, είχα την ηρεμία ας πούμε επειδή είχα την υποστήριξη της μαμάς μου, είχα την ηρεμία να καθίσω να μάθω τη γλώσσα (την ελληνική), Σ8: η μαμά ήτανε μαγείρισσα... πήγε σε μια σχολή μαγειρικής, τελείωσε και δούλεψε σε ένα νηπιαγωγείο ως μαγείρισσα θυμάμαι).**

Από τα παραπάνω αποσπάσματα προκύπτει ότι ακόμα και η μητέρα που δεν έχει σπουδάσει εκτιμά την αξία της γνώσης, διαβάζει η ίδια, προσπαθεί να προτρέψει τα παιδιά της προς τις σπουδές και όπου απαιτείται τα στηρίζει οικονομικά προκειμένου να σπουδάσουν. Είναι βέβαια σημαντικό να λάβουμε υπόψη και το γεγονός ότι σε κάποιες περιπτώσεις το υψηλό μορφωτικό επίπεδο της μητέρας δε συμβαδίζει με το επάγγελμα που εξασκούν στην Ελλάδα και κατά συνέπεια την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκουν. Ασκούν συνήθως χειρωνακτικά επαγγέλματα και εργάζονται ως οικιακοί βοηθοί ή εργάζονται περιστασιακά. **(Σ1: Η μητέρα μου εδώ στην Ελλάδα είναι οικιακή βοηθός, Σ8: η μητέρα μου προσέχει δύο παιδάκια, Σ9: ως οικιακή βοηθός δούλεψε κάποια στιγμή).** Οι υπόλοιπες μητέρες, των οποίων η εργασιακή απασχόληση στη χώρα υποδοχής δεν αναφέρεται, είτε ασκούν το προαναφερθέν επάγγελμα στη χώρα προέλευσης είτε έχουν πεθάνει.

Ο πίνακας 16 που ακολουθεί παρουσιάζει συγκεντρωτικά το επίπεδο εκπαίδευσης της μητέρας και το επάγγελμα που ασκούσε ή ασκεί στη χώρα προέλευσης.

Πίνακας 16: Επίπεδο εκπαίδευσης της μητέρας και επάγγελμα στη χώρα προέλευσης

Επίπεδο εκπαίδευσης της μητέρας και επάγγελμα στη χώρα προέλευσης			
Απόφοιτος Α.Ε.Ι/Τ.Ε.Ι	Απόφοιτος Λυκείου	Απόφοιτος Γυμνασίου	Απόφοιτος Δημοτικού
1.Δασκάλα 2.Δασκάλα 3.Σεφ μαγειρικής 4.Φιλόλογος 5. Ιστορικός	-	1.Πωλήτρια 2.Μαγείρισσα	1.Εργάτρια 2.Εργάτρια

6.2.3. Επίπεδο εκπαίδευσης των υπόλοιπων μελών της οικογένειας (παππού ή γιαγιάς ή/ και αδελφών) και επάγγελμα στη χώρα προέλευσης και τυχόν στη χώρα υποδοχής

Σε τέσσερις περιπτώσεις ήταν ιδιαίτερα ισχυρή και η παρουσία ενός παππού ή μιας γιαγιάς, όπου υπήρξε καθοριστικός ο ρόλος τους και ισχυρή η επίδρασή τους στη μόρφωση των εγγονών τους. Το μορφωτικό τους επίπεδο και η πίστη τους στην αξία της γνώσης, στις τρεις από τις τέσσερις περιπτώσεις είχαν ανώτατες σπουδές, συνέβαλε καθοριστικά στην εκπαιδευτική πορεία των φοιτητριών. Ο Bourdieu αναφέρει ότι η μορφωτική διαδικασία ακολουθεί αργούς ρυθμούς. Δηλαδή το πόσο παλιά είναι η οικογενειακή πρόσβαση στην παιδεία διαφοροποιεί άτομα φαινομενικά ίσα ως προς την κοινωνική αλλά και τη σχολική επιτυχία¹¹¹.

Το παραπάνω επιβεβαιώνεται και από τον J. P. Laurens (1992), ο οποίος έδειξε ότι η κοινωνική θέση των παππούδων μπορεί να ασκήσει μια επίδραση στη σχολική θέση των παιδιών, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις αρνητικής κοινωνικής κινητικότητας (ο γιος αποκτά ξανά μια κοινωνική θέση που ανήκε στον παππού και είχε χάσει ο πατέρας) ή μετανάστευσης (επειδή στις περισσότερες περιπτώσεις η κοινωνική θέση της οικογένειας στη χώρα υποδοχής είναι αισθητά διαφορετική από εκείνη που κατείχε στη χώρα προέλευσης)¹¹². Τα αποσπάσματα των συνεντεύξεων επιβεβαιώνουν τα παραπάνω. (Σ4: διαβάζαμε γενικώς πάρα πολύ, όλη η οικογένεια, δηλαδή επειδή γενικώς μεγάλωνα με πολύ αυστηρότητα, ο παππούς μου ήταν διευθυντής του σχολείου και η γιαγιά δασκάλα, οπότε ήμασταν σαν στρατιώτες, δεν ξέρω, πολύ σημασία στο διάβασμα, στο να είμαστε σωστοί, να κάνουμε πράγματα που μας λένε οι μεγάλοι, ήμασταν πολύ αυστηρά, η γιαγιά και ο παππούς επηρέαζαν πάρα πολύ τη μαμά, επειδή της λέγανε ότι εμείς ξέρουμε καλύτερα πως πρέπει να μεγαλώσεις τα παιδιά σου, εσύ δεν ξέρεις, άκου μας τι σου λέμε, και η μαμά ότι της έλεγε η γιαγιά και ο παππούς το εφάρμοζε πάνω μας... δε γινότανε και οι παππούδες το θέλανε (αναφέρεται στην επιλογή των σπουδών) δεν έλεγα ποτέ σε εκείνους όχι, δεν υπήρχε η λέξη στο λεξιλόγιό μου, δεν υπήρχε, ότι είπανε τελείωσε, δεν υπήρχε κάτι άλλο... Σ5: ο παππούς μου είναι δάσκαλος μαθηματικών, αυτοί με υποστήριζαν στην αρχή και μετά

¹¹¹Bourdieu, P. (1966) «Το συντηρητικό σχολείο: Οι ανισότητες στην εκπαίδευση και την παιδεία», στο Φραγκουδάκη Α. (1985) ό.π. σ. 361.

¹¹²Laurens, J. P. (1992) «La réussite scolaire en milieu populaire», Toulouse, Presses Universitaires du Mirail, στο Charlot, B. (1999) *Η Σχέση με τη Γνώση, Στοιχεία για μια Θεωρία*, Αθήνα, εκδ. Μεταίχμιο, σ. 29.

δούλευα (αναφέρεται στα πρώτα χρόνια των σπουδών), **Σ7**: αυτός που ήταν μορφωμένος όμως στο περιβάλλον μου και με έχει επηρεάσει πάρα πολύ είναι ο παππούς μου... Ο παππούς ήταν ο πατέρας του πατέρα μου και ήτανε στέλεχος του κόμματος αρκετά υψηλό, του κομμουνιστικού και είχε τελειώσει την πολιτική ακαδημία, αυτός ήτανε πολύ παθιασμένος με το διάβασμα, διάβαζε πολύ, μίλαγε πολύ καλά ρώσικα και ασχολούνταν βασικά με εμάς, κυρίως τον αδερφό μου διάβαζε, ερχόταν να τον βοηθάει στο διάβασμα και ήμουνα και εγώ γύρω του συνέχεια, τον κοίταζα και θυμάμαι ότι τον θαύμαζα εκεί με το σημειωματάριο που είχε... όχι δεν έχω πάει (αναφέρεται στο φροντιστήριο) και εννοείται δεν πήγα γιατί ερχόταν ο παππούς μου και ασχολιόταν αυτός μαζί μου οπότε δεν πήγα φροντιστήριο καθόλου, ...ερχόταν στο σπίτι περισσότερο για να μας βάλει να διαβάσουμε, διάβαζε εκείνος μάλλον περισσότερο και καθόμασταν και εμείς γύρω του εκεί και διαβάζαμε... ο παππούς μου γιατί πάντα τόνιζε το πόσο σημαντικό είναι να σπουδάσεις, **Σ8**: εγώ μεγάλωσα με τη γιαγιά... διάβαζε πάρα πολύ η γιαγιά θυμάμαι... Η γιαγιά δεν είχε ιδιαίτερη μόρφωση... σημαντικό ρόλο έχει παίζει η γιαγιά μου που με είχε πάρα πολύ από κοντά και με φρόντιζε και μου πέρασε όλο αυτό...ότι μου χρειάζεται, ότι κάθε γνώση χρειάζεται και ότι στη συνέχεια της ζωής μου, στο μέλλον μου θα πρέπει να ξέρω πράγματα πολλά για να μπορώ να γίνω...θυμάμαι μου έλεγε ότι για να γίνω μεγάλος άνθρωπος θα πρέπει να ξέρω πολλά πράγματα για να μπορώ να μιλάω με πολλούς ανθρώπους..., ήτανε ένας σημαντικός παράγοντας στη ζωή μου όπου με έκανε να ασχοληθώ πολύ με τα μαθήματα και να διαβάζω για να μην τα παρατάω).

Σε όσες από τις οικογένειες υπήρχαν αδέρφια οι παραπάνω μορφωτικές καταβολές ήταν λογικό να επηρεάσουν και να καθορίσουν και τη δική τους εκπαιδευτική πορεία. Σε δύο περιπτώσεις που δεν αναφέρεται το μορφωτικό επίπεδο των αδελφών δεν υπήρχαν αδέρφια στην οικογένεια. (**Σ1**: έχω δύο αδελφές, η άλλη μία σπουδάζει εδώ, σπουδάζει ιατρική στην Πάτρα... η άλλη είναι στη Βουλγαρία και έχει τελειώσει εκεί την ανώτατη σχολή διακοσμητικής, **Σ2**: έχω μια αδερφή πάλι πήρε καλλιτεχνική πλευρά σπουδές, πιανίστρια είναι στην Αρμενία, στην Ακαδημία εργάζεται τώρα ως καθηγήτρια πιάνου, **Σ3**: Οι αδελφές μου σπούδασαν, η μια έχει τελειώσει μια σχολή δύο χρονών που είναι σαν βοηθός στην οικοδομή, που φτιάχνουν τα σχέδια, αυτές τις εργασιακές δουλειές η μεγαλύτερη (εννοεί ότι εργάζεται ως πολιτικός μηχανικός), η μεσαία είχε τελειώσει τέσσερα χρόνια μια σχολή που ήταν στα ομοιοπαθητικά, **Σ4**: Ο αδελφός μου σπούδασε τοπογράφος σε ΤΕΙ, **Σ5**: ξεκίνησε ξανά την οικονομική σχολή, για εμπορική κατεύθυνση και μετά προχώρησε με τους

υπολογιστές και το web design σε κάποιες ιδιωτικές σχολές και τώρα κάνει αυτό, δηλαδή κάνει το web design για κάποιες ξένες εταιρείες, **Σ6:** Ο αδερφός μου έχει τελειώσει ένα ειδικό λύκειο και έχει γίνει ιερέας, είναι ιερέας ο αδερφός μου στη δυτική Σερβία, έχει αρχίσει και το πανεπιστήμιο, **Σ9:** Ναι, μια αδερφή, η οποία ζει στην Ουγγαρία, είναι διπλωματικός υπάλληλος στην πρεσβεία της Γεωργίας και στην Ελλάδα ήτανε 10 χρόνια στην πρεσβεία μας, της Γεωργίας... έχει τελειώσει Αγγλική Φιλολογία στη Γεωργία... η αδερφή μου κάποια στιγμή βέβαια γύρισε πίσω και έκανε τις σπουδές της πάνω στα διπλωματικά, διεθνείς σπουδές, πήρε το πτυχίο της και έκανε δηλώσεις, αιτήσεις για διάφορες θέσεις και την στέλνουν στην Ελλάδα, στην πρεσβεία της Γεωργίας, τυχαίο;)

Η κοινωνική τάξη της οικογένειας των φοιτητριών φαίνεται να αποτελεί παράγοντα που επιδρά σημαντικά στις επιδόσεις τους και επηρεάζει τις εκπαιδευτικές τους διαδρομές αλλά και τη μαθησιακή και κοινωνική προσαρμογή τους.

Πιο συγκεκριμένα, τόσο οι φοιτήτριες που οι οικογένειές τους ανήκαν στη μεσαία τάξη όσο και εκείνες που ανήκαν στις ανώτερες και ανώτατες τάξεις παρουσίαζαν εξίσου καλές ακαδημαϊκές επιδόσεις. Στις 4 από τις 9 συνεντεύξεις διαπιστώθηκε ότι, παρ' ότι οι γονείς είχαν στοιχειώδη μόρφωση και εκπαίδευση, όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι σχολικές επιδόσεις των παιδιών τους ήταν ιδιαίτερα υψηλές. Η επιρροή «εξωοικογενειακών» παρόντων, όπως ο ενθαρρυντικός και υποστηρικτικός ρόλος των δασκάλων και του σχολείου, επέδρασαν στο να ξεπεραστούν τυχόν δυσκολίες και να υπάρξει μια επιτυχής εκπαιδευτική διαδρομή. Επίσης, η δική τους στάση απέναντι στην εκπαίδευση και η πίστη τους στο μεταμορφωτικό της ρόλο συνέβαλαν στην επιτυχή σχολική τους έκβαση και στη συνέχιση των σπουδών τους σε κάποιο ανώτερο ή ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα. Τέλος, το μορφωτικό τους κεφάλαιο ήταν τέτοιο που επηρέασε καθοριστικά τις εκπαιδευτικές πορείες των παιδιών τους.

Το παραπάνω αποδεικνύουν ότι δεν πρέπει να προσηλωνόμαστε κατ' αποκλειστικότητα στην κοινωνική θέση της οικογένειας προκειμένου να εξηγήσουμε τις εκπαιδευτικές διαδρομές των ατόμων. Κεντρική θέση στην προβληματική μας θα πρέπει να κατέχουν και οι εκπαιδευτικές πρακτικές που αυτή εφαρμόζει. Ο C. Montandon (1994)¹¹³ καταλήγει στο ίδιο συμπέρασμα που προκύπτει και από την έρευνά μας, ότι δηλαδή είναι «αδύνατο να συναγάγουμε λογικά το σύνολο των

¹¹³ Montandon, C. (1994) «Pratiques educatives, relation avec l' ecole et paradigme familial», στο Charlot, B. (1999) ό.π. σ. 29 -35.

οικογενειακών στρατηγικών ή στάσεων έναντι του σχολείου από την ένταξή τους σε μια κοινωνική τάξη».

Δεν παρατηρήθηκε τέλος «πολιτισμική ανακολουθία» (dissonant acculturation) από τις αξιακές διαφορές μεταξύ πρώτης και δεύτερης γενιάς, που καταγράφεται στη διεθνή βιβλιογραφία ως ένα ιδιαίτερα σοβαρό πρόβλημα στις σχέσεις γονέων και παιδιών μεταναστών¹¹⁴. Το υψηλό γονεϊκό επίπεδο εκπαίδευσης διευκόλυνε την πρόοδο των παιδιών και καθόρισε τις εκπαιδευτικές τους επιλογές και διαδρομές ακόμα και μετά τη μετανάστευσή τους στη χώρα υποδοχής. Η εγγραφή τους στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας υποδοχής αλλά και σε κάποιες περιπτώσεις της χώρας προέλευσης το αποδεικνύει με τον πιο σαφή τρόπο.

¹¹⁴Σύμφωνα με τους Portes και Rumbaut (2001) η πολιτισμική ανακολουθία αποτελεί τυπικό χαρακτηριστικό της «καθοδικής αφομοίωσης» και αφορά περιπτώσεις γονέων, που εξαιτίας του χαμηλού μορφωτικού τους επιπέδου, δυσκολεύτηκαν να ακολουθήσουν το ρυθμό πολιτισμικής ένταξης των παιδιών τους, στο Portes, A. & Rumbaut, R. (2001) *Legacies: The Story of the Immigrant Second Generation*, Berkley, University of California Press.

B. Πολιτιστικό κεφάλαιο οικογένειας (cultural capital)

Τα ευρήματα της έρευνας καταδεικνύουν την ύπαρξη άμεσης σχέσης ανάμεσα στο πολιτιστικό κεφάλαιο της οικογένειας και την εκπαιδευτική διαδρομή των φοιτητριών ανεξάρτητα από την κοινωνική τους διαστρωμάτωση. Για τον προσδιορισμό της σχέσης με τη γνώση χρησιμοποιήθηκε ο ορισμός του μορφωτικού κεφαλαίου του P. Bourdieu. Αναφέρεται δηλαδή στα μορφωτικά προνόμια, τις γνώσεις, τις διανοητικές δεξιότητες και την εξοικείωση με τα προϊόντα της τέχνης και του πνεύματος. Επίσης στη μετάδοση αξιών πολύ κοντινών με αυτές του σχολείου, τη θετική στάση απέναντι στη μάθηση και τις υψηλές προσδοκίες. Πρόκειται για ικανότητες που δεν είναι αποτέλεσμα κάποιας συγκεκριμένης «διδασχίας», αλλά καλλιεργούνται μέσα από μια αδιόρατη διαδικασία, μια μακροχρόνια τριβή με τα μορφωτικά αγαθά, πρόκειται με άλλα λόγια για κληρονομημένα αγαθά.

Μέσα από τα λόγια των φοιτητριών, τα οποία παρατίθενται στη συνέχεια, ανακύπτουν οι υψηλές στάσεις και αξίες της οικογένειας απέναντι στα μορφωτικά αγαθά, η τριβή και η σχέση με τα προϊόντα του πολιτισμού και της τέχνης καθώς και η θετική προδιάθεση απέναντι στην εκπαίδευση και σε ό, τι αυτή αντιπροσωπεύει. (Σ1: στο σπίτι μπαίνανε συνέχεια εφημερίδες, ήμασταν συνδρομητές σε κάποιες βουλγαρικές εφημερίδες, συνδρομητές πάλι σε κάποια βουλγαρικά επιστημονικά περιοδικά, βιβλία ναι, είχε μια μεγάλη βιβλιοθήκη, ένας τοίχος ήταν βιβλιοθήκη, τα βιβλία ήταν ξεχωριστά, από διαφορετική άποψη, διαφορετικό ενδιαφέρον, υπήρχε λογοτεχνία, υπήρχε μυθιστορήματα, υπήρχε για να φτιάχνεις μόνος σου διάφορα πράγματα, τώρα αυτά θυμάμαι, είχε και πολλές εγκυκλοπαίδειες... οι γονείς με κάποιο τρόπο, με την υποστήριξή τους με βοήθησαν, όχι σπρώζανε αλλά με βοήθησαν να πάω προς τα εκεί (αναφέρεται στις σπουδές της στη ζωγραφική), Σ2: Στο σπίτι μιλούσαμε αρμένικα, αλλά το σχολείο πρώην σοβιετική ένωση ήταν δίγλωσσο, η ρώσικη γλώσσα δεν ήταν ως δεύτερη, ήταν ως μητρική, ότι μαθήματα έκανες, έκανες και ρώσικα άρα και οι δυο γλώσσες μιλιόντουσαν και στο σπίτι... εγώ βιολί και φωνητικά και σχολείο, όπως σας είπα, δασκάλα μουσικής... οι γονείς τους, μόνο αυτό το θυμάμαι, ήτανε ο σκοπός τους, η όλη ώθησή τους, η όλη σκέψη, η δουλειά τους, δε θυμάμαι την προσωπική τους δουλειά, θυμάμαι μόνο πως τρέχανε εμένα και την αδερφή μου από εκεί, από εδώ, από θέατρο, από σπουδές, αυτό το θυμάμαι...στο σπίτι υπήρχε πολύ μεγάλη βιβλιοθήκη σε κάθε δωμάτιο και ο καθένας μας τα προσωπικά, τα γενικά, εγκυκλοπαίδεια και διάφορα εκπαιδευτικά μηνύματα, όχι μόνο το σχολείο, μόνο το

ωδείο που πηγαίναμε από θέατρα, από καλλιτεχνική ζωή, την εβδομάδα τουλάχιστον δύο φορές οπωσδήποτε παρακολουθούσαμε θεατρικές και μουσικές παραστάσεις, όπως θα ξέρετε ο αρμένικος πολιτισμός είναι πολύ ανεπτυγμένος και στη μουσική και στο σκάκι, πηγαίναμε και για σκάκι, δηλαδή κάθε μέρα υπήρξε κάτι, κανένα απόγευμα δεν ήταν χαλαρά, δεν ήταν κενά, τα σαββατοκύριακα περνάγαμε με τους γονείς μας πολύ ποιοτικές ώρες, πολύ γεμάτες...διαβάζαμε, διαβάζαμε περισσότερο, η ανάγνωση, τα βιβλία, αυτό το θυμάμαι πόσο ανάγκη το είχαμε, πόσο... μέχρι και το παιδί που ο γονιός δεν ήταν δάσκαλος, θα πήγαινε σκάκι, θα πήγαινε κάπου, θα γέμιζε το χρόνο ποιοτικά, έχει μεγάλη σημασία, **Σ3**: ήταν μορφωμένοι άνθρωποι (αναφέρεται στους γονείς της) που διαβάζανε πολύ, πηγαίναμε θέατρο, σινεμά, τραγούδια, έτσι μεγαλώσαμε...οι γονείς μου ήταν χαρούμενοι άνθρωποι, πηγαίναμε σε τσίρκο που ερχόταν στο χωριό, είχαμε χορωδίες τότε στο χωριό που συμμετείχε η μαμά μου και έτσι ασχοληθήκαμε και εμείς...Στο δικό μου σπίτι εγώ θεωρώ ότι είχε πάρα πολλά βιβλία γιατί ο μπαμπάς μου διάβαζε πάρα πολύ, πάρα πολύ διάβαζε και τα βιβλία και τα περιοδικά, εφημερίδες ποτέ δεν άφηνε, ούτε μια εφημερίδα να περάσει και να μην ξέρει τα νέα, να μην ξέρει τι γίνεται στην πατρίδα μου και έξω και είχαμε τα πάντα εμείς, δε νομίζω ότι μας έλειπε κάτι από αυτό, είχαμε επιπλέον διαβάσει πολλά βιβλία από την βιβλιοθήκη του χωριού, **Σ4**: ...πολύ σημασία στο διάβασμα, στο να είμαστε σωστοί, να κάνουμε πράγματα που μας λένε οι μεγάλοι, ήμασταν πολύ αυστηρά ... ποτέ δεν κοιμότανε χωρίς βιβλίο (αναφέρεται στη μαμά της), δεν μπορούσε να κοιμηθεί αν δε διάβαζε βιβλίο και επειδή ο παππούς και η γιαγιά έλεγαν στη μαμά μου ότι είναι κακό τα παιδιά να βλέπουν τηλεόραση, δε βλέπαμε σχεδόν καθόλου τηλεόραση, οπότε καταλαβαίνεις... τον ελεύθερό μας χρόνο είχαμε πολύ φαντασία, κάτι να δούμε, κάτι να μάθουμε, ε, ορίστε βιβλία και διαβάζαμε, **Σ5**: βεβαίως υπήρχαν βιβλιοθήκες, περιοδικά, εφημερίδες όχι, δεν διάβαζε ποτέ ο μπαμπάς μου εφημερίδες, η μαμά μου διάβαζε περιοδικά, ο μπαμπάς μου όχι, τα περισσότερα βιβλία ήταν της μαμάς, λογοτεχνία, παιδαγωγικά, του μπαμπά ιστορίες της τέχνης κάτι τέτοια, κυρίως λογοτεχνία όμως... σε θεατρικές παραστάσεις έχω πάει αρκετές, κινηματογράφο ναι πηγαίναμε, μουσικές παραστάσεις, ότι υπήρχε δηλαδή πηγαίναμε, **Σ6**: Τεράστια βιβλιοθήκη, μεγάλη επένδυση σε αυτόν τον τομέα, ναι πολλά βιβλία, πάρα πολλά, με αυτό κυρίως ασχολιότανε ο πατέρας μου, ναι από μικρή αυτό το θυμάμαι, τη βιβλιοθήκη μας, γιατί έψαχνα πράγματα, εγκυκλοπαίδειες, διάφορα, θυμάμαι ότι το θαύμαζε ο πατέρας, λέει πως το βρήκες αυτό, κοίτα πως έγινε ο συνειρμός, παρακολουθούσε και κάτι τέτοια, πολλά θρησκευτικά, είχαμε ολόκληρες συλλογές για

Μαρζ, Ένγκελς, για βουδισμό, για όλες τις θρησκείες, κάτι σπάνια βιβλία τα οποία είχανε ελάχιστες εκδόσεις, κάτι απαγορευμένα βιβλία, από όλα, πολλά βιβλία και πολύ ενδιαφέρον, τώρα τα τελευταία χρόνια η μητέρα ασχολείται πιο πολύ, μάλλον από την επιρροή που έλαβε τόσα χρόνια αλλά αρχικά θυμάμαι τον πατέρα μου να είχε αυτό το ρόλο και θυμάμαι ότι τσακωνόταν και άλλα βιβλία πήρες....τώρα αγοράζει και η ίδια η μητέρα μου βιβλία, πάει σε παρουσιάσεις βιβλίων, ποίησης, μάλλον έτσι βγήκε αυτό τώρα, διαβάζει..., **Σ7:** θυμάμαι ότι κάθε πρωί έπαιρνε εφημερίδα (αναφέρεται στον παππού) και μου άρεσε πάρα πολύ πως μύριζε, αυτό το θυμάμαι και επίσης αυτός είχε πολύ ωραία βιβλιοθήκη με πολλά βιβλία και όταν ήμουν μικρή τον ρώταγα πως μπορώ να γίνω εγώ στη θέση του τότε πρωθυπουργού που ήτανε στη Βουλγαρία και μου έλεγε αν διαβάσεις όλα αυτά τα βιβλία μπορεί και να γίνεις, μπορεί και να πας στη θέση του ..., **Σ8:** είχαμε βιβλιοθήκη στο σπίτι με διάφορα βιβλία αλλά και εφημερίδες λογικό, τοπικές εφημερίδες... υπήρχαν επίσης βιβλία ποίησης, θυμάμαι επίσης ότι υπήρχαν ιστορικά βιβλία, που αναφέρονταν στην ιστορία της Αλβανίας, σε διάφορες μάχες και σε αυτά, **Σ9:** Μεγάλη βιβλιοθήκη, όπου άνοιγες τα μάτια σου έβρισκες βιβλία, εφημερίδες εννοείται... Κάθε Κυριακή, τώρα πάμε εκκλησία κάθε Κυριακή (ειρωνικός τόνος), τότε πηγαίναμε στο θέατρο κάθε Κυριακή, βρέζει χιονίζει πηγαίναμε θέατρο... και μουσική σχολή πηγαίναμε, παίζω πιάνο και όλα αυτά χωρίς λεφτά...

Από τα παραπάνω μπορεί να γίνει αντιληπτό ότι το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και ειδικότερα η οικογένεια, με το μορφωτικό φορτίο που αυτή φέρει, ασκούν σημαντική επίδραση στις εκπαιδευτικές πορείες των ατόμων τόσο στη χώρα προέλευσης όσο και στη χώρα υποδοχής. Κάθε οικογένεια μέσα από έμμεσους και άρρητους δρόμους, όπως είναι η ύπαρξη βιβλιοθήκης στο σπίτι, η συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις (θέατρο, κινηματογράφος, βραδιές ποίησης, μουσικές παραστάσεις), η βιωματική εμπειρία της φιλαναγνωσίας, μεταβιβάζει στα παιδιά της ένα ορισμένο μορφωτικό κεφάλαιο. Η μεταβίβαση αυτή δε γίνεται σύμφωνα με τον P. Bourdieu μέσα από μια μεθοδική προσπάθεια ή συστηματική διδασκαλία, αλλά είναι αποτέλεσμα μιας μακροχρόνιας, αδιόρατης επαφής με τα μορφωτικά αγαθά. Η παραπάνω διαδικασία χαρακτηρίζεται από τον ίδιο ως «ωσμωτική» μάθηση.

Οι μετέπειτα εκπαιδευτικές επιλογές των φοιτητριών, όπως αυτές αποκαλύπτονται μέσα από τα αποσπάσματα των συνεντεύξεων που ακολουθούν, επιβεβαιώνουν τα παραπάνω. Η σχέση της οικογένειας με τη γνώση καθόρισε σε σημαντικό βαθμό τις εκπαιδευτικές τους διαδρομές. (**Σ1:** Εμείς έχουμε λίγο διαφορετική νοοτροπία, έχουμε συνηθίσει οι πιο πολλοί μετά το λύκειο να μη σταματάς

εκεί, να προχωρήσεις, αυτό ήταν σαν υποχρεωτικό, έτσι μας είχαν μάθει, από εκείνα τα χρόνια που ζούσαν οι γονείς μας έτσι μας είχαν μάθει ότι η ανώτατη σχολή είναι κάτι απαραίτητο, δεν είναι κάτι να πας να το κάνεις με υποχρέωση ή υπό πίεση, είναι απαραίτητο να το κάνεις για να πετύχεις ή τουλάχιστον να έχεις τη μόρφωση εγώ τουλάχιστον δεν το είχα κάνει από κοινωνική άποψη, τι θα πει η κοινωνία και αν το θέλει η κοινωνία, το ήξερα ότι είναι κάτι αναγκαίο για μένα, δε μπορώ να σταματήσω μέχρι το λύκειο, ήταν απαραίτητο να τελειώσω και κάτι άλλο για να μου δώσει κάτι στα χέρια, να ανοίξει τα φτερά μου, δε νομίζω ότι όλα σταματάνε με το λύκειο, είναι ελάχιστο αυτό το επίπεδο, πρέπει να προχωρήσεις και αλλού για να φτάσεις μακριά... κάτι που δε νομίζω ότι μπορούσε να πάει αλλού, αυτός ήταν ο δρόμος (αναφέρεται στην επιλογή των σπουδών της), **Σ2** : Μου έδωσαν πολλά μηνύματα και πολύ υπόβαθρο, πολλή παρότρυνση και πολλή βοήθεια γιατί στα ωδεία εμείς 4 μέρες την εβδομάδα πηγαίναμε μαθήματα στο ωδείο και μελετώντας στο σπίτι αυτές οι δυσκολίες μαζί με τα μαθήματα, μαζί και το ωδείο, ναι έχει πολύ σημασία μας βοηθήσανε πνευματικά και ψυχολογικά, και αυτό που θέλαμε μας παροτρύνανε, θα μπορούσε δηλαδή η μαμά μου να μας κατευθύνει αλλού, εντάξει συζητήσεις υπήρξαν πώς να βλέπουμε με πιο ανοιχτά μάτια, η απόφαση μας όμως ήταν στη μουσική και η δικιά μου και της αδερφής μου, μας βοηθήσανε σ' αυτό, το ένιωθες αυτό που αποφασίζεις εσύ το δέχεται ο γονιός, είναι πολύ σημαντικό και σε σπρώχνει και σε βοηθάει όπου υπάρχει δυσκολία, **Σ3**: Πρώτα απ' όλα μου άρεσε πάρα πολύ η λογοτεχνία στη γλώσσα μου...(ήθελε να γίνει φιλόλογος) σε αυτό το σημείο ήμουν πάρα πολύ δυνατή, έγραφα τότε πάρα πολύ ωραία, έχω κάνει πάρα πολλούς πίνακες στο σχολείο και είχα γράψει πολύ ωραίες εκθέσεις, η έκθεση ήταν το πρώτο μου, δηλαδή με τραβούσε αυτό, μπορούσα να κάτσω να γράφω διάφορα πράγματα και ωραία και ήθελα με αυτό να ασχοληθώ, **Σ5**: ξεκίνησα τη βυζαντινή μουσική σε ένα ωδείο και πριν τρία χρόνια άρχισα να ασχολούμαι και με όργανο, με ενδιέφερε πάντα η μουσική, ήταν κάτι πιο κοντά μου, ίσως επειδή ο μπαμπάς μου είναι μουσικός γι' αυτό παντρεύτηκα και μουσικό, ήταν κάτι που περισσότερο από όλα τα υπόλοιπα ήθελε η καρδιά μου, **Σ6**: επειδή συζητάγαμε με τον πατέρα μου και έλεγε ότι αν χτίζεις ένα σπίτι, αν κάνεις μια μεγάλη βάση μπορείς να το πας ένα δύο ορόφους και μπορείς να κάνεις και παραπάνω, αν όμως κάνεις μικρή βάση για το σπίτι δεν μπορείς να προχωρήσεις πολλούς ορόφους οπότε αποφασίσαμε να πάω στο ενιαίο λύκειο... εμένα τέχνη με ενδιέφερε οπότε η ιστορία της τέχνης εκεί έχω κολλήσει με το συγκεκριμένο μάθημα αλλά μετά ενδιαφέρθηκα και έκανα και την τελική εργασία του λυκείου, ήταν για την τέχνη, ήταν

για τον Καντίνσκι, δηλαδή είναι αυτό που λέμε για την τελική εργασία ότι είναι κάπου αποκορύφωμα όλης της περιόδου και κάποιοι το κάνουν τυπικά, παίρνουν ένα μάθημα, ότι να' ναι, εγώ είχα πάρει την τέχνη γιατί πάντα έτεινα λίγο προς το καλλιτεχνικό και όντως είχα εμπλουτίσει τον εαυτό μου πάρα πολύ, έμαθα πάρα πολλά πράγματα, πήρα πολλά βιβλία για την ιστορία της τέχνης χωρίς να χρειάζεται, μπορούσα τυπικά να φτιάξω μια εργασία αλλά εκεί μου έδωσε μια ώθηση όλο αυτό και πήρα μπρος και ασχολήθηκα, ακόμα χαίρομαι πάρα πολύ που έκανα εκείνη την εργασία ... ήθελα να κάνω φωτογραφία, να πάω στην Πράγα να σπουδάσω φωτογραφία... ήμουν η τρίτη για την ακρίβεια καλύτερη φοιτήτρια στο τμήμα μου, άριστους βαθμούς, μου άρεσε πολύ αυτό που σπουδάζω, πολύ θέληση, ενδιαφέρον, αγάπη, επιμονή, έχω πάρει πολλές υποτροφίες για προγράμματα ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού....,

Σ8: ήταν αυτονόητο ότι θα συνεχίσω τις σπουδές μου, δεν ξέρω, το ήξερα από την αρχή ότι δε θα μείνω έτσι, ότι έπρεπε να σπουδάσω, το ήθελα, δεν ξέρω το είχα αποκτήσει από τους γονείς μου, οι προσδοκίες τους ήταν, τι ήταν; Δεν ξέρω... πάντως ήξερα ότι εγώ θα σπουδάσω όπως ξέρουν και τα παιδιά μου ότι θα σπουδάσουν, ήταν κάπως σαν φυσική εξέλιξη των πραγμάτων... πιστεύω, όχι πιστεύω, είμαι πεπεισμένη, είμαι σίγουρη δηλαδή ότι παίζει μορφωτικό επίπεδο του γονέα για την μετέπειτα πορεία του παιδιού, εκεί δηλαδή εγώ το ρίχνω αυτό... είναι ένα σπίτι που όλοι διαβάζουν και με πολλά βιβλία, βέβαια... (αναφέρεται στο σπίτι της στην Αθήνα όπου ζει με την οικογένειά της).

Καταληκτικά διαπιστώνεται ότι η «ελεύθερη παιδεία» του Bourdieu βρίσκει εδώ την απόλυτη έκφρασή της. Τα ερευνητικά υποκείμενα εφοδιασμένα με μορφωτικά εφόδια και αγαθά, τα οποία φαίνεται ότι εκ πρώτης δεν έχουν άμεση ακαδημαϊκή χρησιμότητα, εντούτοις αποτέλεσαν βασικό προωθητικό μοχλό στην εκπαιδευτική τους διαδρομή. Η συχνότητα των επισκέψεων στο θέατρο, η ανάγνωση εφημερίδων και λογοτεχνικών βιβλίων αποτελούν μερικούς μόνο από τους παράγοντες που οδήγησαν στην απόκτηση ενός «habitus», το οποίο μπορεί να κατακτηθεί μόνο μέσα στο πλαίσιο της κοινωνικοποίησης στην οικογένεια.

Η διαρκής, ανεπαίσθητη, μακρόχρονη και συνεχής εξοικείωση του ατόμου με τα έργα των ιδεών και της τέχνης το εφοδίασε με συγκεκριμένες «στάσεις» και «συμπεριφορές» απέναντι στον εκπαιδευτικό θεσμό. Η πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση της χώρας υποδοχής, αλλά και σε κάποιες περιπτώσεις της χώρας προέλευσης, δεν αποτελεί πλέον κατάκτηση αλλά φαντάζει σαν το τελευταίο στάδιο μιας φυσικής εκπαιδευτικής πορείας. Μιας πορείας χωρίς εμπόδια, δυσκολίες, και

άγχος. Μιας πορείας που η επαφή και η σχέση με τη γνώση αποτελούσαν την «ευχάριστη συνάντηση» της εκπαιδευτικής διαδρομής.

2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ

Τρίτο πεδίο: Η εκπαιδευτική διαδρομή στη χώρα προέλευσης

6.3.1. Περιγραφή της εκπαιδευτικής διαδρομής στη χώρα προέλευσης (δυσκολίες, επιδόσεις, ρόλος δασκάλων)

Μέσα από τη μέθοδο της ανάλυσης του περιεχομένου οι απαντήσεις των ερευνητικών υποκειμένων έδειξαν ότι σχεδόν καθ' όλη τη διάρκεια της εκπαιδευτικής τους πορείας στη χώρα προέλευσης δε χρειάστηκε να καταφύγουν σε αναζήτηση εξωσχολικής βοήθειας, είτε με τη μορφή φροντιστηρίου είτε με τη μορφή ιδιαίτερων μαθημάτων, προκειμένου να επιτύχουν υψηλές επιδόσεις. Οι επιδόσεις τους ήταν πολύ υψηλές με επιτυχή μαθησιακά αποτελέσματα.

Οι όποιες δυσκολίες υπήρξαν αντιμετωπίστηκαν με τη βοήθεια και την ενίσχυση των δασκάλων και των συμμαθητών, με την καταβολή ατομικής προσπάθειας αλλά και με τη στήριξη του οικογενειακού περιβάλλοντος. Τα φροντιστήρια αποτελούν παραλογισμό για τις φοιτήτριες, χωρίς καμία μαθησιακή και πρωτίστως παιδευτική χρησιμότητα. Μόνο δύο φοιτήτριες έκαναν φροντιστήριο για ένα μικρό χρονικό διάστημα. Η πρώτη για να αντιμετωπίσει κάποιες δυσκολίες στα μαθηματικά και η δεύτερη στο πλαίσιο της προετοιμασίας της για τις πανελλήνιες εξετάσεις.

Τα παραπάνω αποδεικνύουν τον πολυσήμαντο και πολυδιάστατο ρόλο που δύναται να επιτελέσει το σχολείο εξασφαλίζοντας επιτυχείς εκπαιδευτικές διαδρομές στα άτομα. Τα αποσπάσματα των συνεντεύξεων είναι αποκαλυπτικά. (**Σ1**: Όχι, όχι δεν είχα καμία φροντιστηριακή βοήθεια, μόνο από τη μητέρα μου και τους δασκάλους του σχολείου, **Σ2**: μόνο οι σπουδές δεν υπήρξαν φροντιστήρια, δεν υπάρχουν λεφτά να ξοδεύεις για να μαθαίνει το παιδί σου... το σχολείο μας έδωσε τα πάντα, δεν υπήρξε... μέχρι τώρα δεν υπάρχει φροντιστήριο, εμείς τελειώνοντας το λύκειο, με πάρα πολύ χαλαρό διάβασμα, χαλαρό μιλάμε ούτε φροντιστήρια, ούτε τίποτα, ακαδημαϊκές σπουδές, πανεπιστήμιο, πολύ εύκολες εξετάσεις, ανταπεξήλθαμε μια χαρά... θα πρέπει όλα τα πράγματα να πάνε ομαλά στο δημόσιο σχολείο, να συμπληρώνουν τις γνώσεις, να μην υπάρχουν φροντιστήρια, είναι παραλογισμός αυτό το πράγμα για μένα, είναι εντελώς τρελό πράγμα, **Σ3**: φροντιστήρια καθόλου... ποτέ δεν υπήρχαν, εμείς δεν είχαμε τότε φροντιστήρια, **Σ5**: Δεν είχαμε φροντιστήρια εμείς, δεν υπάρχουν φροντιστήρια στη

Σερβία γενικά, σε μας υπάρχει συμπληρωματική διδασκαλία για τους μαθητές οι οποίοι έχουν προβλήματα και υπάρχει πάλι συμπληρωματικό για αυτούς που προχωράνε καλά και αν τους ετοιμάζουν για κάποιους διαγωνισμούς γενικώς, αυτά είναι οργανωμένα από το σχολείο δηλαδή και ήταν οι ίδιοι οι καθηγητές, οι δάσκαλοι για αυτή τη δουλειά... γενικώς ήμουν πάντα πολύ καλή, **Σ6**: είχα πάρει δυο τρία μαθήματα σε κάποια φάση στα μαθηματικά επειδή δεν τα πήγαινα πολύ καλά με τα μαθηματικά... θυμάμαι ότι ήτανε ακριβά για μένα οπότε δεν μπορούσα να πάω μήνες να ετοιμάζομαι για τα μαθηματικά οπότε πιο πολύ βοήθεια με τα άλλα τα παιδιά, διαβάζαμε μαζί καμιά φορά, δείχναμε ο ένας στον άλλο κάτι, κάπως έτσι ναι, δεν παίζανε και πολλά φροντιστήρια τότε όπως είναι εδώ, καμιά σχέση, **Σ7**: Ιδιαίτερο μάθημα έχω κάνει στο τέλος, επειδή ήθελα να δώσω πανελλήνιες, στη λογοτεχνία, αυτό μόνο τον τελευταίο χρόνο, μόνο για να προετοιμαστώ για τις εξετάσεις, αλλά γενικά δεν πηγαίναμε φροντιστήριο, **Σ8**: Στην Αλβανία δεν υπήρχαν τόσο αυτά δηλαδή τα φροντιστήρια όπως υπάρχουν εδώ πέρα αλλά δε χρειάστηκε κιόλας, ήμουν πιο..., δηλαδή είχα πάρει τη βάση από την αρχή, μπορεί στην αρχή να ήμουν λίγο πιο μέτρια αλλά μετά συνέχισα και υπήρχε μια βάση και μπορούσα να τα πηγαίνω πολύ καλά και μόνη μου... Όχι, δεν υπήρχε καμιά (αναφέρεται στην ύπαρξη εξωσχολικής βοήθειας), γιατί, όπως σου είχα πει και πριν, υπήρχε μια βάση, καθημερινό διάβασμα, συστηματικό, **Σ9**: Όχι ποτέ, ποτέ δεν κάναμε ιδιαίτερα, ποτέ δεν κάναμε φροντιστήρια, είχαμε πάρα πολύ καλή παιδεία και μουσική σχολή πηγαίναμε, παίζω πιάνο και όλα αυτά χωρίς λεφτά).

Πιο συγκεκριμένα, τα ερευνητικά δεδομένα εστιάζουν στον ενισχυτικό και υποστηρικτικό ρόλο του σχολείου γενικότερα και των δασκάλων ειδικότερα, οι οποίοι πέρα από την ομαλή προσαρμογή των παιδιών στο σχολικό περιβάλλον και την παροχή γνώσεων ανέπτυξαν αρχές και αρετές, όπως είναι για παράδειγμα η συνεργασία, η ομαδικότητα, η αλληλεγγύη και η υπευθυνότητα. Στέκονταν πάντα δίπλα στο μαθητή απορρίπτοντας οποιαδήποτε μορφή εξουσίας και παρέχοντάς του ουσιαστική βοήθεια και ενίσχυση.

Αναπτύχθηκαν σχέσεις συνεργασίας σε δημοκρατικό κλίμα για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που ανέκυπταν και υιοθετήθηκαν μορφές ομαδικής εργασίας. Επρόκειτο, σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις, για δασκάλους που διακρίνονταν από ευελιξία και δημιουργικότητα και φρόντιζαν να διαμορφώνουν τις κατάλληλες συνθήκες που θα καλλιεργούσαν και θα ανέπτυσσαν τη δημιουργική σκέψη των μαθητών.

Οι παραπάνω προϋποθέσεις ήταν αναμενόμενο να εξασφαλίσουν μια επιτυχή και δημιουργική εκπαιδευτική πορεία και να θέσουν τις βάσεις εκείνες και για μετέπειτα ακαδημαϊκές επιτυχίες τόσο στη χώρα προέλευσης όσο και στη χώρα υποδοχής. **(Σ1:** Δυσκολίες δε θυμάμαι να είχα στα μαθητικά μου χρόνια, δυσκολίες ίσως στα μαθηματικά, φυσική, χημεία, εκεί ήταν λίγο δύσκολο το επίπεδο, αλλά πάντα με τους δασκάλους, με περισσότερη προσπάθεια κάπως το κατάφερνα... τώρα που το σκέφτομαι νομίζω ότι εξαρτάται από τους δασκάλους... ήταν πιο εύκολο να μπορούσα να ζητήσω βοήθεια από τους ίδιους δασκάλους που είχα πρόβλημα, φυσική, μαθηματικά, από αυτούς, εκτός από αυτούς από κανέναν άλλο δεν έχω ζητήσει βοήθεια για αυτά τα μαθήματα, **Σ2:** Οι δυσκολίες μας ήταν στα μαθηματικά, εκεί μας βοηθούσε η δασκάλα μας, τυχεροί ήμασταν που καλή δασκάλα είχαμε... το σχολείο μας έδωσε τα πάντα, δουλεύανε οι δάσκαλοι, υπήρξε δουλειά, υπήρξε αυτό το άγχος του δάσκαλου τι θα δώσει στο παιδί, πηγαίνοντας το παιδί στο σπίτι δεν αναρωτιέται πως και πως θα το κάνω, δεν ξέρω είναι πάρα πολύ μεγάλη διαφορά σημερινό ελληνικό σχολείο και πως εκείνα τα χρόνια εγώ το θυμάμαι, **Σ3:** το σχολείο ήταν πάρα πολύ καλό, η παιδεία μας, εγώ θεωρώ, πάρα πολύ δυνατή γιατί την Παρασκευή και τα Σαββατοκύριακα πάντα είχαμε κάποιες εκθέσεις, εκδηλώσεις, κάναμε θέατρα και παντού εμείς ήμασταν μέσα και ασχοληθήκαμε πάρα πολύ ταυτόχρονα και με σπορ, γιατί το σπορ ήταν πολύ μεγάλη βάση για το σχολείο, δηλαδή είχαμε κλειστά γυμναστήρια που ήταν όλα δωρεάν από το σχολείο, από το κράτος και θεωρώ ότι η μόρφωση αυτή που πρέπει να πάρουμε εμείς πήραμε τότε και οι τρεις αδελφές...τα χρόνια ήταν πάρα πολύ χαρούμενα, είχανε διαγωνισμούς μεγάλους στην πόλη που πηγαίναμε από όλα τα σχολεία, από όλα τα μαθήματα, διαγωνισμούς δηλαδή, φυσική, μαθηματικά, διάφορα, ήταν σαββατοκύριακο, σαββατοκύριακο είχαμε να ασχοληθούμε με αυτά, με διαγωνισμούς και ότι έδινε το σχολείο... Από τότε που τα παιδιά μπήκανε στο σχολείο ήταν εντελώς τα παιδιά στους δασκάλους όχι των γονιών, μόνο για κάποια συνέντευξη γονιών ερχόταν οι γονείς και γιορτή να μας δούνε τι έχουν φτιάξει οι δάσκαλοι με τα παιδιά, όλα τα παιδιά ήμασταν δεμένοι με δασκάλους και όταν είχαμε διαλείμματα ότι παιδί είχε κάποιο πρόβλημα, κάθε καθηγητής έχει χρόνο να βοηθήσει το παιδί στις δυσκολίες που είχε, είχαμε επιπλέον ώρες για να μπορούμε να διαβάσουμε, να κάνουμε επιπλέον ασκήσεις σε κάποια μαθήματα.... οι δάσκαλοι δε μας παρατούσανε καθόλου, πολύ δυνατοί καθηγητές, δηλαδή ο πόνος ήταν εκεί, η δουλειά τους ήταν εκεί, αυτοί τελευταίοι φεύγανε πάντα από το σχολείο μετά από μιάμιση με δύο ώρες τόσο πολύ, το θεωρώ αυτό ότι είναι πάρα πολύ δυνατό στη βάση των παιδιών... είχαν ευθύνη σε όλα

οι καθηγητές, σε όλα, τα πάντα, πολλή αγάπη, μεγάλη μόρφωση, **Σ4**: Γενικώς θα έλεγα ότι είναι τα καλύτερα χρόνια της ζωής μου γιατί ήμουν πολύ καλή μαθήτρια, άριστη πάντα και τα κατάφερνα παντού, ήμουν πάντα μέσα, πρώτη, **Σ5**: Με τα μαθήματα πήγαινα καλά, δηλαδή είχα άριστα μέχρι έκτη δημοτικού, **Σ6**: ήμουν άριστη στο δημοτικό... εγώ από μόνη μου τα είχα αναλάβει από μικρή και δεν ήθελα και πολύ να με ελέγχουν, οπότε μόνη μου όλα αυτά, ναι στο δημοτικό έτσι....άριστη... Ήτανε πολύ καλοί οι δάσκαλοι, πολύ ποιοτικοί, οι πιο αυστηροί ήταν οι πιο καλοί, δηλαδή τώρα τους θυμάμαι και χαίρομαι αυτή την ανάμνηση ας πούμε, γιατί όντως μας έχουνε προσφέρει πολύ γνώση και μας έχουν διαμορφώσει και μια στάση απέναντι στη ζωή, δηλαδή είχαμε μια δασκάλα η οποία δίδασκε σέρβικα και ήταν πολύ αυστηρή, ήταν μια τεράστια γυναίκα και έλεγε πρέπει κατ' αρχάς να είμαστε άνθρωποι, καλοί άνθρωποι πρώτα απ' όλα και μετά όλα τα υπόλοιπα και ήταν και φανταστική στη διδασκαλία, μαθηματικά πάρα πολύ αυστηρές και οι δύο, μετά φυσική και αυτός αυστηρός αλλά θυμάμαι κάτι στιγμές που...πολύ ευχαρίστηση, σεβασμός, ναι ήτανε πολύ καλοί... υπήρχαν και κάποια άλλα (εννοεί εργαστήρια) στα οποία βοηθήσαμε όσους δεν μπορούσαν να τα καταφέρουν πολύ καλά, όπως είναι τα σέρβικα θυμάμαι ότι υπήρξε αυτό, είχα πάει επειδή ήμουν καλή, αυτό...είναι αυτό που πάνε οι καλύτεροι μαθητές σε ένα μάθημα και το διοργανώνει ο διδάσκων και βοηθάμε τους άλλους οι οποίοι δεν είναι πολύ καλοί στο μάθημα, επειδή μετά έπρεπε να περάσουν στο λύκειο οπότε χρειάστηκε να περάσουν τις εξετάσεις και θέλανε παραπάνω διάβασμα αυτό..., ήταν πολύ ωραία, τα θυμάμαι με χαρά, είναι ωραία χρόνια, όπου όλα είναι πολύ απλά, διαβάξεις, απόδοση, αξιολόγηση, προχωράς και χτίζεις (αναφέρεται στα χρόνια του γυμνασίου)..., δεν είχαμε καλό καθηγητή βασικά, επειδή στο γυμνάσιο ήμουν πολύ καλή στα μαθηματικά, οπότε φαντάζομαι ότι φταίει και αυτό (αναφέρεται στα χρόνια του λυκείου)... αν δεν υπάρχει και αυτός που να σε καθοδηγήσει σωστά και να στο αποσαφηνίσει όπως πρέπει... εγώ δεν έχω Proficiency, αλλά με τα αγγλικά που μιλάω εκεί έχω πάρει τη βάση, δηλαδή αυτό είναι το σίγουρο, έχουμε διαβάσει πάρα πολύ και πολλή εξάσκηση και πολλή πολλή ύλη οπότε εκεί προσφέρθηκε το επίπεδο στα αγγλικά, είμαι σίγουρη, το πολύ υψηλό που έχω δηλαδή, έχω πάει για αξιολόγηση εδώ πέρα και έκαναν το σταυρό τους, απίστευτο, για αυτό επιμένω ότι εκεί μου δόθηκε η βάση, μετά στο πανεπιστήμιο προχώρησε αυτό, πήρα και τα αγγλικά, αλλά εκεί πιο πολύ δουλεύεις με κάποια ρήματα, κάτι προσφέρεις δηλαδή πιο πολύ στο λεξικό...(αναφέρεται στα χρόνια του λυκείου), **Σ7**: είχα πολύ καλές επιδόσεις, εκεί η βαθμολογία μου είχε πάει σχεδόν ένα βαθμό πιο πάνω, εγώ είχα περισσότερη διάθεση μάλλον να διαβάσω επειδή

ένιωθα σε πιο φιλική ατμόσφαιρα μάλλον... Μετά είχα καλές επιδόσεις, πολύ καλές, δηλαδή εντάξει, εμάς οι βαθμολογίες μας είναι μέχρι το 6, με άριστα το 6, είχα το πέντε, πέντε και, δε θυμάμαι τώρα ακριβώς πόσο αλλά είχα καλές επιδόσεις, μου άρεσε βασικά το σχολείο, μου άρεσε, τα τελευταία χρόνια που πήγαινα θυμάμαι το ότι δεν έκανα σχεδόν κοπάνες, καθόμουν στο σχολείο, μου άρεσε, πέρναγα καλά, **Σ8**: Καλές ήτανε (αναφέρεται στις επιδόσεις της στο σχολείο), ειδικά στο λύκειο, όπως είναι το λύκειο εδώ πέρα ήτανε πάρα πολύ καλές, στο δημοτικό ειδικά στις αρχές ήμουν μια μέτρια μαθήτρια, δεν ασχολιόμουν πάρα πολύ, μου άρεσε πιο πολύ να παίζω, μετά στην πορεία αναπτύχθηκα, άρχισα να διαβάζω περισσότερο, να βλέπω τα πράγματα λίγο πιο διαφορετικά και να είμαι πιο συνεπής στα μαθήματα... αλλά και οι καθηγητές στο σχολείο δεν είναι ότι σε παραμελούσαν, ασχολιόταν μαζί σου, άμα είχες κάποια απορία ή οτιδήποτε, ή αν έβλεπαν ένα παιδί το οποίο μπορεί, έχει δυνατότητες αλλά κάπου είτε ψυχολογικός παράγοντας ήταν αυτός είτε οτιδήποτε άλλο σε βοηθούσαν, σε είχαν από κοντά που λένε... από το γυμνάσιο ειδικά και μετά τα πήγαινα πάρα πολύ καλά, στις τελευταίες τάξεις πιο πολύ... δεν είχα ιδιαίτερο πρόβλημα με το σχολείο, σε γενικές γραμμές ήμουν πάρα πολύ καλά, **Σ9**: Πάντα ήμουν καλή μαθήτρια, όταν ήρθα εδώ για να κάνω ισοβάθμηση/ισοτιμία του απολυτηρίου μου μού έβγαλαν 19,7, άριστα δηλαδή λύκειο έτσι... Είχαμε πολύ καλή παιδεία και οι καθηγητές μου, οι δάσκαλοί μου ήτανε, από όσο θυμάμαι εγώ, μόνο καλό μπορώ να θυμάμαι, αν παράδειγμα στην τάξη μου υπήρχαν κάποια παιδιά που δεν είχαν επιδόσεις υψηλές τι έκαναν... δεν ασχολιόταν μόνοι τους με αυτό το παιδί, μας έβαζαν εμάς που ήμασταν καλοί μαθητές για να τα βοηθήσουμε, με αποτέλεσμα να μαθαίνουμε συνεργασία, το παιδί αυτό που ήταν πιο αδύναμο να παίρνει ερεθίσματα από εμάς και να φτάνει σε πολύ καλό επίπεδο... ήταν συνεργάτες θα έλεγα παρά δάσκαλοι... ετοιμάζαμε παραστάσεις και ήτανε πολύ οργανωμένες και αυτές, πηγαίναμε εκτός χώρου, εκτός έδρας για να κάνουμε τις πρόβες, οργανώναμε μόνοι μας, δηλαδή μας έλεγαν τι πρέπει να κάνουμε και από εκεί και πέρα τα παιδιά ήμασταν αυτοί που θα διοργανώναμε και θα αναλαμβάναμε πρωτοβουλίες... Τα καλύτερα χρόνια της ζωής μου, όχι σαν...πέρασα καλά σαν παιδί, άνθρωποι δίπλα μου, άνθρωποι με κεφαλαίο Α οι δάσκαλοι).

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι ο ρόλος του εκπαιδευτικού και του σχολείου ήταν πολυδιάστατος και πολυμορφικός. Οι εκπαιδευτικοί, όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις, έδιναν κίνητρα στα παιδιά για ενεργητική συμμετοχή και λήψη αποφάσεων και συνέβαλαν στη δημιουργία συνεργατικής νοοτροπίας. Οι μαθητές ανταποκρίθηκαν στις προσωπικές τους ανάγκες και στους προσωπικούς τους στόχους

βελτιώνοντας με αυτό τον τρόπο τις σχολικές τους επιδόσεις. Ο ενθαρρυντικός και υποστηρικτικός ρόλος των δασκάλων συνέβαλε στο να ξεπεράσουν οι μαθητές τυχόν δυσκολίες που αντιμετώπιζαν στα μαθήματα, να ενισχυθούν περαιτέρω μαθησιακά αποκτώντας έτσι όλα τα εφόδια για τη σχολική τους επιτυχία.

Καταβλήθηκε προσπάθεια για ενσυνείδητη μάθηση μέσα από τις διαδικασίες του «μαθαίνω πώς να μαθαίνω», όπου, στις περισσότερες περιπτώσεις, οι μαθητές επιμελούμενοι τις λεπτομέρειες της οργάνωσης της μαθησιακής διαδικασίας που θα ακολουθήσουν και του προσωπικού τους χρόνου πέτυχαν το μέγιστο των δυνατοτήτων τους.

6.3.2. Αντιλήψεις για την εκπαιδευτική διαδρομή στη χώρα προέλευσης

Για τους παραπάνω λόγους τα ερευνητικά υποκείμενα είχαν ιδιαίτερα υψηλή εκτίμηση για την προσφορά του σχολείου και το ρόλο των εκπαιδευτικών. Θεωρούν πως ήταν τα καλύτερα χρόνια της ζωής τους και η αναπόλησή τους τους προκαλεί αισθήματα χαράς. Τα αποσπάσματα των συνεντεύξεων επιβεβαιώνουν τα παραπάνω. (**Σ2**: *καλά τα χρόνια μας, ωραία, σπουδάσαμε*, **Σ3**: *τα χρόνια ήταν πάρα πολύ χαρούμενα*, **Σ4**: *για μένα ήταν απόλαυση να είμαι στο σχολείο*, **Σ6**: *δηλαδή τώρα τους θυμάμαι και χαίρομαι αυτή την ανάμνηση ας πούμε, γιατί όντως μας έχουνε προσφέρει πολύ γνώση και μας έχουν διαμορφώσει και μια στάση απέναντι στη ζωή μου*, **Σ7**: *άρεσε βασικά το σχολείο, μου άρεσε, τα τελευταία χρόνια που πήγαινα θυμάμαι το ότι δεν έκανα σχεδόν κοπάνες, καθόμουνα στο σχολείο, μου άρεσε, πέρναγα καλά*, **Σ9**: *Τα καλύτερα χρόνια της ζωής μου, όχι σαν...πέρασα καλά σαν παιδί, άνθρωποι δίπλα μου, άνθρωποι με κεφαλαίο Α οι δάσκαλοι*).

Ίσως η ευχάριστη θύμηση μιας εκπαιδευτικής διαδικασίας να αποτελεί ένα από τα πιο κομβικά της σημεία. Ενθυμούμενες με νοσταλγία την εκπαιδευτική τους πορεία δημιουργούσαν τις προϋποθέσεις για τη συνέχισή της. Η εισαγωγή τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση της χώρας προέλευσης το επιβεβαιώνει.

6.3.3. Φοίτηση στην ανώτατη εκπαίδευση της χώρας προέλευσης και απόκτηση τίτλων σπουδών

Τα παραπάνω, λοιπόν, είχαν ως φυσικό επακόλουθο οι περισσότερες φοιτήτριες που συμμετείχαν στην έρευνα να έχουν καταφέρει να εισαχθούν μετά από εξετάσεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση της χώρας προέλευσής τους. Τις εκεί σπουδές τους είτε τις ολοκλήρωσαν είτε τις εγκατέλειψαν κυρίως για πολιτικούς, οικονομικούς αλλά και για προσωπικούς λόγους. Μόνο μια φοιτήτρια από την Αλβανία φοιτά στην Ελλάδα για πρώτη φορά στην ανώτατη εκπαίδευση, η οποία τελείωσε το λύκειο στην Αλβανία. Οι υπόλοιπες οχτώ συνεχίζουν τις σπουδές τους στην Ελλάδα, έχοντας ήδη ένα ή και δύο πτυχία από τη χώρα τους ή προσπαθώντας να ολοκληρώσουν στη χώρα υποδοχής τις σπουδές που εγκατέλειψαν στη χώρα τους και να κάνουν πραγματικότητα το όνειρο που «άφησαν στη μέση», όπως αναφέρουν.

Τα ερευνητικά δεδομένα έδειξαν ότι όλες οι φοιτήτριες παρουσίαζαν πολύ υψηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις στη χώρα προέλευσής τους. Έχοντας ήδη δημιουργηθεί από τα μαθητικά τους χρόνια ένα σταθερό μορφωτικό υπόβαθρο τόσο από την οικογένεια όσο και από το σχολείο ακολούθησε η πορεία προς το πανεπιστήμιο ως μια «φυσική εξέλιξη των πραγμάτων». Από τη στιγμή λοιπόν που η είσοδός τους στο πανεπιστήμιο της χώρας προέλευσης αποτέλεσε το επιστέγασμα των προσπαθειών τους και την κορύφωση των μαθητικών τους χρόνων, με όσα αυτά περιλάμβαναν, ήταν αναμενόμενο και οι ακαδημαϊκές επιδόσεις να παρουσιάζουν μεγάλη πρόοδο.

Οι οικογένειες απέδειξε ο P.Bourdieu επενδύουν τόσο περισσότερο στη σχολική εκπαίδευση όσο μεγαλύτερο πολιτισμικό κεφάλαιο διαθέτουν. Το τελευταίο υπερισχύει του οικονομικού, με αποτέλεσμα οι οικογένειες να παρουσιάζουν μια τάση διαιώνισης του κοινωνικού τους «είναι», μέσα στο οποίο συγκαταλέγονται φυσικά και οι εκπαιδευτικές στρατηγικές. Η πορεία, λοιπόν, προς το πανεπιστήμιο παρουσιάζεται ως το φυσικό και αυτονόητο τέλος της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Τα αποσπάσματα των συνεντεύξεων είναι υποστηρικτικά των παραπάνω. (Σ1: *σκέφτηκα ότι είναι μια καλή ευκαιρία και με τη βοήθεια και της μητέρας μου να δοκιμάσω και στο παιδαγωγικό τμήμα για ζωγράφος, έδωσα εξετάσεις για να περάσω στο τμήμα παιδαγωγικής της ζωγραφικής και εκεί πέτυχα, και από εκεί ξεκίνησε η πορεία προς τη ζωγραφική... (αναφέρεται στις πρώτες σπουδές της στη Βουλγαρία, τις οποίες ολοκλήρωσε κάνοντας παράλληλα και μάστερ)... ήρθαμε μαζί στην Ελλάδα*

το 2001, εγώ έμεινα ενάμιση χρόνο εδώ, μετά γύρισα γιατί έπρεπε να τελειώσω το μάστερ.... σπούδασα τέσσερα χρόνια και μετά ένα ή ενάμιση χρόνο, δε θυμάμαι, για να τελειώσω μάστερ... δεν είχα δυνατότητα να γυρίσω πίσω για να μπορέσω εκεί να εργάζομαι, (αναφέρεται στις δύσκολες οικονομικά συνθήκες που αντιμετωπίζει η χώρα της), **Σ2:** μετά τις σπουδές στην Αρμενία στη μουσική ακαδημία ως παιδαγωγός μουσικών σπουδών, μετά τις σπουδές προσλήφθηκα στο σχολείο για δουλειά, εφτά χρόνια ως παιδαγωγός δούλεψα στην Αρμενία και στα ωδεία κάνοντας μαθήματα φωνητικής και βιολί και επίσης στα δημόσια σχολεία δασκάλα μουσικής... Έδωσα πανελλήνιες εξετάσεις στην Αρμενία, βέβαια πηγαίνοντας από γυμνάσιο σε ωδείο, η απόφασή μου ήταν προς μουσικές σπουδές, ήμουν προσανατολισμένη εκεί, δεν είχα καθόλου δυσκολία, ήμουν σίγουρη και από την πρώτη χρονιά πέτυχα, πολύ καλά και οι σπουδές μου πάρα πολύ καλά, θα έλεγα με μεγάλη όρεξη, μεγάλη, βαθιά πίστη, πως πρέπει οι σπουδές να είναι, να επεκτείνεσαι, πως πρέπει να ανοίγεσαι, ήταν πολύ καλά χρόνια εκείνα, **Σ3:** Εγώ έδωσα εξετάσεις να γίνω φιλόλογος στη γλώσσα μου, αλλά αυτός είναι ο λόγος που αρρώστησε η μητέρα μου, είναι πάρα πολύ σοβαρά, από καρκίνο, λόγω του Τσερνομπίλ, το 1986, τότε αρρώστησε πολύς κόσμος και έφυγε η μάνα μου νέα (αυτός είναι και ο λόγος που εγκατέλειψε τις σπουδές της)... το πανεπιστήμιο που μπήκα για να γίνω φιλόλογος στη γλώσσα μου δεν το τελείωσα, την πρώτη χρονιά ξεκίνησα και μετά έγινε αυτό το κακό με τη μητέρα μου και σταμάτησα... Εγώ μπήκα γρήγορα και τελείωσα μια σχολή πωλήτριας, γιατί σε εμάς η πωλήτρια σπουδάζει... αυτό για να μπορώ και να την προσέχω και να βγάλω κάποιο ψωμί, **Σ4:** Με τη μαμά μου έζησα μέχρι 14 ετών και μετά μπήκα κάτι σαν College... εγώ ήθελα να σπουδάσω και μετά για να μπω πιο εύκολα στο ινστιτούτο που ήθελα, που ήταν χρηματολογιστικό ινστιτούτο στη Ουκρανία, γιατί εκείνο το ινστιτούτο σου δίνει τη δυνατότητα στο μέλλον να τα βγάλεις πέρα καλύτερα... είχα και υποτροφία από το κολέγιο επειδή είχα πολύ καλούς βαθμούς, οπότε εντάζει τα έβγαζα πέρα και μόνη μου σιγά σιγά, **Σ5:** και έτσι ήρθε το νηπιαγωγών, από κάποιους φίλους επηρεάστηκα οι οποίοι είχανε γνώμη ότι έχω καλή επαφή με τα παιδιά (αναφέρεται στις σπουδές της στη Σερβία)... αμέσως μετά άρχισα να δουλεύω στο νηπιαγωγείο, το οποίο ήτανε ένα πειραματικό, ήτανε ένα πειραματικό κέντρο του θεατρικού παιχνιδιού και ήτανε πάρα πολύ ενδιαφέρον για μένα γιατί δεν ήθελα κάτι κλασσικό, ήμουν τυχερή και μπήκα εκεί ... παράλληλα μπήκα για φιλόλογος, τότε ήτανε το '99 μετά το βομβαρδισμό και ήτανε όλα έτσι πολύ εύκολα σχετικά με τα πανεπιστήμια και κάπως δεχόντουσαν αρκετούς φοιτητές χωρίς την εξεταστική, μόνο με τις βαθμολογίες και έτσι και εγώ

μπήκα για φιλόλογος (ως φιλόλογος σπούδασε 2 χρόνια, δεν ολοκλήρωσε τις σπουδές γιατί παντρεύτηκε και ήρθε στην Ελλάδα), **Σ6**: στις γλώσσες ήμουν πολύ καλή πάντα οπότε σκεφτόμουν για τη γλώσσα, ότι θα ήθελα κάποια γλώσσα να σπουδάσω και βγήκανε τα ελληνικά ως μια καλή λύση, είχα προτροπή από μια φίλη του πατέρα μου, η οποία ήταν ιστορικός... διάβαζα δέκα μέρες μόνη μου, είναι μεγάλο κατόρθωμα αυτό, οι άνθρωποι ετοιμαζόταν μήνες να κάνουν εγγραφή στο πανεπιστήμιο, δέκα μέρες μόνη μου με τα βιβλία που χρειαζόταν, μέρα νύχτα, δίνανε σέρβικα και αγγλικά... πέρασα τις εξετάσεις, πήγα πολύ καλά στις εξετάσεις, οπότε βγήκα στους πρώτους δέκα και πήρα και την υποτροφία για να σπουδάσω, ναι ήτανε να γίνει έτσι, οπότε μετά ήμουν στους τρεις καλύτερους φοιτητές, ήμουν η τρίτη για την ακρίβεια καλύτερη φοιτήτρια στο τμήμα μου, άριστους βαθμούς, μου άρεσε πολύ αυτό που σπουδάζω, πολύ θέληση, ενδιαφέρον, αγάπη, επιμονή, έχω πάρει πολλές υποτροφίες για προγράμματα ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού και στα Γιάννενα και στο Καποδιστριακό και άλλες υποτροφίες για τις επιδόσεις...για παραπάνω μόρφωση...η πρώτη μου υποτροφία ήταν στο πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, η καλύτερη εμπειρία, είχαμε μείνει στην πανεπιστημιούπολη από όλο τον κόσμο, από όλο τον κόσμο Ινδία, Αίγυπτος, μιλάμε ήτανε φανταστική εμπειρία ο κόσμος που μάθαινε ελληνικά... αρχαία, ετυμολογία, η ετυμολογία ήταν το αγαπημένο μάθημα, γινόταν 8 το πρωί και ήταν «τίγκα» η αίθουσα, επειδή είχε καθηγητή τέλειο, **Σ7**: μπήκα το επόμενο έτος σε αυτή τη σχολή παιδαγωγών και σχεδόν την τελείωσα, την παράτησα πολύ στο τέλος, δηλαδή μου είχε μείνει να γράψω μια διπλωματική (προσωπικοί λόγοι την οδήγησαν στο να διακόψει τις σπουδές)... το είχα δίλλημα κάποια στιγμή να πάω να γράψω τη διπλωματική μου εκεί ή να γραφτώ να τελειώσω εδώ, που τελικά αποφάσισα το ότι είναι καλύτερα να τελειώσω εδώ, **Σ9**: έδωσα εξετάσεις, όπως λέμε πανελλαδικές έτσι σε εμάς, τελειώνεις το σχολείο, παίρνεις απολυτήριο, ...μετά επέλεγε κάποια σχολή που ήθελες εσύ, πήγαινες με το απολυτήριό σου και έδινες εκεί εξετάσεις τέσσερις, τέσσερα μαθήματα, αν περνούσες καλώς, αν δεν περνούσες πάλι του χρόνου, δηλαδή εγώ σπούδασα βιολόγος, δεν τελείωσα, ήμουν δευτεροετής φοιτήτρια όταν άρχισε πόλεμος στην περιοχή μου...στο δεύτερο έτος δεν πρόλαβα να πάω γιατί έγινε πόλεμος, τον Αύγουστο, 14 Αυγούστου του 1992 άρχισε πόλεμος ανάμεσα με τους Απχάζιους – Γεωργιανούς ... τελικά δεν τελείωσε ποτέ ο πόλεμος... και δεν ξαναγυρίσαμε ποτέ).

Καταλήγοντας, διαπιστώνεται ότι οι ακαδημαϊκές επιδόσεις των φοιτητριών στη χώρα προέλευσης στο σύνολό τους θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν άριστες.

Ολοκληρώνοντας με επιτυχία την εκπαιδευτική τους πορεία στη χώρα προέλευσης δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για περαιτέρω κατακτήσεις και στη χώρα υποδοχής.

Ο Cummins (2003) αναφέρει ότι οι φοιτητές που έρχονται από ένα διαφορετικό εκπαιδευτικό σύστημα έχουν ένα δομημένο γνωστικό υπόβαθρο και ταυτόχρονα ένα αξιακό σύστημα. Με λανθάνοντα τρόπο αυτά μεταφέρονται στη χώρα υποδοχής. Η νέα γνώση έρχεται να προστεθεί σε γνωστικά παρεμφερή σχήματα που ήδη λειτουργούν με αποτέλεσμα να διευκολύνεται η ένταξη του φοιτητή στο νέο εκπαιδευτικό σύστημα¹¹⁵. Διεθνείς μελέτες έχουν καταδείξει την προνομιακή θέση του δίγλωσσου μετανάστη φοιτητή ως προς τις ακαδημαϊκές του επιδόσεις.

Για τις φοιτήτριες είχε ιδιαίτερη σημασία να συνεχίσουν τις σπουδές τους και στη χώρα υποδοχής, καθώς πιστεύουν στην αξία που έχει η γνώση καθ' εαυτή τόσο για τις ίδιες όσο και για τη σχέση τους με τα άλλα υποκείμενα. Το γνωστικό υπόβαθρο που είχε δημιουργηθεί, στα πλαίσια ενός ευρύτερου κοινωνικού πλαισίου, κράταγε ζωντανή την ανάμνηση άρα και την επιθυμία επανένταξής τους στην ανώτατη εκπαίδευση. Παρά τις δυσκολίες που αφ' εαυτής φέρει μια μεταναστευτική διαδικασία, η πίστη στην αξία της μόρφωσης, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί μέσα από τις οικογενειακές επιδιώξεις και πρακτικές, τις οδήγησε στην συμμετοχή τους στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση.

Η δυσπρόστατη πραγματικότητά τους στη χώρα προέλευσης και στη χώρα υποδοχής, η διαφορά των πλαισίων ζωής τους, εντός των οποίων περιλαμβάνεται μια πολλαπλότητα πραγμάτων, από την πολιτική μέχρι την πολιτειακή κατάσταση (αναγνώριση, νομιμοποίηση, υπηκοότητα), δεν αποτέλεσαν ανασταλτικούς παράγοντες. Η πρόσβασή τους στην ανώτατη εκπαίδευση της χώρας υποδοχής λειτούργησε ως διέξοδος προκειμένου να επιτύχουν την ανοδική κοινωνική τους κινητικότητα. Αποτέλεσε το μέσο για την επίτευξη των στόχων τους, στόχων που θα τους επέτρεπαν την έξοδό τους από τους κοινωνικούς αποκλεισμούς της μεταναστευτικής κατηγοριοποίησής τους ατομικά ή συλλογικά.

Ο πίνακας 17 που ακολουθεί παρουσιάζει συγκεντρωτικά το επίπεδο εκπαίδευσης των φοιτητριών στη χώρα προέλευσης.

¹¹⁵Cummins, J. (2003) *Ταυτότητες υπό Διαπραγμάτευση – Εκπαίδευση με σκοπό την Ενδυνάμωση σε μια Κοινωνία της Ετερότητας*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg.

Πίνακας 17: Επίπεδο εκπαίδευσης των φοιτητριών στη χώρα προέλευσης

Επίπεδο εκπαίδευσης των φοιτητριών στη χώρα προέλευσης	
Απόφοιτος Α.Ε.Ι/Τ.Ε.Ι	Απόφοιτος Λυκείου
1. Ζωγράφος με master 2 .Δασκάλα μουσικής, φωνητικής και βιολιού 3. Φιλόλογος 4. Οικονομολόγος 5. Νηπιαγωγός και φιλόλογος 6. Δασκάλα 7. Καθηγήτρια ελληνικών 8. Βιολόγος	Η φοιτήτρια από την Αλβανία

3. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Τέταρτο πεδίο: Μετανάστευση και εκπαιδευτική διαδρομή στη χώρα υποδοχής

6.4.1. Λόγοι μετανάστευσης – κοινωνικό πλαίσιο

Λόγοι κοινωνικοπολιτικοί αλλά και προσωπικοί ήταν αυτοί που οδήγησαν τις φοιτήτριες στην απόφασή τους να μεταναστεύσουν. Μετά την κατάρρευση των πολιτικών συστημάτων της Ανατολικής Ευρώπης και τις δραματικές συνέπειες που αυτή επέφερε σε επίπεδο κοινωνικό και πολιτικό, η Ελλάδα αποτελεί προνομιακό τόπο διέλευσης και παραμονής μεγάλου αριθμού προσφύγων και μεταναστών. Επίσης, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, με την κατάρρευση του πολιτικού συστήματος στην Αλβανία, η χώρα δέχεται μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα. Κάτω από αυτές τις συνθήκες οι φοιτήτριες που συμμετείχαν στην έρευνα αποφασίζουν να εγκαταλείψουν τις πατρίδες τους.

Μέσα από τις αφηγήσεις τους διαπιστώνει κανείς τις συνέπειες των πολιτικών γεγονότων στις προσωπικές ιστορίες των υποκειμένων. (**Σ1**: Στην αρχή ήταν ο οικονομικός λόγος, δυστυχώς αυτός ήταν.... η μητέρα μου είναι δασκάλα, αυτό είναι το επάγγελμά της, δηλαδή ήταν δασκάλα στη Βουλγαρία, δεν πήρε όμως σύνταξη, γιατί τα οικονομικά ήταν δύσκολα και αναγκάστηκε να πάει να ψάξει αλλού, ήρθαμε μαζί στην Ελλάδα το 2001, **Σ2**: Γύρω στα 30 μου χρόνια που μετανάστευσα... μετά με την αλλαγή του κράτους δημοκρατική πρώην ήμασταν σοβιετική, η αλλαγή που έγινε λίγο χαμός κατάσταση, χάος στην Αρμενία, αλλάξανε πολλά πράγματα και ειδικά οι καλλιτέχνες βρισκόntonταν σε μια απορία πολλή δύσκολη, σταμάτησε σε όλες τις πλευρές οι δυνατότητες, η ανάπτυξη και μια εποχή που πολύ δύσκολη αντιμετώπιση και πολλοί καλλιτέχνες φύγανε, **Σ3**: το 1998 ήρθα εδώ, το καλοκαίρι, τον Αύγουστο ήρθα στην Ελλάδα, αυτή είναι η αλλαγή που έκανα στη ζωή μου... Αποφασίσαμε γιατί στη χώρα μου ήταν η οικονομική κρίση όπως περνάει τώρα η Ελλάδα, που χωρίσαμε εμείς από τη σοβιετική ένωση έπρεπε κάθε χώρα να ανέβει μόνη της, μας πήρε το κράτος όλα τα χρήματα από τα βιβλιάρια, μας δώσανε κάτι κουπόνια 3, 5 ρούβλια που μπορούσαμε να πάρουμε κάλτσες, κρεμοσάπουνο και ένα ψωμί και ξεκινήσαμε τότε όλος ο κόσμος να φύγει, έχουμε πάει σε διάφορες χώρες σε όλο τον πλανήτη τότε και έτσι οι γονείς μου δε μείνανε πια, να πω την αλήθεια εγώ μετά από πέντε χρόνια δεν τα πήγα καλά και με το σύζυγό μου, χώρισα και άλλαξα εντελώς χώρα, πήρα το παιδί και ήρθαμε εδώ...βέβαια

πιο πριν είχα πάει στην Πολωνία, στη Ρουμανία για εμπόριο, δεν έζησα εκεί, για να δουλέψουμε, για πήγαινε έλα μόνο, αλλά δεν έμεινα πουθενά μόνιμα, μόνο εδώ σταμάτησα, **Σ8:** ήθελα να περάσω στην Ελλάδα, να έρθω Ελλάδα, ήθελα να έρθω εδώ να είμαι μαζί με τη μητέρα μου οπότε γι' αυτό και διάβασα... (οι γονείς της είχαν ήδη μεταναστεύσει στην Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του 1990), **Σ9:** πρώτο έτος τελείωσα, στο δεύτερο έτος δεν πρόλαβα να πάω γιατί έγινε πόλεμος, τον Αύγουστο, 14 Αυγούστου του 1992 άρχισε πόλεμος ανάμεσα με τους Απχάζιους – Γεωργιανούς, βασικά Ρωσία ήτανε από πίσω από τους Απχάζιους και άρχισε πόλεμος και λέγαμε ότι θα σταματήσει, θα βρουν λύση, θα τελειώσει, τον Σεπτέμβρη ήτανε να πάμε πάλι στο πανεπιστήμιο, τελικά δεν τελείωσε ποτέ...και εντωμεταξύ ερχόμαστε στην Ελλάδα... λέγαμε θα κάτσουμε λιγάκι και θα γυρίσουμε πίσω, τελικά δεν τελείωσε ποτέ ο πόλεμος, μας έχουν διώξει από την πόλη μας, όπως είναι στην Κύπρο τα κατεχόμενα, τέτοια περιοχή είναι η Απχαζία πλέον και δεν ξαναγυρίσαμε ποτέ).

Σε δύο μόνο περιπτώσεις λόγοι προσωπικοί οδήγησαν τις φοιτήτριες στην απόφασή τους να μεταναστεύσουν στην Ελλάδα. Ο γάμος τους με Έλληνα πολίτη αποτέλεσε το διαβατήριο για τη «μεγάλη αλλαγή» στη ζωή τους, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν. (**Σ4:** μου προκάλεσε θαυμασμό με τις πράξεις του γιατί δεν έχω ξαναδεί τέτοιο πράγμα και αποφάσισα να έρθω στην Ελλάδα και πρώτα παντρευτήκαμε στην Ουκρανία μια φορά, μετά παντρευτήκαμε εδώ δεύτερη φορά... Αποφασίσαμε να παντρευτούμε, γνωριστήκαμε στην Ουκρανία, έχω πάει διακοπές στην Κριμαία, Μαύρη Θάλασσα, έχει πάει και εκείνος διακοπές στην Ουκρανία με ένα φίλο του Γερμανό και γνωριστήκαμε στην παραλία, **Σ5:** Βασικά το 2000 γνωρίζω τον άντρα μου ο οποίος είναι Έλληνας στο μέρος μου βέβαια, τον έφερε ένας μουσικός γιατί ο άντρας μου είναι μουσικός, κρουστός, αυτός είχε οργανώσει ένα σεμινάριο αυτός σχετικά με το δερβίσικο χορό και πήγαμε με τη μαμά μου και γνωριστήκαμε, μετά τον φιλοξένησα στο Βελιγράδι και το 2002 ξαναήρθε και τότε αποφασίσαμε να μείνουμε μαζί, εντάξει αυτός δεν ήθελε να έρθει στη Σερβία, εγώ παρόλο που είχα δουλειά στο δημόσιο νηπιαγωγείο, δεν ξέρω, κάπως αποφάσισα να το αφήσω και να έρθω εδώ).

Άλλες δύο φοιτήτριες αποφάσισαν να μεταναστεύσουν για προσωπικούς τους λόγους. Η πρώτη φοιτήτρια κινούμενη από το πάθος της για περαιτέρω σπουδές, αποφάσισε, μετά την παρότρυνση της καθηγήτριάς της στο πανεπιστήμιο της Σερβίας, να μεταναστεύσει στην Ελλάδα για μεταπτυχιακές σπουδές. (**Σ6:** αυτό ως προς τη δουλειά, μεταφράσεις, διερμηνείες και διδασκαλία (εννοεί της ελληνικής γλώσσας) και μετά άρχισε να εξαντλείτε αυτό το ενδιαφέρον και ήθελα να κάνω κάτι

παραπάνω, αισθανόμουν ότι κάτι θέλω παραπάνω, δεν ήξερα τι μπορώ να κάνω και με τη συμβουλή μιας καθηγήτριας, η οποία με είχε βάλει και να διδάσκω στα δημοτικά από το τρίτο έτος δηλαδή για χαρτζιλίκι, αυτή μου πρότεινε να κάνω ένα μεταπτυχιακό στο Αριστοτέλειο, το οποίο εγώ πίστευα ότι δεν είναι εφικτό λόγω της γραφειοκρατίας, η οποία ήτανε απαίσια και θυμάμαι ότι δεν υπήρχε κάποιος που να το έχει ξανακάνει οπότε ήταν εντελώς ένα εγχείρημα έτσι...δεν πίστευα ότι μπορεί να γίνει τέλος πάντων και ναι άνοιξε και αυτό, έκανα εγγραφή στο Αριστοτέλειο για μεταπτυχιακό, πήρα υποτροφία...στη Φιλοσοφική σχολή, τμήμα φιλολογίας, κατεύθυνση εφαρμοσμένης γλωσσολογίας και ήρθα στη Θεσσαλονίκη).

Η δεύτερη φοιτήτρια για προσωπικούς της λόγους, που δεν επιθυμούσε να αναφέρει, αποφάσισε να μεταναστεύσει στην Ελλάδα. (Σ7: Εντάζει αυτό τώρα ήτανε λίγο προσωπικό γιατί έγινε ένα ατύχημα... οπότε ήθελα λίγο να αλλάξω περιβάλλον, δεν με σήκωνε πολύ το κλίμα εκεί πέρα και τελικά την άφησα, μου ήτανε πιο σημαντικό να αλλάξω περιβάλλον και να φύγω, να ξεφύγω από την ατμόσφαιρα που είχε δημιουργηθεί εκεί και ήρθα εδώ στη μαμά μου, η οποία ζούσε χρόνια πλέον εδώ, τότε ήμουν 23 χρονών, εκείνη είχε φύγει από τα 19 μου, δηλαδή ήτανε ήδη τέσσερα, πέντε χρόνια στην Ελλάδα... δεν ήμουνα αποφασισμένη θα μείνω, δε θα μείνω, θα φύγω, τι θα κάνω και τελικά ήρθα και μου φάνηκε πολύ καλύτερα εδώ το κλίμα, εντάζει ένιωσα καλύτερα οπότε λέω θα μείνω τελικά και αποφάσισα να μείνω).

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι φοιτήτριες που μετανάστευσαν για κοινωνικοπολιτικούς και οικονομικούς λόγους ξεκινούν τη μεταναστευτική αλυσίδα, το μεταναστευτικό κύκλο. Δεν προϋπήρχαν για αυτές ήδη δημιουργημένα δίκτυα σχέσεων με ομοεθνείς τους, τα οποία να τροφοδοτούσαν τη μετανάστευση. Το στοιχείο αυτό τις ανάγκασε να είναι πιο ενήμερες και ταυτόχρονα να έχουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στα πολλαπλά προβλήματα της άγνωστης χώρας υποδοχής. Μεταναστεύουν στις αρχές της δεκαετίας του 1990, έχοντας ήδη το κατάλληλο ανθρώπινο και μορφωτικό κεφάλαιο για να υποστηρίξουν τις επιλογές τους. Δεν εμπίπτουν δηλαδή με την τυπική έννοια του όρου στην κατηγορία του «οικονομικού μετανάστη».

Το χάσμα που υπήρξε ανάμεσα στις προσδοκίες τους και στην πραγματικότητα που βίωναν και αξιοποιώντας ταυτόχρονα τα υλικά μέσα και τους προσωπικούς τους πόρους αποφάσισαν πως ήταν προτιμότερο να αποδημήσουν¹¹⁶.

Στις άλλες τέσσερις περιπτώσεις εντοπίζουμε ένα «νέο τύπο μετανάστη», όπως αυτός αναφέρεται στη διεθνή βιβλιογραφία¹¹⁷. Ο «νέος μετανάστης» δεν είναι αυτός που ανήκει σε χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα στη χώρα προέλευσής του, αλλά κυρίως αυτός που είναι πιο επιρρεπής στις νέες δυνατότητες και ευκαιρίες που του παρουσιάζονται στη χώρα υποδοχής. Η βελτίωση των υλικών συνθηκών της ζωής του αποτελεί βασική του προτεραιότητα.

Οι φοιτήτριες αυτές, είτε μέσω του γάμου, είτε υποκινούμενες από την επιθυμία τους να συνεχίσουν τις σπουδές τους στην Ελλάδα, είτε επιθυμώντας απλά να αλλάξουν το κοινωνικό τους περιβάλλον, καταλήγουν στην απόφαση της αποδημίας. Έχοντας τη στήριξη του άμεσου οικογενειακού περιβάλλοντος αποφασίζουν να κάνουν μία νέα αρχή στη χώρα υποδοχής. Εμπίπτουν δηλαδή, όπως προαναφέρθηκε, στην κατηγορία του «νέου μετανάστη».

Ο πίνακας 18 παρουσιάζει συγκεντρωτικά τους λόγους που οδήγησαν τις φοιτήτριες στην απόφαση να μεταναστεύσουν.

Πίνακας 18: Λόγοι μετανάστευσης στην Ελλάδα

Λόγοι μετανάστευσης στην Ελλάδα		
Οικονομικοί – πολιτικοί	Προσωπικοί	Εκπαιδευτικοί
4 φοιτήτριες	3 φοιτήτριες	2 φοιτήτριες

¹¹⁶ Reyneri, E. (2004) «Education and the Occupational Pathways of Migrants in Italy», *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 30, No.6, σσ. 1145 - 1163.

¹¹⁷ Feliciano, C. (2005) «Does Selective Migration Matter? Explaining Ethnic Disparities in Educational Attainment among Immigrants' Children», *International Migration Review*, Vol.39, No.4, σσ. 841-872.

6.4.2. Λόγοι εγγραφής στο ελληνικό πανεπιστήμιο και επιλογή σχολής

Η μετανάστευσή τους στην Ελλάδα αποτελεί ένα κομβικό σημείο της ζωής τους. Παράλληλα με την επιλογή αυτή αποφασίζουν να εγγραφούν στα ελληνικά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα με την ειδική κατηγορία των αλλοδαπών/αλλογενών προκειμένου να συνεχίσουν τις σπουδές που εγκατέλειψαν στη χώρα τους λόγω κοινωνικοπολιτικών αναταραχών ή να ξεκινήσουν στην Ελλάδα ένα δεύτερο ή, σε κάποιες περιπτώσεις, ακόμα και τρίτο πτυχίο.

Αποδεικνύεται μέσα από τα αποσπάσματα των συνεντεύξεων που ακολουθούν ότι το υψηλό μορφωτικό και πολιτιστικό τους κεφάλαιο εξακολουθεί να καθορίζει τις εκπαιδευτικές τους διαδρομές ακόμα και στη χώρα υποδοχής. Καθόρισε τη στάση τους απέναντι στη γνώση και την αξία που αυτή έχει για την προσωπική και κοινωνική ανέλιξή τους. Γενικότερα το κοινωνικό και μορφωτικό υπόβαθρο της οικογένειάς τους, όπως αυτό είχε διαμορφωθεί στη χώρα προέλευσης, αλλά και το κοινωνικό πλαίσιο της χώρας υποδοχής, τις οδήγησαν στην απόφαση συνέχισης των σπουδών τους. Οι λόγοι, βέβαια, που τις οδήγησαν σε αυτή την απόφαση ποικίλουν.

Σε δύο περιπτώσεις φοιτητριών εντοπίζεται η παγιωμένη αντίληψη ότι το πτυχίο αποτελεί ένα ασφαλές μέσο για την εξασφάλιση μιας σταθερής εργασίας, η οποία θα αποτελέσει και το εφελκυστικό της κοινωνικής ανόδου. Θεωρούν ότι υπάρχει άμεση σύνδεση ανάμεσα στο τμήμα που έχουν επιλέξει να σπουδάσουν και τις επαγγελματικές προοπτικές που αυτό προσφέρει. Αντιλαμβάνονται τις σπουδές ως το μέσο που θα τους προσφέρει μελλοντικές εκβάσεις στην αγορά εργασίας. Αποδέχονται με άλλα λόγια ότι υπάρχει αιτιακή σχέση ανάμεσα στις σπουδές και πιο συγκεκριμένα την εισαγωγή σε ένα «καλό τμήμα» και στη μετέπειτα επαγγελματική επιτυχία. Ακολουθούν τα αποσπάσματα των συνεντεύξεων: (Σ1: *το σκεφτόμουν....στην Ελλάδα δεν είναι όπως στη Βουλγαρία, να έχεις ειδικότητα ξεχωριστή για τη ζωγραφική, τότε αποφάσισα ότι είναι καλό να δοκιμάσω να βγάλω ένα πτυχίο από το παιδαγωγικό τμήμα για να μπορέσω να εργαστώ, Σ5: εγώ την έβαλα πρώτη σχολή γιατί μου είπανε ότι μπορώ να μπω στο δεύτερο έτος (αναφέρεται στη σχολή των νηπιαγωγών στην Ελλάδα)... σίγουρα δε θα δουλέψω στο δημόσιο ούτε θα πάω για διαγωνισμούς, αυτό είναι σίγουρο... μετά την εκπαίδευση που έκανα στο Βάλντορφ δούλεψα τρία χρόνια σε Βάλντορφ νηπιαγωγείο και μάλλον θα πάω εκεί με περιμένουν να τελειώσω, γιατί φέτος έχει γίνει νόμιμο και θα χρειάζομαι το πτυχίο για*

να μπορέσω να δουλέψω νόμιμα, γιατί δεν δέχονται τη Βάλντορφ μέθοδο και θέλω να συνεχίσω και με τη μουσική βέβαια (παράλληλα σπουδάζει βυζαντινή μουσική).

Μια από τις φοιτήτριες συνδέει την επιλογή της να εγγραφεί στο ελληνικό πανεπιστήμιο με την υπέρβαση της κοινωνικής της κληρονομιάς. Θεωρεί πως το πτυχίο δεν βελτιώνει μόνο τις προοπτικές για την απασχόληση και οδηγεί στην εξεύρεση μιας σταθερής εργασίας και κατά συνέπεια σου εξασφαλίζει την επιβίωση, αλλά κυρίως σου επιτρέπει να αλλάξεις τις συνθήκες της ζωής σου και να ζήσεις μια ζωή καλύτερη. (Σ3: *Ήθελα να δουλέψω με τα παιδιά, ήθελα να αλλάξω επάγγελμα, ήθελα λίγο κάτι πιο καλό τώρα, αφού έμεινα μόνιμα εδώ με το παιδί και λέω μήπως αλλάξω κάτι και στη ζωή μου, να μην μείνουμε στην ίδια βάση, ήθελα να έχω και το χαρτί της σχολής, γιατί στην Ουκρανία δεν τελείωσα... Αυτό είναι, δεύτερη φορά κάνω την ίδια δουλειά (αναφέρεται στις σπουδές της στο παιδαγωγικό) και ελπίζω να τα καταφέρω, δεν είμαι σίγουρη, γιατί πάλι εργαζόμενη γυναίκα είμαι...).*

Η επιθυμία να συνεχίσουν μια ήδη επιτυχημένη εκπαιδευτική και επαγγελματική πορεία που είχαν στη χώρα προέλευσης, οδήγησε δύο άλλες φοιτήτριες να εγγραφούν στο πανεπιστήμιο. Η πίστη τους ότι «μπορούν να τα καταφέρουν», σε συνδυασμό με τις άοκνες προσπάθειες που κατέβαλαν στη χώρα προέλευσης, τις ώθησε στο να προβάλουν ως «φυσική» τη φιλοδοξία να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο πανεπιστήμιο. Η προσωπική τους προσπάθεια, οι ατομικές τους ικανότητες και ο αγώνας που είχαν κάνει στη χώρα τους, αυτό που ο Bourdieu ονομάζει «ασκητικές αρετές», δίνουν μια πειστική εξήγηση για την εκπαιδευτική τους διαδρομή και ταυτόχρονα την επιλογή τους να σπουδάσουν στη χώρα υποδοχής¹¹⁸.

Οι σπουδές τους προβάλλουν ως το «κυνήγι» ενός ονείρου που θεωρούν πως είχαν χρέος να το προσπαθήσουν. Εκφράζουν μια ιδιαίτερη πίστη στην αξία της γνώσης που αποκτούν μέσα από τις σπουδές τους στο πανεπιστήμιο και φαίνεται να τις αποσυνδέουν από τη χρησιμότητά τους στην αγορά εργασίας. Ισχυρίζονται πως μεγαλύτερη σημασία έχει η διανοητική ολοκλήρωση και η ευρύτερη καλλιέργεια του πνεύματος που αυτές τους προσφέρουν. (Σ2: *....ερχόμενη στην Ελλάδα μεγαλώνοντας την κόρη μου αποφάσισα όλη αυτή η προσπάθεια να πάει χαμένη και άρχισα πάλι να σηκώνομαι, να λέω πως τι θα κάνω αν θα είμαι εδώ, δε θέλω με κάτι άλλο να ασχολούμαι, αυτό θέλω... μεγαλώνοντας άρχισα να ξυπνήσω και εγώ, να κάνω κάτι,*

¹¹⁸ Bourdieu, P. (2002) *Η Διάκριση, Κοινωνική Κριτική της Καλαισθητικής Κρίσης*», ό.π. σσ. 169 – 172.

να κυνηγάω το όνειρό μου, αυτό που έκανα στην Αρμενία... αυτό θέλω να κάνω και εδώ και αναγνωρίζοντας το πτυχίο μουσικών σπουδών στην Ελλάδα, υπάρχει ισοτιμία στο καποδιστριακό πανεπιστήμιο... ήθελα...να είμαι μέσα στο πανεπιστήμιο, να μπω μέσα, δεν ήθελα μόνο να το αναγνωρίσω το πτυχίο μου, δε μου αρκούσε, γιατί είχα ανασφάλεια πως θα μπω αύριο μεθαύριο στο σχολείο, ας πούμε δασκάλα μουσικής, γλώσσα πρώτο γιατί δεν είναι πας σε μια δουλειά γραμματεία, η γλώσσα είναι πολύ σημαντική, πως μιλάς, πρέπει να είναι άψογο επίπεδο, και επειδή είναι πολύ κοντά είναι παιδαγωγική και το άλλο και το άλλο και ήθελα να μπω νηπιαγωγών, προσχολική ηλικία, είναι και ως σύστημα πανεπιστήμιο να μπω σε αυτή τη δυσκολία, να αναπτύξω και τη γλώσσα και να έχω και ελληνικό πτυχίο, **Σ9:** άρχισα από τα 30μου να ψάχνω, βλέπω ότι για να συνεχίσω ως βιολόγος θέλει εργαστήρια, θέλει χημεία, που δεν ξεχνιέται αλλά θέλει να το επαναφέρεις στη μνήμη σου και λέω παιδιά, το καλύτερό μου, έφτιαξα τα χαρτιά μου, έδωσα ελληνική γλώσσα γραπτώς και προφορικά και πέρασα με 10 (στη σχολή των νηπιαγωγών)... είπα βέβαια στον άντρα μου ότι εγώ θα συνεχίσω σπουδές και δεν είπε τι λες τώρα, γύρισε και μου λέει προχώρα και είμαι δίπλα σου, κάναμε όλοι κόπο για να σπουδάσω εγώ, στερήθηκαν και τα παιδιά, στερήθηκε και ο άντρας μου και το σπιτικό μου).

Παράλληλα η στήριξη και η προτροπή του ευρύτερου οικογενειακού και φιλικού τους περιβάλλοντος έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην απόφαση εγγραφής τους στο ελληνικό πανεπιστήμιο. Δύο από τις φοιτήτριες αναφέρονται με έμφαση στον καταλυτικό ρόλο που έπαιξε το περιβάλλον τους. Υποστηρίζουν ότι με την προτροπή και τις νουθεσίες τους οδηγήθηκαν στην απόφαση αυτή. Μέσα από αυτή την πρακτική προβάλλεται η ανάγκη συντήρησης των προνομίων που κατείχαν από τη χώρα προέλευσης και αποφυγής του κινδύνου μιας καθοδικής κοινωνικής κινητικότητας. Το στοιχείο αυτό επιβεβαιώνει την ανάγκη να υπάρξει μια συνέχεια, ή και ανανέωση ακόμα και υπέρβαση της κοινωνικής τους κληρονομιάς. (**Σ4:** ο σύζυγός μου λέει μην ανησυχείς μάλλον δε θα περάσεις (στο παιδαγωγικό τμήμα δημοτικής εκπαίδευσης) αλλά έλα να το κάνουμε, υπάρχει αυτή η ευκαιρία, αφού σε ξέρω λέει εσύ δε χάνεις ευκαιρίες, ε ναι εντάξει λέω εκεί με έπεισε, το κάναμε και όταν μπήκα δεν μπορούσα να το πιστέψω, λέω τι κάνω τώρα, είχα πιο πολύ τρομάζει, είχα χαρεί από την άλλη πλευρά τρόμαξα, **Σ7:** άμα δεν είχε τύχει στο περιβάλλον μου, εκεί στο σπίτι που φρόντιζα τα παιδιά, κατ' αρχάς όλοι ήτανε πολύ μορφωμένοι και πολύ φιλικοί μαζί μου και έτυχε και έγινα και φίλη με το περιβάλλον τους, που όλοι τους τούς άρεσε πάρα πολύ να διαβάζουνε, είχα και εγώ μέσα μου αυτό, το ήθελα να πάρω το πτυχίο που το

είχα αφήσει και το είχα λίγο απωθημένο, αλλά έπεσα και σε ένα περιβάλλον που του άρεσε το διάβασμα και έμεινα για αρκετό χρονικό διάστημα εκεί και αυτοί οι άνθρωποι επίσης ήταν πολύ φιλικοί ας πούμε, η θεία των κοριτσιών, που είναι φίλη μου, έχει πάθος και αυτή με το διάβασμα οπότε πιστεύω το ότι με επηρέασε πάρα πολύ για να πάρω την απόφαση, να το ψάξω...να το προχωρήσω, έτυχε και έπεσα σε τέτοιο περιβάλλον αλλιώς...εντάξει το είχα στο μυαλό μου να κάνω κάτι αλλά άμα δε σου έρθει και ένα ερέθισμα από το περιβάλλον δεν το αποφασίζεις και εύκολα,... βασικά ήθελα να μάθω και καινούργια πράγματα, είχε περάσει και πολύς καιρός πλέον και γράφτηκα εδώ... ασχολιόμουν και με τα παιδάκια, μου άρεσε περισσότερο οι ηλικίες οι μικρές τελικά, θεώρησα το ότι έχει μεγάλο ενδιαφέρον στις μικρές ηλικίες και βασικά το νηπιαγωγών ήταν η πρώτη μου επιλογή).

Στην περίπτωση της φοιτήτριας από τη Σερβία η επιθυμία της να «κάνει κάτι παραπάνω» σε επίπεδο σπουδών σε συνδυασμό με την προτροπή της καθηγήτριάς της, την οδήγησαν αρχικά σε ένα μεταπτυχιακό πρόγραμμα του πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης, το οποίο και ολοκλήρωσε. (Σ6: αυτό ως προς τη δουλειά, μεταφράσεις, διερμηνείες και διδασκαλία και μετά άρχισε να εξαντλείτε αυτό το ενδιαφέρον και ήθελα να κάνω κάτι παραπάνω, αισθανόμουν ότι κάτι θέλω παραπάνω, δεν ήξερα τι μπορώ να κάνω και με τη συμβουλή μιας καθηγήτριας, η οποία με είχε βάλει και να διδάσκω στα δημοτικά από το τρίτο έτος δηλαδή για χαρτζιλίκι, αυτή μου πρότεινε να κάνω ένα μεταπτυχιακό στο Αριστοτέλειο, το οποίο εγώ πίστευα ότι δεν είναι εφικτό λόγω της γραφειοκρατίας, η οποία ήτανε απαίσια και θυμάμαι ότι δεν υπήρχε κάποιος που να το έχει ξανακάνει οπότε ήταν εντελώς ένα εγχείρημα έτσι...δεν πίστευα ότι μπορεί να γίνει τέλος πάντων και ναι άνοιξε και αυτό, έκανα εγγραφή στο Αριστοτέλειο για μεταπτυχιακό, πήρα υποτροφία...στη Φιλοσοφική σχολή, τμήμα φιλολογίας, κατεύθυνση εφαρμοσμένης γλωσσολογίας και ήρθα στη Θεσσαλονίκη... έδωσα εξετάσεις και υπήρχε μια ύλη από αρκετά βιβλία και άρθρα και ετοιμαζόμουνα πάλι ένα μήνα με όλα αυτά τα βιβλία και άρθρα, τα οποία ήτανε ελληνόγλωσσα και κάποια ήτανε στα αγγλικά, τα βιβλία της γλωσσολογίας, οπότε περάσαμε τις εξετάσεις... Πέρασα το 2005 και είχε διάρκεια τρία χρόνια, πέρασα τα μαθήματα, μετά άρχισε η συγγραφή της διπλωματικής εργασίας...)

Έπειτα, επηρεασμένη από τα διαβάσματά της στο μεταπτυχιακό και υποκινούμενη από την επιθυμία της να παραμείνει στη χώρα, έκανε «τυπικά», όπως αναφέρει, την εγγραφή της στο τμήμα των Νηπιαγωγών, προκειμένου να διασφαλίσει την παραμονή της στην Ελλάδα. Σύμφωνα με το υπάρχον νομικό καθεστώς η άδεια

παραμονής στη χώρα δεν ανανεώνεται μετά το πέρας των σπουδών. Η ανάγκη όμως εύρεσης μιας εργασιακής απασχόλησης δεν της επιτρέπει να ολοκληρώσει τις σπουδές της στο τμήμα των Νηπιαγωγών. **(Σ6: επηρεασμένη από την εμπειρία που είχα στην εφαρμοσμένη γλωσσολογία και όλα που έχουμε διαβάσει και έχουμε δει πράγματα για την εκπαίδευση των παιδιών και διδασκαλία της γλώσσας στα παιδιά και άλλα σχετικά και άσχετα που διαβάζαμε ψάχνοντας διάφορα άρθρα που είχαν να κάνουν με διδασκαλία αποφάσισα να κάνω εγγραφή στο συγκεκριμένο τμήμα απλά επειδή αν θα μπορούσα θα το σπούδαζα αυτό, δηλαδή έκανα εγγραφή σαν να ήθελα να σπουδάσω το συγκεκριμένο, ενώ το έκανα τυπικά για να παραμείνω στη χώρα...Γιατί ασχολιόμουν με τη συγγραφή της διπλωματικής εργασίας, η οποία ήταν ο λόγος που ήρθα εδώ, οπότε υπήρχε αυτός ο στόχος και βέβαια το υπαρξιακό, δηλαδή ότι χρειαζότανε να δουλέψω, οπότε μαζί με αυτά τα δύο δεν έβγαινε και άλλη μια σχολή θα ήτανε λίγο απίστευτο...).**

Η τελευταία φοιτήτρια προβάλλει δύο λόγους. Από τη μία συνδέει την αξία του πτυχίου από το συγκεκριμένο τμήμα με την αγορά εργασίας και τις επαγγελματικές προοπτικές που αυτό προσφέρει και από την άλλη η μητέρα της, παρότι δεν είχε η ίδια την εμπειρία των σπουδών, μεταβίβασε όμως στο παιδί της τις αρχές της ατομικής επιτυχίας. Οι χαμένες ελπίδες της και τα ανεκπλήρωτα όνειρα της ίδιας για μια κοινωνική άνοδο την έκαναν να παροτρύνει την κόρη της προς τις σπουδές. **(Σ8: Για δύο λόγους, ο ένας είναι βιοποριστικός και ο άλλος είναι ψυχολογικός παράγοντας, δηλαδή είναι πιο πολύ για τη μητέρα μου, είχε απωθημένο, ήθελε να γίνει παιδαγωγός αλλά δεν είχε την ευκαιρία κάποτε, εμένα μου άρεσαν πάρα πολύ τα παιδιά, απλά όλα αυτά έγιναν ένα και πέρασα στο παιδαγωγικό, ήταν μια πολύ καλή σχολή όσο αφορά το μέλλον το σκέφτηκα και από αυτό τον τομέα ότι θα με βοηθήσει πάρα πολύ, είτε το κάνω επάγγελμα είτε όχι, είναι κάτι που άρεσε, ήταν στις επιλογές που μου άρεσε αλλά πιο πολύ επειδή ήταν και λίγο όνειρο της μαμάς μου... και εγώ βέβαια ήταν ένα από τα επαγγέλματα που θα μπορούσα να τα πάω καλύτερα, γιατί με τα παιδιά είχα καλή επαφή από πολύ μικρή, ακόμα και τώρα με τα παιδιά έχω πολύ καλή επαφή...).**

Από τα παραπάνω προκύπτει πως η πολιτισμική «κληρονομία», στα πλαίσια του γενικότερου κοινωνικού υπόβαθρου της οικογένειας, είναι αυτή που διαμορφώνει τις αποφάσεις για τις εκπαιδευτικές επιλογές και τις μετέπειτα επαγγελματικές προοπτικές του ατόμου. Είναι αυτή που μεταβιβάζει τα κοινωνικά πλεονεκτήματα ή μειονεκτήματα στην επόμενη γενιά. Η κοινωνική διαφοροποίηση δηλαδή είναι αυτή

που τελικά επηρεάζει με διάφορους και πολλές φορές συγκαλυμμένους τρόπους τις αποφάσεις για συνέχιση των σπουδών και τη μετάβαση στην αγορά εργασίας.

Ο πίνακας 19 παρουσιάζει συγκεντρωτικά τους λόγους που οδήγησαν τις φοιτήτριες, μετά από μια μεταναστευτική διαδικασία, να εγγραφούν στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση.

Πίνακας 19: Λόγοι εγγραφής στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση

Βιοποριστικοί	Ψυχολογικοί	Εκπαιδευτικοί	Προτροπή οικογενειακού/φιλικού περιβάλλοντος
1. Ανάγκη εύρεσης εργασίας (2 φοιτήτριες)	1.Ανάγκη μιας καλύτερης ζωής 2.Κυνήγι ενός ονείρου 3.Εσωτερική ανάγκη συνέχισης των σπουδών	1.Επιθυμία να «κάνω κάτι παραπάνω»	1.Εκπλήρωση του ονείρου της μητέρας 2.Ενθάρρυνση συζύγου 3.Προτροπή φιλικού περιβάλλοντος

6.4.3. Η φοίτηση: εξάμηνο σπουδών, επιδόσεις στα μαθήματα της σχολής και ύπαρξη τυχόν δυσκολιών

Οι μόνες δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι φοιτήτριες κατά τα πρώτα χρόνια φοίτησής τους στο ελληνικό πανεπιστήμιο σχετίζονταν με το θέμα της γλώσσας. Το πιστοποιητικό ελληνομάθειας που είχαν δεν αρκούσε για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις της σχολής. Πιο συγκεκριμένα, η επαφή τους με τον επιστημονικό λόγο τις δυσκόλευε να κατανοήσουν σύνθετες έννοιες και πολύπλοκα νοήματα.

Τα παραπάνω ήταν αναμενόμενο να δημιουργήσουν, ιδιαίτερα το πρώτο διάστημα, αισθήματα ματαίωσης και αποτυχίας. Μάλιστα δύο από τις φοιτήτριες σκέφτηκαν ακόμα και να εγκαταλείψουν τις σπουδές τους, καθώς θεωρούσαν αδύνατο να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες. (Σ1: *βρήκα το Λύκειο των Ελληνίδων, εκεί παρακολούθησα τα μαθήματα, έδωσα τις εξετάσεις στη φιλοσοφική σχολή και πέρασα όμως και πάλι αυτό δεν ήταν αρκετό για να ξέρω τη γλώσσα καλά και να ξέρω το επίπεδο των βιβλίων οπότε αντιμετωπίζω και εκεί κάποια προβλήματα αλλά και πάλι έχουμε το λεξικό, έχουμε τις αναλογίες, προσπαθώ όσο μπορώ να παρακολουθώ τα μαθήματα, να εμφανίζομαι στις εξετάσεις...*, Σ2: *η γλώσσα, αυτό με απασχολεί συνέχεια, που δεν είμαι στο ίδιο επίπεδο, αυτό με απασχολεί συνέχεια*, Σ4: *έκλαιγα, έλεγα τι θα κάνω τώρα, δε θα το καταφέρω, είναι πάρα πολύ δύσκολο, τι να το κάνω δηλαδή και σε μια τόσο δύσκολη σχολή γιατί μου είχε πει ο σύζυγος ότι μπαίνουνε εκεί πέρα παιδιά με πολύ υψηλή βάση και είναι και τα μαθήματα δύσκολα, και εγώ όλο έκλαιγα και έλεγα τι θα κάνω παναγία μου*, Σ5: *στο δεύτερο (εννοεί έτος) άρχισα κάπως λίγο να εξοικειώνομαι με την ορολογία αλλά και πάλι ήτανε δύσκολο*, Σ6: *εκεί που δυσκολεύτηκα ήτανε με τη γλώσσα βέβαια, επειδή ξαφνικά από θρανίο βρέθηκα σε ένα τεράστιο, στρογγυλό γραφείο και να καθόμαστε όλοι γύρω γύρω και να γίνεται κουβέντα πάνω σε ένα άρθρο ή κάτι, όπου απαιτούσαν από εσένα να συμμετάσχεις όχι απλά να παρακολουθείς, οπότε εκεί ήτανε η δυσκολία μου που ξαφνικά έπρεπε να πω κάτι, ήθελα να πω κάτι αλλά κολλούσα γιατί ήτανε όλοι ελληνόγλωσσοι, ήμουν η μόνη ξένη που παρακολουθούσε, οπότε εκεί λίγο με τη γλώσσα δυσκολεύτηκα, επειδή είναι άλλη η επιστημονική γλώσσα από την καθημιλουμένη, κατά τα άλλα δυσκολευόμασταν όλοι γενικώς, δεν είχα κάποιο άλλο πρόβλημα πιστεύω*, Σ7: *Με τη γλώσσα βασικά, ναι με τη γλώσσα, ειδικά στη λογοτεχνία δε θα το ξεχάσω το ότι διάβαζα και δεν καταλάβαινα, υποτίθεται ήξερα όλες τις λέξεις και δυσκολευόμουν να βγάλω νόημα σε*

αυτό που θέλει να πει, δηλαδή εκεί μου φάνηκε το διαφορετικό επίπεδο στη γλώσσα και γενικά στα μαθήματα που μίλαγε ο καθηγητής θυμάμαι το ότι δυσκολευόμουν, έπρεπε να ζοριστώ για να καταλάβω τι λέει, παρόλο που ήξερα τις λέξεις, λογικά τις λέξεις τις ήξερα αλλά γενικά η σύνθεση, ο τρόπος που τα έλεγε μου φαινότανε ξένος στο αυτί, αυτό βασικά, κατά τα άλλα δεν είχα κάποιο πρόβλημα να καταλάβω, η γλώσσα ήταν αυτή που με δυσκόλευε βασικά, αρχικά το πρώτο εξάμηνο ειδικά μέχρι να μπω στον τρόπο έκφρασης, αυτό ήτανε το δύσκολο..., **Σ9**: Πολύ δύσκολα, πολύ δύσκολα γιατί εγώ είχα έρθει σε επαφή με μια γλώσσα δημοτική, εντάξει να μου πεις εντάξει δημοτική γλώσσα χρησιμοποιούν και εκεί, απλώς δεν είχα έρθει με επιστημονικά βιβλία στην ελληνική γλώσσα και είχα πάθει σοκ και τα πρώτα χρόνια ήτανε κοινωνιολογία, ψυχολογία, εκπαιδευτική πολιτική, ξέρεις τα πιο γενικά, τρελάθηκα, Giddens κοινωνιολογία τόσο και διάβαζα σημεία και τέρατα μέσα και λέω τώρα τι κάνω;.... πολύ δύσκολα, το πρώτο έτος ήτανε πάρα πολύ δύσκολο γιατί έλεγα τώρα θα τα παρατήσω δε γίνεται, δε θα τα καταφέρω, δε θα τα καταφέρω....).

Οι φοιτήτριες όμως κατάφεραν τελικά να υπερβούν τις προσδοκίες και τις απαιτήσεις που είχαν από τον εαυτό τους και να συνεχίσουν τις σπουδές τους. Η εξοικείωσή τους με την επιστημονική ορολογία τις βοήθησε να αναπτύξουν την αναλυτική και συνθετική τους ικανότητα, ώστε να μπορούν να επιλύουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν μέσα στα ακαδημαϊκά όρια.

Οι άοκνες προσπάθειές τους, η θέληση, η υπομονή και η επιμονή τους στάθηκαν πολύτιμοι αρωγοί σε αυτή τους την προσπάθεια. Μετά από την ολοκλήρωση των πρώτων εξαμήνων δεν αντιμετώπιζαν σχεδόν καμία δυσκολία με την παρακολούθηση των μαθημάτων. Αισθάνονται απόλυτα ικανοποιημένες από τον εαυτό τους, στοιχείο που έχει ενισχύσει την αυτοπεποίθησή τους. Η ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους, η καλλιέργεια της κριτικής τους σκέψης αλλά και το γενικότερο πνευματικό τους υπόβαθρο συνέβαλαν σε αυτό. Τα αποσπάσματα των συνεντεύξεων είναι δηλωτικά των παραπάνω. (**Σ2**: Είμαι δεύτερη χρονιά, πάω κανονικά, δίνω μαθήματα, υπάρχουν βέβαια δυσκολίες αλλά δεν το περίμενα που θα ανταπεξέλθω τόσο καλά, είμαι ευχαριστημένη από τον εαυτό μου τουλάχιστον, **Σ3**: Εγώ είχα περάσει τα μαθήματα τον πρώτο χρόνο, **Σ4**: ...Δόξα το Θεό τα κατάφερα, έχω περάσει 36 μαθήματα και από τα δύο χρόνια και είμαι γι' αυτό πάρα πολύ περήφανη, φαντάσου στη σχολή μας εμείς έχουμε όλα τα μαθήματα 49, έχω περάσει όλα τα κυμαινόμενα, επιλογής, δηλαδή μου έχουν μείνει μόνο 14 μαθήματα υποχρεωτικά και πρακτικές σε αυτά τα δύο χρόνια που μου απομένουν, **Σ7**: παρουσιάσεις, διάβασμα

κανονικά, δίνουμε εργασίες, περνάγαμε μαθήματα, **Σ8:** από τον πρώτο χρόνο και μετά...βασικά από το πρώτο εξάμηνο και μετά ήμουν πολύ καλά και τα μαθήματα, υπάρχει ποσοστό που το έχω περάσει μεγάλο).

Μία από τις φοιτήτριες αναφέρθηκε, εκτός από τις δυσκολίες της γλώσσας που και εκείνη αντιμετώπισε, στο πρόγραμμα σπουδών, το οποίο αδυνατούσε τον πρώτο καιρό να καταλάβει. Έχοντας ήδη την εμπειρία ενός άλλου εκπαιδευτικού συστήματος, με διαφορετική διάρθρωση και δομή, δυσκολευόταν να αντιληφθεί τη φιλοσοφία ενός νέου. (**Σ5:** στο τρίτο ήδη είχα μπει στο πνεύμα, στην αρχή ήταν η φιλοσοφία εντελώς διαφορετική, εμείς δεν είχαμε μαθήματα επιλογής καθόλου στο πανεπιστήμιο, δηλαδή αυτά που ήτανε, αυτά έπρεπε να κάνεις και με όλη αυτή τη φιλοσοφία τώρα τι να επιλέξεις και τι μονάδες, θυμάμαι όλα αυτά... ο Χριστός και η Παναγία, καθόμουν μέρες και προσπαθούσα να βγάλω άκρη και κάπως μετά κατάλαβα δηλαδή, κάπως μπήκα στο πνεύμα, στον τρίτο χρόνο ήδη ήμουν, γνώρισα και κάποιους ανθρώπους από το πανεπιστήμιο, κάποιες φίλες και με βοηθήσανε δηλαδή, όσο προχωρούσαν τα χρόνια τόσο καλύτερα τα πήγαινα... τώρα έχω άλλα τέσσερα μαθήματα και δυο πρακτικές εργασίες).

Όμως, εκτός από τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι φοιτήτριες στο σύνολό τους το πρώτο διάστημα στο γλωσσικό κομμάτι, κάποιες από αυτές αναφέρθηκαν και σε περιστατικά ρατσιστικής αντιμετώπισης τόσο από την πλευρά των συμφοιτητών τους όσο και από την πλευρά μερικών καθηγητών. Οι συμφοιτητές τους δεν αποδέχονται σε κοινωνικό και φιλικό επίπεδο με μεγάλη ευκολία άτομα διαφορετικής εθνικής προέλευσης. Προτιμούν να συνάπτουν σχέσεις με ομοεθνείς τους, στοιχείο που προκαλεί έντονη ανησυχία, καθώς, εκτός των άλλων, θα κληθούν και ως εκπαιδευτικοί να διδάξουν σε πολυπολιτισμικές τάξεις. Αναφέρονται επίσης στις μεθόδους και στις παιδαγωγικές πρακτικές που χρησιμοποιούν ορισμένα μέλη του ακαδημαϊκού προσωπικού, υποστηρίζοντας ότι δεν μπορούν να βοηθήσουν ουσιαστικά τους αλλόφωνους φοιτητές. (**Σ1:** Ρατσισμό όχι τόσο ανοιχτό, όσο κάπως κρυφά και από τους δασκάλους, εκεί που δεν το περιμένεις ότι θα σου φερθούν έτσι σε πετάνε έξω από τη γραμμή, θέλω να πω ότι όσο και λίγες επαφές να έχω με τα παιδιά, ξέρω ποια είναι και πόσα ξέρουν, οπότε τι μπορούν να γράψουν, οπότε μετά το αποτέλεσμα είναι απογοητευτικό, γιατί βλέπω αυτά τα παιδιά που σας λέω που είναι το άλλο επίπεδο να έχουν περάσει το πέντε και εγώ να είμαι έξω από το πέντε ακριβώς για αυτό το λόγο, κάποιες φορές το έχω αισθανθεί έτσι, επειδή είμαι ξένη, από το όνομά μου καταλαβαίνουν ότι είμαι ξένη δεν είναι ανοιχτά να σου πουν είσαι από τη

Βουλγαρία και δε θα περάσεις, αυτό δεν το έχει πει ποτέ κανείς, αλλά έτσι στα κρυφά, στα παράδρομα κάπως το καταλαβαίνω ότι συμβαίνουν αυτά τα πράγματα, τα αντιμετωπίζουμε όλα όμως, **Σ2**: δεν έχει γίνει κάποια συγκεκριμένα πράγματα που μπορώ να σας πω, ρατσιστικό, αλλά το νιώθω ως αλλοδαπή, είμαι μειονότητα... ερωτήσεις πολλές, τι κάνεις εδώ, ο τρόπος, περιέργεια, δεν ξέρω, **Σ4**: Για το πανεπιστήμιο θέλω να πω, εντάζει εκτός από τα μαθήματα που ήταν δύσκολα, θα μπορούσα να πω ότι υπάρχει πολύ ρατσισμός, δηλαδή σε αντιμετωπίζουν..., ας πούμε έχω παρατηρήσει πολλές φορές που μίλαγα με τα παιδιά, όταν είναι φασαρία εντάζει δεν ακούνε και την προφορά που έχεις, σου μιλάνε κανονικά και μετά όταν ρωτάνε και καταλαβαίνουν κάποια στιγμή ότι δεν είσαι ελληνίδα, σε ρωτάνε από πού είσαι και λες Ουκρανία και μετά σταματάνε και δε σου μιλάνε πια, δηλαδή έχω συναντήσει πάρα πολλούς ανθρώπους που νιώθεις ότι σε κοιτάζουν κάπως περίεργα, σου συμπεριφέρονται κάπως περίεργα δηλαδή παρότι είμαι πολύ ανοιχτός άνθρωπος δεν είμαι κλειστή ή κάτι τέτοιο και θεωρώ τον εαυτό μου κοινωνικό άνθρωπο ας πούμε και στο πανεπιστήμιο με τα παιδιά που πηγαίνουν στα μαθήματα γνωριζόμαστε λίγο πολύ, γιατί δεν είμαστε και πάρα πολύ που πηγαίνουμε αλλά είχα αρκετές δυσκολίες με αυτό το θέμα, από την αρχή αισθανόμουν δυσάρεστα, έλεγα γιατί με αντιμετωπίζουν έτσι, δηλαδή δεν τους έκανα τίποτα... δεν το περίμενα από νεαρούς ανθρώπους, οι πιο μεγάλοι άνθρωποι το έχουν θα έλεγα, πιστεύα ότι επειδή εκεί μπαίνουν 18 ετών παιδιά, όμως ναι..., αυτό ήτανε ένα από τα προβλήματα που με πονούσανε στην ψυχή μου και στην καρδιά μου... φαντάσου μια καθηγήτρια που απλώς τη ρώτησα, δε θα πω το όνομά της βέβαια, κάναμε ένα μάθημα λογοτεχνίας και είχαμε καθαρεύουσα εκεί πέρα, εγώ δεν καταλάβαινα τίποτα εκεί και απλώς πήγα να τη ρωτήσω εάν θα έχει κείμενα καθαρεύουσας στις εξετάσεις και μου λέει τι με ρωτάς τώρα αυτό, λέω επειδή θέλει ανάλυση λέξη λέξη και τι θέλει να πει ο ποιητής και χίλια δυο και της είπα είμαι αλλοδαπή/αλλογενής και την ελληνική γλώσσα λίγο πολύ κάτι ξέρω αλλά την καθαρεύουσα δεν την καταλαβαίνω καθόλου γι' αυτό ας πούμε ανησυχώ και εκείνη μου λέει πρόβλημά σου δεν με ενδιαφέρει, θα βάλω ότι νομίζω, εντάζει θα μπορούσε να μου πει δεν μπορώ να κάνω εξαίρεση, μπορεί να υπάρχει το κείμενο και αυτό δε θα το κάνεις, όπως μου έχουν πει και οι άλλοι, δηλαδή αντέδρασε άσχημα πολύ, έκλαιγα μετά, αλλά λέω τι να κάνουμε, αλλά ευτυχώς οι καθηγητές οι πιο πολλοί είναι μια χαρά σε αυτό το σημείο, δεν είχα κάποιο προσωπικό πρόβλημα, **Σ8**: όσο αφορά τα παιδιά όταν ειδικά βγαίνανε τα αποτελέσματα και βλέπανε το όνομα το οποίο ήτανε με λατινικούς χαρακτήρες εκεί μπαίνανε σε σκέψεις και το καταλαβαίνανε οι περισσότεροι

από παρέες, εντάζει υπήρχαν άτομα τα οποία θα λέγανε και κάτι, υπήρχαν άτομα όπου κάνουμε ακόμα παρέα, γι' αυτό και κάνουμε, που δεν είχανε πρόβλημα και με βοηθήσανε, αλλά όσο αφορά το ρατσισμό εντάζει λογικό είναι, καθετί διαφορετικό μερικές φορές το βλέπουμε λίγο περίεργα, δεν ξέρω γιατί υπήρχαν άτομα για παράδειγμα που με απομακρύνανε, τώρα να το δω ανταγωνιστικά δεν ξέρω, να το δω φοβία, να το δω τρόπο σκέψης, είναι πολλοί παράγοντες, δεν μπορώ να ξέρω τον παράγοντα γιατί ο άλλος βλέπει κάποια θέματα ρατσιστικά αλλά εντάζει σιγά σιγά όλα θα φτιάξουν πιστεύω).

Οι ανωτέρω δυσκολίες δεν στάθηκαν εμπόδιο σε δύο από τις φοιτήτριες που συμμετείχαν στην έρευνα να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους στα τέσσερα χρόνια, ενώ παράλληλα υπήρχαν αυξημένες κοινωνικές υποχρεώσεις (ανατροφή παιδιών, παράλληλη εργασιακή απασχόληση κ.α.). Αξίζει να επισημανθεί ότι η μία από αυτές εργάζεται ήδη πάνω στο αντικείμενό της. (Σ7: σε τέσσερα χρόνια (τελείωσε τις σπουδές της), Σ9: και από εκεί και πέρα στάθηκα στα πόδια μου, το πιστεύεις ότι δεν κόπηκα σε κανένα μάθημα μέχρι το τέταρτο έτος, κόπηκα μόνο στο τελευταίο έτος που ήταν επιλογής και δε με άγγιζε, είχα μαζέψει και τις μονάδες κιόλας, με τέσσερα με έκοψε, μου φάνηκε πολύ περίεργο, λέω κόπηκα; δεν κόπηκα σε κανένα μάθημα όλα αυτά τα χρόνια και στα τέσσερα χρόνια είχα τελειώσει με έναν πολύ καλό βαθμό, δηλαδή σαν 7,98, δηλαδή 8, που για μένα με δύο παιδιά και αλλοδαπή θεωρώ ότι ήτανε επίτευγμα έτσι; Βασικά στα 3,5 χρόνια είχα μαζέψει μονάδες αλλά είχαμε ένα υποχρεωτικό τελευταίο μάθημα, συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού, αυτό είχα αφήσει για τελευταίο έτος οπότε παιζότανε, αν περάσω αυτό είχα πάρει το πτυχίο και θυμάμαι έγραψα καλά, ήμουν ευχαριστημένη, βγήκα έξω και από το θάλαμο της σχολής πήρα τον μπαμπά μου και του λέω, πατέρα σε παίρνει η παιδαγωγός κόρη σου).

Καταληκτικά διαπιστώνεται ότι οι φοιτήτριες παρά τους αρχικούς τους αγώνες που έδωσαν κατά τα πρώτα στάδια της μετανάστευσης, κατά τα οποία ήταν εγκλωβισμένες ανάμεσα σε δύο αντιθετικά κοινωνικοπολιτισμικά πλαίσια, αφενός της παραδοσιακής κοινωνίας από την οποία προέρχονταν και αφετέρου της (μετα)νεωτερικής κοινωνίας στην οποία προσπαθούν να ενταχθούν, επιχειρούν συνειδητά να στηρίζουν την απόφασή τους, απορροφώντας σχεδόν μηχανιστικά τις όποιες εντάσεις δημιουργεί η διαδικασία προσαρμογής στη χώρα υποδοχής.

Η εκπαιδευτική τους διαδρομή και η συμμετοχή τους στο ελληνικό πανεπιστήμιο αποτελεί μια ουσιαστική επιλογή που συμβάλει στη διαδικασία της ενσωμάτωσης. Οι εκπαιδευτικές «δομές ευκαιρίας» που παρουσιάζει το ελληνικό

εκπαιδευτικό σύστημα αποδείχθηκαν καθοριστικές για τις εκπαιδευτικές τους πορείες. Για το λόγο αυτό κατάφεραν να αντιμετωπίσουν τους όποιους κραδασμούς παρουσιάζονταν σε αυτή την πορεία και να γίνει το εκπαιδευτικό τους στάτους με αυτό τον τρόπο αυτόματα πρωτεύον κοινωνικό στάτους.

6.4.4. Προσδοκίες για την αξιοποίηση του πτυχίου

Η αξιοποίηση του πτυχίου μετά την ολοκλήρωση των σπουδών φάνηκε τέλος να αποτελεί ένα από τα ζητήματα που απασχολεί έντονα τις φοιτήτριες της έρευνας. Από την ανάλυση των δεδομένων προκύπτει ότι υπάρχει σχέση ανάμεσα στο κοινωνικό υπόβαθρο και στην προετοιμασία τους για τη μετάβαση.

Οι περισσότερες φοιτήτριες αναγνωρίζουν τις σοβαρές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι πτυχιούχοι στην αγορά εργασίας, στοιχείο που επηρεάζει και τα σχέδιά τους για τη μετάβαση. Μια από τις φοιτήτριες σκοπεύει να συνεχίσει τις σπουδές της για να αποκτήσει επιπλέον προσόντα, ώστε να μπορέσει να αντιμετωπίσει τον ανταγωνισμό της αγοράς εργασίας και να αυξήσει τις πιθανότητες εξεύρεσης απασχόλησης. Δείχνει ιδιαίτερη προτίμηση για μια θέση εργασίας στο δημόσιο τομέα, που θεωρεί ότι εξασφαλίζει μονιμότητα και καλές συνθήκες εργασίας και σταθερό εισόδημα.

Το νομικό καθεστώς σχετικά με την απόκτηση της ελληνικής υπηκοότητας τις απασχολεί επίσης έντονα, καθώς εμποδίζει τις πιθανότητες εργασιακής τους απασχόλησης στο δημόσιο τομέα. Η φοιτητική βίζα, με το υπάρχον νομικό καθεστώς, θέτει στενούς χρονικούς περιορισμούς, αφού μετά το πέρας των σπουδών δεν ανανεώνεται η άδεια παραμονής στην Ελλάδα. *(Σ1: Θα ήθελα να κάνω τα απαραίτητα βήματα για να μπορέσω να διδάξω σε ένα ελληνικό σχολείο, θα ήθελα να μπορέσω να αξιοποιώ την εμπειρία μου που έχω στη ζωγραφική και με όλα τα υπόλοιπα, όλο αυτό θα ήταν καλό, θα δείξει ο χρόνος, Σ8: αρχικά πρώτος στόχος είναι να βγάλω ένα πολύ καλό βαθμό στο πτυχίο, δεύτερον θέλω να βγάλω την ελληνική υπηκοότητα, αν μπορέσω, για να μπορώ να εργαστώ σε κάποιο σχολείο εδώ πέρα στην Ελλάδα, για να έχω και μια ζωή εδώ πλέον, όπως είχαν οι γονείς μου και να έχω και εγώ, εάν δεν τα καταφέρω έχω σκεφτεί σε κάποιο ιδιωτικό σχολείο, που λογικά αν κάνω και ένα μεταπτυχιακό ή μάθω και κάποια ξένη γλώσσα, κάνω και άλλα πράγματα, ίσως να έχω το δικαίωμα να μπω πιο εύκολα, αν δε μπορώ να μπω στο δημόσιο... αλλιώς δεν έχω σκεφτεί κάτι άλλο, αυτοί είναι οι βασικοί μου στόχοι).*

Αντιλαμβανόμενες τρεις άλλες φοιτήτριες ότι το πτυχίο του πανεπιστημίου δεν αρκεί πλέον για να αντιμετωπίσουν τον κίνδυνο της ανεργίας, τα εμπόδια και τους περιορισμούς της κοινωνικής τους κατηγορίας, φαίνονται ιδιαίτερα προβληματισμένες και αβέβαιες για την εξεύρεση εργασιακής απασχόλησης. Αξίζει να επισημανθεί ότι δεν εκφράζουν απλώς την εκτίμηση για πιθανές δυσκολίες κατά

τη μετάβαση, αλλά και το φόβο για τη μελλοντική επαγγελματική τους σταδιοδρομία, αν θα μπορέσουν δηλαδή να εξασφαλίσουν μια σταθερή απασχόληση που θα τους επιτρέψει να επιβιώσουν.

Αναγνωρίζουν την αποδυνάμωση της αξίας του πτυχίου, παρότι δεν το αναφέρουν ρητά, καθώς θεωρούν ότι δεν αποτελεί πλέον στοιχείο διάκρισης στην αγορά εργασίας. Η αποδυνάμωση αυτή σε συνδυασμό με τον αυξανόμενο αριθμό των πτυχιούχων με αντίστοιχα εκπαιδευτικά προσόντα, ισχυρίζονται ότι μεγαλώνουν τις δυσκολίες εξεύρεσης απασχόλησης. Εκφράζουν, βέβαια, την ενδόμυχη επιθυμία να εργαστούν στο δημόσιο ελληνικό σχολείο, αποβλέποντας στα προαναφερθέντα οφέλη. **(Σ3: Να βρω ευκαιρία, να βρω δουλειά με τα παιδιά σε κάποιο νηπιαγωγείο θα είναι καλό, για να ανοίξω το δικό μου νηπιαγωγείο δε νομίζω να το κάνω αυτό, μήπως τυχόν να βρω και κάποια άλλη δουλειά και με αυτό το πτυχίο και αυτό θα ήταν καλό, ότι βρω ευκαιρία, δύσκολο τώρα γιατί τόσος κόσμος είναι χωρίς δουλειά, δεν λέω ότι θέλω εκεί και να πάω εκεί, αλλά το σκέφτομαι το καλύτερο βέβαια, άμα θα είχα το χαρτί μήπως να είχα μια ευκαιρία σε καλύτερη ζωή, σε καλύτερη δουλειά, μετά από κάμποσα χρόνια που εγώ έχω κάνει άπειρες και διάφορες δουλειές μήπως και γίνει αυτό που ήθελα, μακάρι, μακάρι, Σ4: Δεν ξέρω αν μπορώ να κάνω πολλά ότι αφορά το πτυχίο μου, βασικά σκεφτόμουν, αυτό που θα μπορούσα να κάνω είναι να διδάσκω τη ρώσικη γλώσσα ή να βοηθάω κάποια παιδάκια που είναι από τη Ρωσία, γιατί υπάρχουν πάρα πολλοί, τώρα δεν ξέρω αν θα μπορέσω να δουλέψω σε κάποιο σχολείο στο ελληνικό, δύσκολο το βλέπω πάρα πολύ γιατί ακόμα και αν περνάω τα μαθήματα κάνω λάθη, γράφω με λάθη, δεν είμαι τέλεια, δεν είμαι το ίδιο με τους Έλληνες και το ξέρω... θα ήθελα να είμαι δασκάλα αλλά θα δούμε...βέβαια δεν το ξέρω ακόμα, δεν το έχω κάνει, δεν γνωρίζω αν μπορώ να τα καταφέρνω στα πρακτικά ζητήματα γιατί άλλο είναι θεωρίες και μαθήματα και άλλο είναι η τάξη, όποτε είμαι πιο σίγουρη σε αυτά που έχω ήδη κάνει και θα δούμε μετά, θέλω να ελπίζω για το καλύτερο και βλέπουμε, Σ6: είναι μια κατεύθυνση και ένα θέμα (αναφέρεται στο μεταπτυχιακό της) το οποίο είναι αρκετά ψαγμένο για τα δεδομένα της Ελλάδας οπότε δεν υπάρχει πολύ περιθώριο αξιοποίησης του πτυχίου εφαρμοσμένη γλωσσολογία, αν ήτανε άλλη χώρα ίσως και κάτι γινότανε, πάλι δεν αποκλείω βέβαια είναι κάτι που με ενδιαφέρει γι' αυτό και το σπούδασα αλλά δεν ξέρω κατά πόσο είναι εφικτό στην πράξη δηλαδή... ευελπιστώ να μην πάει χαμένο το πτυχίο, ενδιαφέρομαι βέβαια, είναι η πορεία που ακολουθούσα τόσο καιρό, εκπαιδευτική, ε ναι εκπαιδευτικός είμαι, στο τρένο με βλέπουνε και λένε εσύ καθηγήτρια είσαι).**

Κάποιες άλλες φοιτήτριες εκτιμούν ότι δε θα αντιμετωπίσουν ιδιαίτερο πρόβλημα με την αγορά εργασίας, καθώς συνδέουν την εξεύρεση απασχόλησης με την ατομική προσπάθεια. Υποστηρίζουν ότι η επαγγελματική επιτυχία είναι κυρίως προσωπική υπόθεση, η οποία εξαρτάται από τη διάθεση να εργαστούν και να αγωνιστούν για να αναδείξουν τα ταλέντα τους και τις ικανότητές τους. Εκφράζουν, δηλαδή, την πίστη ότι η επιτυχία στην αγορά εργασίας είναι θέμα ατομικής υπόθεσης. Δείχνουν ιδιαίτερη πίστη στην αξία των γνώσεων που απέκτησαν με τις σπουδές τους στο πανεπιστήμιο μέσα από την επιτυχή εκπαιδευτική διαδρομή που είχαν και θεωρούν ότι τελικά θα καταφέρουν να υπερβούν τα ταξικά εμπόδια και τις δυσκολίες στην αγορά εργασίας και θα διεκδικήσουν ισότιμα μια θέση εργασίας. (Σ2: *Το κυνηγώ αυτό, έχω πολύ μεγάλη θέληση στη μουσική, την πρώτη ίσως θα κοιτάξω αυτό, να εργαστώ ως δασκάλα μουσικής, δεν το βλέπω τόσο καθαρά η εικόνα στο νηπιαγωγείο για τον εαυτό μου ίσως γιατί υπάρχουν οι δύο πλευρές, είναι εντελώς δική μου η μουσική, αυτή η κατεύθυνση, οπότε εκεί φαντάζομαι εμένα μελλοντικά, απλά εδώ πανεπιστήμιο με βοηθάει πάρα πολύ η γλώσσα μετά θα έχω πιο πολύ αυτοπεποίθηση, θα δω, δεν μπορείς να πεις, δεν μπορείς να ξέρεις, πάντως έχω σκοπό ή στο νηπιαγωγείο θα μπω κάπου να μπω, Σ5: *σίγουρα δε θα δουλέψω στο δημόσιο ούτε θα πάω για διαγωνισμούς, αυτό είναι σίγουρο... μετά την εκπαίδευση που έκανα στο Βάλντορφ δούλεψα τρία χρόνια σε Βάλντορφ νηπιαγωγείο και μάλλον θα πάω εκεί με περιμένουν να τελειώσω, γιατί φέτος έχει γίνει νόμιμο και θα χρειάζομαι το πτυχίο για να μπορέσω να δουλέψω νόμιμα, γιατί δεν δέχονται τη Βάλντορφ μέθοδο και θέλω να συνεχίσω και με τη μουσική βέβαια, Σ7: *θα ψάξω σε κάποιο ιδιωτικό νηπιαγωγείο, επίσης με ενδιαφέρει να κάνω και κάτι δικό μου αργότερα, νηπιαγωγείο ή παιδικό σταθμό ή κάποια δημιουργική απασχόληση παιδιών ή κάτι τέτοιο, το έχω σαν προοπτική στο μυαλό μου δηλαδή να....αλλά σίγουρα θέλω να έχω δουλέψει για να έχω μια εμπειρία....κάπως το σκέφτομαι πάντως για να έχω και τη δυνατότητα να ασχοληθώ με τον τρόπο που θέλω, γιατί στη σχολή πιστεύω το ότι ήτανε πολύ καλό το επίπεδο της σχολής, έτσι πιστεύω, το ότι αυτά που μας μαθαίνανε ήτανε πολύ προοδευτικά, κάτι που δεν το βλέπεις να εφαρμόζεται γενικά στο επάγγελμα οπότε θα μου άρεσε να μπορώ να ασχοληθώ και να εφαρμόσω αυτά που μας μάθανε στη σχολή).***

Μια φοιτήτρια, η οποία εργάζεται ήδη μετά την αποφοίτησή της σε ιδιωτικό νηπιαγωγείο, αναφέρθηκε στο ζήτημα του διαγωνισμού του ΑΣΕΠ, μέσω του οποίου θα επιδιώξει το διορισμό της στο δημόσιο σχολείο. Αναγνωρίζει το μεγάλο ανταγωνισμό λόγω της συμμετοχής χιλιάδων υποψηφίων για την κάλυψη μικρού

αριθμού θέσεων και τις ελάχιστες πιθανότητες διορισμού, εντούτοις το σταθερό εισόδημα και το ωράριο εργασίας αποτελούν ισχυρούς προωθητικούς παράγοντες. (Σ9: *είμαι πολύ ευχαριστημένη (αναφέρεται στην εργασιακή της απασχόληση σε ένα ελληνοβρετανικό νηπιαγωγείο), θα δώσω βέβαια και ασεπ, έτσι και αλλιώς, για αναπληρωτές δεν έδωσα φέτος χαρτιά γιατί λέω είναι σύμβαση εννιά μήνες, πες σε πήρανε εντάξει και μετά; Ασεπ θα γράψω, βέβαια έχω θετική σκέψη και θετική διάθεση, δεν ξέρω όμως κατά πόσο είναι εφικτό να διοριστώ στην Αθήνα, θα δηλώσω Αττική έτσι, την προσπάθειά μου θα κάνω, εντάξει ποτέ δεν ξέρεις, αλλού δεν μπορώ να πάω, έχω την οικογένειά μου εδώ, έχω τα παιδιά μου, η κόρη μου πηγαίνει λύκειο, δεν μπορώ να φύγω και να τους αφήσω τώρα, οπότε αν διοριστώ Αθήνα καλώς, πάντως έχω προσδοκίες).*

Παρά τους περιορισμούς που θέτει το δείγμα, οι οποίοι δεν επιτρέπουν γενικεύσεις, τα δεδομένα που παρουσιάστηκαν παρέχουν ενδείξεις ότι υπάρχουν αρκετά μεγάλες δυσκολίες κατά τη μετάβασή τους στην αγορά εργασίας. Τα σχέδιά τους, λοιπόν, είναι αναμενόμενο να επηρεάζονται από τις εκτιμήσεις αυτές και εστιάζονται είτε στην άμεση εξεύρεση απασχόλησης είτε στην απόκτηση πρόσθετων προσόντων. Δείχνουν σαφή προτίμηση για μια θέση στο δημόσιο σχολείο, την οποία συνδέουν με τη μονιμότητα, το σταθερό εισόδημα και το ευνοϊκό ωράριο εργασίας. Τα σχέδιά τους για την επικείμενη μετάβαση από το πανεπιστήμιο στην αγορά εργασίας επηρεάζονται από τα κυρίαρχα πρότυπα της οικογένειας, τα οποία έχουν αποκρυσταλλωθεί στις εκπαιδευτικές τους διαδρομές, και στα οποία τη μεγαλύτερη σημασία έχει η πολιτισμική και γενικότερα η κοινωνική προέλευσή της.

Υπάρχει δηλαδή σαφής σχέση ανάμεσα στην κοινωνική προέλευση της οικογένειας και στα σχέδια των φοιτητριών για τη μετάβασή τους από το πανεπιστήμιο στην αγορά εργασίας. Είναι σαφείς οι ενδείξεις ότι οι φοιτήτριες θα αντιμετωπίσουν δυσκολίες κατά τη μετάβαση, οι οποίες θα σχετίζονται κυρίως με την κοινωνική κατηγοριοποίησή τους. Δεν ισχύει, λοιπόν, η ρητορική που υποστηρίζει ότι η επέκταση της ανώτατης εκπαίδευσης σε όλες τις κοινωνικές ομάδες δημιουργεί ένα σύστημα αξιοκρατικό που προωθεί την ισότητα των ευκαιριών ως προς τη μετάβαση στην αγορά εργασίας. Αντίθετα, διευρύνει το χάσμα μεταξύ των κοινωνικών ομάδων, ιδιαίτερα αυτών που μειονεκτούν κοινωνικά, όπως είναι οι φοιτητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο, και οξύνει τις κοινωνικές ανισότητες.

Ο πίνακας 20, που ακολουθεί περιλαμβάνει συγκεντρωτικά τις προσδοκίες των φοιτητριών για την αξιοποίηση του πτυχίου τους.

Πίνακας 20: Προσδοκίες για την αξιοποίηση του πτυχίου

Προσδοκίες για την αξιοποίηση του πτυχίου		
Επιθυμία εύρεσης εργασίας σε ελληνικό σχολείο (6 φοιτήτριες)	Επιθυμία εύρεσης εργασίας στον ιδιωτικό τομέα (2 φοιτήτριες)	Επιθυμία συμμετοχής σε διαγωνισμό του ΑΣΕΠ (1 φοιτήτρια)

6.4.5. Αντιλήψεις για το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα

Πολλές από τις φοιτήτριες άσκησαν έντονη κριτική στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και στον τρόπο που αυτό λειτουργεί. Με αφορμή είτε δικές τους εκπαιδευτικές εμπειρίες στη χώρα προέλευσής τους είτε μέσω της εμπειρίας που πολλές από αυτές έχουν από τη φοίτηση των παιδιών τους στα ελληνικά σχολεία είτε και μέσω της δικής τους φοίτησης στα ελληνικά ΑΕΙ, σχεδόν συνειρμικά ανακάλεσαν τις δυσλειτουργίες και τα προβλήματα που παρουσιάζει η ελληνική εκπαίδευση.

Υποστηρίζεται, λοιπόν, τόσο από τις φοιτήτριες που κάνουν δεύτερο ή και τρίτο πτυχίο στην Ελλάδα όσο και από εκείνες που φοιτούν για πρώτη φορά εδώ, ότι η είσοδος στο ελληνικό πανεπιστήμιο είναι απόλυτα εξαρτημένη από τη παροχή εξωσχολικής βοήθειας. Θεωρούν από τη μια «παραλογισμό» τα φροντιστηριακά μαθήματα και από την άλλη αναγκαία και απαραίτητα, καθώς το σχολείο αυτό καθ' εαυτό δεν μπορεί να οδηγήσει στην είσοδο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η αλλαγή εκπαιδευτικής πολιτικής κρίνεται αναγκαία προς την κατεύθυνση αυτή, αφού ιδιαίτερα οι γονείς των αλλόφωνων μαθητών δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στο μεγάλο κόστος των φροντιστηριακών μαθημάτων με αποτέλεσμα τη σχολική τους αποτυχία. Τα αποσπάσματα των συνεντεύξεων που ακολουθούν επιβεβαιώνουν τα παραπάνω. (Σ2: *να μην υπάρχουν φροντιστήρια, είναι παραλογισμός αυτό το πράγμα για μένα, είναι εντελώς τρελό πράγμα.... είναι παραλογισμός για μένα αυτό, όλο αυτό το σύστημα θέλει πολύ ριζική αλλαγή, πάρα πολύ, Σ3: τώρα εγώ δυσκολεύομαι με το φροντιστήριο που πάει ο γιός μου, πάει σχολείο, πάει φροντιστήριο, του πιάνει όλη τη μέρα, δε μπορεί να ασχοληθεί με κάτι άλλο, και διαβάζει και απόγευμα, δεν μπορείς, δεν έχεις κάποια άλλη δραστηριότητα, ενώ εμείς είχαμε και ελεύθερο χρόνο και διάφορες δραστηριότητες και είχαν ευθύνη σε όλα οι καθηγητές, σε όλα, τα πάντα, πολλή αγάπη, μεγάλη μόρφωση, εδώ αυτό λείπει πάρα πολύ λείπει, πάει το πρωί στο σχολείο, έρχεται στις δυο, μετά ξεκινάν τα φροντιστήρια πάει πέρασε, το παιδί δεν έχει να ασχοληθεί με κάτι άλλο, δεν έχει καθόλου ελεύθερο χρόνο, δεν έχουν που να παίζουνε κιόλας, γιατί δεν είναι εύκολο στην Αθήνα, δεν έχουν και χώρο, άμα ήτανε όλα καλά στο χρόνο του μαθήματος και μετά απόγευμα είχανε ελεύθερο να ασχοληθούν με κάτι και μετά διάβασμα για την επόμενη μέρα, καλώς, από το σχολείο πάνε ξανά στο φροντιστήριο, στο σχολείο και τους βάζουν και πάρα πολλά, έχουν και άγχος τα παιδιά αφού ξέρουν ότι οι γονείς πρέπει να πληρώσουν τα χρήματα και δεν βλέπουν παιδιά*

τους γονείς πια, δε βλέπουν, εδώ θέλει Υπουργείο Παιδείας να ασχοληθεί με αυτό, μεγάλη αλλαγή να κάνει... απλά η παιδεία για τα παιδιά εδώ να είναι λίγο πιο σοβαρή, να μην υπάρχουν φροντιστήρια, να ασχολούνται περισσότερο οι καθηγητές με τα παιδιά γιατί έτσι όλα αυτά τα χρόνια που πήγε ο γιος μου στο σχολείο, παρακολούθησα εγώ πως είναι η παιδεία στο σχολείο, ήθελα λίγο περισσότερη αγάπη να έχουν οι καθηγητές προς τα παιδιά και να δίνουν λίγο περισσότερη βάση και χρόνο στα παιδιά, θα ήταν πολύ καλύτερα, **Σ4:** όσο γνωρίζω από τους φίλους μου από το πανεπιστήμιο κανένας μα κανένας δεν τα κατάφερνε μόνος του, όλοι είχανε φροντιστήρια, όλοι είχανε πολύ σκληρή δουλειά, πολύ παπαγαλία, αυτά ακούω, όταν άκουγα τα παιδιά μου λένε σαν η χειρότερη εμπειρία στη ζωή τους, σαν να είναι βασανιστήριο σκέτο, τόσο άσχημα λόγια ακούω για να περάσεις πανελλήνιες και να έχεις υψηλή βάση, δηλαδή ότι πρέπει να σκίζεσαι πραγματικά, δεν ξέρω πως, αφού μου φαίνεται ότι αφού και για τους ίδιους τους Έλληνες είναι τόσο δύσκολο να μπουνε, αλλά μήπως έχουν περισσότερη δυνατότητα οικονομική να κάνουν τα φροντιστήρια και ότι άλλο χρειάζεται, για αλλοδαπούς τώρα δεν ξέρω πόσο εύκολο είναι αυτό το πράγμα, τώρα και για τους ίδιους τους Έλληνες τα πράγματα είναι δύσκολα, δεν νομίζω τώρα ότι η πολιτεία θα ασχοληθεί ή θα μπορούσε να ασχοληθεί με τους ξένους αφού και με τους ίδιους τους Έλληνες υπάρχουν χίλια δυο θέματα).

Γενικότερα, υπήρξε έντονος προβληματισμός, σχεδόν από όλες τις φοιτήτριες, σχετικά με το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, για την ανεπάρκεια που αυτό παρουσιάζει τόσο σε επίπεδο εκπαιδευτικού προσωπικού όσο και σε επίπεδο άσκησης σωστής εκπαιδευτικής πολιτικής. Μία από τις φοιτήτριες αναφέρθηκε στις ελλείψεις στην υλικοτεχνική υποδομή που παρουσιάζουν τα πανεπιστήμια σε σχέση με αυτά στη χώρα της. Οι μη σύγχρονες κτιριακές εγκαταστάσεις, η έλλειψη αιθουσών αποτελούν μερικά μόνο από τα προβλήματα τα οποία δυσκόλεψαν την προσαρμογή της στον ακαδημαϊκό χώρο. (**Σ5:** κατ' αρχάς το πανεπιστήμιο θέλω να πω σε σχέση με το ελληνικό είναι 5 αστεριών ξενοδοχείο αν το συγκρίνεις και η περιοχή ήτανε ωραία δηλαδή με δάση και πράσινα και αυτά αλλά και η ίδια η σχολή ήτανε πάρα πολύ φροντισμένη, ήτανε όλα καινούργια, οι αίθουσες, είχαμε δυο τρεις αίθουσες με πιάνο, μπορούσαμε να μελετάμε όσο θέλουμε, είναι όλα φτιαγμένα με ζωγραφιές των παιδιών, θέλω να πω εγώ όταν ήρθα εδώ φρίκαρα πάρα πολύ, δηλαδή δεν το πίστευα ότι αυτό μπορεί να είναι πανεπιστήμιο)

Η τελευταία φοιτήτρια αναφέρεται στην ελλιπή οργάνωση που παρουσιάζει το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Θεωρεί πως δεν υπάρχει οργάνωση σε επίπεδο

διδασκτικής πράξης με αποτέλεσμα τα παιδιά να μη γνωρίζουν πως θα μελετούν. Επίσης, θεωρεί ότι θα πρέπει να γίνει μια παρέμβαση σε επίπεδο διδακτέας ύλης, καθώς πολλές από τις γνώσεις είναι ξεπερασμένες, ενώ παράλληλα δεν είναι εφαρμόσιμες και χρήσιμες στην πράξη. Εκφράζει τις επιφυλάξεις της για την ύλη ορισμένων μαθημάτων και για τον τρόπο αξιολόγησης της επίδοσης, που υποχρεώνει τους μαθητές να καταφύγουν στη στείρα αποστήθιση της ύλης. **(Σ9:** *δεν υπάρχει οργάνωση, δηλαδή αυτό που λείπει στην ελληνική εκπαίδευση είναι η οργάνωση και στα καλύτερα σχολεία και στο ιδιωτικό σχολείο που δουλεύω εγώ και εκεί λείπει η οργάνωση, νομίζω ότι δεν το γνωρίζει ο ελληνικός λαός αυτό, δεν υπάρχει οργάνωση... λείπει η οργάνωση, δεν ξέρουν τα παιδιά, δεν προετοιμάζουν από το σχολείο τα παιδιά το πώς θα μελετούν, πώς θα διαβάζουν και όλη αυτή η ύλη που είναι μπούρδες, που τους γεμίζουν κεφάλι χωρίς λόγο..., πρέπει να αλλάξει όλο το σύστημα, εγώ αυτό θα έλεγα).*

6.4.6. Ο παράγοντας «κλειδί» στην εκπαιδευτική τους διαδρομή

Σε μια από τις τελευταίες ερωτήσεις για το ποιον τελικά θεωρούν ως τον πιο σημαντικό παράγοντα που επηρέασε την εκπαιδευτική τους πορεία, τόσο στη χώρα προέλευσης όσο και στη χώρα υποδοχής, όλες οι φοιτήτριες αναφέρθηκαν στο μορφωτικό και πολιτιστικό κεφάλαιο της οικογένειάς τους, δηλαδή στην κοινωνική τους προέλευση.

Παρατηρήθηκε ότι το οικογενειακό πλαίσιο, με τους γονείς στον πυρήνα του, δημιουργεί μια ασφάλεια στο άτομο, συμβάλει στην αύξηση της αυτοπεποίθησής του, το στηρίζει στις τυχόν δυσκολίες του, στοιχεία που το ενισχύουν γνωστικά περαιτέρω και αποτελούν εφόδια για την εκπαιδευτική του πορεία. Αξιοποιώντας τις σπουδές στο πανεπιστήμιο κατάφεραν να περιφρουρήσουν το μέλλον των παιδιών τους από μια πιθανή επαγγελματική αποτυχία. Η μεταβίβαση της αντίληψης αυτής οφειλόταν από τη μια, είτε στις προσωπικές τους εμπειρίες, στην περίπτωση που οι ίδιοι είχαν μια επιτυχημένη επαγγελματική καριέρα είτε στις δυσκολίες που οι ίδιοι αντιμετώπισαν στην επαγγελματική τους ζωή. Ανάλογοι προβληματισμοί εντοπίζονται και στις φοιτήτριες που οι γονείς τους δεν είχαν την εμπειρία της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. **(Σ2:** *αλλά πιστεύω ότι οι γονείς με κάποιο τρόπο, με την υποστήριξή τους με βοήθησαν, όχι σπρώξανε αλλά με βοήθησαν να πάω προς τα εκεί (αναφέρεται στις σπουδές της στη ζωγραφική)... έτσι μας είχαν μάθει, από εκείνα τα χρόνια που ζούσαν οι γονείς μας έτσι μας είχαν μάθει ότι η ανώτατη σχολή είναι κάτι απαραίτητο, δεν είναι κάτι να πας να το κάνεις με υποχρέωση ή υπό πίεση, είναι απαραίτητο να το κάνεις για να πετύχεις ή τουλάχιστον να έχεις τη μόρφωση... άμα η οικογένεια το θεωρεί αναγκαίο να σπουδάσει το παιδί τους, **Σ6:** *ναι είναι μορφωτικό επίπεδο γονιών, δηλαδή έχουμε αλλοδαπούς στην πολυκατοικία μας οι οποίοι δεν έχουν τελειώσει τίποτα κάνουν δουλειές που κάνουνε και δε θέλω να τις συζητήσω επειδή δεν είναι για να το γράψεις και αυτοί θέλουν τα παιδιά τους να είναι ποδοσφαιριστές, τραγουδιστές, χορεύτριες, αυτό θεωρούν ότι είναι το high, οπότε από το σπίτι τραβάς όλες τις επιρροές και αντίστοιχα σε σπρώχνουν, εγώ αυτό πιστεύω ότι σε σπρώχνουν, σε επηρεάζουν, τώρα σου επιβεβαιώνω αυτό που υποστηρίζεις, αλλά ναι όντως αν βλέπεις τους γονείς να διαβάζουνε, να συζητάνε διευρύνεται το οπτικό σου πεδίο και στροφάρεις ενώ όταν είναι σκέτη επιβίωση που λέει και ο Καρλ Μαρξ χωρίς οικονομική βάση, όταν πεινάει ο άνθρωπος τι να κάτσει να φιλοσοφεί, πάνε αλλού, **Σ7:** *άμα δε σου έρθει και ένα ερέθισμα από το περιβάλλον δεν το αποφασίζεις και***

εύκολα, **Σ8:** η μαμά δε με έχει παραμελήσει ποτέ, όποτε την έχω χρειαστεί για παράδειγμα, όταν θέλω να μάθω κάτι απέξω, να αποστηθίσω, της δίνω το βιβλίο και της λέω θα στο πω δες και είναι όπως στο δημοτικό, όπως κάνουνε και παιδάκια στο δημοτικό, έτσι, ακόμα και τώρα, με στηρίζει, πολλές φορές είναι ανστηρή μαζί μου, όσο αφορά τα μαθήματα ότι δεν πρέπει να τα παραμελώ, ειδικά στην εξεταστική, **Σ9:** πιστεύω, όχι πιστεύω, είμαι πεπεισμένη, είμαι σίγουρη δηλαδή ότι παίζει μορφωτικό επίπεδο του γονέα για την μετέπειτα πορεία του παιδιού, εκεί δηλαδή εγώ το ρίχνω αυτό... επίσης θέλω να πω ότι ο μπαμπάς μου με στήριζε πολύ, τον έπαιρνα τηλέφωνο και έλεγα αχ αυτός ο Μαρξ σου, γιατί ο μπαμπάς μου ήταν μαρξιστής και έλεγα αυτός ο Μαρξ σου μου έχει μπερδέψει τα μυαλά, γιατί κορίτσι μου αυτό, αυτό, αυτό, ο μπαμπάς μου έδινε συμβουλές, πώς θα μελετήσω, που θα δώσω σημασία και πριν πάω για εξέταση τον έπαιρνα τηλέφωνο).

Καταληκτικά διαπιστώνεται ότι το μορφωτικό κεφάλαιο της οικογένειας των αλλοδαπών φοιτητριών, στο πλαίσιο της γενικότερης κοινωνικής προέλευσης, εξακολουθεί, ακόμα και μετά τη μετανάστευσή τους στη χώρα υποδοχής, να καθορίζει και να επηρεάζει τις εκπαιδευτικές τους επιλογές. Αποτελεί, σύμφωνα με τις ίδιες, τον παράγοντα που «στιγμάτισε» την εκπαιδευτική τους διαδρομή και διαμόρφωσε τη στάση τους απέναντι στη γνώση. Η συμμετοχή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση της χώρας υποδοχής παρουσιάζεται ως η «φυσική» συνέχεια της εκπαιδευτικής τους πορείας, απόλυτα ενταγμένη στην προσωπική τους διαδρομή. Οι σπουδές τους αναδεικνύονται ως κύριος μοχλός επίτευξης όχι μόνο της κοινωνικής ανόδου αλλά και ως μηχανισμός «κοινωνικής αποκατάστασης» του προηγούμενου στάτους της οικογένειας στο σύνολό της. Η όλη εκπαιδευτική διεργασία συνάδει με τη σημασία που έχει το κοινωνικό κύρος για τις οικογένειες αυτές, καθώς αποτελεί το κατεξοχήν στοιχείο αναγνώρισής της στο αξιακό σύστημα της παραδοσιακής κοινωνίας προέλευσής τους.

Κλείνοντας αυτή τη θεματική ενότητα διαπιστώνουμε ότι υπάρχει σαφής συσχέτιση ανάμεσα στην κοινωνική προέλευση και τις εκπαιδευτικές επιλογές των ατόμων. Τα δεδομένα της έρευνας που παρουσιάστηκαν στο κεφάλαιο αυτό μας παρέχουν ενδείξεις ότι οι φοιτήτριες θεωρούν τις σπουδές στο πανεπιστήμιο μια επένδυση, η οποία όχι μόνο συμβάλλει στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους και της ευρύτερης καλλιέργειάς τους αλλά ταυτόχρονα πολλαπλασιάζει τις εργασιακές τους προοπτικές στη χώρα υποδοχής, που σε διαφορετική περίπτωση θα ήταν περιορισμένες, αν όχι και μηδαμινές.

Πιο συγκεκριμένα, το κύριο κριτήριο με το οποίο εκτιμούν τις σπουδές είναι η μελλοντική χρήση του πτυχίου στην αγορά εργασίας. Θεωρούν πως με την απόκτηση ενός επιπλέον ακαδημαϊκού τίτλου θα είναι ευκολότερη η εξεύρεση απασχόλησης, η αποφυγή της ανεργίας και σε κάποιες περιπτώσεις ακόμα και ο διορισμός στο δημόσιο τομέα. Αποδίδουν πολύ μεγάλη σημασία στην αξιοποίηση του πτυχίου, το οποίο αποτελεί ένα συγκριτικό πλεονέκτημα στην αγορά εργασίας αλλά δε συνεπάγεται για όλους τις ίδιες ευκαιρίες και τα ίδια οφέλη. Αυτό σημαίνει δηλαδή ότι οι κοινωνικές ανισότητες συντηρούνται και αναπαράγονται με άμεσους και έμμεσους τρόπους, ιδιαίτερα για τις κοινωνικά μειονεκτούσες ομάδες, όπως είναι οι φοιτητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο, και έχουν άμεση αντανάκλαση στις ακαδημαϊκές και γενικότερα στις εκπαιδευτικές διαδρομές τους. Το χάσμα μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών κατηγοριών τελικά διευρύνεται μέσα από κοινωνικά ουδέτερες, ενιαίες και αξιοκρατικές εκπαιδευτικές διεργασίες.

Αξίζει όμως να επισημανθεί ότι η «ορθολογική» κρίση με την οποία αντιμετώπιζαν τα δεδομένα του βιογραφικού τους προγραμματισμού είναι διαμετρικά αντίθετη με τη συνηθισμένη των μειονοτικών ομάδων, που υιοθετούν μια μοιρολατρική αποδοχή της ζωής τους εξαιτίας του κοινωνικού τους αποκλεισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

α. Συμπεράσματα

Στο τελευταίο αυτό κεφάλαιο εξετάζονται συνδυαστικά οι διαπιστώσεις από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας και από τα ευρήματα της έρευνας και διατυπώνονται τα τελικά συμπεράσματα. Στη συνέχεια επιχειρείται μια πρώτη ερμηνεία των συμπερασμάτων και υποστηρίζεται ότι η όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων πλήττει ιδιαίτερα τις κοινωνικά μειονεκτούσες ομάδες, όπως είναι οι φοιτητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο. Στην Ελλάδα, όμως, όπως έχει ήδη επισημανθεί, είναι εξαιρετικά περιορισμένες οι μελέτες οι οποίες εξετάζουν το ζήτημα της συμμετοχής της ειδικής κατηγορίας των αλλοδαπών/αλλογενών από μια κοινωνιολογική σκοπιά

Το παραπάνω εμπειρικό έλλειμμα αποτέλεσε αφορμή για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας, σκοπός της οποίας ήταν να διερευνηθεί η σχέση ανάμεσα στην κοινωνική προέλευση των αλλοδαπών φοιτητών και τη συμμετοχή τους στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα, εξετάστηκε πως σχετίζεται η απόφαση εγγραφής τους στα ελληνικά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα με διάφορους επιμέρους παράγοντες που διερευνήσαμε κατά σειρά [χρόνια διαμονής του φοιτητή/-τριας στη χώρα υποδοχής, επίπεδο ελληνομάθειας, οικογενειακή κατάσταση, εργασιακή απασχόληση στη χώρα προέλευσης και στη χώρα υποδοχής, επίπεδο εκπαίδευσης και επάγγελμα του πατέρα, της μητέρας και των υπολοίπων μελών της οικογένειας του φοιτητή, σχέση της οικογένειας του φοιτητή με τη γνώση, συμβολή δασκάλων και σχολείου της χώρας προέλευσης, εγγραφή στην ανώτατη ελληνική εκπαίδευση – κοινωνικό πλαίσιο και συνέχιση των σπουδών]. Παρά τους περιορισμούς της, που δεν επιτρέπουν γενικεύσεις, τα ευρήματα τα οποία προέκυψαν από την ίδια τη διαδικασία της έρευνας προσφέρουν μια πλήρη εικόνα των εκπαιδευτικών διαδρομών των ερευνητικών υποκειμένων και «φωτίζουν» το κοινωνικό πλαίσιο κάτω από το οποίο πραγματοποιείται η συμμετοχή τους στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση.

Από τα δεδομένα της έρευνας, λοιπόν, προκύπτουν ορισμένες ενδείξεις που αξίζει να αποτελέσουν αντικείμενο περαιτέρω διερεύνησης. Στη συνέχεια αναφέρονται ορισμένα από τα ευρήματα της έρευνας και επιχειρείται η αναζήτηση

πιθανών ερμηνειών για αυτά. Τα ερωτήματα που τέθηκαν παρουσιάζονται και αναλύονται ως εξής:

Ερώτημα 1

° Επιδρά η κοινωνική προέλευση και το πολιτιστικό κεφάλαιο της οικογένειας των φοιτητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο στην απόφαση συμμετοχής στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση;

Μέσα από τις αφηγήσεις των φοιτητριών προέκυψε ότι η απόφαση εγγραφής τους στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση εξαρτάται πράγματι και από την κοινωνική προέλευση. Αποτελεί τη γενική υπόθεση της έρευνάς μας, σύμφωνα με την οποία διαπιστώθηκε ότι η κοινωνική προέλευση επηρεάζει και καθορίζει τις εκπαιδευτικές διαδρομές των ατόμων τόσο στη χώρα προέλευσης όσο και στη χώρα υποδοχής. Συγκεκριμένα βρέθηκε ότι το επίπεδο εκπαίδευσης και το επάγγελμα του πατέρα και της μητέρας αλλά και η σχέση της οικογένειας με τη γνώση αποτελούν τους κυριότερους παράγοντες που επηρεάζουν τις εκπαιδευτικές πορείες των ατόμων.

Διαπιστώθηκε, δηλαδή, ότι είναι στενή η σχέση ανάμεσα στο επίπεδο εκπαίδευσης των γονιών και την εκπαιδευτική διαδρομή του ατόμου. Καθόρισε όχι μόνο τις επιδόσεις στη χώρα προέλευσης αλλά και επηρέασε την απόφαση συμμετοχής τους στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση. Πιο αναλυτικά, όσο πιο υψηλό είναι το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα τόσο λιγότερες δυσκολίες κατά την εκπαιδευτική του διαδρομή εμφανίζει το υποκείμενο. Οι φοιτήτριες που οι πατέρες τους είχαν φοιτήσει σε κάποια ανώτερη ή ανώτατη σχολή είχαν κίνητρα και στόχους και προσπαθούσαν να επιτύχουν και οι ίδιες καλές επιδόσεις κατά την εκπαιδευτική τους πορεία. Η παρουσία του πατέρα στο σπίτι, η βιβλιοθήκη του, τα επιστημονικά ή προσωπικά του ενδιαφέροντα λειτουργούσαν ως μια «άτυπη» διαδικασία μάθησης για το παιδί. Ο πατέρας αποτελούσε πρότυπο μίμησης και παραδείγματος για το παιδί, διδάσκοντάς του έμμεσα γνώσεις που το σχολείο τις απαιτούσε χωρίς ποτέ να τις έχει διδάξει, διασφαλίζοντάς του έτσι άριστες σχολικές επιδόσεις.

Η μητέρα από την άλλη, ανεξάρτητα από το επίπεδο εκπαίδευσής της, αποδείχθηκε ότι αφιερώνει περισσότερο χρόνο σε σχέση με τον πατέρα στο να βοηθήσει το παιδί της κατά την εκπαιδευτική του πορεία, και ειδικότερα η μητέρα που έχει σπουδάσει διαδραματίζει ουσιαστικότερο ρόλο στη μόρφωση του παιδιού της. Λειτουργώντας ενισχυτικά και ενθαρρυντικά επιδρά ως πρότυπο μίμησης στο

παιδί, του δίνει κίνητρα για μάθηση, διαμορφώνει στόχους και συμβάλλει στην παιδευτική του διαδικασία. Ακόμα και η μητέρα που δεν έχει σπουδάσει εκτιμά την αξία της γνώσης, διαβάζει η ίδια, προσπαθεί να προτρέψει τα παιδιά της προς τις σπουδές και όπου απαιτείται τα στηρίζει οικονομικά προκειμένου να σπουδάσουν.

Πλήθος ερευνών έχει καταδείξει τη θετική σχέση που υπάρχει ανάμεσα στο επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα και της μητέρας και τις εκπαιδευτικές διαδρομές των υποκειμένων. Τα παραπάνω ήταν αναμενόμενο να επηρεάσουν και τις εκπαιδευτικές επιλογές των υπολοίπων μελών της οικογένειας (π.χ. αδέρφια), τα οποία είχαν εξίσου υψηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις.

Μέσα από την έρευνα αποκαλύφθηκε ακόμα ότι η κοινωνική τάξη της οικογένειας των φοιτητριών είναι ένας παράγοντας που επιδρά σημαντικά στην εκπαιδευτική τους πορεία αλλά και τη μαθησιακή και κοινωνική τους προσαρμογή. Φοιτήτριες που οι οικογένειές τους ανήκαν τόσο σε μεσαία όσο και σε ανώτερα κοινωνικά στρώματα παρουσίαζαν εξίσου καλές επιδόσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι, παρ' όλο που οι γονείς των μισών φοιτητριών είχαν στοιχειώδη μόρφωση και εκπαίδευση και ασκούσαν χειρωνακτικά επαγγέλματα, οι εκπαιδευτικές τους πορείες ήταν και παραμένουν ιδιαίτερα σημαντικές. Η πίστη τους στην αξία της γνώσης και το υψηλό μορφωτικό τους κεφάλαιο συνέβαλαν σε αυτό. Θεωρούν ιδιαίτερα σημαντικό το να επενδύσουν στην εκπαίδευση των παιδιών τους προκειμένου να αποκτήσουν τα προσόντα, δηλαδή το πολιτισμικό κεφάλαιο που θα τους βοηθήσει να καταλάβουν στο μέλλον αξιόλογες επαγγελματικές θέσεις υπερβαίνοντας τους κοινωνικούς αποκλεισμούς που θέτει το «στάτους» του μετανάστη.

Η σχέση της οικογένειας με τη γνώση φάνηκε να αποτελεί ακόμα έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες που καθορίζει τις εκπαιδευτικές διαδρομές των ατόμων. Η οικογένεια φέρνοντας το παιδί σε επαφή με τα προϊόντα της τέχνης και του πολιτισμού, του μεταδίδει στάσεις, αξίες και συμπεριφορές που έχουν άμεση ακαδημαϊκή «χρησιμότητα» και επιβραβεύονται από το εκπαιδευτικό σύστημα. Η θετική του στάση απέναντι στη μάθηση και η καλλιέργεια υψηλών προσδοκιών και στόχων, αποτελούν αποτελέσματα μιας «άτυπης» διδαχής, μιας αδιόρατης διαδικασίας μέσω της οποίας το παιδί αποκτά τα μορφωτικά αγαθά, σύμφωνα με τον Bourdieu.

Η θετική στάση των φοιτητριών απέναντι στην εκπαίδευση και σε ό, τι αυτή αντιπροσωπεύει ανακύπτει ως αποτέλεσμα των υψηλών στάσεων και προσδοκιών της

οικογένειας απέναντι στα μορφωτικά αγαθά. Το μορφωτικό υπόβαθρο της κάθε οικογένειας, όπως αυτό περιγράφηκε από τα ίδια τα ερευνητικά υποκείμενα, «κληροδοτείται» μέσα από άρρητους δρόμους στο άτομο. Η ύπαρξη οικογενειακής βιβλιοθήκης, η συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις, το βίωμα της καθημερινής ανάγνωσης βιβλίων αποτελούν, σύμφωνα με τον Bourdieu, διαδικασίες ωσμωτικής μάθησης, που οδηγούν σε άριστα εκπαιδευτικά αποτελέσματα¹¹⁹. Μέσα από τις συνεντεύξεις των φοιτητριών αποκαλύφθηκε ο καθοριστικός ρόλος που έπαιξε η σχέση της οικογένειας με τη γνώση στις εκπαιδευτικές τους διαδρομές. Αποτέλεσε το σημαντικότερο παράγοντα για τη συγκρότηση και τη διάπλαση της προσωπικότητάς τους, ο οποίος προκάθρισε τις υψηλές σχολικές τους επιδόσεις και γενικότερα την εκπαιδευτική τους πορεία στη χώρα προέλευσης και στη χώρα υποδοχής.

Η συμμετοχή τους στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση σχετίζεται επομένως άμεσα με την κοινωνική τους προέλευση και θεωρείται από τις φοιτήτριες ως ο σημαντικότερος παράγοντας που επηρέασε τις εκπαιδευτικές τους διαδρομές. Το μορφωτικό κεφάλαιο που είχε αποκτηθεί κατά τα μαθητικά τους χρόνια, ως αποτέλεσμα του κοινωνικού και του πολιτιστικού υποβάθρου της οικογένειάς τους αλλά και του μετασχηματιστικού ρόλου του σχολείου, προκάθρισε και τις μετέπειτα ακαδημαϊκές τους επιδόσεις τόσο στη χώρα προέλευσης όσο και στη χώρα υποδοχής.

Η φοίτηση στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση αποτέλεσε τη «φυσική εξέλιξη» και το επιστέγασμα μιας επιτυχούς εκπαιδευτικής διαδρομής. Παρότι οι αρχικές δυσκολίες στη γλώσσα ήταν ένας ανασταλτικός παράγοντας εντούτοις δε στάθηκαν εμπόδιο στη φοίτησή τους. Δύο από τις φοιτήτριες ολοκλήρωσαν στα τέσσερα έτη τις σπουδές τους, δύο βρίσκονται επί πτυχίω και οι υπόλοιπες παρακολουθούν τη σχολή χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες.

Πράγματι, όπως αναφέρει ο Bourdieu οι «στάσεις» και οι «συμπεριφορές» της οικογένειας απέναντι στο σχολείο και την παιδεία γενικότερα επηρεάζουν τις επιδόσεις των ατόμων. Τα παιδιά, οι γονείς των οποίων είναι κάτοχοι του «μορφωτικού κεφαλαίου», είναι εφοδιασμένα με «ελεύθερη παιδεία». Μορφωτικά εφόδια δηλαδή τα οποία αποκτώνται από παράγοντες, όπως η συχνότητα των επισκέψεων στο θέατρο, στον κινηματογράφο, στο μουσείο, η ανάγνωση εφημερίδων και βιβλίων. Τα παραπάνω εφόδια, για τα οποία δεν υπήρξε ποτέ άμεση διδαχή και

¹¹⁹ Bourdieu, P. (2002), ό.π.

προτροπή από το οικογενειακό περιβάλλον, έχουν άμεση σχολική χρησιμότητα και διασφαλίζουν σε μεγάλο βαθμό την εκπαιδευτική επιτυχία και πρόοδο του ατόμου¹²⁰.

Οι φοιτήτριες που συμμετείχαν στην έρευνα επιβεβαίωσαν τα παραπάνω με αποτέλεσμα, όπως ισχυρίζεται ο Bourdieu, να θεωρούν πως οι πανεπιστημιακές σπουδές αποτελούν τη φυσική και αυτονόητη κατάληξη της εκπαιδευτικής τους πορείας. Η εισαγωγή τους στο πανεπιστήμιο της χώρας υποδοχής επισφράγισε μια ήδη επιτυχημένη εκπαιδευτική πορεία ανοίγοντας παράλληλα το δρόμο και για περαιτέρω υψηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις¹²¹.

Ερώτημα 2

ο Επιδρούν οι εκπαιδευτικές διαδρομές στη χώρα προέλευσης των φοιτητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο στην απόφαση συμμετοχής τους στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση;

Οι απαντήσεις των φοιτητριών αποκάλυψαν ότι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας που τις βοήθησε ουσιαστικά στο να επιτύχουν υψηλές επιδόσεις και τελικά να καταφέρουν να εισαχθούν στην ανώτατη εκπαίδευση της χώρας υποδοχής είναι το σχολείο και οι εκπαιδευτικοί του. Μέσα από τον ενθαρρυντικό και υποστηρικτικό ρόλο των δασκάλων τους κατάφεραν να προσαρμοστούν ομαλά στο σχολικό τους περιβάλλον και να κατακτήσουν εκείνες τις γνώσεις και τις αρχές που θα τους ήταν απαραίτητες για να θέσουν τις βάσεις μελλοντικών επιτυχιών. Παρείχαν ουσιαστική βοήθεια και υποστήριξη στους μαθητές, καταργώντας οποιαδήποτε μορφή εξουσίας, μέσω της καλλιέργειας αρχών και αρετών όπως είναι η αλληλεγγύη και η υπευθυνότητα. Όπου κρίνονταν αναγκαίο υιοθετήθηκαν μορφές ομαδικής εργασίας, όπου μέσω της συλλογικότητας και του ομαδικού πνεύματος κατακτήθηκαν μαθησιακοί στόχοι. Η ευελιξία και η δημιουργικότητά τους συνέβαλαν στο να αναπτυχθεί η κριτική σκέψη των μαθητών.

Επίσης, μέσα από τη διδασκαλία τους και τον τρόπο διεξαγωγής του μαθήματος αντιμετωπίζονταν όλες οι δυσκολίες και τα προβλήματα που σχετίζονταν με τη διδαχθείσα ύλη. Ακόμα, η οργάνωση πολιτιστικών και περιβαλλοντικών εκδηλώσεων συνέβαλε στην παροχή κινήτρων και πρωτοβουλιών για μια δημιουργική και εποικοδομητική εκπαιδευτική πορεία. Γενικότερα, οι εκπαιδευτικοί

¹²⁰ Φραγκουδάκη, Α., ό.π.

¹²¹ Bourdieu, P. (2002), ό.π.

έθεσαν τις βάσεις για μια ομαλή και επιτυχή εκπαιδευτική πορεία και το σχολείο λειτούργησε ως μέσο βελτίωσης της κατάστασης του ατόμου.

Επιβεβαιώθηκε, επομένως, ότι οι οικονομικές και κοινωνικές δυνάμεις δεν καθορίζουν πάντα την εκπαιδευτική πορεία των ατόμων. Το σχολείο μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός αντίστασης και να καθορίσει τις εκπαιδευτικές τους διαδρομές. Παρότι οι φοιτήτριες που συμμετείχαν στην έρευνα προέρχονταν από διαφορετικές χώρες, διαπιστώθηκε ότι η εθνική προέλευση δεν προδιαγράφει *a priori* μια εκπαιδευτική πορεία. Ο μετασχηματιστικός ρόλος του σχολείου και οι εκπαιδευτικοί κατέχουν κεντρικό ρόλο σε αυτό. Για όλους τους παραπάνω λόγους οι φοιτήτριες, σχεδόν στο σύνολό τους, αποδίδουν ένα μεγάλο μέρος της επιτυχούς εκπαιδευτικής τους διαδρομής στο σχολείο και τους εκπαιδευτικούς του.

Όπως αναφέρουν τα ερευνητικά υποκείμενα το σχολείο, λειτούργησε ως μέσο βελτίωσής τους και συνέβαλε στην αντιμετώπιση των όποιων δυσκολιών παρουσιάζονταν. Μέσα από τις συνεντεύξεις αποκαλύφθηκαν τα περιθώρια ελευθερίας που διαθέτει τόσο το σχολείο όσο και οι εκπαιδευτικοί, τα οποία αν αξιοποιηθούν δύναται να συνεισφέρουν στη βελτίωση της επίδοσης και κατά συνέπεια στην άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων. Το στοιχείο αυτό επιβεβαιώνεται και στο άρθρο «Theories of Reproduction and Resistance in the New Sociology of Education: A Critical Analysis» του Henry Giroux¹²². Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και ο Apple στο έργο του «Εκπαίδευση και Εξουσία»¹²³ ισχυριζόμενος ότι η ζωή των μαθητών στα σχολεία δεν καθορίζεται απόλυτα από το οικονομικό και κοινωνικό σύστημα αλλά υπάρχει σχετική αυτονομία, όπως και στα σχολεία. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι οι ανάγκες της καπιταλιστικής κοινωνίας δεν ασκούν επιρροές στο χαρακτήρα και τη δομή του εκπαιδευτικού συστήματος. Καταληκτικά, αποδείχθηκε ότι η εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο ανάπτυξης μιας πιο ίσης κοινωνίας και να συμβάλει στη διεύρυνση των πνευματικών οριζόντων όλων των παιδιών.

¹²²Giroux, H. (1983) «Theories of Reproduction and Resistance in the New Sociology of Education: A Critical Analysis», *Harvard Educational Review*, Vol. 53, No. 3, σσ. 257 – 293.

¹²³Apple, M. (1993) *Εκπαίδευση και Εξουσία*, μτφ. Κοκαβέσης, Φ., Θεσσαλονίκη, εκδ. Παρατηρητής.

Ερώτημα 3

° Επιδρούν τα χρόνια διαμονής των φοιτητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο στο επίπεδο της ελληνομάθειάς τους και στις ακαδημαϊκές τους επιδόσεις;

Προκύπτουν επίσης ενδείξεις ότι τα χρόνια διαμονής των φοιτητριών στην Ελλάδα δε σχετίζονται με το επίπεδο της ελληνομάθειάς τους. Ανεξάρτητα από το πότε μετανάστευσαν στην Ελλάδα το επίπεδό τους είναι πολύ υψηλό, καθώς πέρασαν με επιτυχία τις εξετάσεις για την απόκτηση του πιστοποιητικού ελληνομάθειας (μόνο τέσσερις από αυτές παρακολούθησαν οργανωμένα μαθήματα ελληνικών), το οποίο αποτελεί και ένα από τα απαραίτητα δικαιολογητικά για την εγγραφή τους στο πανεπιστήμιο. Το επίπεδο της ελληνομάθειάς τους βελτιώθηκε ακόμα περισσότερο μετά την εγγραφή τους στη σχολή, καθώς η επαφή τους με τα επιστημονικά βιβλία και τον ακαδημαϊκό λόγο συνέβαλε στη βελτίωση αυτή. Κατάφεραν όχι μόνο να παρακολουθούν και να καταλαβαίνουν τις διαλέξεις αλλά και να πετυχαίνουν στις εξετάσεις. Το ήδη υψηλό μορφωτικό τους κεφάλαιο σε συνδυασμό με το συνεχές τους διάβασμα, την υπομονή και επιμονή που επέδειξαν συνέβαλαν στο παραπάνω αποτέλεσμα. Επίσης, η στήριξη του οικογενειακού τους περιβάλλοντος τις οδήγησε στο να υλοποιήσουν τους εκπαιδευτικούς τους στόχους.

Οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν στη γλώσσα τον πρώτο καιρό ήταν αναμενόμενες, όμως ξεπεράστηκαν γρήγορα αφού οι φοιτήτριες κατείχαν ήδη το γλωσσικό και πολιτιστικό κεφάλαιο, αυτό που ο Bernstein ονομάζει «επεξεργασμένο» γλωσσικό κώδικα, με αποτέλεσμα να διαθέτουν ένα σύνθετο λόγο, μια εύκαμπτη σύνταξη και ένα πλούσιο λεξιλόγιο¹²⁴. Μπόρεσαν λοιπόν μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα να ξεπεράσουν τυχόν δυσκολίες και να ανταπεξέλθουν με επιτυχία στις ακαδημαϊκές τους υποχρεώσεις. Μάλιστα, δύο από τις φοιτήτριες ολοκλήρωσαν τις σπουδές τους στα τέσσερα χρόνια, εκ των οποίων η μια δεν «κόπηκε» ποτέ σε κανένα μάθημα, μια άλλη φοιτήτρια ολοκλήρωσε σχεδόν τις σπουδές της χωρίς να χρειαστεί να επαναλάβει την εξέταση κάποιου μαθήματος, ενώ όλες οι υπόλοιπες σημειώνουν εξίσου πολύ καλές επιδόσεις.

Η εκμάθηση όμως της ελληνικής γλώσσας συνέβαλε και στην ομαλή κοινωνική τους προσαρμογή. Εντός και εκτός της σχολής ανέπτυξαν κοινωνικές δεξιότητες αποφασιστικότητας και πρωτοβουλιών. Ο χώρος της εργασίας τους, η

¹²⁴ Bernstein, B. (1991) *Παιδαγωγικοί Κώδικες και Κοινωνικός Έλεγχος*, μτφ – επιμ. Σολομών Ιωσήφ, Αθήνα, εκδ. Αλεξάνδρεια.

εκμάθηση ξένων γλωσσών, η εκμάθηση μουσικών οργάνων και η συμμετοχή τους σε πολιτιστικές εκδηλώσεις οδήγησαν στη μη απομόνωση τους, στη δημιουργία φιλικών σχέσεων και γενικότερα στο να αισθάνονται καλύτερα σε ψυχολογικό επίπεδο.

Ερώτημα 4

° Επιδρούν οι προσδοκίες τους για την αξιοποίηση του πτυχίου στην απόφαση συμμετοχής τους στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση;

Οι περισσότερες φοιτήτριες αποδέχονται την επικρατούσα αντίληψη ότι οι σπουδές στο πανεπιστήμιο αποτελούν επένδυση που πολλαπλασιάζει τις ευκαιρίες για την εξεύρεση απασχόλησης ή την άσκηση ενός επαγγέλματος με υψηλές απολαβές και κοινωνικό κύρος. Πιστεύουν ότι το πτυχίο θα αποτελέσει το «διαβατήριο» για την κοινωνική τους κινητικότητα και παράλληλα μια ασπίδα προστασίας από τις αποτυχίες που ενδεχομένως θα αντιμετωπίσουν εξαιτίας της κοινωνικής τους κατηγορίας. Εκτός όμως από τη χρηστική αντίληψη απέναντι στις σπουδές, θεωρούν τη συμμετοχή τους στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση ως μια εμπειρία που τις φέρνει σε επαφή με τη γνώση, καλύπτει τις ακαδημαϊκές τους αναζητήσεις και συμβάλλει στην πνευματική τους ανάπτυξη¹²⁵.

Από την άλλη αναγνωρίζουν ότι το πτυχίο δεν αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα και δεν αρκεί πλέον για την εξασφάλιση μιας θέσης εργασίας. Επισημαίνουν το μεγάλο ανταγωνισμό που υπάρχει στην αγορά εργασίας, ενώ αναγνωρίζουν και το ρόλο που παίζουν σύνθετοι παράγοντες, όπως είναι τα πρόσθετα προσόντα και κυρίως η πρόσβαση στα πελατειακά και κοινωνικά δίκτυα. Γνωρίζοντας τις οικονομικές δυσκολίες, τις αβεβαιότητες και τις ανταγωνιστικές πιέσεις, δείχνουν μια σαφή προτίμηση για μια θέση εργασίας στο δημόσιο τομέα, η οποία θα τους παρέχει ασφάλεια, σταθερότητα και θα τις προστατέψει από τον κίνδυνο της απόλυσης.

Από τη συνδυαστική εκτίμηση των παραπάνω επιβεβαιώνεται η υπόθεση πως η συμμετοχή της ειδικής κατηγορίας των αλλοδαπών/αλλογενών στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση σχετίζεται άμεσα και με την κοινωνική τους προέλευση. Η ενδυνάμωση αυτής της σχέσης δείχνει ότι οι κοινωνικές ανισότητες οξύνονται, καθώς

¹²⁵ Σιάνου – Κύργιου, Ε. (2010), ό.π.

τα κοινωνικά προνόμια ή μειονεκτήματα παίζουν σημαντικό ρόλο. Είναι, σύμφωνα με τον Bourdieu, η κοινωνική «κληρονομιά» που ευθύνεται για τις διαφορές μεταξύ των προερχόμενων από διαφορετικά κοινωνικά στρώματα. Είναι γενικότερα οι προϋπάρχουσες κοινωνικές ανισότητες αυτές που προσδιορίζουν τις διαδικασίες της συμμετοχής στην ανώτατη εκπαίδευση¹²⁶.

Συμπεραίνεται επίσης ότι η συμμετοχή τους στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση είναι μια σύνθετη διαδικασία, άμεσα συνδεδεμένη με τη σχέση ανάμεσα στην εκπαίδευση και την κοινωνική προέλευση των φοιτητριών. Οι κοινωνικές σχέσεις και ειδικότερα η κοινωνική τους προέλευση είναι αυτή που διαφοροποιήσει τις προτιμήσεις και τις επιλογές των φοιτητριών και καθόρισε τις μετέπειτα εκπαιδευτικές και επαγγελματικές τους τροχιές.

Το παραπάνω εύρημα καθίσταται ιδιαίτερα χρήσιμο καθώς διαπιστώνεται ότι η συμμετοχή των ενηλίκων, ακόμα και αυτών με μεταναστευτικό υπόβαθρο, στην ανώτατη εκπαίδευση εντάσσεται στο πλαίσιο των ευρύτερων κοινωνικών σχέσεων, οι οποίες καθορίζουν τις επιλογές, τις προτιμήσεις τα εμπόδια και τους περιορισμούς στο χώρο και στο χρόνο.

Για τους παραπάνω λόγους κρίνεται αναγκαίο να υπάρξουν κάποιες προτάσεις, οι οποίες θα ήταν θεμιτό να οδηγούσαν στη λήψη κάποιων μέτρων. Η εκπαίδευση των φοιτητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο αποτελεί ένα μείζον κοινωνικό θέμα το οποίο δεν μπορούν να αγνοούν τα πανεπιστήμια και οι πολιτικές κυβερνήσεις.

¹²⁶ Bourdieu, P. & Passeron, J.C. (1993), ό.π.

β. Προτάσεις

Τα ερευνητικά δεδομένα σε συνδυασμό με τις αναλύσεις, τις σκέψεις και τους προβληματισμούς που αναπτύχθηκαν στην παρούσα εργασία θα ήταν χρήσιμο να καταλήξουν στη διατύπωση συγκεκριμένων προτάσεων για τη γενικότερη εκπαιδευτική πολιτική που ακολουθείται απέναντι στους αλλόφωνους φοιτητές. Η γενικότερη λοιπόν εξέλιξη της εκπαιδευτικής πολιτικής που αφορά τους αλλόφωνους φοιτητές, σε συνδυασμό με τις απόψεις των φοιτητριών που συμμετείχαν στην έρευνα, μας οδηγεί στη διατύπωση των παρακάτω προτάσεων προς κρίση, αξιολόγηση και διεξαγωγή περαιτέρω ερευνών:

- *Σχεδιασμός εξειδικευμένων προγραμμάτων ενισχυτικής διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας στο πρώτο έτος των σπουδών για την κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών των αλλόγλωσσων φοιτητών/-τριων.* Τα προγράμματα αυτά μπορούν να σχεδιάζονται από το εκάστοτε ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα προκειμένου να υπάρξει μια ομαλή μετάβαση και προσαρμογή των αλλόγλωσσων φοιτητών στην ελληνική επιστημονική ορολογία και παράλληλα μια αποσαφήνιση των βασικών κατευθυντήριων γραμμών της εκάστοτε σχολής.

- *Ανάπτυξη αντιρατσιστικής πολιτικής.* Η δημιουργία μιας πολιτικής αντιρατσιστικής εκπαίδευσης σε επίπεδο ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων θα ενίσχυε σημαντικά την αυτοεικόνα των αλλόγλωσσων φοιτητών και θα βελτιώνει τις ακαδημαϊκές τους επιδόσεις. Η υιοθέτηση πρακτικών αντιμετώπισης των στερεοτύπων και του εθνοκεντρισμού θα συνέβαλε στην άμβλυνση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων ανάμεσα στους φοιτητές.

- *Απόκτηση ελληνικής υπηκοότητας κατά προτεραιότητα στους αλλόγλωσσους φοιτητές που σπουδάζουν σε καθηγητικές σχολές.* Οι αλλόγλωσσοι φοιτητές θα έχουν δικαίωμα εγγραφής στους πίνακες των αναπληρωτών/ωρομισθίων και συμμετοχής σε διαγωνισμούς του ΑΣΕΠ. Αποτελούν το κατάλληλο εκπαιδευτικό προσωπικό, καθώς θα είναι σε θέση να εφαρμόσουν μοντέλα δίγλωσσης εκπαίδευσης που προωθούν αποτελεσματικά την ακαδημαϊκή επιτυχία των μαθητών με διαφορετικό γλωσσικό υπόβαθρο επιτρέποντάς τους να αναπτύξουν τις ακαδημαϊκές τους δεξιότητες στη μητρική γλώσσα, ενώ συγχρόνως μαθαίνουν και τη γλώσσα της χώρας υποδοχής. Τα ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι οι επιδόσεις των αλλόφωνων μαθητών βελτιώνονται και εξελίσσονται με ένα βαθμό ανάλογο με αυτόν των γηγενών συμμαθητών τους όταν αυτοί αντιπροσωπεύονται αναλογικά στο εκπαιδευτικό

προσωπικό των σχολείων. Τα παραπάνω επισημαίνονται καθώς το υπάρχον νομικό καθεστώς θέτει στενούς χρονικούς περιορισμούς, αφού μετά το πέρας των σπουδών δεν ανανεώνεται η άδεια παραμονής στην Ελλάδα, ακόμη και για τους μετανάστες της δεύτερης γενιάς. Η μόνη δυνατότητα παραμονής συνδέεται με την αποποίηση της εξειδίκευσης που αποκτήθηκε στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση και των όποιων επαγγελματικών της δυνατοτήτων.¹²⁷

- *Ερμηνεία συμμετοχής στην ανώτατη εκπαίδευση των φοιτητών/-τριών με μεταναστευτικό υπόβαθρο με βάση και την κοινωνική προέλευση.* Η συμμετοχή των ενηλίκων, ακόμα και αυτών με μεταναστευτικό υπόβαθρο, εξαρτάται από ένα πλήθος οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων. Οι επιλογές και οι προτιμήσεις τους, όμως, βρίσκονται σε άμεση συνάφεια με την κοινωνική τους προέλευση και καθορίζονται από αυτή. Πρόκειται για μια σύνθετη διαδικασία, η οποία μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο αν πραγματοποιηθούν κοινωνιολογικές εμπειρικές έρευνες, οι οποίες θα εξετάζουν τη συμμετοχή στο πλαίσιο των ευρύτερων κοινωνικών σχέσεων. Οι έρευνες αυτές θα αποτελέσουν αφορμή για τη διεύρυνση της επιστημονικής συζήτησης, η οποία μπορεί να διανοίξει νέους δρόμους προβληματισμού και, ενδεχομένως, να συμβάλλει στη λήψη μέτρων που θα διευρύνουν και παράλληλα θα διευκολύνουν τη συμμετοχή των φοιτητών/-τριών με μεταναστευτικό υπόβαθρο στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση. Η παρούσα έρευνα επιχείρησε μια τέτοια προσέγγιση.

¹²⁷ Για την είσοδο και την παραμονή στην Ελλάδα για λόγους σπουδών: Ν.2910/2001, αρ.10, αρ.8 και Ν.3013/2002, αρ.19, παρ.1β.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ι. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αθανασίου, Α. (2003) *Μέθοδοι και Τεχνικές Έρευνας στις Επιστήμες της Αγωγής*, Ιωάννινα, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Βάμβουκας, Μ. (1993) *Εισαγωγή στην Ψυχοπαιδαγωγική Έρευνα και Μεθοδολογία*, Αθήνα, εκδ. Γρηγόρης.

Βεντούρα, Α. (2006) «Ευρώπη και Μεταναστεύσεις κατά τον 20^ο αιώνα», στο Μπάγκαβος, Χ. – Παπαδοπούλου, Δ. (επιμ.) *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, σ. 111.

Γεωργογιάννης, Π. (1999) *Θέματα Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg.

Γκόβαρης, Χ. (2001) *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*, Αθήνα, εκδ. Ατραπός.

Γκότοβος, Α. (2007) «Μεταναστευτικές βιογραφίες και εκπαιδευτικές τροχιές. Ιδεολογίες, πραγματικότητες και ζητούμενα», *Επιστήμη και Κοινωνία*, σ. 41.

Γκότοβος, Α. και Μάρκου, Γ. και Fehring (1984) *Σχολική Επανένταξη Παλιννοστούντων Μαθητών. Προβλήματα και Προοπτικές*, Αθήνα, εκδ. ΥΠΕΠΘ.

Γκότοβος, Α. και Μάρκου, Γ. και Φέριγκ, Μ. (1987) «Η σχολική επανένταξη των παλιννοστούντων μαθητών: μια πρώτη προσέγγιση (1^ο μέρος)», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τεύχος 34, σσ. 39-45.

Δημουλάς, Κ. (2006) «Παράμετροι Ένταξης των οικονομικών μεταναστών στην ελληνική κοινωνία: Η περίπτωση της Περιφέρειας Αττικής», στο Μπάγκαβος, Χ. – Παπαδοπούλου, Δ. (επιμ.) (2006) *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, σσ. 258 - 259 και 262 – 263.

Ζάχου, Χ. και Καλεράντε, Ε. (2006) «Εκπαιδευτική επιτυχία και αξιακά οικογενειακά πρότυπα της δεύτερης γενιάς Αλβανών μεταναστών: μια κοινωνιολογική προσέγγιση», στο Ευαγγέλου, Οδ. και Παλαιολόγου, Ν. (2007) *Σχολικές επιδόσεις αλλόφωνων μαθητών, Εκπαιδευτική πολιτική - Ερευνητικά δεδομένα*, Αθήνα, εκδ. Ατραπός, σσ. 335 – 366.

Ζωγράφου, Α. (2003) *Διαπολιτισμική αγωγή στην Ευρώπη και την Ελλάδα*, Αθήνα, εκδ. Δαρδανός, σ. 183.

Κανακίδου, Ε. (2001) «Η Κοινωνική Έρευνα», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τεύχος 118, σ. 52.

Κασιμάτη, Κ. (1993) *Πόντιοι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση: Κοινωνική και Οικονομική τους Ένταξη*, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο και Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού.

Κασιμάτη, Κ. (2003) *Πολιτικές μετανάστευσης και στρατηγικές ένταξης. Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, σσ. 38-39.

Κορυλάκη, Π. (2005) «Διαφορές επίδοσης και προόδου που σχετίζονται με την εθνικότητα και την κοινωνική τάξη στο τέλος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης», διδακτορική διατριβή, Institute of Education, Πανεπιστήμιο Λονδίνου.

Κριμπάς, Κ. (2003) «Η Ανώτατη Παιδεία, 1922-1940», στο Παναγιωτόπουλος, Β. (επιμ.) *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, τόμος 7: Ο Μεσοπόλεμος 1922-1940: Από την Αβασίλευτη Δημοκρατία στη Δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου*, Αθήνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, σ. 189 και 194.

Κυριαζή, Ν. (1998) *Η Κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών*, Αθήνα, Ελληνικές Επιστημονικές Εκδόσεις, σσ. 284 – 285.

Κωστόπουλος, Τ. (2007) *Πόλεμος και εθνοκάθαρση, η ξεχασμένη πλευρά μιας δεκαετούς εθνικής εξόρμησης 1912 - 1922*, Αθήνα, εκδ. Βιβλιόραμα, σ. 25 και σ. 29.

Λαμπίρη – Δημάκη, Ι. και Παναγιωτόπουλος, Ν. (επιμ.) (1995) *Pierre Bourdieu: Κοινωνιολογία της Παιδείας – Δέκα Ανακοινώσεις*, Αθήνα, εκδ. Καρδαμίτσα, σσ. 130 – 139.

Λάμπας, Κ. (2003) «Πανεπιστήμιο Αθηνών. Θεσμικό πλαίσιο, οργάνωση, ιδεολογική λειτουργία», στο Παναγιωτόπουλος, Β. (επιμ.) *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, τόμος 4^{ος}, Το ελληνικό κράτος, 1833-1871. Η εθνική εστία και ο Ελληνισμός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, Αθήνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, σσ. 154-155.

Λάμπας, Κ. (2004) *Πανεπιστήμιο και φοιτητές στην Ελλάδα κατά τον 19^ο αιώνα*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε., Αθήνα.

Λαφαζάνη, Δ. (2003) «Νέα μετανάστευση προς την Ελλάδα κατά την τελευταία εικοσαετία: Προσπάθεια για έναν πρώτο απολογισμό», στα πρακτικά του συνεδρίου, «Η Κοινωνική Αλλαγή στην Ελλάδα, από το 1980 ως το 2001», Αθήνα, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Σεπτέμβριος 2004, σσ. 698-720.

Μανιάτης, Π. (2009) «Πολυπολιτισμική πραγματικότητα και διαπολιτισμικές προθέσεις στην Ελλάδα. Επιστημονικός λόγος και εκπαιδευτική πολιτική», *Συγκριτική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*, τεύχος 11 – 12, σσ. 49 – 75.

Μαραγκουδάκη, Ε. (1990) *Εκπαίδευση και Διάκριση των Φύλων*, Αθήνα, εκδ. Οδυσσέας, σσ. 28 -29.

Μάρκου, Γ. (1997) *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, Ελληνική και Διεθνής Εμπειρία*, Αθήνα, εκδ. Ηλεκτρονικές Τέχνες, σ. 19.

Μαυρογιώργος, Γ. (2005) «Η συζήτηση για τις εξετάσεις και οι ρύποι των ιδεολογημάτων», *Παιδεία και Κοινωνία*, τεύχος. 5, σσ. 10 -14.

Μουσούρου, Α. (1991) *Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και στην Ευρώπη*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, σ. 27.

Μπάγκαβος, Χρ. και Παπαδοπούλου, Α. (2006) *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, σσ. 12 - 13, σσ. 50 - 51, 132 - 133, σσ. 262 - 263 και σσ. 258 - 259.

Νούτσος, Χ. (1986) *Ιδεολογία και εκπαιδευτική πολιτική*, Αθήνα, εκδ. Θεμέλιο, σ. 70.

Παπαγεωργίου, Γ. (1998) *Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα*, Αθήνα, εκδ. Τυπωθήτω, σσ. 9 - 10.

Παπαδιαμαντάκη, Γ. (2001) «Η κινητικότητα ξένων φοιτητών προς την Ελλάδα: 1975 - 1995», *Διδακτορική Διατριβή*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, σ. 121.

Παρασκευοπούλου - Κόλλια, Ε. (2008) «Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και συνεντεύξεις», *Open Education - The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, Vol. 4, No 1.

Σαπουνά, Α. (2006) «Κοινωνική επιλογή και κοινωνική ζήτηση για τριτοβάθμια εκπαίδευση: Μελέτη μαθητικών και φοιτητικών μεγεθών στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης (1975 - 1991)», *Διδακτορική Διατριβή*, Ε.Κ.Π.Α, Τ.Ε.Α.Π.Η. σ. 89, σσ. 90 - 91 και σσ. 91 - 92.

Σιάνου - Κύργιου, Ε. (2006) *Εκπαίδευση και κοινωνικές ανισότητες - Η μετάβαση από τη Δευτεροβάθμια στην Ανώτατη Εκπαίδευση (1997 - 2004)*, Αθήνα, εκδ. Μεταίχμιο, σσ. 1 - 5, σ. 51, και σ. 53.

Σιάνου - Κύργιου, Ε. (2010) *Από το Πανεπιστήμιο στην αγορά εργασίας, όψεις των κοινωνικών ανισοτήτων*, Αθήνα, εκδ. Μεταίχμιο, σσ. 66 -67, σσ. 68 - 69, σσ. 72 - 74 και σσ. 78 - 79.

Τράντας, Π. και Κόκκινος, Γ. (2006) «Αλλοδαποί φοιτητές στην Ελλάδα (1929 - 2000): χώρες προέλευσης διακυμάνσεις ποσοστών και επιλογή σπουδών», στο Μπουζάκης, Σ. (επιμ.) *Ιστορία της Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης*, Πρακτικά 4^{ου} Επιστημονικού Συνεδρίου Ιστορίας της Εκπαίδευσης, Πάτρα 6-8 Οκτωβρίου 2006, Αθήνα, εκδ. Gutenberg.

Φακιολάς, Ρ. (2005) «Η επιδίωξη κοινής πολιτικής μετανάστευσης στην Ε.Ε», *Τάσεις: Ετήσια Οικονομική Επισκόπηση*, Αθήνα, σ. 36.

Φύλιας, Β. (1993) *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις Τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg.

Φραγκουδάκη, Α. (1985) *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης, Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, σσ. 23 - 43 και σσ. 162 - 169.

Φωτόπουλου, Ν. (22/06/2009) «Ένας στους δύο εκτός Λυκείου, λόγω γλώσσας», Ελευθεροτυπία.

Χαλιάπα, Α. (2009) *Η ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα, Η προβληματική της δεύτερης γενιάς*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, σσ. 20-22, σ. 26, και σσ. 68 - 70.

Χάντιγκτον, Σ.Π. (1999) *Η σύγκρουση των πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης*, Αθήνα, εκδ. Terzo Books, σσ. 273-274.

Χασιώτης, Ι.Κ. (1993) *Επισκόπηση της Ιστορίας της Νεοελληνικής Διασποράς*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Βάνιας, σσ. 41-75.

Χατζηχρήστου, Χ. και Hopf, D. (1991) «Προβλήματα Συμπεριφοράς και Σχολικής Επίδοσης Μαθητών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, σύμφωνα με τις Εκτιμήσεις των Εκπαιδευτικών», *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, τεύχος 14 – 15, σσ. 107 – 143.

Apple, M. (1993) *Εκπαίδευση και Εξουσία*, μτφ, Κοκαβέσης, Φ., Θεσσαλονίκη, εκδ. Παρατηρητής.

Baldwin - Edwards, M. (2006) «Η ένταξη των μεταναστών στην Αθήνα: Δείκτες ανάπτυξης και στατιστικές μέθοδοι μέτρησης», Έκθεση, Παρατηρητήριο Μετανάστευσης στη Μεσόγειο, UEHR, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

Bell, J. (2005) *Πώς να Συντάξετε μια Επιστημονική Εργασία, Οδηγός Ερευνητικής Μεθοδολογίας*, Αθήνα, εκδ. Μεταίχμιο, σσ. 172 – 179.

Bernstein, B. (1991) *Παιδαγωγικοί Κώδικες και Κοινωνικός Έλεγχος*, μτφ – επιμ. Σολομών Ι., Αθήνα, εκδ. Αλεξάνδρεια.

Blackledge, D. & Hunt, B. (1995) *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, Αθήνα, εκδ. Μεταίχμιο, σσ. 93 - 136.

Bourdieu, P. (1966) «Το συντηρητικό σχολείο: Οι ανισότητες στην εκπαίδευση και την παιδεία», στο Φραγκουδάκη Α. (1985) *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης, Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, σ. 361 και σσ. 362 – 366.

Bourdieu, P. (1977) «Cultural Reproduction and Social Reproduction» in Karabel, Halsey, σ. 487, στο Σαπουνά, Α. (2006) «Κοινωνική επιλογή και κοινωνική ζήτηση για τριτοβάθμια εκπαίδευση: Μελέτη μαθητικών και φοιτητικών μεγεθών στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης (1975 – 1991)», Διδακτορική Διατριβή, Ε.Κ.Π.Α, Τ.Ε.Α.Π.Η. σ. 86.

Bourdieu, P. (1992) *Μικρόκοσμοι - Τρεις μελέτες πεδίου*, (επιμ.) Παναγιωτόπουλος, Ν. Αθήνα, εκδ. Δελφίνι, σσ. 34 - 35 και σσ. 36 - 37.

Bourdieu, P. & Passeron, J.C. (1996) *Οι Κληρονόμοι, Οι φοιτητές και η κουλτούρα*, Αθήνα, εκδ. Καρδαμίτσα.

Bourdieu, P. (1999) *Η Διάκριση, Κοινωνική Κριτική της Καλαισθητικής Κρίσης*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη, σσ. 169 - 172 και σσ. 270 – 276.

Cohen, L. & Manion, L. (1997) *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, εκδ. Έκφραση, σσ. 373 - 374.

Cummins, J. (2003) *Ταυτότητες υπό Διαπραγμάτευση – Εκπαίδευση με σκοπό την Ενδυνάμωση σε μια Κοινωνία της Ετερότητας*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg.

Giddens, A. (2002) *Κοινωνιολογία*, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, σ. 346.

Mialaret, G. (1997) *Εισαγωγή στις Επιστήμες της Αγωγής*, Αθήνα, εκδ. Τυπωθήτω.

Smith, P. (2006) *Πολιτισμική Θεωρία, Μια εισαγωγή*, Αθήνα, εκδ. Κριτική.

II. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Bangchen, P. & Appleton, N. (2004) «Higher Education as an Immigration Path for Chinese Students and Scholars», *The Qualitative Report*, Vol. 9, No 3, σσ. 500 - 527.

Bowles, S. & Gintis, H. (1976) *Schooling in Capitalist America: Educational Reform and the Contradictions of Economic Life*, New York, Basic Books, σ. 103.

Castles, St. & Kosack, G. (1984) *Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe*, London, Oxford University Press.

Connor, H. & Tyers, C. & Modood, T. & Hillage, J. (2004) «Why the Difference? A Closer Look at Higher Education Minority Ethnic Students and Graduates», *Research Report*, No.552, London, Department of Education and Skills.

Eisenstadt, S.N. (1955) *The Absorption of Immigrant*, London, Routledge and Kegan Paul.

Fekjær, S. (2007) «New differences, old explanations, Can educational differences between ethnic groups in Norway be explained by social background?», *Ethnicities* 7, σσ. 367 – 389.

Feliciano, C. (2005) «Does Selective Migration Matter? Explaining Ethnic Disparities in Educational Attainment among Immigrants' Children», *International Migration Review*, Vol.39, No.4, σσ. 841 - 872.

Gillborn, D. & Gipps, C. (1996) *Recent Research on the Achievements of Ethnic Minority Pupils*, Ofsted Reviews of Research, London, εκδ. H.M Stationery Office.

Giroux, H. (1983) «Theories of Reproduction and Resistance in the New Sociology of Education: A Critical Analysis», *Harvard Educational Review*, Vol. 53, No. 3, σσ. 257 – 293.

Huntley, B. & Thompson, W. (1989) «Migration: Species Response to Climatic Variations Caused by Changes in Earth's Orbit», *Journal of Biogeography*, Vol. 16, σσ. 5 - 19.

Kvale, S. (1996) *Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*, USA, California, εκδ. Sage Publications.

Laurens, J. P. (1992) «La reussite scolaire en milieu populaire», Toulouse, Presses Universitaires du Mirail, στο Charlot, B. (1999) *Η Σχέση με τη Γνώση, Στοιχεία για μια Θεωρία*, Αθήνα, εκδ. Μεταίχμιο, σ. 29.

Lincoln, Y.S. & Guba, E.G. (1985) *Naturalistic Inquiry*, Beverly Hill, εκδ. Sage Publications.

Montandon, C. (1994) «Pratiques educatives, relation avec l' école et paradigme familial», στο Charlot, B. (1999) *Η Σχέση με τη Γνώση, Στοιχεία για μια Θεωρία*, Αθήνα, εκδ. Μεταίχμιο, σσ. 30 – 35.

Portes, A. & Rumbaut, R. (2001) *Legacies: The Story of the Immigrant Second Generation*, Berkley, University of California Press.

Reyneri, E. (2004) «Education and the Occupational Pathways of Migrants in Italy», *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 30, No.6, σσ. 1145 - 1163.

Ribas – Mateos, N. (2004) «How Can we Understand Immigration in Southern Europe», *Journal of Ethnic Migration Studies*, Vol. 30, No.6, σσ. 1045 - 1063.

Robson, C. (2002) *Real World Research: A Resource for Social Scientists and Practitioner Researchers*, Blackwell, εκδ. Oxford.

Rubin, J. H. & Rubin, S. I. (1995) *Qualitative Interviewing, The Art of Hearing Data*, USA, εκδ. Sage Publications.

Sanjek, R. (2003) «Rethinking migration, ancient to future», *Global Networks*, Vol. 3, σσ. 315 - 336.

Sianou - Kyrgiou, E. (2001) «Stratification in Higher Education, Choice and Social Inequalities in Greece», *Higher Education Quarterly*, Volume 64, No.1, σσ. 22 – 40.

Sianou - Kyrgiou, E. (2009) «Choice and social class of medical school students in Greece», *British Journal of Sociology of Education*, Volume 30, σσ. 727 - 740.

Sianou - Kyrgiou, E. (2010) «Similar performance, but different choices: social class and higher education choice in Greece», Volume 36, σσ. 89 - 102.

Smith, J. (1995) «Semi – Structured Interviewing and Qualitative Analysis» στο Smith, J. & Harre, R. & Langenhove, L.V. *Rethinking Methods in Psychology*, London, εκδ. Sage Publications.

Zimmermann, K.F. (1995) «Tackling the European Migration Problems», *Journal of Economic Perspectives*, Vol 9, No.2, σσ. 45 - 62.

ΠΗΓΕΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, Γενική Γραμματεία

Έρευνας και Τεχνολογίας.

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΗΜΕΝΕΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Συνέντευξη 1

ΕΡ: Θα ήθελα να ξεκινήσουμε από τα προσωπικά σας στοιχεία (όνομα, επώνυμο, ηλικία, υπηκοότητα)

ΑΠ: Είμαι η Ι. Ν., είμαι από τη Βουλγαρία, είμαι 35 ετών και έχω βουλγαρική υπηκοότητα

ΕΡ: Να μου μιλήσετε λίγο για την οικογένειά σας

ΑΠ: Οικογένεια...έχω δύο αδελφές, η άλλη μία σπουδάζει εδώ, σπουδάζει ιατρική στην Πάτρα, τώρα γιατί σπουδάζει εδώ... επειδή αυτός ήταν ένας τρόπος να καταφέρει να πραγματοποιήσει το όνειρό της, προσπάθησε πάρα πολύ στη Βουλγαρία, πολλές φορές, δύο χρονιές έδωσε εξετάσεις, δυστυχώς αντιμετώπισε τη διαφθορά κάτι που δεν μας αρέσει ή μια φορά στο δρόμο μπροστά από το πανεπιστήμιο κατάλαβε ότι ο καθηγητής έδωσε τα θέματα σε ένα μαθητή που την επόμενη μέρα δίνανε εξετάσεις, άλλη φορά πάλι κάτι παρόμοιο είχε συμβεί, οπότε δοκίμασε δύο χρονιές δεν τα κατάφερε και αποφάσισε να το κάνει εδώ, αφού η μητέρα μου ήταν εδώ, οπότε αυτός ο τρόπος μόνο με την υποβολή του απολυτηρίου από το σχολείο ήταν ένας καλός τρόπος να εισαχθεί στη σχολή, είχε και καλούς βαθμούς, οπότε αυτό της επέτρεψε να πάει σε πολλή καλή σχολή, τώρα είναι τέταρτο χρόνο....

ΕΡ: Με τη σχολή πως τα πάει;

ΑΠ: Επειδή ήρθε ακριβώς για σπουδές, πρώτα πήγε στη φιλοσοφική σχολή παρακολούθησε εκεί τα μαθήματα αλλά και πάλι δεν ήταν αρκετά τα ελληνικά για να μπορέσει να μπει γρήγορα στο ρυθμό, τον πρώτο χρόνο δυσκολεύτηκε αρκετά, αλλά μετά κάπως τα πράγματα ήρθαν στη θέση τους, σιγά – σιγά νομίζω πώς τα τακτοποιεί, όλα και πάλι είναι θέμα χρόνου... η άλλη είναι στη Βουλγαρία και έχει τελειώσει εκεί την ανώτατη σχολή διακοσμητικής, δούλεψε ως διακοσμήτρια αλλά η κρίση έκλεισε την εταιρεία, οπότε τώρα ασχολείται με τη διακόσμηση του εσωτερικού χώρου, όμως πολύ επιπόλαιο επίπεδο, δεν μπορεί να σχεδιάσει θρανίο, καρέκλα, δεν είναι σε αυτό το επίπεδο δημιουργικό, απλά τοποθετεί τα αντικείμενα στο χώρο.... η μητέρα μου είναι δασκάλα, αυτό είναι το επάγγελμά της, δηλαδή ήταν δασκάλα στη Βουλγαρία, δεν πήρε όμως σύνταξη, γιατί τα οικονομικά ήταν δύσκολα και αναγκάστηκε να πάει να ψάξει αλλού, ήρθαμε μαζί στην Ελλάδα το 2001, εγώ έμεινα ενάμιση χρόνο εδώ, μετά γύρισα γιατί έπρεπε να τελειώσω το μάστερ, να δώσω την τελική εξέταση στο πανεπιστήμιο, οπότε γύρισα, έμεινα λίγο καιρό και το 2004 ήρθα ξανά στην Ελλάδα, η μητέρα μου έμεινε αναγκάζοντας να βγάλει κάπως

στην άκρη το οικονομικό, ο πατέρας μου είναι ηλεκτρολόγος, δούλεψε στη Βουλγαρία, δεν άφησε τη δουλειά του, έχει τελειώσει τα ελληνικά ΤΕΙ... η μητέρα μου έχει τελειώσει ανώτατη σχολή, έχει τελειώσει ιστορία και γεωγραφία της Βουλγαρίας, δηλαδή την παγκόσμια, η Βουλγαρική είναι μέσα σ' αυτά

ΕΡ: Δούλεψαν στη Βουλγαρία;

ΑΠ: Μάλιστα, εκεί άσκησαν το επάγγελμά τους, το κανονικό τους επάγγελμα και τώρα, όπως σας είπα, η μητέρα μου εργάζεται εδώ, δε μπορώ να πω ότι ζει εδώ, ενώ τον πατέρα μου τον έχω χάσει πριν από ένα χρόνο, οπότε αυτός ζούσε εκεί

ΕΡ: Τι μηνιαίο εισόδημα λάμβαναν οι γονείς σας;

ΑΠ: Τα τελευταία χρόνια, περίπου στα 300 ευρώ ο πατέρας μου, ενώ η μητέρα μου περίπου στα 200

ΕΡ: Η μητέρα σας εδώ στην Ελλάδα με τι ασχολείται;

ΑΠ: Η μητέρα μου εδώ στην Ελλάδα είναι οικιακός βοηθός

ΕΡ: Στο σπίτι σας στη Βουλγαρία υπήρχε κάποια οικογενειακή βιβλιοθήκη, εφημερίδες, περιοδικά;

ΑΠ: Ναι, στο σπίτι μπαίνανε συνέχεια εφημερίδες, ήμασταν συνδρομητές σε κάποιες βουλγαρικές εφημερίδες, συνδρομητές πάλι σε κάποια βουλγαρικά επιστημονικά περιοδικά, βιβλία ναι, είχε μια μεγάλη βιβλιοθήκη, ένας τοίχος ήταν βιβλιοθήκη, τα βιβλία ήταν ξεχωριστά, από διαφορετική άποψη, διαφορετικό ενδιαφέρον, υπήρχε λογοτεχνία, υπήρχε μυθιστορήματα, υπήρχε για να φτιάχνεις μόνος σου διάφορα πράγματα, τώρα αυτά θυμάμαι, είχε και πολλές εγκυκλοπαίδειες...

ΕΡ: Τώρα να σας γυρίσω λίγο πίσω, να πάμε στα μαθητικά σας χρόνια, τι θυμάστε από την πορεία σας, ξεκινώντας από το νηπιαγωγείο και μέχρι να ολοκληρώσετε το σχολείο;

ΑΠ: Δυσκολίες δε θυμάμαι να είχα στα μαθητικά μου χρόνια, δυσκολίες ίσως στα μαθηματικά, φυσική, χημεία, εκεί ήταν λίγο δύσκολο το επίπεδο, αλλά πάντα με τους δασκάλους, με περισσότερη προσπάθεια κάπως το κατάφερνα, αλλά δεν ήταν τα αγαπημένα μου ποτέ, ήμουν μακριά, ενώ με λογοτεχνία, ιστορία, εμείς μαθαίναμε γαλλική γλώσσα, αυτά ήταν μια χαρά, ήταν τέλεια, τώρα που το σκέφτομαι νομίζω ότι εξαρτάται από τους δασκάλους

ΕΡ: Δεχτήκατε κάποια βοήθεια στα μαθήματα αυτά που δυσκολευόσασταν ή και στα άλλα που σας φαίνονταν πιο εύκολα, από τους γονείς σας ή από τη μητέρα σας ή είχατε κάποιο δάσκαλο στο σπίτι;

ΑΠ: Όχι, δάσκαλο στο σπίτι όχι δεν είχαμε, δεν είχε ούτε τη συνήθεια, ίσως επειδή η μητέρα μου ήταν δασκάλα, ήταν πιο εύκολο να μπορούσα να ζητήσω βοήθεια από τους ίδιους δασκάλους που είχα πρόβλημα, φυσική, μαθηματικά, από αυτούς, εκτός από αυτούς από κανέναν άλλο δεν έχω ζητήσει βοήθεια για αυτά τα μαθήματα

ΕΡ: Οπότε δεν είχατε καμία βοήθεια μέχρι να φτάσετε να δώσετε εξετάσεις για το πανεπιστήμιο

ΑΠ: Όχι, όχι δεν είχα καμία φροντιστηριακή βοήθεια, μόνο από τη μητέρα μου και τους δασκάλους του σχολείου

ΕΡ: Έχετε να θυμηθείτε κάποια άλλη εμπειρία από το σχολείο

ΑΠ: Εκείνα τα χρόνια, αυτό που με οδήγησε προς τη ζωγραφική ήταν πρώτα γιατί πάντα μου άρεσε κάτι να μαστορεύω, είχα ένα θείο που είχε ένα εργαστήριο με ξυλουργικά, αυτός έφτιαχνε κουφώματα και τέτοια μεγάλα πράγματα και εγώ πάντα ήμουν δίπλα του και κάτι μαστόρευα, σπιτάκια, φωλιές για τα πουλάκια, τέτοια μικρά πράγματα, είχα και μια φίλη της οποίας ο πατέρας της ήταν γλύπτης οπότε πάντα στο σπίτι της όταν παίζαμε στην αυλή είχανε γλυπτά παντού και νομίζω όταν μεγαλώνεις με όλο αυτό, κάπως, κάθε μέρα λίγα - λίγα, μπαίνει στο μυαλό σου και μένει εκεί, μετά νομίζω ότι αυτό κάπως υποσυνείδητα με οδήγησε προς τη ζωγραφική, μετά στο σχολείο εκτός από τα μαθήματα είχε κάποια μαθήματα ζωγραφικής, οπότε εγώ πήγαινα τα παρακολουθούσα, μετά από την όγδοη τάξη είχαμε δυνατότητα να δώσεις εξετάσεις για να περάσεις σε τέτοιο τμήμα για ζωγραφική, έδωσα εκεί εξετάσεις και εκεί πέτυχα και μετά τελείωσα, πρώτα αυτή η προετοιμασία στο σχολείο για ζωγραφική και μετά είχαμε.....δεν ξέρω, ίσως είναι λογικό σε εκείνα τα χρόνια κάθε παιδί να νομίζει ότι μπορεί να γίνει μεγάλος ζωγράφος, δοκιμάσαμε στην ανώτατη σχολή καλών τεχνών, όλα τα παιδιά που είχαμε τελειώσει από το σχολείο, δε μπορώ να πω ότι πετύχαμε, γι' αυτό σκέφτηκα ότι είναι μια καλή ευκαιρία και με τη βοήθεια και της μητέρας μου να δοκιμάσω και στο παιδαγωγικό τμήμα για ζωγράφος, έδωσα εξετάσεις για να περάσω στο τμήμα παιδαγωγικής της ζωγραφικής και εκεί πέτυχα, και από εκεί ξεκίνησε η πορεία προς τη ζωγραφική...

ΕΡ: Κάνατε δηλαδή ανώτατες σπουδές

ΑΠ: Μάλιστα, σπούδασα τέσσερα χρόνια και μετά ένα ή ενάμιση χρόνο, δε θυμάμαι, για να τελειώσω μάστερ, για να έχω το δικαίωμα να κάνω μαθήματα σε παιδιά από πρώτη μέχρι δωδεκάτη τάξη ζωγραφικής, τελείωσα και το μάστερ

ΕΡ: Το σχολείο που πηγαίνατε ήταν σε κάποια μεγάλη πόλη της Βουλγαρίας ή σε κάποιο χωρίο;

ΑΠ: Σε μικρή πόλη, δεν ήταν σε μεγάλη πόλη, 30 - 40 χιλιόμετρα από τη Σόφια

ΕΡ: Που αποδίδετε την πρόσβασή σας στο πανεπιστήμιο; Ποιος ή τι έπαιξε ρόλο;

ΑΠ: Η υποστήριξη σε αυτά που θέλεις, επειδή νομίζω ότι ένα παιδί στα 15 του, στα 19 εκεί που τελειώνουμε ούτως ή άλλως είναι πολύ αλλού, δε μπορεί να ξέρει τι θέλει αν δεν τον βοηθήσουν οι άλλοι, που είναι λίγο έξω από τον κόσμο του, τουλάχιστον οι γονείς το παρατηρούν, τι του αρέσει του παιδιού, αν του αρέσει η βιολογία να το πιέσουν να κάνει μουσική, για μένα είναι παράλογο, οπότε αφού οι γονείς το είχαν παρατηρήσει ότι μου αρέσει να ασχολούμαι με κάποια πράγματα, να φτιάχνω, να δημιουργώ, μάλλον και αυτοί είδαν ότι είναι καλύτερα να ασχολούμαι με κάτι δημιουργικό, τώρα για μουσική δε μιλάω, εκεί είναι τραγική η κατάσταση, αλλά πιστεύω ότι οι γονείς με κάποιο τρόπο, με την υποστήριξή τους με βοήθησαν, όχι σπρώξανε αλλά με βοήθησαν να πάω προς τα εκεί

ΕΡ: Πιστεύετε ότι είχαν υψηλές προσδοκίες για το μέλλον σας, για την πορεία σας, για την εξέλιξή σας;

ΑΠ: Δεν το έβλεπα καθόλου, τότε ήμουν...

ΕΡ: Τώρα τι πιστεύετε;

ΑΠ: Τώρα νομίζω πως ήταν κάτι κανονικό, κάτι που δε νομίζω ότι μπορούσε να πάει αλλού, αυτός ήταν ο δρόμος, επειδή τίποτα άλλο δε με...., βέβαια η μητέρα μου πίστευε άλλα πράγματα, ότι η λογοτεχνία μου πάει, η λογοτεχνία θα με φέρει αλλού, αλλά ίσως εγώ ποτέ δεν έδειξα τέτοιο ενδιαφέρον, ενδιαφέρομαι να διαβάζω βιβλία αλλά όχι και να γράφω και να εκφράζομαι...

ΕΡ: Ήθελε δηλαδή πιο πολύ να γίνεται δασκάλα;

ΑΠ: Όχι, εκείνη ήθελε με λογοτεχνία να προχωρήσω, να συνεχίσω μετά το λύκειο, για το λόγο που αυτή θεωρούσε ότι είχα καλή έκφραση και καλή μνήμη, τότε εκείνα τα χρόνια εγώ δεν έδινα σημασία σε αυτά, εμένα μου άρεσε να ζωγραφίζω και να δημιουργώ, μέχρι εκεί έφτανα, πιο πολύ δεν έδινα σημασία

ΕΡ: Η μητέρα σας επειδή ήταν και δασκάλα ερχόταν στο σχολείο, ρωτούσε για την πρόοδό σας;

ΑΠ: Φαντάζομαι πως ναι, επειδή δε θυμάμαι ο πατέρας μου να είχε πάει σε συνέντευξη που κάνουν για τους γονείς, η μητέρα μου μόνο, επειδή εγώ εκεί που ήμουν μαθήτρια ήταν και η μητέρα μου δασκάλα, οπότε με τους υπόλοιπους

συναδέλφους δεν μπορεί να μην άκουγε τι έχω κάνει στην τάξη, τι δεν έχω κάνει, δεν μου το έχει πει αλλά φαντάζομαι πως ναι

ΕΡ: Θέλατε όμως τότε και εσείς να δώσετε εξετάσεις και να περάσετε στο πανεπιστήμιο

ΑΠ: Ναι, ναι, ναι ...ότι σκεφτόμουν για πανεπιστήμιο σκεφτόμουν, κατ' αρχήν σκεφτόμουν για σχολή καλών τεχνών, εκεί ήταν το όνειρο, όταν με κόψανε κατάλαβα ότι τα φτερά δεν αρκούν, χρειάζεται και κάτι άλλο εκτός από υψηλές προσδοκίες και φιλοδοξίες, γι' αυτό την άκουσα εκείνη τη στιγμή και κατέθεσα τα χαρτιά μου για να δώσω εξετάσεις για το τμήμα ζωγραφικής στο πανεπιστήμιο της Σόφιας, εκεί που τελείωσα...

ΕΡ: Υπήρχαν κάποιοι άλλοι λόγοι ατομικοί ή κοινωνικοί που σας ώθησαν να περάσετε στο πανεπιστήμιο;

ΑΠ: Εμείς έχουμε λίγο διαφορετική νοοτροπία, έχουμε συνηθίσει οι πιο πολλοί μετά το λύκειο να μη σταματάς εκεί, να προχωρήσεις, αυτό ήταν σαν υποχρεωτικό, έτσι μας είχαν μάθει, από εκείνα τα χρόνια που ζούσαν οι γονείς μας έτσι μας είχαν μάθει ότι η ανώτατη σχολή είναι κάτι απαραίτητο, δεν είναι κάτι να πας να το κάνεις με υποχρέωση ή υπό πίεση, είναι απαραίτητο να το κάνεις για να πετύχεις ή τουλάχιστον να έχεις τη μόρφωση εγώ τουλάχιστον δεν το είχα κάνει από κοινωνική άποψη, τι θα πει η κοινωνία και αν το θέλει η κοινωνία, το ήξερα ότι είναι κάτι αναγκαίο για μένα, δε μπορώ να σταματήσω μέχρι το λύκειο, ήταν απαραίτητο να τελειώσω και κάτι άλλο για να μου δώσει κάτι στα χέρια, να ανοίξει τα φτερά μου, δε νομίζω ότι όλα σταματάνε με το λύκειο, είναι ελάχιστο αυτό το επίπεδο, πρέπει να προχωρήσεις και αλλού για να φτάσεις μακριά

ΕΡ: Έχετε λοιπόν ήδη ένα πτυχίο από τη Βουλγαρία, το οποίο το αξιοποιείται με κάποιο τρόπο;

ΑΠ: Εργάζομαι ως δασκάλα ζωγραφικής στο βουλγαρικό σχολείο, είναι ωραίο να βλέπεις τους καρπούς της δουλειάς σου, επειδή με τα παιδιά δοκιμάσαμε, συμμετείχαμε σε κάποιους διαγωνισμούς, κερδίσαμε και βλέπεις ότι είναι ευχαριστημένοι από όλο αυτό, φαντάστηκα ότι είναι κάτι καλό, συνήθως δεν ξέρω στα ελληνικά σχολεία δεν ξέρω πως είναι, αλλά στα βουλγαρικά σχολεία η ζωγραφική και η μουσική αντιμετωπίζονται σαν άχρηστα μαθήματα, εδώ με τα παιδιά δεν το περνάγαμε έτσι, βέβαια ερχόταν παιδιά που ήθελαν να ασχοληθούν με ζωγραφική, όχι από όλες τις τάξεις μόνο αυτά που ήθελαν, δύο από την πρώτη, πέντε από τέταρτη, τρία από Τρίτη, ήταν παιδιά επιλεγμένα, οπότε ασχολιόμασταν και τους

άρεσε αυτό, είπα ότι είναι καλό να δώσω τη χαρά από τη ζωγραφική, από τη δημιουργία να τα δώσω και στα άλλα παιδιά, δεν είχα δυνατότητα να γυρίσω πίσω για να μπορέσω εκεί να εργάζομαι, το σκεφτόμουν....στην Ελλάδα δεν είναι όπως στη Βουλγαρία, να έχεις ειδικότητα ξεχωριστή για τη ζωγραφική, τότε αποφάσισα ότι είναι καλό να δοκιμάσω να βγάλω ένα πτυχίο από το παιδαγωγικό τμήμα για να μπορέσω να εργαστώ

ΕΡ: Πόσα χρόνια είστε στην Ελλάδα;

ΑΠ: Από το 2004

ΕΡ: Πώς αποφασίσατε να έρθετε;

ΑΠ: Στην αρχή ήταν ο οικονομικός λόγος, δυστυχώς αυτός ήταν μετά στην πορεία το κατάλαβα ότι είναι καλό να ασχολείσαι με τα παιδιά, να τους δίνεις αυτά που ξέρεις και να βλέπεις ότι χαίρονται να παίρνουν αυτό που τους αρέσει, σιγά –σιγά να μαθαίνουν ότι πρέπει να γεμίσουν το χαρτί, ότι είναι καλό να τα ζωγραφίσουν πιο μεγάλα τα πράγματα, ότι είναι καλό όλο αυτό που θέλουν να πουν να το πουν με πιο τολμηρό οπότε αυτές ήταν οι αιτίες που με οδήγησαν προς τη φοίτησή μου στο παιδαγωγικό τμήμα

ΕΡ: Στο παιδαγωγικό τμήμα πότε περάσατε;

ΑΠ: Το 2009

ΕΡ: Πως τα πάτε με τη σχολή; Πηγαίνετε στα μαθήματα;

ΑΠ: Δύσκολα, γιατί εργάζομαι κιόλας όμως προσπαθώ και τα καταφέρνω κάπως, δεν είμαι άριστη αλλά προσπαθώ και πάω όποτε μπορώ, όπως μπορώ, βέβαια αντιμετωπίζω κάποια προβλήματα, κάποιο είδος ρατσισμού αλλά αυτά είναι τα συνηθισμένα δυστυχώς...

ΕΡ: Έχετε δυσκολίες όταν διαβάζετε τα βιβλία;

ΑΠ: Λίγο, έχω και εκεί δυσκολίες, επειδή δεν είναι η μητρική μου γλώσσα, τη μάθαινα στα κέντρα, εγώ στην αρχή τη μάθαινα έτσι, στη δουλειά, στο δρόμο, με τους φίλους, αυτά που ακούω, μετά κατάλαβα ότι δεν είναι αρκετό όλο αυτό, θα χρειαστεί να βγάλω κάποιο χαρτί, να γράψω αυτά που ακούω, να μπει κάτι στη σειρά, βρήκα το Λύκειο των Ελληνίδων, εκεί παρακολούθησα τα μαθήματα, έδωσα τις εξετάσεις στη φιλοσοφική σχολή και πέρασα όμως και πάλι αυτό δεν ήταν αρκετό για να ξέρω τη γλώσσα καλά και να ξέρω το επίπεδο των βιβλίων οπότε αντιμετωπίζω και εκεί κάποια προβλήματα αλλά και πάλι έχουμε το λεξικό, έχουμε τις αναλογίες, προσπαθώ όσο μπορώ να παρακολουθώ τα μαθήματα, να εμφανίζομαι στις εξετάσεις...

ΕΡ: Μιλήσατε για ρατσισμό, από ποιους;

ΑΠ: Ρατσισμό όχι τόσο ανοιχτό, όσο κάπως κρυφά και από τους δασκάλους, εκεί που δεν το περιμένεις ότι θα σου φερθούν έτσι σε πετάνε έξω από τη γραμμή, θέλω να πω ότι όσο και λίγες επαφές να έχω με τα παιδιά, ξέρω ποια είναι και πόσα ξέρουν, οπότε τι μπορούν να γράψουν, οπότε μετά το αποτέλεσμα είναι απογοητευτικό, γιατί βλέπω αυτά τα παιδιά που σας λέω που είναι το άλλο επίπεδο να έχουν περάσει το πέντε και εγώ να είμαι έξω από το πέντε ακριβώς για αυτό το λόγο, κάποιες φορές το έχω αισθανθεί έτσι, επειδή είμαι ξένη, από το όνομά μου καταλαβαίνουν ότι είμαι ξένη δεν είναι ανοιχτά να σου πουν είσαι από τη Βουλγαρία και δε θα περάσεις, αυτό δεν το έχει πει ποτέ κανείς, αλλά έτσι στα κρυφά, στα παράδρομα κάπως το καταλαβαίνω ότι συμβαίνουν αυτά τα πράγματα, τα αντιμετωπίζουμε όλα όμως...

ΕΡ: Έχετε να καταθέσετε κάποιες προτάσεις για το πώς το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα θα μπορούσε να είναι πιο αποτελεσματικό για να αυξηθούν τα ποσοστά των αλλοδαπών φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (κάνω αναφορά στα ποσοστά);

ΑΠ: Δε γνώριζα ότι είναι τόσο χαμηλά... ίσως κάποια εκπαιδευτική πολιτική... αλλά από την άλλη πλευρά φαντάζομαι ότι κάθε ένας ξένος ξέρει, άμα θέλει, ότι στα ξένα πανεπιστήμια πάντα υπάρχουν κάποιες θέσεις για τους αλλοδαπούς, οπότε άμα το ήθελε θα μπορούσε να υποβάλει τα χαρτιά, τα απαραίτητα δικαιολογητικά... ίσως να σκέφτονται ότι θα πάνε πίσω στη χώρα τους και εκεί θα προσπαθήσουν να φοιτήσουν ή άμα είναι το δεύτερο δηλαδή να μην τους ενδιαφέρει είναι κρίμα...δεν ξέρω ποιες είναι οι αιτίες για να μην φοιτήσουν...αλλά ίσως εξαρτάται και από την οικογένεια, δεν αρκεί μόνο η εκπαιδευτική πολιτική, άμα η οικογένεια το θεωρεί αναγκαίο να σπουδάσει το παιδί τους και το παιδί θα το θεωρεί απαραίτητο για να φτάσει πιο ψηλά, δεν είναι εδώ στο επίπεδο σήμερα καθαρίζω τις σκάλες πάω και φεύγω...

ΕΡ: Τελειώνοντας τις σπουδές σας σε δυο χρόνια στο παιδαγωγικό τμήμα πως σκέφτεστε να αξιοποιήσετε το πτυχίο σας;

ΑΠ: Θα ήθελα να κάνω τα απαραίτητα βήματα για να μπορέσω να διδάξω σε ένα ελληνικό σχολείο, θα ήθελα να μπορέσω να αξιοποιώ την εμπειρία μου που έχω στη ζωγραφική και με όλα τα υπόλοιπα, όλο αυτό θα ήταν καλό, θα δείξει ο χρόνος....

ΕΡ: Σας ευχαριστώ πολύ για το χρόνο σας

ΑΠ: Και εγώ ευχαριστώ, μακάρι όλα να γίνουν καλά.

Συνέντευξη 2

ΕΡ: Να ξεκινήσουμε από τα προσωπικά μας στοιχεία (όνομα, επώνυμο, ηλικία, υπηκοότητα)

ΑΠ: Το όνομα Β., επώνυμο Κ., ηλικία 39 και η καταγωγή Αρμένικη, κατάγομαι από την Αρμενία, υπηκοότητα προς το παρόν είναι αρμένικη και θα παραμείνει, εκτός που θα πάρω και ελληνική υπηκοότητα, όμως θα υπάρχει και η δεύτερη υπηκοότητα που δε θα καταργηθεί...

ΕΡ: Πόσα χρόνια βρίσκεστε στην Ελλάδα και γιατί ήρθατε;

ΑΠ: Η μετανάστευση στην Ελλάδα δεν είναι πολλά χρόνια, είναι 10 χρόνια ακριβώς, πώς κατέληξα να είμαι εδώ... είναι λίγο μακρύ ιστορία και ξαφνική απόφαση αλλά είμαι ευχαριστημένη από το αποτέλεσμα...

ΕΡ: Θέλετε να μας μιλήσετε για αυτό;

ΑΠ: Γύρω στα 30 μου χρόνια που μετανάστευσα, ήταν η παρότρυνση μετά τις σπουδές στην Αρμενία στη μουσική ακαδημία ως παιδαγωγός μουσικών σπουδών, μετά τις σπουδές προσλήφθηκα στο σχολείο για δουλειά, επτά χρόνια ως παιδαγωγός δούλεψα στην Αρμενία και στα ωδεία κάνοντας μαθήματα φωνητικής και βιολί και επίσης στα δημόσια σχολεία δασκάλα μουσικής, λοιπόν...μετά με την αλλαγή του κράτους δημοκρατική πρώην ήμασταν σοβιετική, η αλλαγή που έγινε λίγο χαμός κατάσταση, χάος στην Αρμενία, αλλάξανε πολλά πράγματα και ειδικά οι καλλιτέχνες βρισκόντουσαν σε μια απορία πολλή δύσκολη, σταμάτησε σε όλες τις πλευρές οι δυνατότητες, η ανάπτυξη και μια εποχή που πολύ δύσκολη αντιμετώπιση και πολλοί καλλιτέχνες φύγανε...

ΕΡ: Πολιτικοί λοιπόν οι λόγοι...

ΑΠ: Μάλιστα, η χώρα, η κατάσταση, με την αλλαγή δημοκρατίας, ιστορικά πολλά να μην πούμε, αυτό παρότρυνε που είχα δυο τρεις φίλες εδώ, είχαμε μια..., θέλαμε να κανονίσουμε για μια συναυλία, εγώ που έπαιζα σε μια ορχήστρα στην Αρμενία, να κάνουμε μια συναυλία, να επισκεφτούμε εδώ, έγινε αυτό βέβαια, ήρθαμε μια φορά, ευχαριστηθήκαμε, παραμείναμε δύο βδομάδες και γυρίσαμε και μου άρεσε αυτή η διάρκεια που παρέμεινα εδώ και ήτανε ίσως και η κατάσταση της χώρας που.... πνιγόσουν, όλα σαν να τελειώσανε για σένα και αποφάσισα να κάνω κάτι να αποφασίσω να φύγω, για καλύτερα, βέβαια στο μυαλό μου έχοντας που θα φύγω χρονικό διάστημα, δε θα φύγω... δε μπορούσα να φανταστώ μελλοντικά τι θα γίνει εκεί και με κάλεσε η μια φίλη μου που ήταν ήδη δέκα χρόνια εδώ και ήρθα εδώ σαν να βρω την τύχη μου, ας το πούμε έτσι...ήρθα σχεδόν δύο χρόνια δούλεψα...

ΕΡ: Θα ήθελα τώρα να μου μιλήσετε για τα μαθητικά σας χρόνια

ΑΠ: Στο σπίτι μιλούσαμε αρμένικα, αλλά το σχολείο πρώην σοβιετική ένωση ήταν δίγλωσσο, η ρώσικη γλώσσα δεν ήταν ως δεύτερη, ήταν ως μητρική, ότι μαθήματα έκανες, έκανες και ρώσικα άρα και οι δυο γλώσσες μιλιόντουσαν και στο σπίτι, η μαμά μου είναι δασκάλα και μέχρι τώρα εργάζεται και ο μπαμπάς μου είναι οικονομολόγος, έχω μια αδερφή πάλι πήρε καλλιτεχνική πλευρά σπουδές, πιανίστρια είναι στην Αρμενία, στην Ακαδημία εργάζεται τώρα ως καθηγήτρια πιάνου, και έχει και δύο παιδιά, εγώ βιολί και φωνητικά και σχολείο, όπως σας είπα, δασκάλα μουσικής... οι γονείς τους, μόνο αυτό το θυμάμαι, ήτανε ο σκοπός τους η όλη ώθησή τους, η όλη σκέψη, η δουλειά τους, δε θυμάμαι την προσωπική τους δουλειά, θυμάμαι μόνο πως τρέχανε εμένα και την αδερφή μου από εκεί, από εδώ, από θέατρο, από σπουδές, αυτό το θυμάμαι...στο σπίτι υπήρχε πολύ μεγάλη βιβλιοθήκη σε κάθε δωμάτιο και ο καθένας μας τα προσωπικά, τα γενικά, εγκυκλοπαίδεια και διάφορα εκπαιδευτικά μηνύματα, όχι μόνο το σχολείο, μόνο το ωδείο που πηγαίναμε από θέατρα, από καλλιτεχνική ζωή, την εβδομάδα τουλάχιστον δύο φορές οπωσδήποτε παρακολουθούσαμε θεατρικές και μουσικές παραστάσεις, όπως θα ξέρετε ο αρμένικος πολιτισμός είναι πολύ ανεπτυγμένος και στη μουσική και στο σκάκι, πηγαίναμε και για σκάκι, δηλαδή κάθε μέρα υπήρξε κάτι, κανένα απόγευμα δεν ήταν χαλαρά, δεν ήταν κενά, τα σαββατοκύριακα περνάγαμε με τους γονείς μας πολύ ποιοτικές ώρες, πολύ γεμάτες, ας πούμε τώρα εγώ την κόρη μου που μεγαλώνω και αν δεν έχω χρόνο να γεμίζω την ώρα της, πόσες σκέψεις που έχω στο μυαλό μου να του προσφέρω, στενοχωριέμαι κάποια στιγμή και λέω αφού μας προσφέρανε πώς το βρήκανε το χρόνο, όλες αυτές τις ευκαιρίες, παρ' όλα αυτά έχεις πιο ανοιχτές...όλα είναι πιο εύκολα, πιο ανοιχτά, η τεχνολογία από πολλές πλευρές...εγώ θεωρώ είμαι πιο πίσω, δε μπορώ να συμπληρώνω αυτό που μου έκαναν εμένα, που είμαι μακριά, από τις συζητήσεις στο τηλέφωνο...

ΕΡ: Θυμάστε δηλαδή τους γονείς σας να νοιάζονται πιο πολύ να σας δώσουν πράγματα, παρά να έχουν στο νου τους τη δουλειά τους...

ΑΠ: Η προσωπική απασχόλησή τους δεν το θυμάμαι, πίεση να υπήρξε λες και δουλεύανε οι άνθρωποι χωρίς πίεση, ούτε άγχος, αυτό είναι τέλειο εγώ θεωρώ για ένα παιδί στην οικογένεια να μεγαλώσει, σε ένα πνευματικό περιβάλλον που πραγματικά αναπτύσσετε ένα παιδί ήρεμα και έτσι ωραία, όμορφα, δε νιώθαμε το άγχος των γονιών μας με τη δουλειά, το άλλο δε γίνεται, δεν ξέρω, ίσως εποχές, ίσως...

ΕΡ: Έχετε δηλαδή να θυμάστε ωραία πράγματα...

ΑΠ: Βέβαια, και ειδικά όταν ζεις σε μία άλλη χώρα το θυμάσαι πιο έντονα, τις ρίζες σου, όσο μεγαλώνεις, τόσο πιο πίσω κοιτάς, θέλεις να σταθεροποιείσαι, να ψάχνεις τις ρίζες σου πιο βαθιά, είναι μια κατάσταση που τη βιώνεις μακριά από τη χώρα για να νιώθει αυτά...

ΕΡ: Τι μηνιαίο εισόδημα λάμβαναν οι γονείς σας;

ΑΠ: Ήμασταν στη σοβιετική ένωση, οπότε είχαμε το χρήμα της Ρωσίας ρούμπελ 500 με 600 ευρώ ο ένας, αλλά καμία σχέση με την ακρίβεια της ζωής, εμείς είχαμε κομμουνιστική εποχή ξέρετε εκείνα τα χρόνια, είχαμε το ρεύμα μας από κράτος, στηριζόμασταν στο κράτος, ήταν αυτά τα χρήματα για να περάσεις καλά, να προσφέρεις ότι θέλεις και στο παιδί σου και στο να περάσεις καλά, δεν υπήρξαν δυσκολίες, κατ' αρχάς μόνο οι σπουδές δεν υπήρξαν φροντιστήρια, δεν υπάρχουν λεφτά να ξοδεύεις για να μαθαίνει το παιδί σου, η μουσική εκπαίδευση δωρεά του κράτους, στο ωδείο να πηγαίνεις όχι να πληρώσεις 100 ευρώ, αλλά δε θα πληρώνεις τίποτα, δωρεάν, πολλές φυσιολογικές τιμές στο θέατρο, στις διασκεδάσεις, κατ' αρχάς δεν υπήρχαν καφετέριες, για αυτό το διάβασμα ήταν πιο έντονο, για καφέ στα σπίτια με τους φίλους μέχρι ως φοιτήτρια που θυμάμαι, διαβάζαμε, διαβάζαμε περισσότερο, η ανάγνωση, τα βιβλία, αυτό το θυμάμαι πόσο ανάγκη το είχαμε, πόσο... μέχρι και το παιδί που ο γονιός δεν ήταν δάσκαλος, θα πήγαινε σκάκι, θα πήγαινε κάπου, θα γέμιζε το χρόνο ποιοτικά, έχει μεγάλη σημασία

ΕΡ: Να μιλήσουμε λίγο τώρα για τα χρόνια του σχολείου, τι έχετε να θυμηθείτε από τις εμπειρίες σας εκεί;

ΑΠ: Ως μαθήτρια ήμουν όχι πολύ άριστη, καλή, ήμουν στο ίδιο σχολείο με τη μητέρα μου, παρ' όλα αυτά αυτό δε φαινόταν καθόλου, ίσως είναι και ο χαρακτήρας του παιδιού, δεν είχα αυτή την ασφάλεια, αυτή είναι η μαμά μου εδώ και μπορώ να νιώθω χαλαρότητα, είναι πιο δύσκολο για τα παιδιά που είναι οι γονείς στο ίδιο σχολείο και εμείς μεγαλώνοντας το είπαμε αυτό και στη μαμά που δεν πρέπει να είναι γιατί εμείς βιώναμε, νιώθαμε από τις συμμαθήτριες ότι ήταν κάπως, παίρνεις άριστα, αμέσως πήγαινε το μυαλό... είχε μια επιφυλακτικότητα, δε νιώθαμε άνετα, νιώθαμε πιο πιεσμένοι, καλά τα χρόνια μας, ωραία, σπουδάσαμε..

ΕΡ: Είχατε κάποιες δυσκολίες;

ΑΠ: Οι δυσκολίες μας ήταν στα μαθηματικά, εκεί μας βοηθούσε η δασκάλα μας, τυχεροί ήμασταν που καλή δασκάλα είχαμε, ειδικά η στάση της μαμάς μου ήταν ότι να κάνουμε να κάνουμε μόνοι μας, αυτό το θυμάμαι είχε ωε τίτλος, δηλαδή το φοβόταν αυτό να είναι συνέχεια πάνω μας, γιατί κάποια στιγμή θα αναζητούσαμε

πάλι τη βοήθεια, εγώ θυμάμαι την αντιμετώπιση που στο γυμνάσιο είναι πιο δύσκολα τα πράγματα είχα πολύ αυτονομία και αυτό βοήθησε που πάνω στο κεφάλι μου δεν ήταν η μαμά μου στο δημοτικό σχολείο, δηλαδή εμείς μάθαμε μόνοι μας να επιβιώνουμε σε δυσκολίες, κατάλαβε που υπήρχαν κενά και έπρεπε να συμπληρωθεί αλλά το σχολείο μας έδωσε τα πάντα, δεν υπήρξε μέχρι τώρα δεν υπάρχει φροντιστήριο, εμείς τελειώνοντας το λύκειο, με πάρα πολύ χαλαρό διάβασμα, χαλαρό μιλάμε ούτε φροντιστήρια, ούτε τίποτα, ακαδημαϊκές σπουδές, πανεπιστήμιο, πολύ εύκολες εξετάσεις, ανταπεξήλθαμε μια χαρά, το σχολείο μας έδωσε τα πάντα, δουλεύανε οι δάσκαλοι, υπήρξε δουλειά, υπήρξε αυτό το άγχος του δασκάλου τι θα δώσει στο παιδί, πηγαίνοντας το παιδί στο σπίτι δεν αναρωτιέται πως και πως θα το κάνω, δεν ξέρω είναι πάρα πολύ μεγάλη διαφορά σημερινό ελληνικό σχολείο και πως εκείνα τα χρόνια εγώ το θυμάμαι

ΕΡ: Τελειώνοντας το σχολείο, δώσατε εξετάσεις για να περάσετε στο πανεπιστήμιο

ΑΠ: Έδωσα πανελλήνιες εξετάσεις στην Αρμενία, βέβαια πηγαίνοντας από γυμνάσιο σε ωδείο, η απόφασή μου ήταν προς μουσικές σπουδές, ήμουν προσανατολισμένη εκεί, δεν είχα καθόλου δυσκολία, ήμουνα σίγουρη και από την πρώτη χρονιά πέτυχα, πολύ καλά και οι σπουδές μου πάρα πολύ καλά, θα έλεγα με μεγάλη όρεξη, μεγάλη, βαθιά πίστη, πως πρέπει οι σπουδές να είναι, να επεκτείνεσαι, πως πρέπει να ανοίγεσαι, ήταν πολύ καλά χρόνια εκείνα

ΕΡ: Τι διάρκεια είχαν οι σπουδές σας;

ΑΠ: Σπούδασα τέσσερα χρόνια, μετά τις σπουδές ένα χρόνο μετά προσλήφθηκα στο δημόσιο σχολείο της Γέρεβαν, σε ένα σχολείο, σε μια περιοχή της Αρμενίας, όπου τέσσερα χρόνια δούλεψα δασκάλα μουσικής, μετά το κατάλαβα που, σαν να πείναγα από κάτι, θέλω να διδάσκω ατομικά, θέλω να διδάσκω βιολί, θέλω να διδάσκω όργανο και κατευθύνθηκα στα ωδεία, έφυγα από το σχολείο, δεν το ήθελα, γιατί ήθελα πάρα πολύ να συμπληρώσω αυτό το κενό και εκεί άλλα πέντε χρόνια παρέμεινα στο ωδείο, χορωδίες....

ΕΡ: Που μένατε με τους γονείς σας, μένατε στο κέντρο της πόλης ή σε κάποιο προάστιο της Αρμενίας;

ΑΠ: Μέναμε σε μια περιοχή όχι κέντρο Γέρεβαν λέγεται, από το κέντρο 5 χιλιόμετρα

ΕΡ: Άρα ένα μεγάλο μέρος της πορείας σας το χρωστάτε στους γονείς σας...

ΑΠ: Μου έδωσαν πολλά μηνύματα και πολύ υπόβαθρο, πολλή παρότρυνση και πολλή βοήθεια γιατί στα ωδεία εμείς 4 μέρες την εβδομάδα πηγαίναμε μαθήματα στο ωδείο και μελετώντας στο σπίτι αυτές οι δυσκολίες μαζί με τα μαθήματα, μαζί και το

ωδείο, ναι έχει πολύ σημασία μας βοηθήσανε πνευματικά και ψυχολογικά, και αυτό που θέλαμε μας παροτρύνανε, θα μπορούσε δηλαδή η μαμά μου να μας κατευθύνει αλλού, εντάξει συζητήσεις υπήρξαν πώς να βλέπουμε με πιο ανοιχτά μάτια, η απόφαση μας όμως ήταν στη μουσική και η δικιά μου και της αδερφής μου, μας βοηθήσανε σ' αυτό, το ένιωθες αυτό που αποφασίζεις εσύ το δέχεται ο γονιός, είναι πολύ σημαντικό και σε σπρώχνει και σε βοηθάει όπου υπάρχει δυσκολία

ΕΡ: Θέλατε όμως και εσείς να σπουδάσετε...

ΑΠ: Έχει σημασία να το θέλει και το παιδί βέβαια γιατί όσο και να το θέλει ο γονιός είναι και λίγο από το παιδί, ερχόμενη στην Ελλάδα μεγαλώνοντας την κόρη μου αποφάσισα όλη αυτή η προσπάθεια να πάει χαμένη και άρχισα πάλι να σηκώνομαι, να λέω πως τι θα κάνω αν θα είμαι εδώ, δε θέλω με κάτι άλλο να ασχολούμαι, αυτό θέλω, μετά ένα χρόνο μετά που ήρθα στην Ελλάδα συνάντησα τον άνθρωπο της ζωής μου, παντρευτήκαμε, είναι Έλληνας, έχουμε το παιδί μας, κόρη, και ως μαμά ήθελα εγώ να μεγαλώσω την κόρη μου, μεγαλώνοντας άρχισα να ξυπνήσω και εγώ, να κάνω κάτι, να κυνηγώ το όνειρό μου, αυτό που έκανα στην Αρμενία αυτό θέλω να κάνω και εδώ και αναγνωρίζοντας το πτυχίο μουσικών σπουδών στην Ελλάδα, υπάρχει ισοτιμία στο καποδιστριακό πανεπιστήμιο, αλλά πρέπει να παραδώσω κάποια μαθήματα και είμαι σε αυτή την πορεία τώρα, τα μαθήματα αυτά είναι οχτώ, έχω παραδώσει πέντε μαθήματα με επιτυχία και περιμένω τα αποτελέσματα από τα άλλα τρία... τώρα η σχολή νηπιαγωγών πως προέκυψε...καταρχάς έχοντας το ένα πτυχίο, θα το έχω αναγνωρίσει ήθελα πάρα πολύ το σύστημα και με την ανάπτυξη της γλώσσας, να είμαι μέσα στο πανεπιστήμιο, να μπω μέσα, δεν ήθελα μόνο να το αναγνωρίσω το πτυχίο μου, δε μου αρκούσε, γιατί είχα ανασφάλεια πως θα μπω αύριο μεθαύριο στο σχολείο, ας πούμε δασκάλα μουσικής, γλώσσα πρώτο γιατί δεν είναι πας σε μια δουλειά γραμματεία, η γλώσσα είναι πολύ σημαντική, πως μιλάς, πρέπει να είναι άψογο επίπεδο, και επειδή είναι πολύ κοντά είναι παιδαγωγική και το άλλο και το άλλο και ήθελα να μπω νηπιαγωγών, προσχολική ηλικία, είναι και ως σύστημα πανεπιστήμιο να μπω σε αυτή τη δυσκολία, να αναπτύξω και τη γλώσσα και να έχω και ελληνικό πτυχίο... συνεργάζομαι σε μια ορχήστρα στο ωδείο, είμαι ευτυχισμένη, δίνουμε συναυλίες, παίζω το όργανο, είμαστε πλέον επαγγελματική ορχήστρα, από κρατική ορχήστρα έρχονταν κάποιοι, από ΕΡΤ, κάνουμε αρκετές συναυλίες και μια φορά την εβδομάδα πρόβα και ετοιμάζουμε κάποιες συναυλίες, δεν είναι μια μόνιμη δουλειά σαν για να προσφέρουμε στο ωδείο...δε διδάσκω στο ωδείο, γιατί το πτυχίο μου παραπέμπει στο σχολείο, δασκάλα μουσικής, ενώ στην Αρμενία

μπορείς και να διδάσκεις στο ωδείο, εδώ μπορείς να κάνεις άλλα δυο χρόνια να πάρεις ξεχωριστό πτυχίο, δεν το θέλω όμως, μπορεί κάποια άλλη στιγμή να προκύψει αυτή η ανάγκη, προς το παρόν δεν μπορώ να ανακατεύω πολλά πράγματα, είμαι ήδη πολύ πιεσμένη...

ΕΡ: Στη σχολή νηπιαγωγών πότε περάσατε;

ΑΠ: Είμαι δεύτερη χρονιά, πάω κανονικά, δίνω μαθήματα, υπάρχουν βέβαια δυσκολίες αλλά δεν το περίμενα που θα ανταπεξέλθω τόσο καλά, είμαι ευχαριστημένη από τον εαυτό μου τουλάχιστον

ΕΡ: Πώς σας αντιμετωπίζουν στη σχολή σας;

ΑΠ: Από τους καθηγητές είμαι πάρα πολύ ευχαριστημένη, είναι μια αντιμετώπιση πάρα πολύ υψηλό επίπεδο, δεν έχω λόγια, και κάποιους καθηγητές τελειώνοντας οφείλω να τους πω έναν έναν ευχαριστώ για μαθήματα ζωής που μου το πέρασαν με τη στάση τους πως αντιμετωπίσανε ως ξένοι ως αλλοδαποί γιατί υπήρξαν κάποια μαθήματα που έδωσα προφορική εξέταση, πως το αντιμετωπίσανε αυτό το λεπτό, αυτή η λεπτομέρεια, με πόση παιδαγωγική ευκρίνεια, από τους συμφοιτητές δεν έχει γίνει κάποια συγκεκριμένα πράγματα που μπορώ να σας πω, ρατσιστικό, αλλά το νιώθω ως αλλοδαπή, είμαι μειονότητα, δεν είμαι σε αυτό το επίπεδο όπως οι άλλοι, η γλώσσα, αυτό με απασχολεί συνέχεια, που δεν είμαι στο ίδιο επίπεδο, αυτό με απασχολεί συνέχεια, εμένα προπαντός και από την ηλικία, δεν είμαι μικρή και ερωτήσεις πολλές, τι κάνεις εδώ, ο τρόπος, περιέργεια, δεν ξέρω, παρ' όλα αυτά έχω βρει φοιτήτριες φίλες και είμαι πολύ ευχαριστημένη, έχω δυο τρεις, αλλά γενικώς υπάρχει αυτό, είναι μεγάλη διαφορά στη σχολή, γιατί έχω πάει και μουσικών σπουδών, έχω ακούσει μαθήματα, έχω μπει μέσα στην τάξη, είναι εντελώς άλλη αντιμετώπιση, άλλη κουλτούρα, λες και αυτά τα παιδιά είναι... άλλο επίπεδο και τα βλέμμα και το καλημέρα τους και το πώς σε αντιμετωπίζουν, στους νηπιαγωγούς είναι εντελώς νηπιαγωγείο... το νιώθεις στον αέρα, ίσως αν υπήρχαν κάποιοι άλλοι ξένοι...

ΕΡ: Τελειώνοντας με τη σχολή πώς σκέφτεστε να αξιοποιήσετε το πτυχίο σας;

ΑΠ: Το κυνηγώ αυτό, έχω πολύ μεγάλη θέληση στη μουσική, την πρώτη ίσως θα κοιτάζω αυτό, να εργαστώ ως δασκάλα μουσικής, δεν το βλέπω τόσο καθαρά η εικόνα στο νηπιαγωγείο για τον εαυτό μου ίσως γιατί υπάρχουν οι δύο πλευρές, είναι εντελώς δική μου η μουσική, αυτή η κατεύθυνση, οπότε εκεί φαντάζομαι εμένα μελλοντικά, απλά εδώ πανεπιστήμιο με βοηθάει πάρα πολύ η γλώσσα μετά θα έχω

πιο πολύ αυτοπεποίθηση, θα δω, δεν μπορείς να πεις, δεν μπορείς να ξέρεις, πάντως έχω σκοπό ή στο νηπιαγωγείο θα μπω κάπου να μπω

ΕΡ: Υπάρχει όμως ένα πολύ μικρό ποσοστό αλλοδαπών φοιτητών στα πανεπιστήμια

ΑΠ: Ως αλλοδαπός είναι δύσκολο να επιβιώνεις σε μια άλλη ξένη χώρα και είναι δύσκολο, 80% η δυσκολία είναι στην οικονομική πλευρά, γιατί δεν είναι εύκολο για να σπουδάσεις θέλεις χρόνο, θέλεις κόπο, δε γίνεται να εργάζεσαι και να ανταποκριθείς στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας ταυτόχρονα με τις σπουδές, γιατί έχω και άλλες φίλες αρμένισες, το συζητάμε, δεν έχουν την άνεση, ούτε το χρόνο, δεν έχουν το θάρρος να μουν σε σπουδές ακαδημαϊκές, να δουλεύουν, είναι σαν το ψωμί, δεν υπάρχει σήμερα αρμένιος πιστεύω να μην έχει στάση το παιδί του πρέπει να σπουδάσει,

ΕΡ: Παρ' όλα αυτά τα ποσοστά παραμένουν χαμηλά...

ΑΠ: Αλλοδαποί εξετάσεις πανελλήνιες δε δίνουν, μόνο γλώσσα σε κάποιο επίπεδο, θα πρέπει όλα τα πράγματα να πάνε ομαλά στο δημόσιο σχολείο, να συμπληρώνουν τη γνώσεις, να μην υπάρχουν φροντιστήρια, είναι παραλογισμός αυτό το πράγμα για μένα, είναι εντελώς τρελό πράγμα, εγώ τώρα που θα είναι Τρίτη τάξη η κόρη μου δε θα πάει αγγλική το επιμένω, θα το καταφέρουμε και καλύτερα από όλους έτσι το πιστεύω και έτσι θα το κάνω, είναι παραλογισμός για μένα αυτό, όλο αυτό το σύστημα θέλει πολύ ριζική αλλαγή, πάρα πολύ... ίσως και στάση των γονιών, ας δουλεύει το παιδί μου, ας μην φτάσει και πανεπιστήμιο, είναι και η στάση της οικογένειας, πως το βλέπει το παιδί και του παιδιού πλέον είναι πιο ελεύθερα τα παιδιά τώρα, ελεύθερα στις ατομικές επιλογές τους χωρίς να υπολογίζουν την άποψη των γονιών τους, αυτό είναι και η ανατροφή του παιδιού, πώς μεγαλώνεις, τι ηθικές και τι παραδοχές έχει η οικογένεια, αλλά σε γενικές γραμμές δεν υπάρχει αυτή η στάση στην Ελλάδα ότι τα παιδιά πρέπει να σπουδάσουν, ούτε από τους γονείς, ούτε η προσοχή, ούτε το παιδί που είναι πίσω πως είναι η στάση του δασκάλου πουθενά δεν υπάρχει αυτή η παρότρυνση, ούτε στο εκπαιδευτικό σύστημα και στην οικογένεια λείπει πολύ και μετά αυτό καθρεφτίζεται στο παιδί αφού μέχρι εκεί μπορώ και η στάση όλων με κοιτάζουν έτσι, έτσι πάει ίσως...

ΕΡ: Ευχαριστώ πολύ για το χρόνο σας

ΑΠ: Εγώ ευχαριστώ, δεν ξέρω πόσο μπορούσα να σας ικανοποιήσω με τις απαντήσεις μου...

Συνέντευξη 3

ΕΡ: Θα ήθελα να ξεκινήσουμε με τα προσωπικά σας στοιχεία (όνομα, επώνυμο, ηλικία, υπηκοότητα)

ΑΠ: Λέγομαι V. L., είμαι 42 χρονών, αυτή τη χρονιά να είμαι και είμαι από την Ουκρανία, η υπηκοότητα είναι Ουκρανική, δεν έχω πάρει ακόμα ελληνική, έχω κάνει αίτηση στο Δήμο Αθηναίων και περιμένω...

ΕΡ: Λίγα λόγια παραπάνω για σας θα θέλατε να μας πείτε;

ΑΠ: Γεννήθηκα στην Ουκρανία, μεγάλωσα εκεί, σε ένα χωριό, η οικογένειά μου είναι 5 άτομα, έχω άλλες δύο αδελφές, που είναι μεγαλύτερές μου, ο πατέρας μου και η μητέρα μου, οι γονείς μου έχουν πεθάνει ήδη, είμαι από 20 χρονών σχεδόν μόνη μου και μέχρι το 1998 ήμουν εκεί στην Ουκρανία και μετά ήρθα εδώ στην Ελλάδα...

ΕΡ: Ποιο ήταν το μορφωτικό επίπεδο των γονιών σας;

ΑΠ: Ο πατέρας μου ήταν εφοριακός, η μητέρα μου ήταν νοικοκυρά και εργάτρια, κάποιες δουλειές ήταν, μπορώ να πω μεσαίας τάξης είναι οι άνθρωποι, δεν είχαν τελειώσει κάποιο πανεπιστήμιο, αυτά τα χρόνια ήταν και δύσκολα, αλλά ήταν μορφωμένοι άνθρωποι που διαβάζανε πολύ, πηγαίναμε θέατρο, σινεμά, τραγούδια, έτσι μεγαλώσαμε...οι γονείς μου ήταν χαρούμενοι άνθρωποι, πηγαίναμε σε τσίρκο που ερχόταν στο χωριό, είχαμε χορωδίες τότε στο χωριό που συμμετείχε η μαμά μου και έτσι ασχοληθήκαμε και εμείς, το σχολείο ήταν πάρα πολύ καλό, η παιδεία μας, εγώ θεωρώ, πάρα πολύ δυνατή γιατί την Παρασκευή και τα Σαββατοκύριακα πάντα είχαμε κάποιες εκθέσεις, εκδηλώσεις, κάναμε θέατρα και παντού εμείς ήμασταν μέσα και ασχοληθήκαμε πάρα πολύ ταυτόχρονα και με σπορ, γιατί το σπορ ήταν πολύ μεγάλη βάση για το σχολείο, δηλαδή είχαμε κλειστά γυμναστήρια που ήταν όλα δωρεάν από το σχολείο, από το κράτος και θεωρώ ότι η μόρφωση αυτή που πρέπει να πάρουμε εμείς πήραμε τότε και οι τρεις αδελφές...τα χρόνια ήταν πάρα πολύ χαρούμενα, είχανε διαγωνισμούς μεγάλους στην πόλη που πηγαίναμε από όλα τα σχολεία, από όλα τα μαθήματα, διαγωνισμούς δηλαδή, φυσική, μαθηματικά, διάφορα, ήταν σαββατοκύριακο, εμείς δεν είχαμε τότε φροντιστήρια, σαββατοκύριακο είχαμε να ασχοληθούμε με αυτά, με διαγωνισμούς και ότι έδινε το σχολείο

ΕΡ: Θέλετε να μας μιλήσετε λίγο για αυτούς τους διαγωνισμούς;

ΑΠ: Δηλαδή μαζευτήκαμε από 10 σχολεία, τα καλύτερα παιδιά που είναι στα μαθηματικά ή στη φυσική και κάναμε διαγωνισμό ποιος είναι καλύτερος σε κάποιες ασκήσεις, ποιο είναι πιο δυνατό σχολείο και παίρνανε κάποια βραβεία, είναι

ενδιαφέρον, γιατί δίνει πολύ μεγάλη βάση στο παιδί που ασχολείται και με αυτό και του αρέσει και ζωγραφική, είχαμε διάφορες εργασίες που κάναμε στο σχολείο, γλυπτικά, όλα αυτά ήταν δωρεάν, εγώ θεωρώ ότι η παιδεία ήταν πάρα πολύ δυνατή τότε στη σοβιετική ένωση

ΕΡ: Στο σπίτι υπήρχε κάποια βιβλιοθήκη, περιοδικά που μπαίνανε, εφημερίδες;

ΑΠ: Στο δικό μου σπίτι εγώ θεωρώ ότι είχε πάρα πολλά βιβλία γιατί ο μπαμπάς μου διάβαζε πάρα πολύ, πάρα πολύ διάβαζε και τα βιβλία και τα περιοδικά, εφημερίδες ποτέ δεν άφηνε, ούτε μια εφημερίδα να περάσει και να μην ξέρει τα νέα, να μην ξέρει τι γίνεται στην πατρίδα μου και έξω και είχαμε τα πάντα εμείς, δε νομίζω ότι μας έλειπε κάτι από αυτό, είχαμε επιπλέον διαβάσει πολλά βιβλία από την βιβλιοθήκη του χωριού

ΕΡ: Το χωριό πόσο απείχε από το κέντρο της πόλης;

ΑΠ: Ήταν 17 χιλιόμετρα

ΕΡ: Τα μαθητικά σας χρόνια πως ήταν; Αντιμετωπίζατε κάποιες δυσκολίες;

ΑΠ: Από τότε που τα παιδιά μπήκανε στο σχολείο ήταν εντελώς τα παιδιά στους δασκάλους όχι των γονιών, μόνο για κάποια συνέντευξη γονιών ερχόταν οι γονείς και γιορτή να μας δούνε τι έχουν φτιάξει οι δάσκαλοι με τα παιδιά, όλα τα παιδιά ήμασταν δεμένοι με δασκάλους και όταν είχαμε διαλείμματα ότι παιδί είχε κάποιο πρόβλημα, κάθε καθηγητής έχει χρόνο να βοηθήσει το παιδί στις δυσκολίες που είχε, είχαμε επιπλέον ώρες για να μπορούμε να διαβάσουμε, να κάνουμε επιπλέον ασκήσεις σε κάποια μαθήματα, φροντιστήρια καθόλου, ποτέ δεν υπήρχαν, οι δάσκαλοι δε μας παρατούσανε καθόλου, πολύ δυνατοί καθηγητές, δηλαδή ο πόνος ήταν εκεί, η δουλειά τους ήταν εκεί, αυτοί τελευταίοι φεύγανε πάντα από το σχολείο μετά από μιάμιση με δύο ώρες τόσο πολύ, το θεωρώ αυτό ότι είναι πάρα πολύ δυνατό στη βάση των παιδιών, τώρα εγώ δυσκολεύομαι με το φροντιστήριο που πάει ο γιός μου, πάει σχολείο, πάει φροντιστήριο, του πιάνει όλη τη μέρα, δε μπορεί να ασχοληθεί με κάτι άλλο, και διαβάζει και απόγευμα, δεν μπορείς, δεν έχεις κάποια άλλη δραστηριότητα, ενώ εμείς είχαμε και ελεύθερο χρόνο και διάφορες δραστηριότητες και είχαν ευθύνη σε όλα οι καθηγητές, σε όλα, τα πάντα, πολλή αγάπη, μεγάλη μόρφωση, εδώ αυτό λείπει πάρα πολύ λείπει, πάει το πρωί στο σχολείο, έρχεται στις δυο, μετά ξεκινάν τα φροντιστήρια πάει πέρασε, το παιδί δεν έχει να ασχοληθεί με κάτι άλλο, δεν έχει καθόλου ελεύθερο χρόνο, δεν έχουν που να παίζουνε κίολας, γιατί δεν είναι εύκολο στην Αθήνα, δεν έχουν και χώρο, άμα ήτανε όλα καλά στο χρόνο του μαθήματος και μετά απόγευμα είχανε ελεύθερο να

ασχοληθούν με κάτι και μετά διάβασμα για την επόμενη μέρα, καλώς, από το σχολείο πάνε ξανά στο φροντιστήριο, στο σχολείο και τους βάζουν και πάρα πολλά, έχουν και άγχος τα παιδιά αφού ξέρουν ότι οι γονείς πρέπει να πληρώσουν τα χρήματα και δεν βλέπουν παιδιά τους γονείς πια, δε βλέπουν, εδώ θέλει Υπουργείο Παιδείας να ασχοληθεί με αυτό, μεγάλη αλλαγή να κάνει

ΕΡ: Όταν τελειώσατε τα σχολεία, με τι ασχοληθήκατε στη συνέχεια;

ΑΠ: Εγώ έδωσα εξετάσεις να γίνω φιλόλογος στη γλώσσα μου, αλλά αυτός είναι ο λόγος που αρρώστησε η μητέρα μου, είναι πάρα πολύ σοβαρά, από καρκίνο, λόγω του Τσερνομπίλ, το 1986, τότε αρρώστησε πολύς κόσμος και έφυγε η μάνα μου νέα και έπρεπε να περάσω λίγο πιο δύσκολα στη ζωή μου, αλλά δεν πειράζει... τότε ήμουν 20 χρονών, μετά από επτά χρόνια έχασα και τον μπαμπά μου αλλά δε φοβήθηκα εγώ, είχα γνωρίσει τον άντρα μου, παντρεύτηκα, ήθελα να κάνω πολύ παιδί, γιατί ήθελα σαν να φτιάξω οικογένεια να γίνω εγώ μάνα, γιατί είχα χάσει τη μάνα μου και έτσι το παιδί μεγάλωσε μαζί μου και ήρθαμε και εδώ...την παράτησα λοιπόν τη σχολή για να ασχοληθώ λίγο με τη δουλειά μου και να την προσέχω

ΕΡ: Ποια δουλειά εννοείται;

ΑΠ: Εγώ μπήκα γρήγορα και τελείωσα μια σχολή πωλήτριας, γιατί σε εμάς η πωλήτρια σπουδάζει, γιατί τότε δεν είχαμε ηλεκτρονικά μηχανήματα, ήταν πιο πολύ ενδιαφέρον και είχε πιο πολύ πλάκα η ζυγαριά και δούλευα και σπούδασα γρήγορα αυτό για να μπορώ και να την προσέχω και να βγάζω κάποιο ψωμί και μετά από τρία χρόνια διαλύθηκε και η σοβιετική ένωση, έχουμε χωριστεί 15 χώρες, έτσι δυσκολεύτηκα λίγο, γιατί η μητέρα μου πέθανε πολύ γρήγορα, όπως σας είπα, από τότε δούλευα, μέχρι που ξανά με τον ίδιο τρόπο μπήκα εδώ...

ΕΡ: Τη σχολή φιλολογίας την τελειώσατε αργότερα;

ΑΠ: Δεν την τελείωσα, γιατί έπρεπε να φύγω 40 χιλιόμετρα από την πόλη μου και δεν μπορούσα να το κάνω αυτό, ήθελα να ήμουν κοντά με τη μητέρα μου γιατί τα νοσοκομεία, ο πατέρας μου ήταν στο σπίτι μόνος του βέβαια, είχαμε και διάφορες δουλειές εκτός από αυτό, οι αδελφές μου φύγανε από το χωριό, έχουν παντρευτεί, φτιάξανε οικογένειες, μένανε λίγο πιο μακριά από το χωριό, ήμουν πιο υπεύθυνη εγώ και δούλευα εγώ τώρα στην πόλη που είναι 17 χιλιόμετρα από το χωριό μου και εκεί τελείωσα αυτή τη σχολή γρήγορα για να έχω δίπλωμα για να μπορώ να μπω στα μαγαζιά για να δουλεύω και έτσι το πανεπιστήμιο που μπήκα για να γίνω φιλόλογος στη γλώσσα μου δεν το τελείωσα, την πρώτη χρονιά ξεκίνησα και μετά έγινε αυτό το κακό με τη μητέρα μου και σταμάτησα...

ΕΡ: Οι αδερφές σας σπούδασαν;

ΑΠ: Οι αδελφές μου σπούδασαν, η μια έχει τελειώσει μια σχολή δύο χρονών που είναι σαν βοηθός στην οικοδομή, που φτιάχνουν τα σχέδια, αυτές τις εργασιακές δουλειές η μεγαλύτερη, η μεσαία είχε τελειώσει τέσσερα χρόνια μια σχολή που ήταν στα ομοιοπαθητικά, με τα βιολογικά προϊόντα και εγώ έμεινα όπου έμεινα... και εργάστηκαν αρκετά χρόνια, μέχρι που διαλύθηκε η σοβιετική ένωση και έγιναν διάφορα πράγματα με όλα τα βιοτεχνήματα και τα γραφεία, έχουν αλλάξει δουλειές, ζούνε όμως στην Ουκρανία, με τα παιδιά τους, με την οικογένειά τους...

ΕΡ: Εσείς πώς πήρατε την απόφαση να δώσετε εξετάσεις για τη φιλολογία;

ΑΠ: Πρώτα απ' όλα μου άρεσε πάρα πολύ η λογοτεχνία στη γλώσσα μου και ήθελα να δουλέψω με τα παιδιά, μου άρεσε αυτό που κάνανε και οι δάσκαλοι και οι καθηγητές μου, ήταν δεύτεροι γονείς, με τραβούσανε τα παιδιά, ομάδα να κάνω μαζί, ομαδικά, ήθελα να γίνω σαν δασκάλα στη γλώσσα μου, να δουλέψω, έτσι ονειρεύτηκα κάποτε με τραβούσαν τα παιδιά, να κάνω κάτι μαζί ομαδικά, αλλά τελικά δεν έγινε, ήθελα να προσφέρω κάτι και εγώ γιατί σε αυτό το σημείο ήμουν πάρα πολύ δυνατή, έγραφα τότε πάρα πολύ ωραία, έχω κάνει πάρα πολλούς πίνακες στο σχολείο και είχα γράψει πολύ ωραίες εκθέσεις, η έκθεση ήταν το πρώτο μου, δηλαδή με τραβούσε αυτό, μπορούσα να κάτσω να γράφω διάφορα πράγματα και ωραία και ήθελα με αυτό να ασχοληθώ αλλά τελικά δεν έγινε το παραμύθι...

ΕΡ: Ποιος σας επηρέασε στην απόφασή σας να σπουδάσετε;

ΑΠ: Οι γονείς μας δεν μας κάνανε πίεση καθόλου, σε τίποτα, είπαν ο καθένας έχει απόφαση και ότι θέλει να κάνει άμα κάπου τον τραβάει, πιο πολύ οι δάσκαλοι μου δώσανε αυτό τον τρόπο, πραγματικά μου είπαν αυτός είναι ο δρόμος που είσαι πολύ καλός σε αυτό το δρόμο, βέβαια το ήθελα εγώ, το ήθελαν και οι γονείς μου και έγινε

ΕΡ: Πότε ήρθατε στην Ελλάδα;

ΑΠ: Μετά στην Ουκρανία παντρεύτηκα, έκανα και ένα παιδάκι και όταν πέθανε και ο μπαμπάς μου, λέω να φύγω από την πατρίδα μου και το 1998 ήρθα εδώ, το καλοκαίρι, τον Αύγουστο ήρθα στην Ελλάδα, αυτή είναι η αλλαγή που έκανα στη ζωή μου...

ΕΡ: Πώς πήρατε αυτή την απόφαση;

ΑΠ: Αποφασίσαμε γιατί στη χώρα μου ήταν η οικονομική κρίση όπως περνάει τώρα η Ελλάδα, που χωρίσαμε εμείς από τη σοβιετική ένωση έπρεπε κάθε χώρα να ανέβει μόνη της, μας πήρε το κράτος όλα τα χρήματα από τα βιβλιάρια, μας δώσανε κάτι κουπόνια 3, πέντε ρούβλια που μπορούσαμε να πάρουμε κάλτσες, κρεμοσάπουνο και

ένα ψωμί και ξεκινήσαμε τότε όλος ο κόσμος να φύγει, έχουμε πάει σε διάφορες χώρες σε όλο τον πλανήτη τότε και έτσι οι γονείς μου δε μείνανε πια, να πω την αλήθεια εγώ μετά από πέντε χρόνια δεν τα πήγα καλά και με το σύζυγό μου, χώρισα και άλλαξα εντελώς χώρα, πήρα το παιδί και ήρθαμε εδώ...βέβαια πιο πριν είχα πάει στην Πολωνία, στη Ρουμανία για εμπόριο, δεν έζησα εκεί, για να δουλέψουμε, για πήγαινε έλα μόνο, αλλά δεν έμεινα πουθενά μόνιμα, μόνο εδώ σταμάτησα

ΕΡ: Πώς προέκυψε η Ελλάδα, γιατί στην Ελλάδα;

ΑΠ: Αυτό μπορώ να πω σαν πλάκα, γιατί ήταν στη μόδα, όταν πάνε όλοι πάνε και οι υπόλοιποι και κάπως ήταν αυτή τη χρονιά που πηγαίνανε Ιταλία και Ελλάδα και ήρθα και εγώ εδώ, γιατί είχα και μια φίλη μου πριν που ήρθε εδώ δυόμιση χρόνια, και έτσι ήρθα και εγώ στη χώρα, άρχισα να δουλεύω εδώ, άρχισα να μαθαίνω τη γλώσσα πρώτα από την τηλεόραση, μετά γράφοντας με ένα μπλοκάκι και σιγά σιγά άρχισα να μαθαίνω τη γλώσσα και μετά από ενάμιση χρόνο πήγα στην Ομήρου σε μια σχολή για ελληνικά, λίγο για να μπορέσω και να γράφω, μετά έδωσα εξετάσεις στη φιλοσοφική σχολή, στου Ζωγράφου, στο πανεπιστήμιο και πήρα το χαρτί, τη βαθμολογία της γλώσσας και πριν είχα τελειώσει και μια σχολή Ξυνή για μανικιούρ πεντικιούρ και κάποια χρόνια εργαζόμουν εδώ στο Κολωνάκι, στη Σόλωνος, στο χρηματιστήριο σε ένα γραφείο, έξι εφτά χρόνια περίπου ως γενικός υπάλληλος εκεί, ετοίμαζα κάποια χαρτιά, μετά έφτιαχνα καφέδες, μετά έκανα καθαριότητα και έτσι το απόγευμα ασχολήθηκα τα πρώτα χρόνια λίγο με ελληνικά, μετά μανικιούρ πεντικιούρ, αλλά περνούσανε τα χρόνια και είπα αφού έχω το χαρτί για τα ελληνικά μήπως να προσπαθήσω ξανά να μπω στο πανεπιστήμιο, λίγο να αλλάξω τη ζωή μου, να αλλάξω τη δουλειά μου, θα ήθελα πάρα πολύ και με το απολυτήριο από το σχολείο της Ουκρανίας, σπούδασα εκεί 10 χρόνια, εσείς σπουδάζετε 11 ή 12, με αυτό το απολυτήριο είχα μπει, γιατί είχα 16 και βαθμολογία και με αυτό μπόρεσα εγώ στο νηπιαγωγών, γιατί σκεφτόμουνα μήπως ξανά να διαβάσω, να τελειώσω, να δουλέψω με τα παιδάκια

ΕΡ: Γιατί επιλέξατε αυτή τη σχολή;

ΑΠ: Ήθελα να δουλέψω με τα παιδιά, ήθελα να αλλάξω επάγγελμα, ήθελα λίγο κάτι πιο καλό τώρα, αφού έμεινα μόνιμα εδώ με το παιδί και λέω μήπως αλλάξω κάτι και στη ζωή μου, να μην μείνουμε στην ίδια βάση, ήθελα να έχω και το χαρτί της σχολής, γιατί στην Ουκρανία δεν τελείωσα

ΕΡ: Να ολοκληρώσετε τις σπουδές που αφήσατε στη μέση...

ΑΠ: Αυτό είναι, δεύτερη φορά κάνω την ίδια δουλειά και ελπίζω να τα καταφέρω, δεν είμαι σίγουρη, γιατί πάλι εργαζόμενη γυναίκα είμαι, με την οικονομική κρίση πρώτα απ' όλα πρέπει να κρατήσεις την οικογένεια, το σπίτι και τα υπόλοιπα, να δούμε...

ΕΡ: Τι έτος είστε στη σχολή;

ΑΠ: Εγώ είχα περάσει τα μαθήματα τον πρώτο χρόνο, τώρα τον δεύτερο χρόνο δεν πηγαίνω καθόλου και τώρα τρίτη χρονιά δεν έχω πατήσει καθόλου, ένα χρόνο και... γιατί εγώ δουλεύω έξι μέρες με ένα ρεπό, δε γίνεται αλλιώς είμαστε λίγα άτομα, πρέπει να κρατήσουμε τη δουλειά, για ένα άτομο τώρα υπάρχουν εξακόσιες θέσεις, δε θέλω να χάσω και τη δουλειά μου, δε θα τα καταφέρω μετά με τα οικονομικά που έχω

ΕΡ: Όταν ολοκληρώσετε τις σπουδές, πως σκέφτεστε να αξιοποιήσετε το πτυχίο σας;

ΑΠ: Να βρω ευκαιρία, να βρω δουλειά με τα παιδιά σε κάποιο νηπιαγωγείο θα είναι καλό, για να ανοίξω το δικό μου νηπιαγωγείο δε νομίζω να το κάνω αυτό, μήπως τυχόν να βρω και κάποια άλλη δουλειά και με αυτό το πτυχίο και αυτό θα ήταν καλό, ότι βρω ευκαιρία, δύσκολο τώρα γιατί τόσος κόσμος είναι χωρίς δουλειά, δεν λέω ότι θέλω εκεί και να πάω εκεί, αλλά το σκέφτομαι το καλύτερο βέβαια, άμα θα είχα το χαρτί μήπως να είχα μια ευκαιρία σε καλύτερη ζωή, σε καλύτερη δουλειά, μετά από κάμποσα χρόνια που εγώ έχω κάνει άπειρες και διάφορες δουλειές μήπως και γίνει αυτό που ήθελα, μακάρι, μακάρι...

ΕΡ: Έχετε κάποια εξήγηση γιατί λίγοι αλλοδαποί φοιτητές καταφέρνουν να εισαχθούν στην σχολή σας;

ΑΠ: Μήπως είναι δύσκολο σε αυτή τη γλώσσα, στα ελληνικά να μούνε, να γράψουνε τις εκθέσεις και να δώσουν όλες τις εξετάσεις, μήπως είναι δύσκολο γιατί οι περισσότεροι δουλεύουν και δεν έχουν χρόνο να ασχοληθούν με αυτό, μήπως τελικά περισσότερο πρέπει να μούνε οι Έλληνες και όχι οι ξένοι... τα βιβλία είναι αρκετά δύσκολα και θέλουν μελέτη πάρα πολύ...

ΕΡ: Το κράτος θα μπορούσε να κάνει κάτι προς αυτή την κατεύθυνση;

ΑΠ: Υπάρχουν πολλά σχολεία που βοηθάνε τους ξένους, παντού δωρεάν σχολεία για να μάθεις ελληνικά, έχω πάει και εγώ στο Μεταξουργείο που ήταν δωρεάν και εδώ που μένω εγώ στα Εξάρχεια υπάρχουν δυο σχολές που είναι δωρεάν και στα αγγλικά υπάρχει πάλι, απλά μήπως είναι δύσκολο γιατί όλοι πρέπει να δουλεύουμε και μετά να πηγαίνουμε να μορφωθούμε, μήπως δε βρίσκει ο κόσμος και το χρόνο, γιατί οι περισσότεροι δουλεύουν και μέσα όχι και μόνο έξω, δεν έχουν χρόνο και να πάνε για

διάβασμα ή για ώρες μαθημάτων, μήπως και αυτό, εγώ δε νομίζω ότι δε βοηθάνε σ' αυτό, νομίζω όταν θέλεις τα βρίσκεις να ασχοληθείς με αυτό που θέλεις... ο γιος μου έχει πτυχία στα αγγλικά, στα γαλλικά, ξέρει ελληνικά, ουκρανικά, ρώσικα, θεωρώ ότι μόρφωση πήρε το παιδί, μακάρι να πάει πιο πέρα με πέντε γλώσσες, όταν ήρθαμε βέβαια εδώ πήγε στην Τρίτη τάξη, είχε δυσκολίες με τα ελληνικά, του πήραμε μια δασκάλα που τον βοηθούσε, του χρόνου όταν έμαθε γρήγορα Ελληνικά, γιατί τα παιδιά μαθαίνουνε γρήγορα ξεκίνησε τα αγγλικά και τα υπόλοιπα, θέλει να γίνει αρχιτέκτονας, αλλά εδώ που έρχεται στη δουλειά μου που είμαι μαγείρισσα, λέει μήπως να ασχοληθώ με μαγειρική και εγώ λέω όχι, καλύτερα πιο εύκολη δουλειά

ΕΡ: Η αρχιτεκτονική πώς προέκυψε;

ΑΠ: Είναι ο σύζυγός μου είμαι παντρεμένη εδώ και 10 χρόνια με Έλληνα πολίτη και είναι αρχιτέκτονας και μήπως από εκεί γιατί κάνει καλά σχέδια...αλλά θέλει διάβασμα βέβαια τώρα είναι όλοι στο κομπιούτερ, παίζουνε περισσότερο, δεν διαβάζουνε αλλά ελπίζω μήπως του χρόνου κάτι να γίνει, ότι θέλει το παιδί

ΕΡ: Πριν τελειώσουμε θα θέλατε να κάνετε ένα τελευταίο σχόλιο πάνω σε αυτά που συζητήσαμε;

ΑΠ: Εγώ μπορώ να πω ότι είμαι πάρα πολύ ευχαριστημένη εδώ που σταμάτησα παρ' όλο που είναι πολύ δύσκολα στη χώρα, ενώ η χώρα μου δεν πάει ούτε ένα βήμα πίσω πάει πάρα πολύ καλά και είναι προχωρημένη, απλά η παιδεία για τα παιδιά εδώ να είναι λίγο πιο σοβαρή, να μην υπάρχουν φροντιστήρια, να ασχολούνται περισσότερο οι καθηγητές με τα παιδιά γιατί έτσι όλα αυτά τα χρόνια που πήγε ο γιος μου στο σχολείο, παρακολούθησα εγώ πως είναι η παιδεία στο σχολείο, ήθελα λίγο περισσότερη αγάπη να έχουν οι καθηγητές προς τα παιδιά και να δίνουν λίγο περισσότερη βάση και χρόνο στα παιδιά, θα ήταν πολύ καλύτερα...στη σχολή που μπήκα εγώ και εκεί είναι πάρα πολύ καλοί οι καθηγητές, δεν μπορώ να πω τίποτα, απλά σε όλα θέλει χρόνο και θέληση για να μπορέσεις να καταφέρεις, για να είσαι μπροστά, αυτό που θέλεις να έχεις την ελπίδα ότι θα μπορέσεις και ελπίζω να το κάνω και εγώ, μακάρι...πρέπει όμως και να εργαστώ γιατί πρέπει να φτιάξω τα χαρτιά μου, για το γιό μου, χρειάζομαι ένσημα, παρ' όλο που είμαι σύζυγος Έλληνα πολίτη, χρειάζομαι χαρτιά, πρέπει να φαίνομαι που δουλεύω, τι κάνω, δεν είμαι παράνομη, πρέπει να έχω βάση σε όλα και να πληρώσω το φροντιστήριο, δεν μπορώ να πω στον άντρα μου πλήρωσε και δε συμμετέχω εγώ, συμμετέχουμε σε όλα μαζί, αυτός είναι ο λόγος, πρώτα πρέπει να πας στη δουλειά και μετά είναι αυτό που θέλεις δεν είναι κάνω αυτό που θέλω και μετά πάω μια δυο μέρες στη δουλειά, να σκεφτείτε

στην αρχή τρεις φορές τη εβδομάδα πήγαινα σινεμά, τώρα είναι πολύ ακριβό το εισιτήριο και φοβάσαι κιόλας, έχει ωραίες ιστορίες να δεις, να δεις σκηνοθεσία, να δεις ιστορίες, να συγκρίνεις, αφού αλλάζει η διάθεση, κρίμα που δεν είναι έτσι τώρα, δεν μπορείς να πας με 9 ευρώ σινεμά, μια φορά την εβδομάδα και δυσκολεύεσαι, με αυτά τα λεφτά τώρα πας στη λαϊκή και ψωνίζεις το φαγητό σου, τα πρώτα χρόνια πήγαινα παντού, μου αρέσουν και τα θερινά σινεμά, έχουμε και στα Εξάρχεια, τώρα περίπου δυο χρόνια που σταματήσαμε να πηγαίνουμε, έχουμε πάει παντού και στην Επίδαυρο και παρακολουθούσαμε παραστάσεις, με το σύζυγό μου μας αρέσει αυτό, τώρα λίγο δυσκολευτήκαμε, γιατί τα λεφτά πρέπει να πάνε στο φροντιστήριο, όχι να δεις καμία συναυλία, καμία ταινία, μακάρι να αλλάξουν τα πράγματα και να έχουν όλοι δουλειές και να κάνουν αυτό που θέλουν...

ΕΡ: Σκέφτεστε να γυρίσετε πίσω στη χώρα σας;

ΑΠ: Μισή ζωή εκεί ζεις και εκεί γεννήθηκες και εκεί πρέπει και να ζήσεις, έτσι λέει η φύση, εκεί που γεννήθηκες εκεί πρέπει να πεθάνεις αλλά όταν ήρθαμε και εδώ μας αρέσει και εδώ, τώρα που είναι λίγο δύσκολα στην Ελλάδα, πραγματικά είναι δύσκολα, περνάει διάφορα από το μυαλό μας αλλά ακόμα δεν είναι στο σκοπό μας και το παιδί θέλει να σπουδάσει εδώ και θέλουμε να πάρουμε και τα χαρτιά, έχουμε δώσει πολλά γι' αυτό, τα πάντα νόμιμα, όλα πλήρωνα τα πάντα και εφορία και τα χαρτιά μου, τα πάντα, ότι ζητούσε ο νόμος έκανα και εγώ, μου αρέσουν και οι Έλληνες και η ελληνική ζωή, γιατί εμείς ήμαστε σχεδόν ίδιοι, ορθόδοξοι και η εκκλησία και γιορτές και οικογένεια και παιδιά και μόρφωση, είναι σχεδόν ίδια, δεν έχει μεγάλη διαφορά, απλά εδώ στην Αθήνα δε χιονίζει και τόσο πολύ, αλλά στην άκρη χιονίζει....εντάξει έχει νοσταλγία καθένας από τη χώρα του εννοείται, θέλεις να είσαι αλλά και εδώ είναι χώρα μου, έχω δυο πατρίδες τώρα τι να κάνω

ΕΡ: Σας ευχαριστώ πολύ

ΑΠ: Ευχαριστώ και εγώ , καλή επιτυχία σε σένα, να σου πάνε όλα καλά

Συνέντευξη 4

ΕΡ: Θα ήθελα να ξεκινήσουμε με τα προσωπικά μας στοιχεία (όνομα, επώνυμο, ηλικία, υπηκοότητα)

ΑΠ: S. V., 30 ετών, Ουκρανία, υπηκοότητα Ουκρανική

ΕΡ: Πότε ήρθες στην Ελλάδα;

ΑΠ: Στην Ελλάδα ήρθα πριν τέσσερα χρόνια επειδή παντρεύτηκα Έλληνα, και εκείνος δεν ήθελε με τίποτα να πάει στο κρύο και έλεγε ότι η ζωή στην Ελλάδα είναι πολύ καλύτερη και ότι θα μπορέσω να τα καταφέρω, δεν ήμουν σίγουρη γι' αυτό αλλά ρίσκαρα γι' αυτό, γιατί είναι πολύ καλός άνθρωπος, γι' αυτό, δεν είναι εύκολο αλλά επειδή γενικώς είμαι από πολύ μικρή ηλικία μόνη μου και δουλεύω και ζω μόνη μου, οπότε είμαι ανεξάρτητος άνθρωπος και προσπαθώ στη ζωή μου να κάνω διάφορες επιλογές, δεν υπάρχει κάποιος για να μου πει τι να κάνω οπότε εντάξει

ΕΡ: Μεγάλωσες με τους γονείς σου; Τι επαγγέλματα ασκούσαν;

ΑΠ: Μεγάλωσα με τους γονείς μου, η μαμά μου ήταν σεφ μαγειρικής σε εστιατόριο, υπάρχει ινστιτούτο στην Ουκρανία γαστρονομίας, είναι σαν πανεπιστήμιο φαντάσου και ο πατέρας μου ήταν μηχανικός, έχει τελειώσει και αυτός πανεπιστήμιο αλλά όταν είχε γίνει έκρηξη στο Τσερνομπίλ, τους έχουνε στείλει εκεί πέρα και δυστυχώς δεν επέζησε από τότε, οπότε έχει πεθάνει, ήμουν πολύ μικρή ηλικία τότε, δεν θυμάμαι 8, 9 χρονών πόσο ήμουν και ζούσα μετά με τη μαμά μου

ΕΡ: Τι μηνιαίο εισόδημα λάμβαναν οι γονείς σου;

ΑΠ: Το θέμα είναι ότι δεν το θυμάμαι, δεν μου έλεγε κανείς πόσα χρήματα παίρνουμε, δεν μπορώ να σου πω ακριβώς, εμείς έτσι όπως μεγαλώσαμε ήμασταν τα παιδιά, κάναμε τις δουλειές μας και κανείς δε μας έδωσε αναφορά ας πούμε για πράγματα των μεγάλων, δεν υπήρχε αυτό...οπότε δε μπορώ να σου πω αλήθεια, δεν το ξέρω

ΕΡ: Μετά έζησες με τη μαμά σου...

ΑΠ: Με τη μαμά μου έζησα μέχρι 14 ετών και μετά μπήκα κάτι σαν College και εκεί πέρα έπρεπε να ζήσω με τα παιδιά που σπουδάζαμε, επειδή ήταν ιδιωτικός χώρος και θεωρούνταν ότι αυτό ήταν καλύτερο για τα παιδιά και η μαμά μου πίστευε το ίδιο, επειδή και η ίδια δούλευε πάρα πολύ και δεν μπορούσε να μου δώσει πάρα πολύ προσοχή και εγώ ήθελα να σπουδάσω και μετά για να μπω πιο εύκολα στο ινστιτούτο που ήθελα, που ήταν χρηματολογιστικό ινστιτούτο στη Ουκρανία, γιατί εκείνο το ινστιτούτο σου δίνει τη δυνατότητα στο μέλλον να τα βγάλεις πέρα καλύτερα, όπως και στην Ελλάδα υπάρχουν κάποια επαγγέλματα, το παιδαγωγικό ας πούμε θεωρείται

εντάξει για τώρα, κάπως έτσι στην Ουκρανία υπάρχουν κάποια πανεπιστήμια που σου δίνουν περισσότερες δυνατότητες να βρεις δουλειά...

ΕΡ: Έχεις αδέρφια;

ΑΠ: Έχω έναν αδελφό, τον οποίο τον έχουν αναλάβει η γιαγιά και ο παππούς μου, είναι μικρότερος ενάμιση χρόνο και από τότε που τελείωσε το σχολείο ζούσε στον παππού και στη γιαγιά μου και εκείνη έχουν αναλάβει και την εκπαίδευσή του, εγώ 14 ετών έφυγα από το σπίτι και ο αδελφός μου ήταν ακόμα εκεί με τη μαμά δυο χρόνια περίπου και έφυγε και εκείνος γιατί μπήκε σε μια σχολή, κάτι σαν ΤΕΙ φαντάσου και αυτή η σχολή ήταν δίπλα στη γιαγιά και στον παππού και οπότε επειδή η γιαγιά και ο παππούς δεν είχανε..., φαντάσου στην οικογένεια να σου εξηγήσω είχανε τρεις κόρες, εγώ ήμουν εγγονή και υπήρχε και ένας εγγονός μοναδικός, οπότε ο παππούς μου είχε πολύ τεράστια αδυναμία σε εκείνον, το μοναδικό αγόρι και το δικό μας αγόρι, το δικό μας αγόρι τέλος πάντων τα αναλάβανε, η μαμά μου δεν είχε πρόβλημα επειδή δεν ήταν και τόσο εύκολα για εκείνη μόνη της δυο παιδιά να μεγαλώνει...

ΕΡ: Ο αδελφός σου τι σπούδασε;

ΑΠ: Ο αδελφός μου σπούδασε τοπογράφος σε ΤΕΙ, δεν έχει συνεχίσει τις σπουδές του γιατί αμέσως βρήκε δουλειά και μέχρι τώρα δουλεύει πάρα πολύ, βγάζει αρκετά χρήματα και λέει δε χρειάζομαι, μια χαρά είμαι, στην αρχή σκόπευε να συνεχίσει, δηλαδή να πάει πανεπιστήμιο αλλά από τη στιγμή που βρήκε δουλειά και πολύ καλή δεν ήθελε να ασχοληθεί άλλο με τις σπουδές, δεν ήταν κάτι που του άρεσε

ΕΡ: Η μητέρα λοιπόν μετά έζησε μόνη της...

ΑΠ: Η μαμά μου έχει πεθάνει όταν ήμουν 18 ετών, οπότε δηλαδή από τότε που έφυγα από το σπίτι πέρασαν 4 χρόνια, δεν πέρασαν πολλά και η μαμά μετά πέθανε, δηλαδή η μαμά μου έζησε μόνη της μόνο δυο χρόνια, έφυγα εγώ, μετά είχε τον αδελφό μου άλλα δυο και μετά δυο χρόνια μόνη της και πέθανε

ΕΡ: Στο σπίτι που ζούσατε με τη μητέρα υπήρχε κάποια βιβλιοθήκη, μπαίνανε στο σπίτι εφημερίδες, περιοδικά;

ΑΠ: Ναι, διαβάζαμε γενικώς πάρα πολύ, όλη η οικογένεια, δηλαδή επειδή γενικώς μεγάλωνα με πολύ αυστηρότητα, ο παππούς μου ήταν διευθυντής του σχολείου και η γιαγιά δασκάλα, οπότε ήμασταν σαν στρατιώτες, δεν ξέρω, πολύ σημασία στο διάβασμα, στο να είμαστε σωστοί, να κάνουμε πράγματα που μας λένε οι μεγάλοι, ήμασταν πολύ αυστηρά, η γιαγιά και ο παππούς επηρέαζαν πάρα πολύ τη μαμά, επειδή της λέγανε ότι εμείς ξέρουμε καλύτερα πως πρέπει να μεγαλώσεις τα παιδιά

σου, εσύ δεν ξέρεις, άκου μας τι σου λέμε, και η μαμά ότι της έλεγε η γιαγιά και ο παππούς το εφάρμοζε πάνω μας, εντάξει εμένα προσωπικά μου άρεσαν πάρα πολύ οι σπουδές, δηλαδή για μένα ήταν απόλαυση να είμαι στο σχολείο, υπήρχαν βέβαια κάποια μαθήματα που δεν μου άρεσαν ιδιαίτερα αλλά πιστεύω όχι επειδή δεν ήταν ωραία, απλώς οι καθηγητές δεν ήταν καλοί, γιατί υπάρχουν και αυτά, ο αδελφός μου ήταν το αντίθετο ήταν πολύ έξυπνος πάντα αλλά βαριόταν δεν ήθελε να διαβάσει, ήθελε να παίζει με τα αγόρια, κλασσικά...

ΕΡ: Η μαμά διάβαζε, αγαπούσε το διάβασμα;

ΑΠ: Ναι, πάρα πολύ, ποτέ δεν κοιμότανε χωρίς βιβλίο, δεν μπορούσε να κοιμηθεί αν δε διάβαζε βιβλίο και επειδή ο παππούς και η γιαγιά έλεγαν στη μαμά μου ότι είναι κακό τα παιδιά να βλέπουν τηλεόραση, δε βλέπαμε σχεδόν καθόλου τηλεόραση, οπότε καταλαβαίνεις το δεύτερό μας χρόνο είχαμε πολύ φαντασία, κάτι να δούμε, κάτι να μάθουμε, ε, ορίστε βιβλία και διαβάζαμε...

ΕΡ: Για τον μπαμπά έχεις εικόνα, θυμάσαι;

ΑΠ: Επειδή ο μπαμπάς μου δούλευε πάρα πολύ, δούλευε μέχρι αργά και τον βλέπαμε πολύ σπάνια, ακόμα δούλευε και σαββατοκύριακα, συνέχεια πήγαινε διάφορα σεμινάρια, πήγαινε στο εξωτερικό, τότε ήταν η σοβιετική ένωση, πήγαινε στη Βουλγαρία, στην Πολωνία και εμείς τον βλέπαμε ελάχιστα, ήταν γιορτή να τον βλέπαμε τον μπαμπά μας, κάπως έτσι ήταν δυστυχώς

ΕΡ: Να πάμε τώρα στα χρόνια του σχολείου, πώς ήταν εκείνα τα χρόνια;

ΑΠ: Γενικώς θα έλεγα ότι είναι τα καλύτερα χρόνια της ζωής μου γιατί ήμουν πολύ καλή μαθήτρια, άριστη πάντα και τα κατάφερνα παντού, ήμουνά πάντα μέσα, πρώτη...

ΕΡ: Φοιτούσες στο ίδιο σχολείο που εργαζόταν και οι παππούδες ως δάσκαλοι;

ΑΠ: Όχι, η γιαγιά μου και ο παππούς μου ζούνε στο χωριό, δε ζούνε στην πόλη, εγώ γεννήθηκα στην πόλη που λέγεται Ζιντόμερ, αυτό είναι περίπου 130 χιλιόμετρα από το Κίεβο και μετά μετακομίσαμε στο Κίεβο, οπότε έχω πάει σε σχολείο και στο Ζιντόμερ μέχρι την τέταρτη τάξη

ΕΡ: Πώς ήταν αυτά τα χρόνια στο Ζιντόμερ;

ΑΠ: Τότε ήμουν και μικρή, δε θυμάμαι και πάρα πολύ καλά αλλά εντάξει ήταν όλα κανονικά, οι σπουδές μου προχωρούσαν μια χαρά, πολύ ωραία χρόνια, διάβασα όπως πάντα, άρχισα να μαθαίνω κάτι καινούργια πράγματα που με τρέλαναν γιατί δεν ήξερα ότι υπάρχουν και λέω ωραία, μετά όταν μετακομίσαμε στο Κίεβο, εντάξει εκεί ήταν λίγο διαφορετικά, ήταν πιο μεγάλο σχολείο και όλα ήταν καινούργια, αυτό ήταν

δύσκολο από την αρχή να προσαρμοστώ αλλά επειδή είχα καλό επίπεδο γνώσεων και σπούδασα πολύ, αμέσως βρίσκεις φίλους που θέλουν να αντιγράψουν και μετά τα βρίσκεις σιγά σιγά...

ΕΡ: Οπότε στο σχολείο δεν είχες κάποιο πρόβλημα να υποθέσω με τα μαθήματα...

ΑΠ: Ποτέ, όχι

ΕΡ: Εκτός από τα μαθήματα τι δραστηριότητες κάνατε στο σχολείο;

ΑΠ: Εμείς είχαμε λίγο περίεργες δραστηριότητες που μπορούν να φανούν για σένα, θυμάμαι πάρα πολύ καλά, ήτανε να μαζεύουμε χαρτιά, τότε υπήρχε ανακύκλωση, μαζεύαμε χαρτιά, μεταλλικά πράγματα και τα μαζεύαμε και τα φέρναμε, μετά μας δίνανε διπλώματα και τέτοια και συγχαρητήρια και μπράβο, βοηθάγαμε σε γιαγιάδες, παππούδες, μας στέλνανε πέντε παιδιά ας πούμε σε μια γιαγιά που μένει μόνη της να της κάνουμε κάποιες δουλειές στο σπίτι, μετά κάναμε διάφορες εργασίες, κάναμε θέατρο, κάναμε συναυλίες, διαγωνίσματα, ήταν τόσα πολλά, δε θυμάμαι τώρα όλα, θυμάμαι που κάναμε διαγωνίσματα μαγειρικής, δηλαδή τα κορίτσια από κάθε τάξη μαγειρεύανε κάτι και γινόταν διαγωνισμός, αυτό, είχαμε βραδιά για ποιήματα, υπήρχαν παιδιά που έγραφαν τα ποιήματα και μετά υπάρχει διαγωνισμός και στο τέλος αυτός που κερδίζει είχε κάποιο έπαθλο ας πούμε, ότι αφορά σπορ, όποιοι τρέχανε γρήγορα διαγωνίσματα μεταξύ σχολείων, κλασσικά πράγματα, το μόνο ξεχωριστό που θυμάμαι, που πηγαίναμε στις γιαγιάδες και ανθρώπους άρρωστους και τέτοια και μαζεύαμε τα χαρτιά που σου έλεγα, ανακύκλωση κάναμε, πηγαίναμε στον κινηματογράφο όλοι μαζί, πηγαίναμε στο θέατρο, όπερα, εντάξει αυτό δε μου άρεσε καθόλου, η αλήθεια είναι όπως και σε πιο πολλά παιδιά

ΕΡ: Από τους δασκάλους σου τι έχεις να θυμάσαι;

ΑΠ: Οι δάσκαλοι θα έλεγα οι μισοί, υπήρχαν κάποιοι που ήταν καταπληκτικοί, κάποιοι που ήταν έτσι κι έτσι, κάποιοι που ήταν χάλια, από όλα δηλαδή, δεν θα μπορούσα να πω ότι ήταν μόνο έτσι αλλά το θυμάμαι και στην προηγούμενη πόλη ήταν έτσι και στο Κίεβο ήταν έτσι και τώρα που σπουδάζω στο πανεπιστήμιο είναι έτσι, μάλλον είναι παντού έτσι...

ΕΡ: Το σχολείο το τελείωσες, γιατί μου είπες ότι στα 14...

ΑΠ: Το τελείωσα απλώς υπάρχει η δυνατότητα στην Ουκρανία αν θέλεις να μπεις σε ένα ανώτατο πανεπιστήμιο ή ινστιτούτο, ας πούμε έχω τελειώσει 8 τάξεις, εμείς μπορούμε να τελειώσουμε ή 9 ή 11, λοιπόν εγώ απλώς συνέχισα όχι στο σχολείο αλλά στο College, δηλαδή ήταν 8 χρόνια στο σχολείο, μετά δυο χρόνια στο College και μετά τέσσερα χρόνια στο ινστιτούτο, τελείωσα το σχολείο, εκεί μου δώσανε το

πιστοποιητικό και απλώς είχα έξτρα μαθήματα που αφορούσαν το επάγγελμα που ήθελα να επιλέξω, γιατί στην Ουκρανία δεν μπαίνεις στο πανεπιστήμιο όπως στην Ελλάδα, εσείς ας πούμε έχετε 20 πανεπιστήμια, επιλέγεται και όπου σας πάρουν, σε μας δεν υπάρχει αυτό, επιλέγεις κάποιο πανεπιστήμιο ή ινστιτούτο που θέλεις, υπάρχουν συγκεκριμένες εξετάσεις τα οποία πρέπει να περάσεις για να μπεις εκεί μέσα, αν τα περνάς μπαίνεις, δεν τα περνάς δε μπαίνεις, εντάξει αν είναι ιδιωτικό πληρώνεις εννοείται, δηλαδή επιλέγεις δύο, προσπαθείς να μπεις σε ένα από αυτά, ξέρεις ότι ή θα μπεις ή δε θα μπεις, δεν υπάρχει άλλο κάτι

ΕΡ: Δηλαδή εσύ έδωσες εξετάσεις για να μπεις στο College;

ΑΠ: Ναι, αλλά με βοήθησε πάρα πολύ, επειδή έχω όλα άριστα, 20 είχα φαντάσου, αν θα το πούμε στα ελληνικά μέτρα, οπότε έδωσα μόνο δύο εξετάσεις ενώ άλλοι δίνανε 10, εγώ έδωσα βασικά γλώσσα και μαθηματικά και μετά με βάση τους βαθμούς με πήρανε και στο ινστιτούτο, δε χρειαζόμουν πάλι να δώσω εξετάσεις γιατί είχαμε τα μαθήματα του σχολείου και κάποια έξτρα του ινστιτούτου, που ήταν οικονομικό χρηματικό

ΕΡ: Τα χρόνια στο Κολέγιο πως ήταν;

ΑΠ: Θα έλεγα ότι ήταν λίγο δύσκολο για μένα, γιατί ήμουν μακριά από τη μαμά μου και τον αδελφό μου, ήτανε πολύ δύσκολο στην αρχή αλλά μετά επειδή είχα πάρα πολλούς φίλους, εντάξει το ξεπέρασα αρκετά γρήγορα, μόνο στην αρχή..., μέχρι που συνήθισα, εντάξει επειδή τρώγαμε εκεί πέρα, κοιμόμασταν εκεί πέρα, ήμασταν όλοι μαζί, πολύ μεγάλη παρέα, θα έλεγα ότι αν στο σχολείο ήταν πολύ ωραία χρόνια, μετά έγιναν ακόμα πιο καλύτερα, επειδή ήμασταν όλοι παρέα, όλοι δεμένοι, ήμασταν όλοι στο ίδιο επίπεδο, όλοι ζούσαμε εκεί, πηγαίναμε σπίτι μόνο σαββατοκύριακο μπορούσαμε να πάμε, τι λέω τώρα πιο σαββατοκύριακο, το Σάββατο σπουδάζαμε, μόνο την Κυριακή είχαμε, δεν είχαμε άλλη μέρα

ΕΡ: Οι σπουδές εκεί ήταν δωρεάν;

ΑΠ: Όχι υπήρχαν κάποια παιδιά, υπήρχε και ένα ιδιωτικό, σαν συμπλήρωμα φαντάσου, που κάποια παιδιά πληρώνανε εκεί και έκαναν το ίδιο αλλά ήταν γενικώς πολύ αυστηρά, δεν υπήρχε δυνατότητα να απουσιάζεις, πρέπει να παρακολουθείς όλα τα μαθήματα, οπωσδήποτε, εάν απουσιάσεις από κάποιο μάθημα, πλήρωνες γι' αυτό, έπρεπε να υπάρχει επεξήγηση και αν ας πούμε έχεις χάσει 5 ή 10 μαθήματα σε διώχνουν από το Κολέγιο, δηλαδή ήταν πάρα πολύ αυστηρά, δεν υπήρχε ας πούμε κάνω ότι θέλω, έπρεπε να περάσεις όλα τα μαθήματα, δεν υπήρχε περίπτωση να μην περάσεις μαθήματα, αν δεν περνάς σε διώχνουν

ΕΡ: Βγαίνατε κάποιες φορές έξω με πρωτοβουλία του σχολείου για να παρακολουθήσετε θέατρο ή κινηματογράφο ή εκθέσεις ή κάτι παρόμοιο;

ΑΠ: Όχι πάρα πολύ, είχαμε δραστηριότητες μέσα στο κολέγιο, όπως ήταν τα σπορ, εγώ είχα τραγούδι, χορό και τέτοια, κάναμε συναυλίες εκεί μέσα, τέτοια πράγματα, είχαμε πολύ δύσκολο πρόγραμμα, σπουδάζαμε πολλές ώρες την ημέρα, μετά είχαμε διάβασμα, δηλαδή την επόμενη μέρα μας ρωτάνε αυτά που έχουμε μάθει την προηγούμενη ή το προηγούμενο μάθημα, μας βάζανε συνέχεια εργασίες, ερχότανε καθηγήτρια και μας έλεγε τώρα έχουμε εργασία λοιπόν κάθεστε όλοι και μας έδινε ερωτήσεις ξαφνικά, δηλαδή έπρεπε να είμαστε πάντα έτοιμοι, δεν γινότανε να μη διαβάζεις ή να μη ξέρεις, δηλαδή ήτανε μεγάλο πρόβλημα, δεν είχαμε μόνο εξετάσεις στο τέλος, είχαμε και ενδιάμεσα μικρά διαγωνίσματα...

ΕΡ: Φτάνουμε λοιπόν στα 16, τελειώνεις το κολέγιο και μετά ιδρύεσαι...

ΑΠ: Ναι, συνεχίζω στον ίδιο χώρο, θα μπορούσα να μείνω στο σπίτι, δεν ήθελα όμως, μετά από μισό χρόνο πέθανε και η μαμά μου, ο αδελφός μου ήτανε στον παππού μου και στη μαμά μου και εγώ ήμουν μόνη μου και δούλευα και στην καφετέρια που ήταν στο κολέγιο για να έχω κάποια έξτρα χρήματα, ενώ είχα και υποτροφία από το κολέγιο επειδή είχα πολύ καλούς βαθμούς, οπότε εντάξει τα έβγαζα πέρα και μόνη μου σιγά σιγά, αυτά τα χρήματα κανείς δεν μπορούσε να μου τα δώσει, η μαμά δεν υπήρχε, ο παππούς με τη γιαγιά βασικά είχαν τον αδελφό μου, κάτι μου δίνανε βέβαια, δεν ήταν τίποτα αλλά επειδή τα κατάφερνα σχετικά και μόνη μου εντάξει είχα καλή υποτροφία, είχα και κάποια έξτρα χρήματα από την καφετέρια που δούλευα οπότε ήμουν εντάξει

ΕΡ: Τα 4 αυτά χρόνια σπούδασες το ίδιο αντικείμενο;

ΑΠ: Ναι, αφού από εκεί προχωρούσα

ΕΡ: Εκείνα τα χρόνια πως τα θυμάσαι;

ΑΠ: Το ίδιο πολύ διάβασμα, πολλές εξετάσεις, ήτανε δύσκολα αλλά εντάξει το έχω συνηθίσει, περνούσα ωραία γενικώς...επειδή ήμουν νεαρή κοπέλα καταλαβαίνεις...τα ενδιαφέροντα που έχουν οι νεαρές κοπέλες είναι τα αγόρια οπότε αυτό που θυμάμαι πολύ έντονα ότι αυτό ήταν το βασικό, με τις φίλες μου ξέρεις ερωτικές ιστορίες και πάμε σε ένα πάρτι πάμε σε άλλο πάρτι, δηλαδή ήμασταν πιο πολύ απασχολημένες, εντάξει σπουδάζαμε που σπουδάζαμε, δε γινότανε αλλιώς, αλλιώς θα μας διώχνανε και ειδικά εγώ που έχασα και τη μαμά μου και τον μπαμπά μου καταλαβαίνεις ότι δεν υπήρχε άλλη έξοδος για μένα, ποιος θα με σπούδαζε, που θα πήγαινα, τι θα έκανα, οπότε κρατιόμουν πάρα πολύ γερά για την ευκαιρία που

είχα και έτσι...τα άλλα ενδιαφέροντα ήταν αγόρια, χορός, με τις φίλες μου να βγαίνουμε αυτά... δεν κάναμε κάτι ας πούμε σπουδαίο

ΕΡ: Βγαίνατε πάλι μόνο τις Κυριακές;

ΑΠ: Φαντάσου εκεί που μέναμε πως το λένε εστία και εκεί βρισκόμασταν, είχαμε χώρο για να βρισκόμαστε να μιλάμε και τέτοια, τα βράδια, αλλά βασικά Κυριακές, κάθε Κυριακή πάρτι ή Σάββατο το βράδυ...

ΕΡ: Οπότε τελειώνεις 20 χρονών τις σπουδές χωρίς να έχεις δεχτεί κάποια βοήθεια στις σπουδές...

ΑΠ: Όχι, δεν είχα κάποια βοήθεια, τα είχα καταφέρει μόνη μου και είχα πάρει και την υποτροφία...

ΕΡ: Το κολέγιο και το ινστιτούτο ήταν στο Κίεβο;

ΑΠ: Ήταν έξω από το Κίεβο, ήταν μια φοιτητική πόλη, πανεπιστημιούπολη, όλες οι σχολές μαζί, πάρκα, όλα μαζί, όλα μαζεμένα

ΕΡ: Οπότε στην απόφασή σου να σπουδάσεις ποιος θεωρείς ότι σε επηρέασε περισσότερο;

ΑΠ: Να μπω στο κολέγιο, στο συγκεκριμένο ήταν η μαμά μου και ο παππούς και η γιαγιά, εννοείται γιατί κοιτάζανε για να πάρω ένα επάγγελμα για να μπορώ να δουλέψω και να ζήσω μετά, εγώ βασικά δεν πολυήθελα επειδή δε μου αρέσουν ότι αφορά τα χρηματιστικά και τα λογιστικά, δεν τρελαινόμουν η αλήθεια είναι, εγώ ήθελα κάτι με ψυχολογία...

ΕΡ: Τότε γιατί πήγες, για να έχεις δουλειά;

ΑΠ: Ναι, γιατί ήξερα ότι αν θα επιλέξω κάτι άλλο, δε γινότανε έτσι κι αλλιώς έχω συνηθίσει να ακούω τη μαμά μου, ήμουνα πολύ καλό παιδί ας πούμε, εντάξει δε θα την έκανα αντίρρηση, της έλεγα ε..., μήπως το ένα το άλλο, ενώ εγώ είχα δύο επιχειρήματα, δεν ξέρω, δε νομίζω ότι μου αρέσει, η μαμά μου έλεγε εκατό επιχειρήματα γιατί πρέπει να πάω, οπότε καταλαβαίνεις δε γινότανε και οι παππούδες το θέλανε, δεν έλεγα ποτέ σε εκείνους όχι, δεν υπήρχε η λέξη στο λεξιλόγιό μου, δεν υπήρχε, ότι είπανε τελείωσε, δεν υπήρχε κάτι άλλο...

ΕΡ: Στην επιλογή σου αυτή παίζανε κάποιο ρόλο οι δάσκαλοί σου;

ΑΠ: Δε θα το έλεγα, όχι, ήταν κυρίως δηλαδή απόφαση της οικογένειάς μου

ΕΡ: Ήθελες βέβαια και εσύ να σπουδάσεις;

ΑΠ: Απλώς είμαι τέτοιος άνθρωπος ότι αν αρχίσω κάτι δεν το παρατάω ποτέ, προσπαθώ δηλαδή, πολεμάω μέχρι να καταφέρνω, δηλαδή βγάζω το τελευταίο ότι μπορώ, εάν δεν καταφέρνω, εντάξει τουλάχιστον να πω ότι έκανα ότι μπορούσα και

δεν έγινε ας πούμε ή έκανα ότι μπορούσα και έγινε, αλλά εάν αρχίζω κάτι μ' αρέσει δε μ' αρέσει το πολεμάω δεν το παρατάω ποτέ, δηλαδή έχω στο χαρακτήρα μου αυτό το πράγμα

ΕΡ: Όταν πια τελείωσες τις σπουδές σου μετά εργάστηκες στην Ουκρανία;

ΑΠ: Ναι, ευτυχώς ήμουν πολύ τυχερή, είχα γνωστούς που μου βρήκανε δουλειά σε κάποιους γνωστούς τέλος πάντων και δούλευα σε μια εταιρεία με συμπληρώματα διατροφής, δούλευα εκεί στο οικονομικό τμήμα, εντάξει και μια χαρά ήτανε, ευτυχώς βρήκα δουλειά αμέσως δεν υπήρχε κανένα πρόβλημα, μόλις τελείωσα δηλαδή ήτανε το καλοκαίρι και το φθινόπωρο άρχισα να δουλεύω

ΕΡ: Πόσα χρόνια δούλεψες;

ΑΠ: Έχω δουλέψει εκεί μέχρι να γνωρίσω τον άντρα μου, τον γνώρισα στα 25 μου, οπότε περίπου 5 χρόνια εργάστηκα

ΕΡ: Τα χρήματα που λάμβανες από την εργασία σου σου εξασφάλιζαν μια άνετη ζωή;

ΑΠ: Όχι, πολύ καλά, μπορούσα να αγοράσω ρούχα, μπορούσα να πάω μια φορά το χρόνο κάπου διακοπές αλλά δεν είχα μεγάλη ευχέρεια, φαντάσου για τα ελληνικά δεδομένα έπαιρνα περίπου 300, 400 ευρώ, κάπου εκεί, εντάξει οι τιμές στην Ουκρανία είναι πολύ πιο χαμηλές, αλλά ήτανε πολύ δύσκολο επειδή έπρεπε να πληρώσω μόνη μου, ενοίκιο, χίλια δυο, διατροφή, τέλος πάντων είχα πολλά πράγματα να πληρώσω, αλλά είχα ελπίδα γιατί υπάρχει κλίμακα, πόσα χρόνια δουλεύεις και μετά έχεις παραπάνω χρήματα, εντάξει αυτό ήταν η ελπίδα μου ας πούμε, ότι θα ανέβει κάπως και θα είναι λίγο καλύτερα, γιατί η εταιρεία που δούλευα ήταν πολύ καλή, δεν έχω κανένα παράπονο ή κάτι οπότε ήταν εντάξει... παράλληλα δούλευε και ο αδερφός μου και εκείνος βρήκε αμέσως δουλειά και εκεί που άρχισε να δουλεύει εκεί δουλεύει και τώρα... βέβαια δουλεύει πάρα πολύ, δουλεύει και σαββατοκύριακα, έχει πάρα πολύ δουλειά, δηλαδή εκτός από τη δουλειά δε βλέπει τίποτα άλλο, δυστυχώς, αλλά βγάζει καλά χρήματα και τον ικανοποιεί, εντάξει για μια γυναίκα, εμείς θέλουμε άλλα πράγματα στη ζωή μας, βάζουμε άλλες προτεραιότητες...

ΕΡ: Μετά τη γνωριμία σου με το σύζυγό σου αποφασίζεις να έρθεις στην Ελλάδα;

ΑΠ: Αποφασίσαμε να παντρευτούμε, γνωριστήκαμε στην Ουκρανία, έχω πάει διακοπές στην Κριμαία, Μαύρη Θάλασσα, έχει πάει και εκείνος διακοπές στην Ουκρανία με ένα φίλο του Γερμανό και γνωριστήκαμε στην παραλία, εντάξει καλοκαίρι τώρα και τέλος πάντων ήτανε καλοκαίρι μια βδομάδα, περάσαμε ωραία μαζί, καλοκαίρι, καλοκαίρι, λέω τώρα θα φύγει τελείωσε, εντάξει δε νόμιζα ότι θα

τον ξαναδώ, όμως εκείνος ερωτεύτηκε, εμένα μου άρεσε, δε μπορώ να πω ότι ερωτεύτηκα από την πρώτη στιγμή, δεν είναι αλήθεια αυτό, εκείνος μετά ερχότανε αρκετές φορές στη Ουκρανία, άφησε τη δουλεία του στην Ελλάδα, δούλεψε σε μια εφημερίδα διορθωτής, ήταν ιδιωτικός τομέας, μετά έπαιρνε χρήματα από τους φίλους του γιατί δεν είχε, έχει περάσει δύσκολα... και μου είπε χωρίς εσένα δε φεύγω, τελείωσε, δηλαδή υποτίθεται πως είχαμε σχέση, προχωράγαμε πολύ καλά γενικώς και εντάξει εγώ δεν έβλεπα μέλλον επειδή είμαστε σε διαφορετικές χώρες και είναι πάρα πολύ δύσκολο και για μια ανύπαντρη κοπέλα, νεαρή για να πάρει visa για να πάει στην Ελλάδα είναι απίστευτα δύσκολο αυτό το πράγμα, επειδή πολλές κοπέλες παντρεύονται εδώ πέρα και δεν είχα και τη δυνατότητα να πηγαίνω στην Ελλάδα γιατί είναι πολύ ακριβά γενικώς οπότε ερχόταν εκείνος πολλές φορές και μου λέει εντάξει δε γίνεται, δεν μπορώ, πρέπει να αποφασίσουμε κάτι, εντάξει εγώ δεν ήμουν για να παντρευτώ, φαντάσου όλοι οι συγγενείς του ήταν εναντίον μας , όλοι οι συγγενείς μου ήταν εναντίον μας, εντάξει δεν ξέρω τώρα από την αντίδραση, από μια τρέλα, δεν ξέρω γιατί το κάναμε, τέλος πάντων παντρευτήκαμε και δόξα το Θεό που το κάναμε... μου προκάλεσε θαυμασμό με τις πράξεις του γιατί δεν έχω ξαναδεί τέτοιο πράγμα και αποφάσισα να έρθω στην Ελλάδα και πρώτα παντρευτήκαμε στην Ουκρανία μια φορά, μετά παντρευτήκαμε εδώ δεύτερη φορά

ΕΡ: Στην Ελλάδα τώρα πόσα χρόνια είσαι;

ΑΠ: Τέσσερα χρόνια

ΕΡ: Πώς ήταν στην αρχή τα πράγματα;

ΑΠ: Πάρα πολύ δύσκολα, έκλαιγα κάθε βράδυ, έλεγα θα γυρίσω πίσω, ήμουνά πολύ χάλια γενικώς στην αρχή, ήτανε και οι συγγενείς του λίγο εχθρικοί προς εμένα, όπως και όλοι οι υπόλοιποι φίλοι του, αισθανόμουν ότι σε κοιτάζουν έτσι, αισθανόμουν πολύ άσχημα, εκεί που ήταν μια χαρά με τους φίλους μου, με τους συγγενείς μου και που με αγαπάνε όλοι και όλα είναι μια χαρά, ήρθα εδώ και στην αρχή συμπεριφερόταν όλοι σαν εχθροί, με επιφυλάξεις και χίλια δυο, στην αρχή ήτανε λίγο χάλια ας πούμε, δεν το περίμενα τόσο δύσκολο από την αρχή αλλά ευτυχώς μετά βελτιώθηκαν τα πράγματα και αρκετά γρήγορα, οπότε εντάξει, λίγο και εγώ χαλάρωσα ας πούμε, αλλά είχαμε πρόβλημα με τη γλώσσα, επειδή ήτανε πολύ δύσκολη η γλώσσα και έχω συνηθίσει στη ζωή μου να πετυχαίνω και δεν μπορούσα τόσο εύκολα να το πετύχω και εκνευριζόμουν πάρα πολύ, είχα πολλά νεύρα, έχει περάσει δύσκολα και ο σύζυγός μου, αλλά εντάξει το ξεπεράσαμε, δηλαδή πιστεύω σε μισό χρόνο, σε οχτώ μήνες περίπου, κάπου εκεί, αρχίσαμε και υπήρχε βελτίωση,

γενικώς και τη ζωή μου την έχω συνηθίσει λίγο και οι συνθήκες γύρω και οι άνθρωποι έχουν συνηθίσει λίγο εμένα οπότε ήτανε κάπως πιο..., άρχισε δηλαδή να πηγαίνει προς το καλό

ΕΡ: Τον πρώτο καιρό έκανες κάποια μαθήματα ελληνικών;

ΑΠ: Ναι, έκανα μαθήματα πρώτα στο κέντρο, άρχισα από εκεί και μετά πήγα Ζωγράφου, στη φιλοσοφική σχολή, έδωσα εξετάσεις, πήρα το χαρτί για ελληνομάθεια και μετά με αυτό και το χαρτί από το κολέγιο, θεωρείται ότι βάση το λύκειο μπορείς να μπεις στο πανεπιστήμιο, βέβαια δεν ήταν μόνο αυτά τα δύο, ήταν και άλλα 20, ήταν πάρα πολλά χαρτιά, τα μάζευα ένα χρόνο φαντάσου, δεν ήταν εύκολο, αλλά εντάξει λέω αφού υπάρχει αυτή η δυνατότητα...για τους γονείς μου, για τις σπουδές μου, ότι το πανεπιστήμιο που έχω σπουδάσει μου δίνει τη δυνατότητα να μπω σε οποιαδήποτε άλλη σχολή, ότι οι γονείς μου σίγουρα ήτανε Ουκρανία, δεν έχουν καμία σχέση με την Ελλάδα, ήτανε πάρα πολλά χαρτιά, ήτανε μια λίστα τόση... βέβαια το βασικό ρόλο έπαιζε η βαθμολογία, τώρα πως μπήκα στο παιδαγωγικό μου κάνει εντύπωση γιατί η βάση ήταν 19 θυμάμαι, εγώ είχα 18 όμως, δεν ξέρω πως μπήκα, πως έγινε αυτό το θαύμα... δεν ξέρω...

ΕΡ: Πώς αποφάσισες να σπουδάσεις στην Ελλάδα;

ΑΠ: Πρώτα απ' όλα ήμουν σίγουρη ότι δε θα μπω, γιατί όταν μου είπε ο σύζυγός μου ότι 1% μπαίνει, εντάξει λέω σιγά να μη μπω πρώτον, δεύτερον ήθελα να δουλέψω πάρα πολύ, έχουν περάσει ήδη δυο χρόνια, έχω κάνει ECDL, έχω κάνει αγγλικά, έχω κάνει ελληνικά και πίστευα ότι είμαι έτοιμη να πιάσω κάποια δουλειά, δεν μπορούσα να μη δουλεύω, τρελαινόμουν, εντάξει μου αρέσουν οι σπουδές αλλά δε μου άρεσε να είμαι εξαρτημένη από το σύζυγό μου στα πάντα, γιατί ήξερα εάν θα μπω τυχόν δε θα μπορέσω να δουλέψω, θα πρέπει να παρακολουθώ για να μπορώ να καταφέρω αλλιώς δε θα τα καταφέρω με τίποτα, το ήξερα, ο σύζυγός μου λέει μην ανησυχείς μάλλον δε θα περάσεις αλλά έλα να το κάνουμε, υπάρχει αυτή η ευκαιρία, αφού σε ξέρω λέει εσύ δε χάνεις ευκαιρίες, ε ναι εντάξει λέω εκεί με έπεισε, το κάναμε και όταν μπήκα δεν μπορούσα να το πιστέψω, λέω τι κάνω τώρα, είχα πιο πολύ τρομάζει, είχα χαρεί από την άλλη πλευρά τρόμαξα, έκλαιγα, έλεγα τι θα κάνω τώρα, δε θα το καταφέρω, είναι πάρα πολύ δύσκολο, τι να το κάνω δηλαδή και σε μια τόσο δύσκολη σχολή γιατί μου είχε πει ο σύζυγος ότι μπαίνουνε εκεί πέρα παιδιά με πολύ υψηλή βάση και είναι και τα μαθήματα δύσκολα, και εγώ όλο έκλαιγα και έλεγα τι θα κάνω παναγία μου και από την αρχή που ερχόμουν στη σχολή πολλά δεν καταλάβαινα, δεν ήξερα πολλές λέξεις, γενικώς πολλά που λέγανε, δηλαδή φαντάσου

ότι συνήθως όταν έγραφα σημειώσεις κοίταζα γύρω τι γράφανε, επειδή δεν προλάβαινα και να ακούω και να γράφω, δηλαδή ήτανε για μένα ένα βασανιστήριο ας πούμε, από εκεί και πέρα γνώρισα κάποιες κοπέλες που με αφήνανε να αντιγράφω αυτά που γράφανε στις σημειώσεις ή μου δίνανε σημειώσεις μετά ότι δεν προλάβαινα, αρχίσανε κάποιες φιλίες ας πούμε, ήταν γενικώς πολύ δύσκολα και είχα πάρα πολύ άγχος και πολλές φοβίες, αυτό ήταν το πρόβλημά μου βασικό, δηλαδή δε χρειαζόταν να είμαι τόσο αγχωμένη, το πήρα πάρα πολύ σοβαρά, όπως είχα τις σπουδές μου στην Ουκρανία, εντάξει μου εξήγησε ο σύζυγός μου ότι δεν είναι έτσι, ότι είναι αλλιώς τα πράγματα εδώ, ότι χαλάρωσε και 10 χρόνια μπορείς να το τελειώσεις, όμως επειδή έχω μάθει αλλιώς, όλη τη ζωή μου λειτουργούσα αλλιώς, δε μπορούσα να χαλαρώσω και ήθελα ότι μπορώ να τα καταφέρω, δηλαδή δε γινότανε για μένα αλλιώς

ΕΡ: Και πως πήγαν αυτά τα δύο χρόνια;

ΑΠ: Δόξα το Θεό τα κατάφερα, έχω περάσει 36 μαθήματα και από τα δύο χρόνια και είμαι γι' αυτό πάρα πολύ περήφανη, φαντάσου στη σχολή μας εμείς έχουμε όλα τα μαθήματα 49, έχω περάσει όλα τα κυμαινόμενα, επιλογής, δηλαδή μου έχουν μείνει μόνο 14 μαθήματα υποχρεωτικά και πρακτικές σε αυτά τα δύο χρόνια που μου απομένουν, ο σύζυγός μου μού έλεγε να μου φέρεις τη βεβαίωση από τη γραμματεία, δεν μπορώ να το πιστέψω, δεν είναι δυνατόν αυτό το πράγμα, φαντάσου τα έχω περάσει όλα από την πρώτη φορά, κανένα μάθημα δεν έχω δώσει δυο φορές, κανένα, δεν μπορώ να το πιστέψω η ίδια πραγματικά, δεν μπορώ να το πιστέψω... βέβαια συνέχεια διάβασμα, παρακολουθούσα όλα τα μαθήματα, διάβασμα όπως έχω συνηθίσει στο ινστιτούτο στο προηγούμενο, δηλαδή όταν έπαιρνα τις σημειώσεις μου το βράδυ τα διάβαζα, προσπαθούσα να διορθώσω όσο γινότανε, γιατί γράφω γρήγορα και κάνω πάρα πολλά λάθη, δεν προλαβαίνω να σκεφτώ τη γραμματική ας πούμε πώς θα γράφω, ότι αφορά μαθηματικά, φυσική ασχολούμουν συνέχεια στο διάβασμα, συνέχεια, δηλαδή πολλές ώρες, μετά το μάθημα μέχρι να καταλάβω τι σημαίνει και τι γίνεται, δηλαδή τα δύσκολα μαθήματα ας πούμε δεν τα άφηνα στο τέλος να διαβάσω σε καμία περίπτωση, γιατί δε θα τα περνούσα με τίποτα, δεν υπήρχε περίπτωση, όλα τα φροντιστήρια που είχαμε τα παρακολουθούσα πάντα, αλλά καταλαβαίνεις δουλειά, είχα κάποιες περιστασιακές δουλειές που είναι μεταφράσεις και μου αρέσουν να τα κάνω...

ΕΡ: Παράλληλα με τις σπουδές σου δηλαδή εργάζεσαι;

ΑΠ: Όχι, δεν προλαβαίνω, γιατί συνήθως είχα 9 ώρες την ημέρα μαθήματα οπότε γυρνάω σπίτι στις εφτά πτώμα, πρέπει να μαγειρέψω, να καθαρίσω, να κάνω τις δουλειές του σπιτιού, να διαβάσω, οπότε μου απομένει πολύ λίγος χρόνος, το μόνο που έκανα περιστασιακά είναι κάποιες μεταφράσεις, ελληνικά ρώσικα και το αντίθετο και έχω κάνει κάποιες εκφωνήσεις, μια φίλη μου δουλεύει ως εκφωνήτρια και κάνω κάποιες εκφωνήσεις στα ουκρανικά, πηγαίνεις σε διάφορα στούντιο, σε γράφουν εκεί πέρα, έχεις ένα κείμενο, κάποια διαφήμιση για τηλέφωνα ή κάτι τέτοια και μετά πληρώνεσαι για αυτό, αυτό είναι μικρό εισόδημα, μόνο αυτές τις δύο απασχολήσεις περιστασιακά, το έχω το κάνω αλλά δεν το έχω συχνά...

ΕΡ: Σε δυο χρόνια που λογικά θα τελειώσεις τις σπουδές σου, τι σκέφτεσαι για μετά;

ΑΠ: Δεν ξέρω αν θα τα καταφέρω γιατί είμαι έγκυος τώρα και δεν ξέρω με τις σπουδές μου πως θα τα πάω, τι θα κάνω γιατί έχω και κάποια προβλημάκια, δεν είμαι πάρα πολύ καλά και ο γιατρός μου λέει ξεκούραση, κρεβάτι και τέτοια και δεν ξέρω αν θα μπορέσω να παρακολουθήσω όλα και τώρα θα αρχίσουν και πρακτικές, σχολεία, φυσική θα κάνουμε πειράματα και τέτοια, δεν ξέρω αν θα μπορέσω, δηλαδή φοβάμαι ότι θα χάσω αυτό το χρόνο, δεν ξέρω τι θα γίνει, θα δούμε, θα προσπαθήσω πάντως να κάνω ότι μπορώ

ΕΡ: Ελπίζω όλα να πάνε καλά και αν μείνει και κανένα μάθημα για τον Σεπτέμβριο δεν πειράζει...

ΑΠ: Δεν μου έχει συμβεί στη ζωή μου ποτέ, αλλά όσο περίεργο και αν ακούγεται δεν έχω αποτύχει ποτέ κανένα μάθημα και μου φαίνεται ότι θα γίνει κάτι τρομερό αν θα αποτύχω, αν θα δώσω μάθημα και δεν θα το περάσω, δε μου έχει ξανασυμβεί αυτό το πράγμα στη ζωή μου, οπότε κατάλαβες...

ΕΡ: Όταν πάρεις το πτυχίο σου πως σκέφτεσαι να το αξιοποιήσεις;

ΑΠ: Δεν ξέρω αν μπορώ να κάνω πολλά ότι αφορά το πτυχίο μου, βασικά σκεφτόμουν, αυτό που θα μπορούσα να κάνω είναι να διδάσκω τη ρώσικη γλώσσα ή να βοηθάω κάποια παιδάκια που είναι από τη Ρωσία, γιατί υπάρχουν πάρα πολλοί, τώρα δεν ξέρω αν θα μπορέσω να δουλέψω σε κάποιο σχολείο στο ελληνικό, δύσκολο το βλέπω πάρα πολύ γιατί ακόμα και αν περνάω τα μαθήματα κάνω λάθη, γράφω με λάθη, δεν είμαι τέλεια, δεν είμαι το ίδιο με τους Έλληνες και το ξέρω...

ΕΡ: Είσαι όμως και πολύ λίγο διάστημα στην Ελλάδα...

ΑΠ: Το ξέρω, έχω όμως πολλές απαιτήσεις από τον εαυτό μου και μου φαίνεται ότι δεν τα καταφέρνω και τόσο καλά όσο και περίεργο να σου ακούγεται, περίμενα ότι σε 4 χρόνια θα είμαι..., μιλάω ας πούμε σχετικά εντάξει αλλά ακόμα και όταν μιλάω

κάνω λάθη και επειδή ο σύζυγός μου δούλευε ως διορθωτής, με διορθώνει συνέχεια και όταν μιλάω μαζί του λέω παναγία μου δεν ξέρω να μιλάω καθόλου και με διορθώνει συνέχεια, όταν γράφω εκεί είναι καταστροφή, γιατί δυσκολεύομαι πάρα πολύ, γιατί έχετε τα 5 ι δεν ξέρω πραγματικά, οπότε πιο πολύ εγώ βλέπω τις μεταφράσεις, τις εκφωνήσεις μου, απλώς με τις μεταφράσεις θα ήθελα να ασχοληθώ περισσότερο και μου πάνε κιόλας επειδή έχω κάνει δουλειές και ήδη μου έχουν πει ότι τα προχωράω πολύ καλά οπότε έχω και κάποια επιβεβαίωση ότι μπορώ να το κάνω, τώρα ότι αφορά το επάγγελμα που ασκώ τώρα δεν ξέρω τι θα γίνει στο μέλλον, ο σύζυγός μου είναι πολύ πιο οπτιμιστής σε ότι αφορά το θέμα, εγώ δεν είμαι, πραγματικά δεν ξέρω τι θα γίνει, αν θα μπορέσω να δουλέψω σε κάποιο σχολείο ή όχι... θα το ήθελα, μου αρέσει πάρα πολύ ως επάγγελμα, είναι κάτι το οποίο με εκφράζει, δεν είναι νούμερα και τέτοια, είναι άνθρωποι και αγαπώ τα παιδιά πάρα πολύ και ξέρω πόσο πολύ δυσκολεύονται, είναι ψυχούλες ανοιχτές και θα ήθελα να είμαι δασκάλα αλλά θα δούμε...βέβαια δεν το ξέρω ακόμα, δεν το έχω κάνει, δεν γνωρίζω αν μπορώ να τα καταφέρνω στα πρακτικά ζητήματα γιατί άλλο είναι θεωρίες και μαθήματα και άλλο είναι η τάξη, όποτε είμαι πιο σίγουρη σε αυτά που έχω ήδη κάνει και θα δούμε μετά, θέλω να ελπίζω για το καλύτερο και βλέπουμε...

ΕΡ: Πώς εξηγείς τα χαμηλά ποσοστά αλλοδαπών φοιτητών που φοιτούν στη τριτοβάθμια εκπαίδευση σε υψηλόβαθμες σχολές;

ΑΠ: Μάλλον δεν μπορούν να κάνουν όλα τα φροντιστήρια που χρειάζονται, να είναι πραγματικά σε υψηλό επίπεδο οι σπουδές τους, μήπως δεν έχουν οικονομική ευχέρεια να έχουν δασκάλους, καθηγητές που θα τους βοηθάνε, γιατί έχει πολύ μεγάλη σημασία αυτό, όσο γνωρίζω από τους φίλους μου από το πανεπιστήμιο κανένας μα κανένας δεν τα κατάφερνε μόνος του, όλοι είχανε φροντιστήρια, όλοι είχανε πολύ σκληρή δουλειά, πολύ παπαγαλία, αυτά ακούω, όταν άκουγα τα παιδιά μου λένε σαν η χειρότερη εμπειρία στη ζωή τους, σαν να είναι βασανιστήριο σκέτο, τόσο άσχημα λόγια ακούω για να περάσεις πανελλήνιες και να έχεις υψηλή βάση, δηλαδή ότι πρέπει να σκίζεσαι πραγματικά, δεν ξέρω πως, αφού μου φαίνεται ότι αφού και για τους ίδιους τους Έλληνες είναι τόσο δύσκολο να μπουνε, αλλά μήπως έχουν περισσότερη δυνατότητα οικονομική να κάνουν τα φροντιστήρια και ότι άλλο χρειάζεται, για αλλοδαπούς τώρα δεν ξέρω πόσο εύκολο είναι αυτό το πράγμα, τώρα και για τους ίδιους τους Έλληνες τα πράγματα είναι δύσκολα, δεν νομίζω τώρα ότι η πολιτεία θα ασχοληθεί ή θα μπορούσε να ασχοληθεί με τους ξένους αφού και με τους ίδιους τους Έλληνες υπάρχουν χίλια δυο θέματα, τώρα δεν ξέρω αν έχεις ακούσει

λένε ότι σε λίγο θα πληρώνουμε τα βιβλία, κανονικά, έχω ακούσει και για τους αλλοδαπούς, αλλογενείς ότι θα πληρώνουν την εκπαίδευση, δηλαδή αλλάζουν τα πράγματα, δεν νομίζω προς το καλύτερο, μπορεί να είναι και προς το καλύτερο αλλά αυτή τη στιγμή δε μας φαίνεται προς το καλύτερο, θα δούμε... και λόγω της κρίσης και των θεμάτων που γίνονται τώρα είναι κάπως πιο δύσκολα τα πράγματα πιστεύω...

ΕΡ: Είναι κάτι τελευταίο που θα ήθελες να συμπληρώσεις;

ΑΠ: Για το πανεπιστήμιο θέλω να πω, εντάξει εκτός από τα μαθήματα που ήταν δύσκολα, θα μπορούσα να πω ότι υπάρχει πολύ ρατσισμός, δηλαδή σε αντιμετωπίζουν..., ας πούμε έχω παρατηρήσει πολλές φορές που μίλαγα με τα παιδιά, όταν είναι φασαρία εντάξει δεν ακούνε και την προφορά που έχεις, σου μιλάνε κανονικά και μετά όταν ρωτάνε και καταλαβαίνουν κάποια στιγμή ότι δεν είσαι ελληνίδα, σε ρωτάνε από πού είσαι και λες Ουκρανία και μετά σταματάνε και δε σου μιλάνε πια, δηλαδή έχω συναντήσει πάρα πολλούς ανθρώπους που νιώθεις ότι σε κοιτάζουν κάπως περίεργα, σου συμπεριφέρονται κάπως περίεργα δηλαδή παρότι είμαι πολύ ανοιχτός άνθρωπος δεν είμαι κλειστή ή κάτι τέτοιο και θεωρώ τον εαυτό μου κοινωνικό άνθρωπο ας πούμε και στο πανεπιστήμιο με τα παιδιά που πηγαίνουν στα μαθήματα γνωρίζομαστε λίγο πολύ, γιατί δεν είμαστε και πάρα πολύ που πηγαίνουμε αλλά είχα αρκετές δυσκολίες με αυτό το θέμα, από την αρχή αισθανόμουν δυσάρεστα, έλεγα γιατί με αντιμετωπίζουν έτσι, δηλαδή δεν τους έκανα τίποτα...αλλά μετά βρήκα τις φίλες μου που ήμασταν συνέχεια μαζί και σταμάτησα να δίνω σημασία στις άλλες που κοιτάζουν κάπως περίεργα, αλλά γενικώς βλέπω ότι υπάρχει το θέμα ρατσισμού, εντάξει ήξερα γενικώς ότι υπάρχει που είναι λογικό αλλά δεν το περίμενα από νεαρούς ανθρώπους, οι πιο μεγάλοι άνθρωποι το έχουν θα έλεγα, πίστευα ότι επειδή εκεί μπαίνουν 18 ετών παιδιά, όμως ναι...,αυτό ήτανε ένα από τα προβλήματα που με πονούσανε στην ψυχή μου και στην καρδιά μου...

ΕΡ: Αυτό το αισθάνθηκες και από τους καθηγητές σου στη σχολή;

ΑΠ: Από κάποιους ναι, από τη στιγμή που είμαστε μεγάλη τάξη δεν έχουμε προσωπική επαφή με καθηγητές, αλλά εγώ κάθε φορά από την αρχή πήγαινα σε κάθε καθηγητή και του ζητούσα, εξηγούσα ότι είμαι αλλοδαπή, αλλογενής και ότι θέλω να περάσω το μάθημα, θέλω να κάνω ότι μπορώ ή αν υπάρχουν κάποια βοηθητικά βιβλία ή αν υπάρχει κάποια συμβουλή που μπορείτε να μου πείτε για αυτό, τι θα μπορούσατε να μου πείτε ή να μου κάνετε, ας πούμε αρκετοί η συμπεριφορά τους ήταν πολύ φιλική και μου λέγανε το ένα, το άλλο ή κάνε φροντιστήριο, τέλος πάντων

ήταν νορμάλ αντίδραση ή κάποιοι άλλοι λέγανε δεν είναι πρόβλημα μου και δεν τους ενδιαφέρει, φαντάσου μια καθηγήτρια που απλώς τη ρώτησα, δε θα πω το όνομά της βέβαια, κάναμε ένα μάθημα λογοτεχνίας και είχαμε καθαρεύουσα εκεί πέρα, εγώ δεν καταλάβαινα τίποτα εκεί και απλώς πήγα να τη ρωτήσω εάν θα έχει κείμενα καθαρεύουσας στις εξετάσεις και μου λέει τι με ρωτάς τώρα αυτό, λέω επειδή θέλει ανάλυση λέξη λέξη και τι θέλει να πει ο ποιητής και χίλια δυο και της είπα είμαι αλλοδαπή αλλογενής και την ελληνική γλώσσα λίγο πολύ κάτι ξέρω αλλά την καθαρεύουσα δεν την καταλαβαίνω καθόλου γι' αυτό ας πούμε ανησυχώ και εκείνη μου λέει πρόβλημά σου δεν με ενδιαφέρει, θα βάλω ότι νομίζω, εντάξει θα μπορούσε να μου πει δεν μπορώ να κάνω εξαίρεση, μπορεί να υπάρχει το κείμενο και αυτό δε θα το κάνεις, όπως μου έχουν πει και οι άλλοι, δηλαδή αντέδρασε άσχημα πολύ, έκλαιγα μετά, αλλά λέω τι να κάνουμε, αλλά ευτυχώς οι καθηγητές οι πιο πολλοί είναι μια χαρά σε αυτό το σημείο, δεν είχα κάποιο προσωπικό πρόβλημα...κάποιοι καθηγητές μου λέγανε μήπως θέλεις να δώσεις προφορικά, αλλά το θέμα είναι ότι τρομάζω και όταν τρομάζω ξεχνάω τα ελληνικά μου, γιατί όταν κάθεσαι και γράφεις έχεις χρόνο να σκεφτείς και ποια λέξη είναι κατάλληλη, γιατί εγώ όταν γράφω σκέφτομαι αυτή η λέξη ταιριάζει, αυτή δεν ταιριάζει, ποια άλλη να βάλω, αυτή δε θυμάμαι πως γράφεται σωστά, ποια άλλη θα μπορούσα να βάλω, δηλαδή όταν γράφω εξετάσεις για μένα είναι δυο φορές βάσανο, δεν είναι μόνο τι γράφω είναι και πως θα το γράψω, οπότε στα προφορικά όταν έχω άγχος, γιατί στις εξετάσεις έχω πάρα πολύ άγχος πάντα, τρέμω, δε θα μπορούσα να βγάλω άχνα το ξέρω, γιατί τρομάζω...οπότε λέω άστο καλύτερα έτσι κι αλλιώς προχωράμε όπως προχωράμε...

ΕΡ: Ευχαριστώ πάρα πολύ για το χρόνο σου

ΑΠ: Εγώ ευχαριστώ, ελπίζω να σε βοήθησα λίγο, δεν έχω εξετάσεις, είμαι ελεύθερη...

Συνέντευξη 5

ΕΡ: Να ξεκινήσουμε με τα προσωπικά μας στοιχεία (όνομα, επώνυμο, ηλικία, υπηκοότητα)

ΑΠ: Λέγομαι Ν. J., είμαι 34 ετών και είμαι από τη Σερβία, η υπηκοότητα μου είναι σέρβικη

ΕΡ: Που γεννήθηκες;

ΑΠ: Γεννήθηκα σε μια μικρή πόλη, 50.000 κάτοικοι, η οποία βρίσκεται δίπλα στα σύνορα με τη Βουλγαρία, ανατολικά δηλαδή και ζούσα εκεί πέρα μέχρι τα 19 μου και τότε πήγα στο Βελιγράδι για σπουδές και έμεινα εκεί 7 χρόνια πριν έρθω στην Ελλάδα

ΕΡ: Μεγάλωσες με τους γονείς σου;

ΑΠ: Ναι βέβαια

ΕΡ: Ποιο ήταν το μορφωτικό τους επίπεδο;

ΑΠ: Η μαμά μου είναι φιλόλογος και διδάσκει σε Λύκειο, εμείς βέβαια έχουμε λίγο διαφορετική τακτοποίηση της εκπαίδευσης, είναι λίγο διαφορετικά, δηλαδή σε μας είναι 8 χρόνια το δημοτικό και μετά είναι 4 χρόνια το γυμνάσιο, η οικονομική σχολή, η τεχνική σχολή, η ιατρική σχολή δηλαδή έχουμε σαν λύκειο, αλλά είτε είναι γυμνάσιο αυτά τα 4 χρόνια είτε είναι κάποια πιο συγκεκριμένη εκπαίδευση, επαγγελματική δηλαδή, συνήθως στο γυμνάσιο πηγαίνουν αυτοί οι οποίοι θέλουν να συνεχίσουν να πάνε για ανώτερες σπουδές και οι υπόλοιπες σχολές είναι περισσότερο για αυτούς ίσως που θέλουν να μείνουν, ας πούμε αν κάποιος θέλει να πάει στην ιατρική είτε θα προχωρήσει σαν γιατρός, δηλαδή σε πανεπιστήμιο είτε θα μπορεί μια γυναίκα να γίνει νοσοκόμα, αμέσως μετά το λύκειο...ο μπαμπάς έχει ανώτερη εκπαίδευση για δάσκαλος ζωγραφικής και δουλεύει με παιδιά με ειδικές ανάγκες, διδάσκει δηλαδή ζωγραφική σε ένα δημόσιο σχολείο και εργάζονται και οι δύο ακόμα

ΕΡ: Τι μηνιαίο εισόδημα λαμβάνουν από την εργασία τους;

ΑΠ: Λοιπόν η μαμά νομίζω περίπου 400 με 450 ευρώ το μήνα και ο μπαμπάς 250 ή 300 δεν είμαι σίγουρη, κάπου εκεί γιατί δεν έχει πλήρες ωράριο οπότε είναι κάπου εκεί

ΕΡ: Στο σπίτι στη Σερβία υπήρχε κάποια οικογενειακή βιβλιοθήκη, εφημερίδες, περιοδικά υπήρχαν;

ΑΠ: Ναι, βεβαίως υπήρχαν βιβλιοθήκες, περιοδικά, εφημερίδες όχι, δεν διάβαζε ποτέ ο μπαμπάς μου εφημερίδες, η μαμά μου διάβαζε περιοδικά, ο μπαμπάς μου όχι, τα

περισσότερα βιβλία ήταν της μαμάς, λογοτεχνία, παιδαγωγικά, του μπαμπά ιστορίες της τέχνης κάτι τέτοια, κυρίως λογοτεχνία όμως...

ΕΡ: Υπάρχουν στην οικογένεια αδέρφια;

ΑΠ: Έχω έναν αδερφό, ο οποίος είναι 7 χρόνια μικρότερός μου, αυτός μετά το δημοτικό γράφτηκε σε μουσικό γυμνάσιο σε άλλη πόλη, που είναι κοντά στην πόλη μας και δεν προχώρησε, δεν ήθελε να μείνει μακριά, δεν ξέρω, γύρισε πίσω και δεν ήθελε να συνεχίσει το σχολείο καθόλου, να πάει στο γυμνάσιο, λύκειο, όπως το λέμε στην Ελλάδα, το έκανε μετά από χρόνια, 18, 19 χρονών ξεκίνησε ξανά την οικονομική σχολή, για εμπορική κατεύθυνση και μετά προχώρησε με τους υπολογιστές και το web design σε κάποιες ιδιωτικές σχολές και τώρα κάνει αυτό, δηλαδή κάνει το web design για κάποιες ξένες εταιρείες, οι οποίες πληρώνουν πάρα πολύ λίγο το ξέρω, τώρα δουλεύει για μια γερμανική και του πληρώνουν αυτά που κάνει κάτι σαν 5 δολάρια την ώρα, κάπως έτσι...

ΕΡ: Ως παιδί πώς θυμάσαι την ανατροφή σου από τους γονείς σου;

ΑΠ: Ο μπαμπάς μου είναι μουσικός παράλληλα, είναι ντράμερ, θέλω να πω ήμασταν συνέχεια στις μουσικές παραστάσεις, γενικώς ταξιδεύαμε πολύ όταν ήμουν μικρή βέβαια, εγώ δεν το θυμάμαι και πολύ...πρώτα στην αρχή αλλάζαμε τις πόλεις όταν γεννηθήκα και ζούσαμε σε ξενοδοχεία, γιατί τότε έπαιζε μουσική δε δούλευε σε σχολείο ακόμα και η μαμά μου δούλευε σε τράπεζα γιατί σπούδαζε όσο ήμουν πολύ μικρή, αργότερα άρχισε να δουλεύει στο σχολείο, όταν τελείωσε τις σπουδές αλλά δεν το θυμάμαι τώρα πότε ήταν αυτό, ίσως το 90 όταν ήμουν 12 χρονών άρχισε να δουλεύει

ΕΡ: Μεγάλωσες λοιπόν με πολλά μουσικά ακούσματα...

ΑΠ: Ναι αυτό βέβαια παλαιότερα μετά και αυτός όταν μπήκε στο σχολείο, εντάξει ησύχασε και δεν ήθελε να κουνηθεί πια και σταμάτησε κάποια στιγμή να παίζει γιατί ήτανε και κουραστικό

ΕΡ: Όταν τα ταξίδια τελείωσαν τι έχεις να θυμάσαι από τους γονείς σου ως προς τον τρόπο που σας μεγάλωσαν;

ΑΠ: Η μαμά περισσότερο, ο μπαμπάς δεν ενδιαφερόταν γενικώς, η μαμά, εντάξει η πόλη μας δεν έχει πάρα πολλά αλλά εντάξει σε θεατρικές παραστάσεις έχω πάει αρκετές, κινηματογράφο να πηγαίναμε, μουσικές παραστάσεις, ότι υπήρχε δηλαδή πηγαίναμε δε συνέβαινε όπως στην Αθήνα ας πούμε, τώρα υπάρχει ποικιλία των πραγμάτων, σε μας θεατρικές παραστάσεις δεν ήταν τακτικά, ήταν κάποια φεστιβάλ θεατρικά...

ΕΡ: Τα χρόνια στο σχολείο πώς ήταν;

ΑΠ: Στην αρχή ζούσαμε με τους γονείς της μαμάς μου και για δυο χρόνια πήγαινα εκεί δημοτικό και μετά αλλάξαμε σπίτι, πήγαμε σε άλλη περιοχή στο κέντρο, αυτό ήτανε λίγο έξω από το κέντρο της πόλης, μετά πήγαμε στο κέντρο της πόλης κοντά και εκεί ζούσαμε οι τέσσερεις μας, χωρίς τους παππούδες και τις γιαγιάδες θέλω να πω και τότε άλλαξα σχολείο, ήτανε τρίτη δημοτικού όταν άλλαξα, δεν μου άρεσε πάρα πολύ μπορώ να πω το πρώτο σχολείο, γιατί η δασκάλα μας περίμενε από μας πολλά, θυμάμαι ότι αυτό που έχω ως εμπειρία, όταν δεν ξέραμε κάτι μας έδινε σφαλιάρες και ήτανε κάπως τρομακτικό γιατί οι γονείς μου είχανε εντελώς διαφορετική προσέγγιση, μετά από την τρίτη δημοτικού ήτανε πολύ καλύτερα όταν άλλαξα το σχολείο, μετά είχα πάρα πολύ ωραία δασκάλα ως την τετάρτη δημοτικού έχουμε δασκάλα μετά έχουμε περισσότερους καθηγητές αλλά περνούσα ωραία, είχα ωραία παρέα, τα θυμάμαι και καλύτερα δηλαδή

ΕΡ: Οι επιδόσεις σου στα μαθήματα ποιες ήταν;

ΑΠ: Με τα μαθήματα πήγαινα καλά, δηλαδή είχα άριστα μέχρι έκτη δημοτικού και μετά σταμάτησα να ενδιαφέρομαι για το διάβασμα, μέχρι την έκτη δημοτικού ήμουν άριστη μετά δεν είχα σε όλα τα μαθήματα τους καλύτερους βαθμούς

ΕΡ: Σε βοηθούσαν οι γονείς, οι καθηγητές σου, πήγες σε κάποιο φροντιστήριο όταν αντιμετώπιζες κάποια δυσκολία;

ΑΠ: Δεν είχαμε φροντιστήρια εμείς, δεν υπάρχουν φροντιστήρια στη Σερβία γενικά, σε μας υπάρχει συμπληρωματική διδασκαλία για τους μαθητές οι οποίοι έχουν προβλήματα και υπάρχει πάλι συμπληρωματικό για αυτούς που προχωράνε καλά και αν τους ετοιμάζουν για κάποιους διαγωνισμούς γενικώς, αυτά είναι οργανωμένα από το σχολείο δηλαδή και ήταν οι ίδιοι οι καθηγητές, οι δάσκαλοι για αυτή τη δουλειά, δεν ξέρω αν πληρώνονται έξτρα, εγώ όμως δεν πήγαινα ποτέ σε αυτά, νομίζω ότι τότε δεν ήτανε και τόσο απαιτητικοί όπως είναι τώρα, σήμερα, σήμερα ζητάνε πάρα πολλά από τα παιδιά, είμαστε πιο διανοητικοί, έτσι πιστεύω δηλαδή, τότε ήταν κάπως πιο χαλαρά τα πράγματα, έτσι μου φαίνεται τουλάχιστον...

ΕΡ: Θυμάσαι κάποιες εκδηλώσεις, δραστηριότητες που γίνονταν στο σχολείο;

ΑΠ: Μαζεύαμε τα σκουπίδια, καθαρίζαμε το σχολείο, φυτεύαμε, ξέρεις έχουμε ένα δάσος στην πόλη δηλαδή και πηγαίναμε συχνά, μπορεί να κάναμε και μαθήματα επάνω στο δάσος, αυτά είναι που θυμάμαι, που μου έχουν μείνει από όλο το σχολείο, αυτά που διαβάζαμε δηλαδή δεν τα θυμάμαι καθόλου, τι διαβάζαμε, αυτά που μου έχουν μείνει είναι αυτά που κάναμε και είναι αυτό ότι σκουπίζαμε κάποια

Σάββατα και ήμασταν υποχρεωμένοι να πάμε να καθαρίσουμε το σχολείο, την αυλή, όλο το περιβάλλον, βεβαίως η κατάσταση των σχολείων είναι πολύ καλύτερα από ότι είναι στην Ελλάδα, τουλάχιστον τότε ήτανε τώρα δεν ξέρω επειδή τώρα οικονομικά δεν πάμε καλά, δηλαδή είχαμε πάντα μεγάλους κήπους, μεγάλους χώρους και πάντα έτσι πράσινα δέντρα, για μένα αυτό ήτανε σημαντικό...από δραστηριότητες, μπορεί να πηγαίναμε να κάνουμε γεωγραφία στη φύση ή κάτι τέτοια, συνέβαινε και αυτό, μαζεύαμε εφημερίδες για ανακύκλωση, ποιος θα μαζέψει περισσότερα, για εμάς ήτανε αυτό όταν ήμασταν μικροί, πηγαίναμε από πόρτα σε πόρτα και χτυπάγαμε και ζητάγαμε να μας δώσουν παλιές εφημερίδες, φτιάχναμε χριστουγεννιάτικες κάρτες στο σχολείο, τις εκτυπώναμε, με παλιό σύστημα δηλαδή και πηγαίναμε και δίναμε από πόρτα σε πόρτα και αυτά τα χρήματα πηγαίνανε σαν βοήθεια για κάποια παιδιά δηλαδή και ρούχα πολλά στέλναμε στη Ρουμανία, θυμάμαι ότι όλα τα παιδικά μου ρούχα έχω δώσει, όλοι είχαμε δώσει για τα παιδιά της Ρουμανίας και σε άλλες χώρες γιατί τότε είχε κρίση θυμάμαι, αυτά τα θυμάμαι, αυτά ήτανε τα πιο βιωματικά να πω μέσα από το δημοτικό

ΕΡ: Και μετά γυμνάσιο

ΑΠ: Ναι, μετά πήγα στο γυμνάσιο

ΕΡ: Πώς ήταν εκεί τα πράγματα;

ΑΠ: Εντάξει, εκεί πέρα δεν ήμουν, όπως είπα μετά την έκτη δημοτικού άρχισα να βγαίνω, έχω μπει στην εφηβεία οπότε βαρέθηκα πια τα μαθήματα, δε διάβαζα πολύ γενικώς και πριν αλλά είχα αυτό ότι πρέπει να είμαι σωστή, να κάνω τη δουλειά μου, από μόνη μου βέβαια, η μαμά μου δε μου το ζήτησε ποτέ, δηλαδή δεν ασχολήθηκε ποτέ, ο μπαμπάς μου έλεγε το αντίθετο, έλεγε δηλαδή πρέπει να διαβάζεις αυτά που σου αρέσουν και ότι δε σου αρέσει μην το κάνεις και ήτανε πάντα ο χειρότερος μαθητής και ποτέ δεν είχε σηκώσει το χέρι να πει κάτι, ότι μια φορά σήκωσε μόνο να πάει τουαλέτα και ότι δεν ενδιαφερόταν για τίποτα και η φιλοσοφία του είναι κοίταξε μόνο να περάσεις αυτά και ότι σου αρέσει να το κάνεις, ότι σου αρέσει δηλαδή να διαβάσεις ασχολήσου με αυτό αλλά μην κάνεις τίποτα άλλο, μόνο κοίταξε να περάσεις αυτό, τι το θες στη ζωή σου, δηλαδή η φιλοσοφία του είναι έτσι, η μαμά δεν ασχολήθηκε πάρα πολύ, δεν ξέρω γιατί εγώ ήθελα να είμαι πάρα πολύ καλή, ήτανε θέμα δικό μου, δεν ήτανε των γονιών μου καθόλου αλλά μετά όταν μπήκα στην εφηβεία δεν με ενδιέφερε πια κάτι τέτοιο, γενικώς δε με ενδιέφερε το σχολείο, εντάξει πήγα σε γυμνάσιο, σκεφτόμουνα που να πάω, τι να κάνω, δεν ήμουνα σίγουρη τι θέλω στη ζωή μου και γι' αυτό μπήκα σε γυμνάσιο... εκεί δεν πήγα

καλά, μετά είχαμε δυο εξάμηνα και στο τέλος του πρώτου είχα 3 μαθήματα με το χειρότερο βαθμό, ένα δηλαδή, βιολογία, αγγλικά και χημεία και μετά εντάξει τρόμαξα λίγο για να μη μείνω στην ίδια τάξη οπότε μετά ζορίστηκα και πήγα πολύ καλά σε αυτά τα μαθήματα στο δεύτερο εξάμηνο, σε κάποια άλλα δε πήγα καλά, αλλά γενικώς ήμουν πάντα πολύ καλή, σε μας είναι από 1 μέχρι 5, εδώ είναι από 1 μέχρι 20, σχετικά με τους βαθμούς ήμουν κάπου στο 16, στο 15

ΕΡ: Από του δασκάλους σου γυμνάσιο τι έχεις να θυμάσαι;

ΑΠ: Τώρα... τους έχω ξεχάσει κιόλας, πάντα είχαμε έναν υπεύθυνο δάσκαλο και αυτό ισχύει και για το δημοτικό, από την πέμπτη δημοτικού και μετά, ένα δάσκαλο, ο οποίος ότι ήτανε ο δάσκαλός μου από την πρώτη μέχρι την τετάρτη δημοτικού, έτσι είχαμε έναν υπεύθυνο καθηγητή, ο οποίος σαν να ήμασταν δικά του παιδιά πώς να πω και στο δημοτικό και στο γυμνάσιο ισχύει αυτό, δηλαδή που μας βοηθούσε, πήγαινε μίλαγε με τους άλλους καθηγητές αν χρειαζόταν, είχαμε ένα μάθημα αφιερωμένο, δηλαδή τι προβλήματα έχουμε, συζητάγαμε, το θυμάμαι αυτό και το χιούμορ του...επίσης πηγαίναμε θέατρο, είχαμε κάποιες γιορτές...

ΕΡ: Το γυμνάσιο ήτανε 4 χρόνια και μετά ...

ΑΠ: Ήθελα να σπουδάσω κινέζικη γλώσσα, επειδή με ενδιέφερε πολύ η ανατολική φιλοσοφία και ειδικά ταοϊσμός και κινέζικη, βέβαια ήτανε οι γονείς, ιδιαίτερα ο μπαμπάς που ενδιαφερότανε για τέτοια θέματα, διάβαζε ένα βιβλίο της κινέζικης φιλοσοφίας, δεν ξέρω πως ήρθε και όπως το διάβαζε αυτός με τους φίλους του και με τη μαμά ας πούμε, επηρεαζόμουν αρκετά, μου άρεσε πάρα πολύ όταν ερχόταν οι φίλοι της μαμάς και του μπαμπά, μου άρεσε πάρα πολύ να κάθομαι και να ακούω τις συζητήσεις τους, δηλαδή το ευχαριστιόμουν το θυμάμαι, ήταν απόλαυση για μένα, μόλις έρχεται κάποιος να κάτσω εκεί και να ακούω, αυτοί δε συζητάγανε τόσο για καθημερινά θέματα αλλά τους άρεσε να φιλοσοφούν να το πω έτσι και εμένα μου άρεσε πολύ και ήθελα πάρα πολύ, όχι ότι συζητούσα και εγώ, μπορεί να μην ακουγόμουν καθόλου αλλά ρούφαγα αυτά που άκουγα και που λέγανε και μετά πήρα βιβλία ακόμα μέχρι σήμερα τα έχω τα βιβλία εδώ, τα έχω φέρει και μετά βρήκα και άλλα σχετικά και από εκεί ήρθε... και εγώ ενδιαφερόμουνα πολύ και κατ' αρχάς σκεφτόμουνα να σπουδάσω φιλοσοφία, αλλά ένας φίλος ο οποίος είναι δάσκαλος Κουν Φου, μου είπε ότι δε θα βρω στη φιλοσοφία αυτό που ψάχνω γιατί εκεί κάνουνε τη δυτική περισσότερο και μου πρότεινε ίσως καλύτερα να πας για κινέζικη γλώσσα, ότι ίσως εκεί μπορέσω να μπω περισσότερο στο πνεύμα και έτσι το ήθελα πολύ αλλά βέβαια σε εμάς το πανεπιστήμιο ειδικά για τις ξένες γλώσσες είναι πολύ δύσκολη

κατάσταση, βέβαια εδώ στην Ελλάδα δεν υπάρχουν νομίζω πολλές ξένες γλώσσες, είναι κυρίως σαν πανεπιστήμιο ολόκληρο, είναι κυρίως αγγλικά, γερμανικά, ιταλικά...σε μας υπάρχουν 26 γλώσσες, κανονικά σπουδάζεις δηλαδή αλβανικά, τούρκικα, γιαπωνέζικα, κινέζικα, όλα υπάρχουν αλλά βέβαια οι θέσεις είναι πάρα πολύ λίγες και οι ενδιαφερόμενοι είναι πάρα πολύ, είναι σαν 300 άτομα και αυτοί δέχονται 5 κάτι τέτοιο και ήτανε πολύ δύσκολα και βέβαια δεν μπήκα, δεν μπήκα για την κινέζική γλώσσα, δόξα το Θεό λέω μετά γιατί είναι και πολύ δύσκολα αλλά τότε το ήθελα πολύ και όταν δεν μπήκα το σκεφτόμουνα πολύ, τώρα τι να κάνω, να κάτσω να διαβάσω, γιατί δίνανε αγγλικά και σέρβικη λογοτεχνία και βασικά δεν τα πήγα καλά με τα αγγλικά, σκεφτόμουν τι να κάνω να κάτσω ένα χρόνο ή να δοκιμάσω κάτι άλλο... βέβαια ήμουνα επηρεασμένη από τους γονείς, δε μου λέγανε αυτοί ποτέ, η μαμά μου μου έλεγε πρέπει να πας να σπουδάσεις, ο μπαμπάς μου είναι όχι, τι θα πας, δε χρειάζεσαι σπουδές, αυτός είναι πάντα αντίθετος σε αυτό, σε σχολές και αυτά δηλαδή είναι κάπως αντιδραστικός, η γνώμη του ήταν ότι είναι χάσιμο χρόνου και ότι θες να διαβάσεις αυτό μπορείς να κάτσεις και μόνος σου δε χρειάζεται να πας, αυτή είναι η γνώμη του μπαμπά μου, η μαμά εντάξει περισσότερο νομίζει ότι οι σπουδές είναι καλές αλλά δεν το σπρώχνει, δεν είναι τόσο...όπως κάποιοι γονείς που είναι παιδί μου να πας στο πανεπιστήμιο...

ΕΡ: Απέτυγχες λοιπόν στις εξετάσεις...

ΑΠ: Μετά σκεφτόμουνα τι να κάνω, δεν ήθελα να μείνω στο μέρος μου, όλοι οι φίλοι μου ήτανε στο Βελιγράδι για σπουδές και εγώ είπα να δοκιμάσω γιατί έχουμε δυο εξεταστικές για να μπούμε στο πανεπιστήμιο, μια είναι τον Ιούνιο και μια είναι τον Αύγουστο εκεί που έχουνε μείνει θέσεις ας πούμε, βγαίνει ανακοίνωση, οπότε αυτοί που δεν έχουνε περάσει κάπου μπορούνε να ξαναδοκιμάσουν και έτσι αποφάσισα να ξαναδοκιμάσω αλλά δεν ήξερα τι να δοκιμάσω, δηλαδή για να μη μείνω σπίτι, για να φύγω δηλαδή, μόνο και μόνο για αυτό και έτσι ήρθε το νηπιαγωγών, από κάποιους φίλους επηρεάστηκα οι οποίοι είχανε γνώμη ότι έχω καλή επαφή με τα παιδιά, που δεν το σκεφτόμουνα ποτέ, ποτέ στη ζωή μου δεν ήθελα να είμαι δασκάλα ας πούμε και μίλησα με τη μαμά μου και μου λέει ότι από μικρή ονειρευόταν να είναι δασκάλα και ότι από μικρή έπαιζε αυτό το παιχνίδι, για μένα αυτό ήτανε το χειρότερο παιχνίδι, δεν ήθελα ποτέ να παίζω δασκάλα ή μαθητές, δεν μου άρεσε καθόλου, δεν είχα ιδέα δηλαδή για κάτι τέτοιο αλλά βγήκε επίσης ότι η θεία μου γνώριζε κάποιον άνθρωπο ο οποίος είναι κάποιος υπεύθυνος στη σχολή των νηπιαγωγών, οι φίλοι μου μου είπανε ότι θα ήτανε καλό ίσως αυτό, δηλαδή δεν ήτανε δικιά μου ιδέα, ήτανε ιδέα των φίλων

μου και έπειτα η θεία μου η οποία μου είπε για αυτόν το γνωστό και μπορεί να με βοηθήσει να μπω αν τυχόν αποτύχω και τέτοια, ξέρεις αυτές τις σχέσεις και εγώ έτσι αποφάσισα να δοκιμάσω, εντάξει μπήκα στη σχολή, τελικά δε χρειάστηκε βοήθεια δηλαδή, πήγα καλά στις εξετάσεις, αυτή ήταν ανώτερη σχολή τώρα πλέον είναι ανώτατη αλλά όταν μπήκα εγώ ήταν ανώτερη, ήταν δύο χρόνια, η πρώτη εξέταση είναι μουσική, κινητική και ικανότητα λόγου, δηλαδή αν κάποιος μουσικά δεν έχει γνώσεις δεν μπορεί να μπει στη σχολή ή αν δεν είναι εντάξει στο θέμα της γυμναστικής, κάναμε γυμναστική δηλαδή σαν εξέταση, μουσική γιατί σε μας ο κάθε νηπιαγωγός πρέπει να παίζει και ένα όργανο, εγώ έκανα δυο χρόνια πιάνο, είχα κάνει και πριν για ένα χρόνο όταν ήμουν μικρή αλλά το σταμάτησα μετά...είχαμε και σέρβική γλώσσα εκεί με βοήθησε η μαμά όταν ετοιμαζόμουνα για την κινέζικη οπότε ήμουν καλή, εντάξει κάπως πέρασα δεν ήταν δύσκολο, ήμουν και αρκετά μπροστά και μπήκα στη σχολή και την τελείωσα...

ΕΡ: Οι σπουδές πώς ήταν στο τμήμα των νηπιαγωγών;

ΑΠ: Δεν ήταν πάρα πολύ εύκολα γιατί εγώ αναγκάστηκα να δουλεύω όλο αυτό τον καιρό και από την άλλη συγκρίνοντας με την Ελλάδα ήμουν υποχρεωμένη να είμαι σε πολλά μαθήματα, δεν μπορούσαμε έτσι να πάμε όποτε θέλουμε γιατί σε εμάς τα περισσότερα ήταν πρακτικά και ήμασταν μικρές ομάδες, οπότε δεν μπορώ να πω ότι ήταν εύκολα και ότι την πέρασα έτσι αλλά δε μπορώ να πω ότι ήτανε και φοβερά δύσκολα, γιατί κάποια πανεπιστήμια είναι..., έχω κάποιες φίλες που έχουνε βιβλία και βιβλία να διαβάσουνε για μια εξέταση και μόνο και είναι πολύ δύσκολα, οι καθηγητές ζητάνε πάρα πολλά, ψάχνουνε τι δεν ξέρεις, τέτοια πράγματα, οπότε σε μας δεν υπήρχε αυτό, δηλαδή εντάξει μπορούσες κάπως να περάσεις, δεν ήμουν τόσο καλή δηλαδή, μια μέτρια φοιτήτρια να το πω, γιατί δεν μπορώ να πω ότι με ενδιέφερε φοβερά αυτό το αντικείμενο, δηλαδή με ενδιέφερε μέχρι ένα σημείο όχι πάρα πολύ, μου άρεσε αλλά δεν ήταν κάτι που ήθελε τόσο πολύ η καρδιά μου να πω και ναι μου φαινότανε φοβερά δύσκολο να μεταφέρω κάτι στα παιδιά ή να κάνω κάτι με παιδιά, ενώ είχα φοβερές ιδέες, θυμάμαι ότι έγραφα και για τις συμφοιτήτριές μου, να φτιάξουμε ένα παιχνίδι, πως θα το κάνουμε, πως θα το οργανώσουμε και όλα αυτά, αυτό μου πηγαίνει κάπως αλλά τη στιγμή που πρέπει να τα κάνω με τα παιδιά εγώ αυτό δε μου πηγαίνει καθόλου, δε μου αρέσει να το κάνω πάρα πολύ μέχρι και σήμερα δε μου αρέσει να το κάνω, αυτό που λέω ότι ίσως ποτέ δεν ήθελα να είμαι δασκάλα δηλαδή έτσι με αυτό τον τρόπο δεν ξέρω...

ΕΡ: Μου είπες ότι παράλληλα με τις σπουδές σου δούλευες κιόλας...

ΑΠ: Εγώ ζούσα σε φοιτητική εστία, δεν μπήκα έτσι νόμιμα απλά αγόρασα, τότε εμείς αγοράζαμε θέσεις στο Βελιγράδι, γινόταν αυτό τότε, σήμερα δεν ξέρω αν πλέον γίνεται αλλά τότε γινόταν, ήτανε φοιτητές οι οποίοι έπαιρναν θέση σε εστία δε τη θέλανε την πουλάγανε, έτσι και εγώ αγόρασα μια θέση στο κέντρο του Βελιγραδίου και αυτό που έκανα είναι το baby sitting και ήτανε πολύ κοντά στην εστία μου, το πανεπιστήμιο βέβαια ήτανε μακριά από το κέντρο, είναι ωραία περιοχή, κατ' αρχάς το πανεπιστήμιο θέλω να πω σε σχέση με το ελληνικό είναι 5 αστεριών ξενοδοχείο αν το συγκρίνεις και η περιοχή ήτανε ωραία δηλαδή με δάση και πράσινα και αυτά αλλά και η ίδια η σχολή ήτανε πάρα πολύ φροντισμένη, ήτανε όλα καινούργια, οι αίθουσες, είχαμε δυο τρεις αίθουσες με πιάνο, μπορούσαμε να μελετάμε όσο θέλουμε, είναι όλα φτιαγμένα με ζωγραφίες των παιδιών, θέλω να πω εγώ όταν ήρθα εδώ φρίκαρα πάρα πολύ, δηλαδή δεν το πίστευα ότι αυτό μπορεί να είναι πανεπιστήμιο και μου έκανε εντύπωση μεγάλη αυτό που ασχολούνται οι φοιτητές τόσο πολύ με την πολιτική και με κόμματα και όλα αυτά που γίνονται, δηλαδή σε μας δεν υπήρχε, εμείς ήμασταν σε ένα πνεύμα αυτού που κάνουμε και τα μαθήματα ήταν διαφορετικά βέβαια...λέγαμε για τη δουλειά όμως, επειδή ο μπαμπάς μου δε με υποστήριζε γενικά οικονομικά ίσως και επειδή υποστηρίζανε τον αδερφό μου, δεν μπορούσαν να με υποστηρίξουν, στην αρχή λίγο με υποστήριξαν ο παππούς και η γιαγιά, ο παππούς μου είναι δάσκαλος μαθηματικών, αυτοί με υποστήριξαν στην αρχή και μετά δούλευα, παράλληλα σπούδαζα και δούλευα όλο τον καιρό που ζούσα στο Βελιγράδι, τότε δούλευα νύχτα βασικά, από απόγευμα στις 5 μέχρι 2, 3, 4, 5 το πρωί, μετά πήγαινα εστία και συνεχίζαμε γιατί κάνανε πάρτι συνέχεια και έτσι μετά κοιμόμουν στα μαθήματα, πήγαινα στα μαθήματα κατά τις 7,8 και κοιμόμουν, στα περισσότερα κοιμόμουν, σε κάποια δηλαδή που μπορούσα, σε αυτά που ήταν για περισσότερους φοιτητές

ΕΡ: Με τους καθηγητές σου στο πανεπιστήμιο ήσουν ευχαριστημένη;

ΑΠ: Από κάποιους ναι, αυτό συνέβαινε πάντα δηλαδή, δηλαδή κάποιοι μου άρεσαν πάρα πολύ και με έμπνεε αυτό που κάνανε και μετά είχα περισσότερη όρεξη για να ασχοληθώ με το αντικείμενο και άλλοι όχι, καθόλου, ούτε καν άκουγα, ούτε καν παρατηρούσα ανάλογα...

ΕΡ: Τελειώνοντας τη σχολή των νηπιαγωγών μετά δουλεύεις;

ΑΠ: Δύο χρόνια ήτανε η σχολή, βέβαια εγώ ώσπου να πάρω δίπλωμα πέρασαν 4, μπορεί και 5, γιατί δύο χρόνια έχω δώσει στην ώρα όλα τα μαθήματα, έχω τελειώσει, έχω καθαρίσει, αλλά είχαμε την πτυχιακή εργασία την οποία την άφησα και έλεγα μετά και μετά και πρώτα πήρα ένα μάθημα μεθοδολογία των εικαστικών τεχνών και

είχα δύσκολο θέμα και κάπως δεν έβρισκα άκρη με αυτό και έτσι το άφησα και στο τέλος μετά από δυο χρόνια αποφάσισα...μετά όταν καθάρισα τις εξετάσεις στο νηπιαγωγών παράλληλα μπήκα για φιλόλογος, τότε ήτανε το 99 μετά το βομβαρδισμό και ήτανε όλα έτσι πολύ εύκολα σχετικά με τα πανεπιστήμια και κάπως δεχόντουσαν αρκετούς φοιτητές χωρίς την εξεταστική, μόνο με τις βαθμολογίες και έτσι και εγώ μπήκα για φιλόλογος, εγώ βέβαια ήθελα πάλι κάτι άλλο, αλλά επειδή μετράγανε τις βαθμολογίες από το γυμνάσιο λύκειο μου είπε κάποιος ότι είναι δύσκολα να μπω κατευθείαν σε αυτή την κατεύθυνση οπότε πήγαινε για σέρβικη φιλολογία με λογοτεχνία, εγώ ήθελα να περάσω στην παγκόσμια ή στη γλωσσολογία, μου είπαν ξεκίνα εκεί και ξεκίνησα με τη σέρβικη λογοτεχνία για δύο χρόνια...μετά γνώρισα έναν άνθρωπο ο οποίος είχε ένα καφενείο δίπλα στην εστία και μετά άρχισα να δουλεύω εκεί, πρώτα είχε ένα σαν μαγαζί με παιχνίδια και πούλαγα παιχνίδια και μετά άρχισα να δουλεύω και στο καφενείο και στο grill, να φτιάχνω τα πάντα δηλαδή, μετά έχω γίνει πολύ υπεύθυνη ας πούμε εκεί, ήτανε σαν το σπίτι μου, βέβαια οι άνθρωποι που ερχόταν εκεί ήταν αλκοολικοί και μεγάλοι άνθρωποι περισσότερο, αλλά με προσέχανε, με φροντίζανε, οπότε μου άρεσε εκεί πέρα, αισθανόμουν καλά και επειδή με το αφεντικό ήμουνά πάρα πολύ καλά και με αυτόν και με τη γυναίκα του, ήτανε κάπως οικογενειακή κατάσταση αυτή, ήτανε και δίπλα από την εστία, στην εστία έμενα, μετά έμενα σε διαμερίσματα αλλά ήτανε όλα κοντά στην περιοχή οπότε κάπως έμενα εκεί πέρα, όταν άρχισα τη φιλολογία ξεκίνησα να δουλεύω εκεί και αυτός με βοήθησε πάρα πολύ γιατί έφτιαξε το πρόγραμμα της δουλειάς μου ανάλογα με το πανεπιστήμιό μου, τύχαινε να πάω στη δουλειά το πρωί και μετά να πάω στο πανεπιστήμιο και μετά να ξαναγυρίσω στη δουλειά και μετά να ξαναπάω στο πανεπιστήμιο και γενικώς η μέρα μου ήταν φουλ, δηλαδή ήμουνά αρκετά με αυτό το ρυθμό....όσο ήτανε ο βομβαρδισμός απλά ήμουνά στο μέρος μου, πήγα δηλαδή, δεν ήθελα να κάτσω στο Βελιγράδι και ευτυχώς δηλαδή, αλλά αυτό ήτανε για τρεις, τέσσερις μήνες, μετά ξαναγύρισα Βελιγράδι και συνέχισα...

ΕΡ: Πόσα χρόνια ήτανε οι σπουδές στη σέρβικη λογοτεχνία;

ΑΠ: Στη λογοτεχνία είναι τέσσερα χρόνια κανονικά αλλά εγώ ήμουνά δυο και μετά ήρθα στην Ελλάδα το 2002

ΕΡ: Δεν ολοκλήρωσες δηλαδή τις σπουδές σου;

ΑΠ: Όχι δεν τελείωσα, όχι

ΕΡ: Το νηπιαγωγών το τελείωσες;

ΑΠ: Ναι και αμέσως μετά άρχισα να δουλεύω στο νηπιαγωγείο, το οποίο ήτανε ένα πειραματικό, ήτανε ένα πειραματικό κέντρο του θεατρικού παιχνιδιού και ήτανε πάρα πολύ ενδιαφέρον για μένα γιατί δεν ήθελα κάτι κλασσικό, ήμουν τυχερή και μπήκα εκεί, βέβαια με βοήθεια αυτού του ανθρώπου στον οποίο δούλευα γιατί γνώριζε κάποια γυναίκα που είναι υπεύθυνη για τα νηπιαγωγεία, κάτι τέτοιο έγινε, δεν είναι ότι μπήκα έτσι εύκολα αλλά σε μας δεν υπάρχουν διαγωνισμοί ούτε ως ή άλλως, όπως εδώ πέρα στην Ελλάδα, δούλεψα για έξι με επτά μήνες και μετά το άφησα και ήρθα στην Ελλάδα

ΕΡ: Οπότε σπούδαζες σέρβικη λογοτεχνία, δούλευες στο νηπιαγωγείο και παράλληλα και στην ταβέρνα;

ΑΠ: Ναι, ήμουν οικονομικά ανεξάρτητη, βέβαια ένα καιρό με βοηθούσε η μητέρα γιατί τη σέρβικη γλώσσα την πλήρωνα, το πανεπιστήμιο γι' αυτό, εμείς πληρώνουμε και στα δημόσια και ακριβά, υπάρχουν θέσεις δωρεάν μόνο αν είσαι πολύ καλός, στους πρώτους αλλά όλα τα υπόλοιπα πληρώνεις και τα βιβλία, αρκετά και ακριβά κιόλας, δεν είναι όπως εδώ πέρα όλα τζάμπα

ΕΡ: Μετά έρχεσαι στη Ελλάδα...

ΑΠ: Βασικά το 2000 γνωρίζω τον άντρα μου ο οποίος είναι Έλληνας στο μέρος μου βέβαια, τον έφερε ένας μουσικός γιατί ο άντρας μου είναι μουσικός, κρουστός, αυτός είχε οργανώσει ένα σεμινάριο αυτός σχετικά με το δερβίσικο χορό και πήγαμε με τη μαμά μου και γνωριστήκαμε, μετά τον φιλοξένησα στο Βελιγράδι και το 2002 ξαναήρθε και τότε αποφασίσαμε να μείνουμε μαζί, εντάξει αυτός δεν ήθελε να έρθει στη Σερβία, εγώ παρόλο που είχα δουλειά στο δημόσιο νηπιαγωγείο, δεν ξέρω, κάπως αποφάσισα να το αφήσω και να έρθω εδώ, επειδή αυτός είχε θέσει λίγο τα πράγματα για μένα, μετά τα έβλεπα με άλλα μάτια, τότε απλά το δέχτηκα, ότι αυτός είναι μουσικός, έχει πολλές δουλειές εδώ και έχει συνεργάτες, οπότε εγώ είπα εντάξει, θα έρθω εγώ και έτσι ήρθα...

ΕΡ: Πώς ήταν τον πρώτο καιρό στη Ελλάδα, γνώριζες τη γλώσσα;

ΑΠ: Όχι δεν τη γνώριζα, πρώτα επειδή ζούσαμε 5 χρόνια με την οικογένειά του στο ίδιο διαμέρισμα, παντρευτήκαμε, δεν μπορούσα αλλιώς να μείνω στη Ελλάδα, αυτός είχε φύγει για ένα μήνα μετά το γάμο μας κατευθείαν, έπαιζε σε ένα φεστιβάλ στην Κορέα Καραγκιόζη και είχα μείνει με τους γονείς του οι οποίοι δεν ξέρανε αγγλικά, εντάξει αναγκαστικά προσπαθούσα να μάθω τη γλώσσα και δίπλα σε αυτόν, ακούγοντας ήταν πιο εύκολα, στην οικογένεια όλη την ώρα μιλάγανε ελληνικά και μετά πήγα σε ένα κέντρο στα Κάτω Πατήσια, ήτανε οργανωμένη διδασκαλία για τους

μετανάστες, εκεί έκανα ένα χρόνο και μετά έδωσα τις εξετάσεις στη φιλοσοφική πριν μπω στο ελληνικό πανεπιστήμιο...

ΕΡ: Πώς αποφάσισες να γυρίσεις ξανά σε μια σχολή που ήδη την είχες ολοκληρώσει στη Σερβία;

ΑΠ: Το πτυχίο μου το έδωσα στο ΔΙΚΑΤΣΑ και μου είπαν ότι μπορούνε να μου το αναγνωρίσουνε ως βοηθός βρεφονηπιοκόμου που είναι λίγο μακριά από αυτό που έχω σπουδάσει εγώ, εγώ έκανα κανονικά νηπιαγωγός για παιδιά από 3 και άνω, περίμενα 2 χρόνια την απάντησή τους, ξεκίνησα να δουλεύω γκαρσόνα, λουλουδού τις νύχτες, έφτιαχνα κοσμήματα, κάποια στιγμή άρχισα να κάνω baby sitting και η γυναίκα της οποίας φύλαγα το παιδί αυτή μου πρότεινε να συνεχίσω τις σπουδές μου και θα είναι καλό, το δεύτερο που μου είπανε, είχε πάρει τηλέφωνο κάπου ο Νίκος, ο άντρας μου και του είπανε ότι μπορώ με το πτυχίο που έχω να μπω στο δεύτερο έτος των σπουδών και εκεί άρχισα να το σκέφτομαι και παράλληλα άρχισα να ασχολούμαι με μια εκπαιδευτική μέθοδο Βάλντορφ, η οποία μου τράβηξε πολύ το ενδιαφέρον και σε μένα και στον άντρα μου και έτυχε εκείνη την εποχή να αρχίζανε σεμινάρια σχετικά με αυτό το θέμα οπότε ξεκίνησα και αυτά τα σεμινάρια, γιατί κάποια στιγμή αν ανοίξουν σχολεία Βάλντορφ θα χρειαστεί το χαρτί, η μέθοδος αυτή δεν υπάρχει καν στη Ελλάδα γιατί μόλις φέτος άνοιξε το πρώτο νηπιαγωγείο, όχι σχολείο καν, είναι μια φιλοσοφία αρκετά βαθιά, πίσω από όλο αυτό, δε μπορώ να πω με λίγες κουβέντες, γιατί είναι ένα ολόκληρο θέμα, στην Ευρώπη υπάρχουν πολλά σχολεία Βάλντορφ, Βάλντορφ ήτανε ένα εργοστάσιο καπνού και οι εργάτες του εργοστασίου ζήτησαν από έναν άνθρωπο να κάνει κάτι για τα παιδιά τους, είναι διαφορετική φιλοσοφία και ιδέα από αυτό που μαθαίνουμε στο πανεπιστήμιο, όχι διανοητική μάθηση, εκεί είσαι αυτό που είσαι, δεν κάνουμε δραστηριότητες τέτοιου τύπου, οργανωμένα, η οποία είναι πάρα πολύ κοντά σε μένα, έχει να κάνει με τη φύση, τα παιδιά θαυμάζουνε περισσότερο τα φαινόμενα της φύσης μέχρι την ηλικία των 7 χρονών, τίποτα με γράμματα και τέτοια και υπήρχε σαν ιδέα, να έχεις το χαρτί... το σπούδασα 3 χρόνια, τελείωσα, όχι βέβαια κάτι επίσημο, δεν υπάρχει επίσημο εδώ πέρα αλλά μας υποστηρίζει ένα πανεπιστήμιο της Νορβηγίας, στο οποίο μπορώ να πάω κάποια στιγμή να κάνω κάτι σαν master, εγώ δεν ενδιαφέρθηκα τόσο πολύ, δεν έχει σημασία το χαρτί εκεί πέρα τόσο πολύ, λειτουργούν λίγο διαφορετικά και βεβαίως αν πάω σε άλλη χώρα που έχουνε Βάλντορφ μπορώ άνετα να δουλέψω, δεν είναι καπιταλιστικό, έχει μεγάλη φιλοσοφία σχετικά με όλα τα θέματα και το οικονομικό και το κοινωνικό και πως πρέπει να λειτουργεί, οι γονείς είναι αυτοί που

αναλαμβάνουν τα έξοδα του σχολείου και των δασκάλων, στην Ελλάδα λίγο δύσκολα λειτουργεί αυτό, ο καθένας να δώσει αυτό που νομίζει ότι μπορεί να δώσει γιατί δε θέλει κανείς να δώσει τίποτα, κάπως έτσι, δε λειτουργεί πάρα πολύ εύκολα θέλω να πω αλλά κάπως λειτουργεί.... είναι τόσο μεγάλη φιλοσοφία που θα μπορούσα μέρες να μιλήσω για αυτό... τώρα για το πανεπιστήμιο ήξερα ότι μπορούσα να μπω στο δεύτερο έτος αν δεν ήξερα αυτό δε νομίζω ότι θα το προχωρούσα και επειδή παράλληλα άρχισα να ασχολούμαι με τη μουσική, ήθελα και μουσικολογία, που το επίπεδο των μουσικών πανεπιστημίων δεν είναι καθόλου μεγάλο στην Ελλάδα, ξεκίνησα τη βυζαντινή μουσική σε ένα ωδείο και πριν τρία χρόνια άρχισα να ασχολούμαι και με όργανο, με ενδιέφερε πάντα η μουσική, ήταν κάτι πιο κοντά μου, ίσως επειδή ο μπαμπάς μου είναι μουσικός γι' αυτό παντρεύτηκα και μουσικό, ήταν κάτι που περισσότερο από όλα τα υπόλοιπα ήθελε η καρδιά μου, περισσότερο από όλα και την κινέζικη γλώσσα... δε σου είπα αυτό ήμουν και στο μουσικό γυμνάσιο γραμμένη αλλά δεν μπορούσα από το Βελιγράδι να πηγαίνω και να δίνω μαθήματα, ήτανε δύσκολα, με όλες τις δουλειές και αυτά, απλά ήτανε η επιθυμία μου, είχα μπει στη σχολή αλλά δεν τα κατάφερα να ασχοληθώ πραγματικά, στη Σερβία αν μέχρι 9 χρονών δεν ξεκινήσεις, γιατί δεν είναι ωδεία όπως εδώ πέρα που μπορείς να ξεκινήσεις όποτε θες, εκεί ήτανε κρατικά δεν ήτανε ιδιωτικά και όποιος δεν ξεκινούσε μέχρι 9 χρονών δεν μπορούσες να ασχοληθείς πια με τη μουσική, οπότε εγώ κάπως παράτησα το πιάνο, μετά από ένα χρόνο, επειδή δεν μπορούσα να ετοιμάσω μια άσκηση και απογοητεύτηκα, επειδή όπως σου είπα δεν είχα εγώ ποτέ βοήθεια από τους γονείς μου, να με σπρώχνουν, πάντα με αφήνουν που ήθελε, αυτό δεν τους ξεχνάω γιατί δε με σπρώξανε τότε λίγο, αν με σπρώχνανε θα προχωρούσα αλλά με αφήσανε, έτσι θέλεις οκ, αν δε θέλεις να το κάνεις μην το κάνεις, δηλαδή ήτανε έτσι και βασικά το πρόβλημα ήτανε πιο βαθύ ότι εγώ είχα δυσκολία βασικά να παίζω αυτό που μου έδωσε η δασκάλα και δεν το έλεγα και είπα όχι, με παρακαλούσε βέβαια η δασκάλα μου να πάω για εξέταση αλλά εγώ δεν το ήθελα, μετά είχα πληγή που δε συνέχισα και μετά το έβγαλα απλά από τη ζωή μου κάπως και τώρα με τη βυζαντινή που ξεκίνησα και δίπλα στον άντρα μου κάπως με πίεσαν να διαλέξω όργανο, εγώ το θεωρούσα τώρα είμαι τόσο χρονών και είναι πολύ αργά, αλλά αυτοί ήτανε πολύ... πρέπει να διαλέξεις, δεν πειράζει και έτσι ξεκίνησα το κανονάκι και πήγα και στην Τουρκία 4 μήνες και γενικώς το προχωράω, το Σεπτέμβριο ελπίζω να τελειώσω το πανεπιστήμιο και να το προχωρήσω, να δώσω περισσότερη έμφαση σε αυτό

ΕΡ: Πώς ήταν ο πρώτος καιρός στη σχολή σχετικά με τη γλώσσα;

ΑΠ: Πήρα αυτά τα βιβλία και μου φαινόταν σαν βουνά, ξεκίνησα να διαβάζω με λεξικό και να μεταφράζω κάθε τρίτη λέξη ας πούμε, γιατί ήτανε και επιστημονική ορολογία κατάλαβες, δεν ήτανε αυτή η καθημερινή γλώσσα για την οποία είχα φτιάξει μια ιδέα, ήτανε το κάτι άλλο και αυτό που μου είπανε ότι μπορώ να μπω στο δεύτερο έτος δεν ίσχυε και απογοητεύτηκα πάρα πολύ που γράφτηκα και μετά είπα επειδή γράφτηκα θα το προσπαθήσω να το συνεχίσω... εγώ την έβαλα πρώτη σχολή γιατί μου είπανε ότι μπορώ να μπω στο δεύτερο έτος και λίγο ίσως επειδή ήμουν επηρεασμένη από αυτή την εκπαίδευση και αυτή την ιστορία ότι μήπως έτσι να έχεις ένα χαρτί και τώρα που το έχεις κάνει θα είναι πιο εύκολα μαθήματα, μπορεί να σου αναγνωρίσουνε κάποια μαθήματα, όλη αυτή η ιστορία η οποία δεν έγινε, κάπως είπα εντάξει θα το βάλω αυτό πρώτο και αν είναι τώρα μοιραίο αυτό θα βγει αν δεν είναι θα βγει κάτι άλλο οπότε έβαλα και άλλες επιλογές μετά, μουσικολογία που ήθελα πράγματι περισσότερο ίσως και βγήκε αυτό... αυτός είναι ο έκτος χρόνος, τον πρώτο χρόνο την είχα αφήσει γιατί είχα και κάτι προβλήματα υγείας, δε διάβασα καθόλου, δηλαδή το είχα αφήσει τον πρώτο χρόνο, ελάχιστα, δεν είχα δώσει τίποτα, κάτι αγγλικά, ίσως μουσική κάτι τέτοια... και στο δεύτερο εξάμηνο βέβαια λίγα πράγματα στο δεύτερο άρχισα κάπως λίγο να εξοικειώνομαι με την ορολογία αλλά και πάλι ήτανε δύσκολο, στο τρίτο ήδη είχα μπει στο πνεύμα, στην αρχή ήτανε η φιλοσοφία εντελώς διαφορετική, εμείς δεν είχαμε μαθήματα επιλογής καθόλου στο πανεπιστήμιο, δηλαδή αυτά που ήτανε, αυτά έπρεπε να κάνεις και με όλη αυτή τη φιλοσοφία τώρα τι να επιλέξεις και τι μονάδες, θυμάμαι όλα αυτά... ο Χριστός και η Παναγία, καθόμουν μέρες και προσπαθούσα να βγάλω άκρη και κάπως μετά κατάλαβα δηλαδή, κάπως μπήκα στο πνεύμα, στον τρίτο χρόνο ήδη ήμουν, γνώρισα και κάποιους ανθρώπους από το πανεπιστήμιο, κάποιες φίλες και με βοηθήσανε δηλαδή, όσο προχωρούσαν τα χρόνια τόσο καλύτερα τα πήγαινα... τώρα έχω άλλα τέσσερα μαθήματα και δυο πρακτικές, μια θα την κάνω στο Βάλντορφ το νηπιαγωγείο δέχτηκε ο καθηγητής και θα γράψω και μια εργασία που παράλληλα συγκρίνω την κλασσική με αυτή...πήγα και erasmus τώρα οπότε έδωσα και κάποια μαθήματα εκεί πέρα και πρέπει να δω τώρα με την αναγνώριση τι θα γίνει, αλλά το έχω βάλει ότι θα τελειώσω για σίγουρα τώρα, ότι δε θέλω άλλο, είπα αν δε τελειώσω το αφήνω το πανεπιστήμιο, δε θα πάρω ποτέ δίπλωμα, δηλαδή πραγματικά δεν το θέλω, δεν μπορώ άλλο, κουράστηκα από τις σπουδές γενικώς στη ζωή μου, είπα δε σπουδάζω τίποτα, γιατί σκεφτόμουν μετά μήπως να πάω για μεταπτυχιακά, κάποια

στιγμή είπα όχι γιατί προσπαθούσα να πάρω υποτροφία από το Υπουργείο Εξωτερικών, γιατί δίνουν καλή υποτροφία κάτι σαν 600 ευρώ το μήνα, δίνανε τότε, τώρα βέβαια αργούνε πάρα πολύ, δίνουνε πολύ δύσκολα με την κρίση και το σκεφτόμουνα μήπως προσπαθήσω να πάρω υποτροφία για μεταπτυχιακά και να συνεχίσω τις σπουδές, αλλά όταν είδα δε με ενδιαφέρει κάτι όντως τόσο πολύ και δε θέλω να το κάνω πια αυτό στη ζωή μου και στον εαυτό μου....σίγουρα δε θα δουλέψω στο δημόσιο ούτε θα πάω για διαγωνισμούς, αυτό είναι σίγουρο... μετά την εκπαίδευση που έκανα στο Βάλντορφ δούλεψα τρία χρόνια σε Βάλντορφ νηπιαγωγείο και μάλλον θα πάω εκεί με περιμένουν να τελειώσω, γιατί φέτος έχει γίνει νόμιμο και θα χρειάζομαι το πτυχίο για να μπορέσω να δουλέψω νόμιμα, γιατί δεν δέχονται τη Βάλντορφ μέθοδο και θέλω να συνεχίσω και με τη μουσική βέβαια...

ΕΡ: Στη σχολή έχεις να αναφέρεις κάποια περιστατικά ρατσιστικής αντιμετώπισης από τους συμφοιτητές ή τους καθηγητές σου;

ΑΠ: Όχι, καθόλου, αντίθετα επειδή σε μας είναι πάρα πολύ έντονο αυτό το θέμα και οι καθηγητές ασχολούνται πολύ με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και έχουμε διαπολιτισμική εκπαίδευση και εμείς έχουμε πολλά μαθήματα που σχετίζονται με τους μετανάστες, οπότε κάπως είναι ευαισθητοποιημένοι αρκετά και μπορώ να πω όταν επιλέγω τέτοια μαθήματα και δίνω...πάντα παίρνω καλούς βαθμούς σε τέτοια μαθήματα, μπορεί να προσπαθούν να βοηθήσουν, δεν τους νοιάζει που είμαι από τη Σερβία, που είμαι αλλοδαπή, γιατί εγώ είχα πρόβλημα με την ορθογραφία και σχεδόν πάντα μένω τελευταία, όταν είναι να γράψουμε θέμα, δηλαδή θα έχουν φύγει όλοι και θα μείνω εγώ με την επόπτρια, γιατί γενικώς είμαι αργή, αλλά όταν θέλω ορθογραφικά να προσπαθήσω να είμαι εντάξει όσο μπορώ και νομίζω ότι αυτοί δεν το βλέπουν το πρόβλημα με την ορθογραφία, με τον τρόπο που εκφράζομαι...πραγματικά μπορώ να πω δεν αισθάνθηκα ποτέ ρατσισμό

ΕΡ: Πώς εξηγείς τα χαμηλά ποσοστά αλλοδαπών φοιτητών που φοιτούν στη τριτοβάθμια εκπαίδευση σε υψηλόβαθμες σχολές;

ΑΠ: Εγώ δεν έχω ούτε καν εικόνα για τις πανελλήνιες εξετάσεις και τι θα πρέπει να διαβάσεις γιατί μπήκα με άλλο τρόπο εντελώς, οπότε δεν ξέρω τι ζητάνε αλλά σίγουρα θα είναι και λόγω γλώσσας, πολλοί από αυτούς έρχονται εδώ για δουλειά περισσότερο, δεν ενδιαφέρονται καν για πανεπιστήμιο νομίζω... είναι και το κριτήριο αυτών που εξετάζουνε, δεν ξέρω τι κριτήριο έχουν και πως τους θεωρούνε, σίγουρα δεν είναι εύκολο να αποδώσεις, εγώ τώρα σπουδάζω και κάπως μπήκα στο πνεύμα μετά από τρία χρόνια, τέσσερα, πέντε μπαίνω όλο και περισσότερο, να

μπορέσω έτσι να γράψω κάτι να είναι και λίγο αξιοπρεπές δηλαδή να μην είναι εντελώς... ξέρεις, αλλά αν σκεφτώ τον εαυτό μου πριν που μιλούσα ελληνικά, γιατί 2004 -05 πέρασα και ήμουν από το 2002, οπότε με αυτή τη γλώσσα που ήξερα δε θα μπορούσα τίποτα, δε μπορώ να φανταστώ τον εαυτό μου να έχω καλή απόδοση σε εξετάσεις, αποκλείεται, γιατί η ορολογία, όλα, όλα, ήτανε τόσο άγνωστα παρ' όλα τα καθημερινά ελληνικά

ΕΡ: Ευχαριστώ πολύ για το χρόνο σου

ΑΠ: Και εγώ ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 6

ΕΡ: Θα ήθελα να ξεκινήσουμε με τα προσωπικά μας στοιχεία (όνομα, επώνυμο, ηλικία, υπηκοότητα)

ΑΠ: Μ. Τ., ηλικία 32 και υπηκοότητα σέρβικη

ΕΡ: Θα ήθελα τώρα μια μικρή αφήγηση για τη ζωή σου μέχρι να έρθεις στην Ελλάδα;

ΑΠ: Έχω μεγαλώσει σε μια μεσαία πόλη, 30.000 κατοίκους, κεντρική Σερβία, όπου έχω πάρει και τη μόρφωση, δηλαδή πήγαινα δημόσιο δημοτικό, γυμνάσιο, λύκειο, μετά έκανα εγγραφή στο πανεπιστήμιο του Βελιγραδίου και μετά τις σπουδές που διαρκούσαν 4 χρόνια, ζούσα άλλα τρία χρόνια δουλεύοντας στο Βελιγράδι και μετά κατέβηκα Θεσσαλονίκη για να κάνω το μεταπτυχιακό

ΕΡ: Μεγάλωσες με τους γονείς σου;

ΑΠ: Ναι και τον αδερφό μου τρία χρόνια πιο μεγάλο

ΕΡ: Το μορφωτικό επίπεδο των γονιών ποιο είναι;

ΑΠ: Η μαμά μου έχει τελειώσει το δημοτικό και ο πατέρας έχει τελειώσει το λύκειο, είχε ξεκινήσει το πανεπιστήμιο δυο χρόνια αλλά δεν το έχει τελειώσει, οπότε το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα είναι λύκειο απλά και της μητέρας δημοτικό

ΕΡ: Με τι ασχολούνται τώρα;

ΑΠ: Λοιπόν, ο πατέρας μου έχει πεθάνει εδώ και τέσσερα χρόνια, αυτός ήτανε φωτογράφος στο δημόσιο, σε έναν θεσμό ο οποίος ασχολούνταν με συντήρηση των μνημείων, του πολιτισμού δηλαδή της χώρας, μοναστήρια, δηλαδή συντήρηση και αυτός αναλάμβανε τη φωτογράφιση και η μητέρα δούλεψε σε εργοστάσιο 20 χρόνια και αυτή τώρα πλέον δε δουλεύει, γιατί έγινε ιδιωτικοποίηση του εργοστασίου και έχασε τη δουλειά της με τη μείωση του προσωπικού ας το πούμε έτσι, έγιναν περικοπές...τώρα παίρνει τη σύνταξη του πατέρα, είχε πάρει αποζημίωση τότε, οπότε με αυτά τη βγάζει και κάνει και κάποιες άλλες δουλειές έτσι για χαρτζιλίκι

ΕΡ: Ο αδερφός σου με τι ασχολείται;

ΑΠ: Ο αδερφός μου έχει τελειώσει ένα ειδικό λύκειο και έχει γίνει ιερέας, είναι ιερέας ο αδερφός μου στη δυτική Σερβία, έχει αρχίσει το πανεπιστήμιο αλλά τώρα έχει τρία παιδιά, έχει την ενορία του, οπότε δεν το βλέπω να το προχωράει το θέμα εύκολα, επειδή θέλει διάβασμα το πανεπιστήμιο

ΕΡ: Οι γονείς τι μηνιαίο εισόδημα λάμβαναν από την εργασία τους;

ΑΠ: Είναι πολύ δύσκολο να σου το πω, δηλαδή ήμασταν, τώρα ναι φαντάσου τι εισόδημα θα μπορούσε να έχει ένας εργάτης στο εργοστάσιο, δεν θυμάμαι καν, αλλά δεν ήμασταν ούτε μεσαία τάξη, δηλαδή κάπως έτσι, εκεί, πιο χαμηλά...

ΕΡ: Στο σπίτι υπήρχε κάποια βιβλιοθήκη, περιοδικά, εφημερίδες;

ΑΠ: Τεράστια βιβλιοθήκη, μεγάλη επένδυση σε αυτόν τον τομέα, ναι πολλά βιβλία, πάρα πολλά, με αυτό κυρίως ασχολιότανε ο πατέρας μου, ναι από μικρή αυτό το θυμάμαι, τη βιβλιοθήκη μας, γιατί έψαχνα πράγματα, εγκυκλοπαίδειες, διάφορα, θυμάμαι ότι το θαύμαζε ο πατέρας, λέει πως το βρήκες αυτό, κοίτα πως έγινε ο συνειρμός, παρακολουθούσε και κάτι τέτοια, πολλά θρησκευτικά, είχαμε ολόκληρες συλλογές για Μαρξ, Ένγκελς, για βουδισμό, για όλες τις θρησκείες, κάτι σπάνια βιβλία τα οποία είχανε ελάχιστες εκδόσεις, κάτι απαγορευμένα βιβλία, από όλα, πολλά βιβλία και πολύ ενδιαφέρον, τώρα τα τελευταία χρόνια η μητέρα ασχολείται πιο πολύ, μάλλον από την επιρροή που έλαβε τόσα χρόνια αλλά αρχικά θυμάμαι τον πατέρα μου να είχε αυτό το ρόλο και θυμάμαι ότι τσακωνόταν και άλλα βιβλία πήρες....τώρα αγοράζει και η ίδια η μητέρα μου βιβλία, πάει σε παρουσιάσεις βιβλίων, ποίησης, μάλλον έτσι βγήκε αυτό τώρα, διαβάζει....

ΕΡ: Τι εκπαίδευση θυμάσαι να λάβατε από τους γονείς σας; Σας πήγαιναν σε διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις π.χ. θέατρο, κινηματογράφο;

ΑΠ: Για αυτό δεν υπήρχε πολύ το οικονομικό το περιθώριο δηλαδή να γίνει αυτό το πράγμα και εκτός αυτού δεν πιστεύω να συνέβαιναν πολλά από αυτά, δεν ξέρω τώρα μπορεί να είναι πολύ υποκειμενικό αυτό που λέω αλλά δεν θυμάμαι να υπήρχε πολλή δραστηριότητα εκείνη την περίοδο στη Σερβία, στην πόλη μου τουλάχιστον, να γινόταν πράγματα, παρουσιάσεις βιβλίων, θεατρικά, πολύ σπάνια, οπότε δεν μπορώ να πω ότι είχαμε αυτή την επιρροή ας πούμε

ΕΡ: Να πάμε τώρα στα μαθητικά τα χρόνια, πώς ήταν αρχικά τα πράγματα στο δημοτικό ως προς τις επιδόσεις σου;

ΑΠ: Καλά, δηλαδή ήμουν αρίστη στο δημοτικό

ΕΡ: Σε βοηθούσε κάποιος;

ΑΠ: Καθόλου, τον αδερφό μου λίγο επειδή ήτανε λίγο τεμπέλης τον διάβαζε η μαμά, εμένα κανέναν, τίποτα, εγώ από μόνη μου τα είχα αναλάβει από μικρή και δεν ήθελα και πολύ να με ελέγχουν, οπότε μόνη μου όλα αυτά, ναι στο δημοτικό έτσι....άριστη...

ΕΡ: Οι δάσκαλοι βοηθούσαν;

ΑΠ: Ήτανε πολύ καλοί οι δάσκαλοι, πολύ ποιοτικοί, οι πιο αυστηροί ήταν οι πιο καλοί, δηλαδή τώρα τους θυμάμαι και χαίρομαι αυτή την ανάμνηση ας πούμε, γιατί όντως μας έχουνε προσφέρει πολύ γνώση και μας έχουν διαμορφώσει και μια στάση απέναντι στη ζωή, δηλαδή είχαμε μια δασκάλα η οποία δίδασκε σέρβικα και ήταν

πολύ αυστηρή, ήταν μια τεράστια γυναίκα και έλεγε πρέπει κατ' αρχάς να είμαστε άνθρωποι, καλοί άνθρωποι πρώτα απ' όλα και μετά όλα τα υπόλοιπα και ήταν και φανταστική στη διδασκαλία, μαθηματικά πάρα πολύ αυστηρές και οι δύο, μετά φυσική και αυτός αυστηρός αλλά θυμάμαι κάτι στιγμές που..., πολύ ευχαρίστηση, σεβασμός, ναι ήτανε πολύ καλοί...

ΕΡ: Οπότε τις πολύ καλές σου επιδόσεις τις χρωστάς στο προσωπικό σου διάβασμα και στους δασκάλους σου...

ΑΠ: Ναι, ακριβώς

ΕΡ: Θυμάσαι δραστηριότητες που κάνατε στο δημοτικό; Θα ήθελες να μου αναφέρεις μερικές;

ΑΠ: Είχαμε διάφορα εργαστήρια για το κάθε μάθημα υπήρξε κάτι αλλά δεν είχανε όλα πολύ ενδιαφέρον, θυμάμαι ότι η ζωγραφική μου είχε αρέσει πάρα πολύ, ενδιαφερόμουν και πήγαινα μετά τα μαθήματα και μετά γινόταν εκδηλώσεις στο σχολείο οπότε δίνανε και εμείς κάποια προσφορά ας πούμε ως προς αυτό το κομμάτι της ζωγραφικής και θυμάμαι ότι μετά από κάποια χρόνια είχα πάει στο σχολείο μου και ακόμα κρεμόταν τα έργα μου εκεί, αφηρημένης τέχνης, και ήταν πολύ ωραίο αυτό, ναι αυτό ζωγραφική, τίποτα άλλο, δεν έχω πάει σε κάποια εξτρά..., υπήρχαν και κάποια άλλα στα οποία βοηθούσαμε όσους δεν μπορούσαν να τα καταφέρουν πολύ καλά, όπως είναι τα σέρβικα θυμάμαι ότι υπήρξε αυτό, είχα πάει επειδή ήμουνα καλή, αυτό...είναι αυτό που πάνε οι καλύτεροι μαθητές σε ένα μάθημα και το διοργανώνει ο διδάσκων και βοηθάμε τους άλλους οι οποίοι δεν είναι πολύ καλοί στο μάθημα, επειδή μετά έπρεπε να περάσουν στο λύκειο οπότε χρειάστηκε να περάσουν τις εξετάσεις και θέλανε παραπάνω διάβασμα αυτό....

ΕΡ: Μετά γυμνάσιο...

ΑΠ: Μετά γυμνάσιο, βασικά εμείς έχουμε τέσσερα συν τέσσερα το οποίο λέγεται δημοτικό, το οποίο σε σας είναι δημοτικό και γυμνάσιο, οπότε εγώ όλο αυτό το διάστημα μίλαγα και για το δύο βασικά, είναι πρώτα τέσσερα χρόνια τα οποία δεν τα πολυθυμάμαι, ήτανε απλά τα πράγματα, μετά από την τέταρτη μέχρι την όγδοη τάξη ήταν λίγο πιο δύσκολα, έμπαιναν τα αγγλικά και έτσι πιο πολύ διάβασμα αλλά ήταν πολύ ωραία, τα θυμάμαι με χαρά, είναι ωραία χρόνια, όπου όλα είναι πολύ απλά, διαβάζεις, απόδοση, αξιολόγηση, προχωράς και χτίζεις

ΕΡ: Μετά το οχτώ χρόνια;

ΑΠ: Μετά προχωράει το λύκειο που υπάρχουν διάφορα λύκεια, σε αυτό που πήγα εγώ ήτανε το ενιαίο λύκειο, επειδή συζητάγαμε με τον πατέρα μου και έλεγε ότι αν

χτίζεις ένα σπίτι, αν κάνεις μια μεγάλη βάση μπορείς να το πας ένα δύο ορόφους και μπορείς να κάνεις και παραπάνω, αν όμως κάνεις μικρή βάση για το σπίτι δεν μπορείς να προχωρήσεις πολλούς ορόφους οπότε αποφασίσαμε να πάω στο ενιαίο λύκειο όπου ναι υπήρχαν δύο κατευθύνσεις, γλωσσική και μαθηματική, όπου στη μια υπήρξε εστίαση στις γλώσσες και στην άλλη πιο πολύ στα μαθηματικά, στη φυσική, οπότε εγώ πήγα στη γλωσσική κατεύθυνση, όπου είχα πάρει και γαλλικά, οπότε αγγλικά, γαλλικά, λατινικά και τα κανονικά τα μαθήματα, γλώσσα, μαθηματικά, φυσική, μουσική, ζωγραφική...

ΕΡ: Σε αυτά τα μαθήματα ποιες ήταν οι επιδόσεις σου;

ΑΠ: Ήτανε μέτριες, δηλαδή δεν ήτανε...., ήμουνα..., αν έχουμε πέντε βαθμίδες εγώ ήμουνα στην τέταρτη αλλά όχι με τέλειο βαθμό, δεν σκεφτόμουνα βασικά ότι θα χρειαστώ αυτούς τους βαθμούς μετά για το πανεπιστήμιο, δεν ασχολιόμουνα με αυτό, κάποιιοι κυνηγούσανε βαθμούς και εγώ απορούσα γιατί το κάνουνε, αλλά εγώ καθόλου, δεν το σκεφτόμουνα απλά έτσι διάβαζα όσο χρειάζεται και το ενιαίο λύκειο όμως αυτό που σου προσφέρει είναι ότι μαθαίνεις να διαβάζεις, πως διαβάζεις, είχαμε πολύ διάβασμα σε σχέση με άλλα λύκεια πιο τεχνικά, υπάρχουν και άλλα λύκεια, αυτό που έχω πει στην αρχή, εγώ έχω πάρει το ενιαίο με το οποίο είχα περισσότερη πρόσβαση στα πανεπιστήμια, ενώ με τα τεχνικά είχα όχι τόσο μεγάλη πρόσβαση, είχα μόνο πρόσβαση σε συγκεκριμένα πανεπιστήμια μετά, οπότε περισσότερο διάβασμα, περισσότερα μαθήματα, πιο αυστηροί οι καθηγητές και αυτό που έμαθα είναι να διαβάζω, πως διαβάζει κανείς, αν έχεις πολύ ύλη, πως θα το χειριστείς, αυτό είναι το καλό που πήρα απ'όπου από το λύκειο που πέρασα και οι αποδόσεις μέτριες προς καλές, τίποτα άριστες δηλαδή...

ΕΡ: Κάποια βοήθεια υπήρξε αυτή τη φορά;

ΑΠ: Όχι, είχα πάρει δυο τρία μαθήματα σε κάποια φάση στα μαθηματικά επειδή δεν τα πήγαινα πολύ καλά με τα μαθηματικά, δεν είχαμε καλό καθηγητή βασικά, επειδή στο γυμνάσιο ήμουν πολύ καλή στα μαθηματικά, οπότε φαντάζομαι ότι φταίει και αυτό, τέλος πάντων, οκ, δεν είμαι και πολύ μυαλό για τα μαθηματικά οπότε αν δεν υπάρχει και αυτός που να σε καθοδηγήσει σωστά και να στο αποσαφηνίσει όπως πρέπει, εντάξει, δεν είχα και καλές επιδόσεις οπότε είχα πάρει δυο τρία μαθήματα, θυμάμαι ότι ήτανε ακριβά για μένα οπότε δεν μπορούσα να πάω μήνες να ετοιμάζομαι για τα μαθηματικά οπότε πιο πολύ βοήθεια με τα άλλα τα παιδιά, διαβάζαμε μαζί καμιά φορά, δείχναμε ο ένας στον άλλο κάτι, κάπως έτσι ναι, δεν παίζανε και πολλά φροντιστήρια τότε όπως είναι εδώ, καμία σχέση....

ΕΡ: Με τους υπόλοιπους καθηγητές σου ήσουν ευχαριστημένη;

ΑΠ: Στο λύκειο οι καθηγητές ήταν λίγο πιο περίεργοι νομίζω, τώρα αυτό δε σε βοηθάει πολύ αλλά...στα αγγλικά πολύ καλή, αυστηρότατη, περίεργη, πολύ γνωστή για την παραξενιά της αλλά σου έδινε γνώση και όντως εγώ με τα αγγλικά που μιλάω τώρα, εγώ δεν έχω Proficiency, αλλά με τα αγγλικά που μιλάω εκεί έχω πάρει τη βάση, δηλαδή αυτό είναι το σίγουρο, έχουμε διαβάσει πάρα πολύ και πολλή εξάσκηση και πολλή πολλή ύλη οπότε εκεί προσφέρθηκε το επίπεδο στα αγγλικά, είμαι σίγουρη, το πολύ υψηλό που έχω δηλαδή, έχω πάει για αξιολόγηση εδώ πέρα και έκαναν το σταυρό τους, απίστευτο, για αυτό επιμένω ότι εκεί μου δόθηκε η βάση, μετά στο πανεπιστήμιο προχώρησε αυτό, πήρα και τα αγγλικά, αλλά εκεί πιο πολύ δουλεύεις με κάποια ρήματα, κάτι προσφέρεις δηλαδή πιο πολύ στο λεξικό...

ΕΡ: Αντίστοιχες εμπειρίες έχεις και από τους άλλους καθηγητές σου στο λύκειο;

ΑΠ: Τώρα πολύ αμυδρά, προσπαθώ να θυμηθώ, μάλλον μου έμεινε αυτό, οκ το ενιαίο λύκειο είναι καλό που σου ανοίγει το μυαλό και πλέον έχεις περισσότερη ευχέρεια στο να συζητάς κάτι, εκεί αυτό επίσης έχουμε αποκτήσει, γινόταν συζητήσεις για ένα έργο, εννοώ για βιβλία, πολύ διάβασμα, πολλά βιβλία για τα σέρβικα, δηλαδή η μητρική γλώσσα, λογοτεχνία κάναμε, συζητήσεις για τους χαρακτήρες, για την πλοκή, οπότε θυμάμαι ότι είχαμε εμείς μαθήτριά που είχε πολύ ευφράδεια και κατάφερνε να παραπλανήσει την καθηγήτριά ότι είχε διαβάσει το βιβλίο ενώ δεν είχε διαβάσει, οπότε εκεί καταλάβαινα την αξία του μπούρου μπούρου ας το πούμε έτσι, ότι είναι σημαντικό πως θέτεις ένα θέμα, οπότε ναι αυτό, συζητήσεις, κάτι άλλο...ναι εμένα τέχνη με ενδιέφερε οπότε η ιστορία της τέχνης εκεί έχω κολλήσει με το συγκεκριμένο μάθημα αλλά μετά ενδιαφέρθηκα και έκανα και την τελική εργασία του λυκείου, ήταν για την τέχνη, ήταν για τον Καντίνσκι, δηλαδή είναι αυτό που λέμε για την τελική εργασία ότι είναι κάπου αποκορύφωμα όλης της περιόδου και κάποιοι το κάνουν τυπικά, παίρνουν ένα μάθημα, ότι να' ναι, εγώ είχα πάρει την τέχνη γιατί πάντα έτεινα λίγο προς το καλλιτεχνικό και όντως είχα εμπλουτίσει τον εαυτό μου πάρα πολύ, έμαθα πάρα πολλά πράγματα, πήρα πολλά βιβλία για την ιστορία της τέχνης χωρίς να χρειάζεται, μπορούσα τυπικά να φτιάξω μια εργασία αλλά εκεί μου έδωσε μια ώθηση όλο αυτό και πήρα μπρος και ασχολήθηκα, ακόμα χαίρομαι πάρα πολύ που έκανα εκείνη την εργασία, ο καθένας επέλεγε ένα μάθημα, έπαιρνε μια εργασία, την έκανε και την παρέδιδε, αξιολόγηση γινόταν και μαζί με τους άλλους βαθμούς που έχει πάρει σε άλλα μαθήματα που

ήτανε σημασίας, αγγλικά, σέρβικα, δε θυμάμαι τι άλλο, γινότανε ο τελικός βαθμός για να προχωρήσεις, να κάνεις μετά τις πανελλήνιες που λέμε για το πανεπιστήμιο

ΕΡ: Υπήρχαν δραστηριότητες που γίνονταν στο λύκειο με πρωτοβουλία του σχολείου;

ΑΠ: Δε θυμάμαι τίποτα, πρέπει να υπήρχε κάτι, σπάντα υπήρχε αλλά δε θυμάμαι τίποτα δυστυχώς...πρέπει να πηγαίναμε οργανωμένα σε κανένα θέατρο, σε σινεμά αλλά ειλικρινά δε θυμάμαι

ΕΡ: Τελειώνεις λοιπόν το λύκειο και μετά...

ΑΠ: Η τελική εργασία πήγε τέλεια, είχε άριστα και με όλα αυτά προχώρησα για να περάσω τις εξετάσεις για το πανεπιστήμιο

ΕΡ: Προς ποια κατεύθυνση στρέφεσαι;

ΑΠ: Ήθελα καλλιτεχνικό αλλά δε μου βγήκε, ήθελα να κάνω φωτογραφία, να πάω στην Πράγα να σπουδάσω φωτογραφία, αλλά βγήκε λίγο αλλιώς και αποφάσισα τελευταία στιγμή με μια βοήθεια από κάποιος φίλους του πατέρα τι θα μπορούσα να σπουδάσω και αποφάσισα να σπουδάσω ελληνικά

ΕΡ: Ποιος θεωρείς λοιπόν ότι σε επηρέασε στην απόφασή σου να σπουδάσεις;

ΑΠ: Μετά το ενιαίο λύκειο είναι φυσιολογικό ότι κάτι θα σπουδάσεις, γιατί δεν είσαι τίποτα με ένα ενιαίο λύκειο αλλά από την άλλη έχεις μια πολύ καλή βάση για να προχωρήσεις να σπουδάσεις ότι θέλεις, δεν έχεις κάποια ειδικότητα, οπότε εντάξει μπορείς να καταλήξεις να είσαι ένας υπάλληλος κάπου, αλλά δεν είναι τίποτα και ιδιαίτερα στη Σερβία όπου δίνεται πολύ έμφαση στις σπουδές, οπότε σχεδόν όλοι σπουδάζουνε, δεν είναι αυτός ο λόγος που πήγα να προχωρήσω βέβαια, εννοείται ότι θα σπούδαζα, μόνο που εγώ ήθελα φωτογραφία πάρα πολύ και ετοιμαζόμουνα γι' αυτό και τελευταία στιγμή, δηλαδή δέκα μέρες πριν να κάνω εγγραφή, αλλάζω γνώμη, γίνεται μια ανατροπή τέλος πάντων...

ΕΡ: Πώς ετοιμαζόσουν δηλαδή;

ΑΠ: Για φωτογραφία ετοιμαζόμουνα, πήγαινα ζωγραφική, έκανα ζωγραφική και διάβασμα για τη φωτογραφία...η ζωγραφική πάντα υπήρχε και πριν το ενιαίο πήγα να κάνω εγγραφή σε άλλο ένα ειδικό σχολείο για industrial design αλλά δε μου βγήκε οπότε πήγα στο ενιαίο, συνέχεια υπήρχε αυτή η ανατροπή, για κάποιο λόγο, μάλλον για τον καλό λόγο, έτεινα προς το καλλιτεχνικό μου έβγαινε πιο mainstream εκπαίδευση....και μετά από το ενιαίο ήθελα να κάνω φωτογραφία, ετοιμαζόμουνα, αλλάζω γνώμη δέκα μέρες πριν την εγγραφή και δεν ξέρω τι θα κάνω

ΕΡ: Έγινε κάτι και άλλαξες γνώμη;

ΑΠ: Έγινε ναι, ήθελα να σπουδάσω στην Πράγα και μετά το συζητάγαμε ότι στην ουσία είναι λίγο οικονομικά..., δεν είναι σίγουρο ότι θα πάρω υποτροφία και τι θα γίνει και μετά σκεφτόμουν ότι ωραία αν δεν είναι να πάω στην Πράγα όπου είναι το καλύτερο πανεπιστήμιο στην Ευρώπη για το συγκεκριμένο πράγμα, θα πήγα να σε ένα ιδιωτικό στο Βελιγράδι και κάπου δηλαδή προς το τέλος πριν κάνω την εγγραφή, ακούω ότι αυτό είναι ιδιωτικό και ανήκει στον άνθρωπο ο οποίος είναι πολύ συνδεδεμένος και μπλέκεται με την εξουσία, η οποία μπορεί ανά πάσα στιγμή να καταρρεύσει, οπότε τι θα γίνει το πτυχίο μετά, θα αναγνωρίζεται από το κράτος, εφόσον είναι ιδιωτικό το πανεπιστήμιο και είναι λίγο αμφίβολο, οπότε αλλάζω γνώμη λέω οκ, αν είναι να είμαι ανασφαλής μετά και να μην ξέρω τι θα γίνει με το πτυχίο ας πάμε σε κάτι άλλο και δεν ήξερα τι θα είναι αυτό, στις γλώσσες ήμουν πολύ καλή πάντα οπότε σκεφτόμουν για τη γλώσσα, ότι θα ήθελα κάποια γλώσσα να σπουδάσω και βγήκανε τα ελληνικά ως μια καλή λύση, είχα προτροπή από μια φίλη του πατέρα μου η οποία ήταν ιστορικός και εγώ ήθελα αρχικά κάτι πιο εξωτικό, αραβικά ήθελα να σπουδάσω και μου λέει θα σε κλέψουν, θα εξαφανιστείς, τι θα κάνεις και της λέω τι να σπουδάσω, ήτανε αυτή η κουβέντα, είναι εντελώς χαζό δηλαδή και καμιά φορά ντρέπομαι που έχει γίνει έτσι αλλά όντως έτσι πολύ τυχαία και μου λέει γιατί δεν παίρνεις ελληνικά, ελληνικά λέω, ναι ελληνικά, είναι πολιτισμός, είναι έτσι και αλλιώς, αυτή ήτανε ιστορικός οπότε με έπεισε και λέω οκ ας κάνω μια προσπάθεια και βλέπουμε, διάβαζα δέκα μέρες μόνη μου, είναι μεγάλο κατόρθωμα αυτό, οι άνθρωποι ετοιμαζόταν μήνες να κάνουν εγγραφή στο πανεπιστήμιο, δέκα μέρες μόνη μου με τα βιβλία που χρειαζόταν, μέρα νύχτα, δίναμε σέρβικα και αγγλικά, αυτά τα δύο και με τη βαθμολογία που είχες από το λύκειο, η οποία η δικιά μου δεν ήταν και κάτι φοβερό, δεν ήταν σίγουρο αν θα κάνω εγγραφή και πήγα και πέρασα τις εξετάσεις, πήγα πολύ καλά στις εξετάσεις, οπότε βγήκα στους πρώτους δέκα και πήρα και την υποτροφία για να σπουδάσω, ναι ήτανε να γίνει έτσι, οπότε μετά ήμουν στους τρεις καλύτερους φοιτητές, ήμουν η τρίτη για την ακρίβεια καλύτερη φοιτήτρια στο τμήμα μου, άριστους βαθμούς, μου άρεσε πολύ αυτό που σπουδάζω, πολύ θέληση, ενδιαφέρον, αγάπη, επιμονή, έχω πάρει πολλές υποτροφίες για προγράμματα ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού και στα Γιάννενα και στο Καποδιστριακό και άλλες υποτροφίες για τις επιδόσεις...για παραπάνω μόρφωση...η πρώτη μου υποτροφία ήταν στο πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, η καλύτερη εμπειρία, είχαμε μείνει στην πανεπιστημιούπολη από όλο τον κόσμο, από όλο τον κόσμο Ινδία, Αίγυπτος, μιλάμε ήτανε φανταστική εμπειρία ο κόσμος που μάθαινε ελληνικά, οπότε

το επίπεδο της ελληνικής γλώσσας δεν αντιστοιχούσε στις γνώσεις μου αλλά εγώ πήγαινα, έγραφα εκθέσεις διάφορες σε διάφορα θέματα και τα πήγαινα στην καθηγήτρια έτσι να μου τα διορθώνει, κάτι εξτρά, παρακολουθούσαμε τα μαθήματα τα οποία δεν ήτανε στο επίπεδό μας, για να έχει και ένα ενδιαφέρον, επειδή τα μαθήματα ήτανε λίγο για αρχαρίους

ΕΡ: Πόσα χρόνια είχαν διάρκεια οι σπουδές;

ΑΠ: Τέσσερα

ΕΡ: Στο πανεπιστήμιο στο Βελιγράδι οι επιδόσεις σου στα ελληνικά ποιες ήταν;

ΑΠ: Άριστα, αφού ερχόμουν στις εξετάσεις και μου έλεγαν τι να σε ρωτήσω τώρα εσένα, ήτανε και το τμήμα μικρό τότε οπότε ήτανε πιο ζεστή η σχέση ανάμεσα στους καθηγητές και στους φοιτητές, ήτανε και άλλο επίπεδο διαφορετικό, τώρα πλέον έχουν λίγο χαλάσει τα πράγματα, αλλά ήτανε ωραίες οι σχέσεις, δηλαδή ήσουν φοιτητής αλλά δεν ήσουν ένα νούμερο ξέρανε το όνομά σου το οποίο είναι πολύ σημαντικό, αν είναι εφικτό βέβαια, οπότε παρακολουθούσα τα μαθήματα εκεί πέρα, αρχαία, ετυμολογία, η ετυμολογία ήταν το αγαπημένο μάθημα, γινόταν 8 το πρωί και ήταν τίγκα η αίθουσα, επειδή είχε καθηγητή τέλειο, ήταν απλά τέλειος, έχουμε και funclub τώρα στο facebook, τόσο καλός, υπάρχουν κάτι λαμπερές μορφές στο πανεπιστήμιο οπότε ήτανε πολύ ωραία και αυστηρά και μαθαίναμε, αλληλεγγύη ανάμεσα στους φοιτητές, πολύ σημαντικό, δηλαδή δεν είναι το απρόσωπο πράγμα που πλέον γίνεται αλλά τέλος πάντων τώρα είναι άλλη αυτή η κουβέντα, ναι πολύ καλά χρόνια με πολύ διάβασμα αλλά όταν κάνεις κάτι που σου αρέσει είναι ωραίο

ΕΡ: Τελειώνοντας τις σπουδές σου στο Βελιγράδι, μετά τι ακολουθεί, έρχεσαι στην Ελλάδα;

ΑΠ: Όχι, μεσολαβούν τρία χρόνια δουλειάς, δηλαδή εργασίας στο Βελιγράδι, είχα μείνει στο Βελιγράδι και άρχισα να δουλεύω, δηλαδή δίδασκα ελληνικά, καλά τα ελληνικά τα δίδασκα από το τρίτο έτος ήδη, εντός ενός πιλοτικού προγράμματος για διδασκαλία σε κάποια δημοτικά σχολεία στο Βελιγράδι και σε ένα νηπιαγωγείο, οπότε δίδασκα ελληνικά από το νηπιαγωγείο, δημοτικό, φροντιστήρια και μετά έπιασα δουλειά και στο πανεπιστήμιο, ένα εξάμηνο δίδασκα στο πανεπιστήμιο, πολύ καλή εμπειρία η διδασκαλία...σαν βοηθός καθηγητή και έκανα συγκεκριμένα μετάφραση, ήταν πάρα πολύ ωραία εμπειρία, επειδή είναι άλλο επίπεδο διδασκαλίας, όταν ο άνθρωπος πλέον ξέρει που παραπέμπει αυτό που λες και έχει μια βάση είναι εντελώς διαφορετικό, δηλαδή βλέπεις αυτό που λέει ναι, ναι, ναι καταλαβαίνω από που βγήκε αυτό και γιατί είναι έτσι οπότε ναι αυτή η διδασκαλία πιο πολύ,

μεταφράσεις πολλές, διερμηνείες, μεταφράσεις πιο πολύ από τα ελληνικά στα σέρβικα και έχω μεταφράσει και ένα βιβλίο φιλοσοφικό και τρία διηγήματα σε μια συλλογή διηγημάτων του Πέτρου Χάρη, τα οποία εκδόθηκαν, οπότε αν το γκουγκλάρεις θα με βρεις, ήτανε μια ωραία εμπειρία και αυτό, έχω κάνει κάποιες περιστασιακές διερμηνείες, ένα φεστιβάλ που γίνεται κάθε χρόνο, παιδικά θέατρα της Ευρώπης οπότε υπήρξα διερμηνέας, επειδή ένα μέλος της επιτροπής ήταν από Ελλάδα, οπότε διερμηνεία των θεατρικών έργων επιτόπου άρα φανταστική εμπειρία, μετά τι άλλο...διερμηνεία για το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας σε κάποιες επισκέψεις των αρχηγών του Γενικού Επιτελείου του Στρατού εδώ πέρα από Ελλάδα, άλλη ορολογία, ετοιμαζόμουν, ήτανε επίσημες οι συναντήσεις, κλειστές συναντήσεις του στρατού, πάλι και αυτή ενδιαφέρουσα εμπειρία, τι άλλο...αυτό ως προς τη δουλειά, μεταφράσεις, διερμηνείες και διδασκαλία και μετά άρχισε να εξαντλείτε αυτό το ενδιαφέρον και ήθελα να κάνω κάτι παραπάνω, αισθανόμουν ότι κάτι θέλω παραπάνω, δεν ήξερα τι μπορώ να κάνω και με τη συμβουλή μιας καθηγήτριας, η οποία με είχε βάλει και να διδάσκω στα δημοτικά από το τρίτο έτος δηλαδή για χαρτζιλίκι, αυτή μου πρότεινε να κάνω ένα μεταπτυχιακό στο Αριστοτέλειο, το οποίο εγώ πίστευα ότι δεν είναι εφικτό λόγω της γραφειοκρατίας, η οποία ήτανε απαίσια και θυμάμαι ότι δεν υπήρχε κάποιος που να το έχει ξανακάνει οπότε ήταν εντελώς ένα εγχείρημα έτσι...δεν πίστευα ότι μπορεί να γίνει τέλος πάντων και ναι άνοιξε και αυτό, έκανα εγγραφή στο Αριστοτέλειο για μεταπτυχιακό, πήρα υποτροφία...στη Φιλοσοφική σχολή, τμήμα φιλολογίας, κατεύθυνση εφαρμοσμένης γλωσσολογίας και ήρθα στη Θεσσαλονίκη...

ΕΡ: Έδωσες κάποιες εξετάσεις για να περάσεις στο μεταπτυχιακό;

ΑΠ: Ναι, έδωσα εξετάσεις και υπήρχε μια ύλη από αρκετά βιβλία και άρθρα και ετοιμαζόμουν πάλι ένα μήνα με όλα αυτά τα βιβλία και άρθρα, τα οποία ήτανε ελληνόγλωσσα και κάποια ήτανε στα αγγλικά, τα βιβλία της γλωσσολογίας, οπότε περάσαμε τις εξετάσεις και ήμουν απλά έξτρα νούμερο, επειδή υποθετικά είχα πάρει την υποτροφία, οπότε έπρεπε να περάσω τις εξετάσεις αλλά ως έξτρα νούμερο, έπρεπε απλά να φτάσω σε έναν αριθμό πόντων για να μπω, δε χρειαζόταν να παλέψω και με τους υπόλοιπους, δηλαδή ήμουν έξτρα νούμερο έτσι λέγεται, οπότε πέρασα εκεί...

ΕΡ: Πότε πέρασες στο μεταπτυχιακό και τι διάρκεια είχε;

ΑΠ: Πέρασα το 2005 και είχε διάρκεια τρία χρόνια, πέρασα τα μαθήματα, μετά άρχισε η συγγραφή της διπλωματικής εργασίας η οποία τράβηξε λίγο παραπάνω,

λόγω της επιτυχούς συνεργασίας με τον καθηγητή...έμεινα πρώτη φορά σε φοιτητική εστία, ήτανε ενδιαφέρουσα εμπειρία, με Έλληνες φοιτητές, πάνω στην τρέλα όλοι, τέλος πάντων, καλά και ωραία χρόνια, ωραίο πανεπιστήμιο, ο καθηγητής ήταν άνογος, έχουμε μάθει πάρα πολλά πράγματα, κάποιες πρακτικές που χρειάζονται για να προχωρήσεις και μας έχει βάλει λίγο να παιδευτούμε, να εκπαιδευτούμε με τις παρουσιάσεις, καλή εμπειρία, εκεί που δυσκολεύτηκα ήτανε με τη γλώσσα βέβαια, επειδή ξαφνικά από θρανίο βρέθηκα σε ένα τεράστιο, στρογγυλό γραφείο και να καθόμαστε όλοι γύρω γύρω και να γίνεται κουβέντα πάνω σε ένα άρθρο ή κάτι, όπου απαιτούσαν από εσένα να συμμετάσχεις όχι απλά να παρακολουθείς, οπότε εκεί ήτανε η δυσκολία μου που ξαφνικά έπρεπε να πω κάτι, ήθελα να πω κάτι αλλά κολλούσα γιατί ήτανε όλοι ελληνόγλωσσοι, ήμουν η μόνη ξένη που παρακολουθούσε, οπότε εκεί λίγο με τη γλώσσα δυσκολεύτηκα, επειδή είναι άλλη η επιστημονική γλώσσα από την καθομιλουμένη, κατά τα άλλα δυσκολευόμασταν όλοι γενικώς, δεν είχα κάποιο άλλο πρόβλημα πιστεύω, εργασίες, παρουσιάσεις, διάβασμα κανονικά, δίναμε εργασίες, περνάγαμε μαθήματα

ΕΡ: Τώρα έχεις τελειώσει με το μεταπτυχιακό;

ΑΠ: Τώρα περιμένω να γίνουν τα τελικά σχόλια πάνω στην εργασία και να την παραδώσουμε

ΕΡ: Παράλληλα όμως είσαι και προπτυχιακή φοιτήτρια στο τμήμα των νηπιαγωγών;

ΑΠ: Έχοντας θέμα με την γραφειοκρατία ως προς την παράταση της διαμονής στη χώρα, η οποία πλέον δεν μπορούσε να γίνει με τον τυπικό τρόπο βάση των σπουδών στη Θεσσαλονίκη και επηρεασμένη από την εμπειρία που είχα στην εφαρμοσμένη γλωσσολογία και όλα που έχουμε διαβάσει και έχουμε δει πράγματα για την εκπαίδευση των παιδιών και διδασκαλία της γλώσσας στα παιδιά και άλλα σχετικά και άσχετα που διαβάζαμε ψάχνοντας διάφορα άρθρα που είχαν να κάνουν με διδασκαλία αποφάσισα να κάνω εγγραφή στο συγκεκριμένο τμήμα απλά επειδή αν θα μπορούσα θα το σπούδαζα αυτό, δηλαδή έκανα εγγραφή σαν να ήθελα να σπουδάσω το συγκεκριμένο, ενώ το έκανα τυπικά για να παραμείνω στη χώρα...

ΕΡ: Πότε πέρασες στο τμήμα των νηπιαγωγών;

ΑΠ: Μπήκα το Σεπτέμβρη του 2008, έκανα εγγραφή κανονικά σαν αλλοδαπή, επειδή αυτό ήταν το περιθώριο, δηλαδή η δυνατότητα να παραμείνω στη χώρα νόμιμα και κανονικά για να κάνω ένα άλλο προπτυχιακό επειδή δικαιούμουν από τη στιγμή που έχω κάνει μόνο μεταπτυχιακό, τυπικά μπορείς να κάνεις και ένα προπτυχιακό, οπότε οκ, μπαίνω στη διαδικασία, μαζεύω τα χαρτιά, τα παραδίδω, κάνω εγγραφή, μπαίνω

κανονικά στη σχολή χωρίς κανένα πρόβλημα λόγω του ότι είμαι αλλοδαπή και υπάρχουν άλλοι κανονισμοί για τους αλλοδαπούς και δεν είχε και πολύ ζήτηση το συγκεκριμένο τμήμα, υπήρχαν κάποιες σχολές που υπήρχε πιο πολύ ενδιαφέρον εκ μέρους των αλλοδαπών, αυτή δεν ήταν και μου άρεσε και σαν σχολή... με ενδιέφερε και πάλι επαναλαμβάνω θα το σπούδαζα αν μπορούσα, να ασχοληθώ με τη διδασκαλία στα παιδιά, δηλαδή αγωγή...

ΕΡ: Είχες και την εμπειρία από τα νηπιαγωγεία που δίδασκες ελληνικά στο Βελιγράδι...

ΑΠ: Μπράβο, είναι αυτή η εμπειρία που έχω δει τι γίνεται με τα παιδιά και πως στην ουσία δίνεις και παίρνεις και μεγαλώνεις και εσύ από αυτή την εμπειρία, έχοντας δηλαδή πρακτική εμπειρία πάνω στη διδασκαλία με τα μικρά παιδιά και το θεωρητικό κομμάτι που έχω επηρεαστεί από το μεταπτυχιακό, όπου είχαμε διάφορα, διαβάσαμε βιβλία για τη διδασκαλία και του τι μπορούν να κάνουν τα παιδιά, ας πούμε τον κριτικό γραμματισμό, δεν ξέρω αν γνωρίζεις, κάτι projects που γινόταν με τα παιδιά, είναι απίστευτο τι μπορούν να κάνουν τα παιδιά, πόσο έξυπνα είναι, τι γίνεται, απίστευτο, οπότε κάπου εκεί, ας το πούμε σε ένα επιφανειακό επίπεδο νομίζω ότι επηρεάστηκα αλλά και πάλι αυτό, αν ήταν να επιλέξω οτιδήποτε αυτό θα επέλεγα και είχα ακούσει τότε ότι το συγκεκριμένο τμήμα είναι ψιλό ανεξάρτητο, αυτό δεν μπορώ να το εξηγήσω καλά, ότι είναι ανεξάρτητο τμήμα...αλλά δεν το ξέρω ακριβώς, οπότε όλα αυτά επηρέασαν την επιλογή...

ΕΡ: Γιατί μου είπες ότι δεν μπορείς να παρακολουθήσεις τη σχολή;

ΑΠ: Γιατί ασχολιόμουν με τη συγγραφή της διπλωματικής εργασίας, η οποία ήταν ο λόγος που ήρθα εδώ, οπότε υπήρχε αυτός ο στόχος και βέβαια το υπαρξιακό, δηλαδή ότι χρειαζότανε να δουλέψω, οπότε μαζί με αυτά τα δύο δεν έβγαινε και άλλη μια σχολή θα ήτανε λίγο απίστευτο...

ΕΡ: Τώρα όμως που έχεις τελειώσει με τη συγγραφή της διπλωματικής εργασίας, σκέφτεσαι να παρακολουθήσεις τη σχολή;

ΑΠ: Δεν είναι εφικτό, έχω σπουδάσει μια ζωή, πλέον δεν έχω τις δυνάμεις να μπω ξανά στο...οπότε δε με βλέπω...θα το αφήσω...

ΕΡ: Το πτυχίο που θα πάρεις σύντομα από το Αριστοτέλειο πως σκέφτεσαι να το αξιοποιήσεις;

ΑΠ: Πάντα σε αυτή την ερώτηση έλεγα ότι θα έχω ένα πτυχίο παραπάνω να το κρεμάσω πάνω από την κουζίνα μου που θα μαγειρεύω, τώρα πέραν της πλάκας δεν είμαι σίγουρη τι μπορώ να κάνω και θα ήτανε καλό αν θα μπορούσα βέβαια να το

αξιοποιήσω αλλά είναι μια κατεύθυνση και ένα θέμα το οποίο είναι αρκετά ψαγμένο για τα δεδομένα της Ελλάδας οπότε δεν υπάρχει πολύ περιθώριο αξιοποίησης του πτυχίου εφαρμοσμένη γλωσσολογία, αν ήτανε άλλη χώρα ίσως και κάτι γινότανε, πάλι δεν αποκλείω βέβαια είναι κάτι που με ενδιαφέρει γι' αυτό και το σπούδασα αλλά δεν ξέρω κατά πόσο είναι εφικτό στην πράξη δηλαδή... έχω λίγο απομακρυνθεί είναι η αλήθεια από όλο αυτό το πλαίσιο, δηλαδή είναι κάποιες συμφοιτήτριες οι οποίες ασχολούνται με τη διδασκαλία και έχουνε πιο πολύ πάρει δώσε με τον καθηγητή και είναι πιο πολύ μέσα στα πράγματα, τουλάχιστον ενημερώνονται, έχω λίγο βγει από όλο αυτό το πλαίσιο, οπότε δεν ξέρω τι μπορεί να προκύψει στο μέλλον, ευελπιστώ να μην πάει χαμένο το πτυχίο, ενδιαφέρομαι βέβαια, είναι η πορεία που ακολουθούσα τόσο καιρό, εκπαιδευτική, ε ναι εκπαιδευτικός είμαι, στο τρένο με βλέπουνε και λένε εσύ καθηγήτρια είσαι...

ΕΡ: Τώρα θα παραμείνεις στην Ελλάδα;

ΑΠ: Είναι μια ερώτηση αυτή, δεν ξέρω, έτσι όπως είναι τα πράγματα αυτή τη στιγμή με την αγορά εργασίας δεν είμαι σίγουρη γιατί δεν ξέρω κατά πόσο το περιβάλλον προσφέρει...και σκοπεύω να μείνω για ένα διάστημα και αν δε βρεθεί κάτι, γιατί τώρα είμαι σε αναζήτηση δουλειάς, ψάχνω για χειμερινή δουλειά, δούλευα για τη σεζόν σε ένα νησί και τώρα είμαι σε αναζήτηση πάλι, πάντως η αξιοποίηση του πτυχίου, οποιουδήποτε πλέον σε αυτό το χρονικό διάστημα, αν δεν έχεις γερή πλάτη, δεν ξέρω...

ΕΡ: Φαινόμενα ρατσισμού αντιμετώπισες στη σχολή σου;

ΑΠ: Κανένα, εκτός από κάποιες περιστάσεις πολύ περιθωριακές, δεν με έθιξαν έτσι ιδιαίτερα δεν είχα κάποιο πρόβλημα, πιο πολύ είναι η αντίληψη του ανθρώπου και είναι και το υπόβαθρο που έχει ο καθένας, οπότε δεν μπορείς να γενικεύεις βάση κάποιων περιπτώσεων, ανθρώπων οι οποίοι έχουνε κάποια στερεότυπα, οτιδήποτε, έχουν δικά τους θέματα και προβλήματα, εντάξει δε θα κάτσουμε τώρα να σκάσουμε, γενικώς δεν είχα ποτέ κάποιο πρόβλημα ότι κάποιος με θεωρούσε....

ΕΡ: Πώς εξηγείς τα χαμηλά ποσοστά αλλοδαπών φοιτητών που φοιτούν στη τριτοβάθμια εκπαίδευση σε υψηλόβαθμες σχολές;

ΑΠ: Ξέρω ότι τυπικά πρέπει να έχεις την πιστοποίηση επάρκειας της ελληνομάθειας τρίτο επίπεδο, το οποίο σημαίνει ότι πρέπει να έχεις γερή γνώση των ελληνικών για να μπορέσεις να κάνεις εγγραφή, το οποίο σημαίνει ένα χρόνο διάβασμα και μαθήματα εδώ στο πανεπιστήμιο για να μπορέσεις να βγάλεις αυτό ή να πας να σπουδάσεις ελληνικά και στο τρίτο έτος όταν θα είσαι έτοιμος, περίπου στο τρίτο

έτος για να μπορέσεις να δώσεις για την πιστοποίηση επάρκειας, οπότε μπορεί να είναι αυτό το τυπικό το πράγμα που ο άνθρωπος πρέπει να κάτσει να διαβάσει και να ξέρει πλέον πολύ καλά τη γλώσσα, η οποία εντάξει δεν είναι εύκολη για να μπορέσει να κάνει εγγραφή, οπότε μπορεί να είναι αυτό και το άλλο το γραφειοκρατικό το θέμα...και το άλλο είναι ο κόσμος...μπορεί να μην υπάρχει αρκετή ενημέρωση και λόγω του ότι η χώρα μου ήταν αρκετά κλειστή για τόσα χρόνια με εμπάργκο και δυσκολία στο να πάρεις τη visa να έρθεις, είναι ένα μεγάλο εμπόδιο στο να πάρεις την απόφαση και να μπεις στη διαδικασία και είναι και τα χρήματα βέβαια, η χώρα μου δηλαδή δεν είναι σε πολύ καλό οικονομικό επίπεδο σε σχέση με την Ελλάδα και η Ελλάδα δεν είναι καλά, αλλά καλύτερα είναι, οπότε χρειάζονται αρκετά χρήματα και οι υποτροφίες που προσφέρονται είναι ελάχιστες και είναι για λίγους και εκλεκτούς, αν καταλαβαίνεις...νομίζω ότι η δεύτερη γενιά μεταναστών, η πλειοψηφία είναι από μια συγκεκριμένη χώρα και χωρίς να έχουν τελειώσει οτιδήποτε σχολείο ούτε δημοτικό, είναι το επίπεδο των γονιών, εγώ αυτό πιστεύω ότι είναι αυτό που βλέπεις στο σπίτι το προχωράς, δηλαδή θα δώσουν στα παιδιά να δουλεύουνε πιο πολύ, δουλεύουνε και πάνε και στο σχολείο, οπότε δεν υπάρχει πολύ περιθώριο και δεν υπάρχει και σχετική κουλτούρα της εκπαίδευσης, δηλαδή να σπρώχνουν τα παιδιά να σπουδάζουνε, τώρα πάλι υπάρχει μια διαφοροποίηση από χώρα σε χώρα, οι πρώην σοβιετικές χώρες σπρώχνουν, έχουν την κουλτούρα της τριτοβάθμιας ας πούμε, οπότε σπρώχνουν τα παιδιά τους να σπουδάζουν ότι και να έχουν κάνει έτσι είμαστε και εμείς και όλες οι χώρες που είχανε κομμουνιστικό καθεστώς, δίνανε έμφαση στην εκπαίδευση, είναι ο μύθος της εκπαίδευσης ότι ναι διάβασε και θα τα καταφέρεις αλλά κάποιοι λαοί δεν το έχουν απλά και ναι είναι μορφωτικό επίπεδο γονιών, δηλαδή έχουμε αλλοδαπούς στην πολυκατοικία μας οι οποίοι δεν έχουν τελειώσει τίποτα κάνουν δουλειές που κάνουνε και δε θέλω να τις συζητήσω επειδή δεν είναι για να το γράψεις και αυτοί θέλουν τα παιδιά τους να είναι ποδοσφαιριστές, τραγουδιστές, χορεύτριες, αυτό θεωρούν ότι είναι το high, οπότε από το σπίτι τραβάς όλες τις επιρροές και αντίστοιχα σε σπρώχνουν, εγώ αυτό πιστεύω ότι σε σπρώχνουν, σε επηρεάζουν, τώρα σου επιβεβαιώνω αυτό που υποστηρίζεις, αλλά ναι όντως αν βλέπεις τους γονείς να διαβάζουνε, να συζητάνε διευρύνεται το οπτικό σου πεδίο και στροφάρεις ενώ όταν είναι σκέτη επιβίωση που λέει και ο Καρλ Μαρξ χωρίς οικονομική βάση, όταν πεινάει ο άνθρωπος τι να κάτσει να φιλοσοφεί, πάνε αλλού...

ΕΡ: Σε ευχαριστώ πολύ για το χρόνο σου

ΑΠ: Εγώ σε ευχαριστώ, είχανε ενδιαφέρον οι ερωτήσεις και ευελπιστώ να βοηθήσουν...

Συνέντευξη 7

ΕΡ: Να ξεκινήσουμε από τα προσωπικά μας στοιχεία (όνομα, επώνυμο, ηλικία και υπηκοότητα)

ΑΠ: Λέγομαι Υ. Σ., είμαι από τη Βουλγαρία και είμαι 37 χρονών, η υπηκοότητά μου είναι βουλγάρικη

ΕΡ: Πού γεννηθήκατε;

ΑΠ: Έχω γεννηθεί στη Σόφια, έχω μεγαλώσει εκεί και εκεί έχω ζήσει μέχρι τα 24 και μετά ήρθα στην Ελλάδα

ΕΡ: Μεγαλώσατε με τους γονείς σας;

ΑΠ: Ζούσα με τους γονείς μου μέχρι τα 19, μέχρι τα 18 κάπου εκεί, μέχρι που χωρίσανε και η μητέρα μου ήρθε να μείνει στην Ελλάδα, εγώ έμεινα και κάποια άλλα χρόνια προτού έρθω και εγώ μαζί της εδώ...και με τον αδερφό μου φυσικά...

ΕΡ: Οι γονείς σας έχουν κάνει κάποιες σπουδές;

ΑΠ: Οι γονείς μου δεν έχουνε σπουδές καθόλου, είναι απόφοιτοι του λυκείου, ο μπαμπάς μου νομίζω ούτε το λύκειο δεν έχει...δηλαδή έχει φτάσει μέχρι την τελευταία τάξη και δεν έχει δώσει τις εξετάσεις στο τέλος για να πάρει το πτυχίο του, το απολυτήριο, αυτός που ήτανε μορφωμένος όμως στο περιβάλλον μου και με έχει επηρεάσει πάρα πολύ είναι ο παππούς μου

ΕΡ: Οι γονείς τι επαγγέλματα ασκούσαν;

ΑΠ: Ο πατέρας μου είναι οδηγός φορτηγού, η μητέρα μου άλλαζε επαγγέλματα κατά καιρούς, συνήθως πωλήτρια, αυτό δούλευε, όποτε εργαζόταν ήταν πωλήτρια συνήθως

ΕΡ: Τι μηνιαίο εισόδημα λάμβαναν οι γονείς σας;

ΑΠ: Τώρα αυτό είναι λίγο δύσκολο, γιατί εγώ έχω μεγαλώσει στον κομμουνισμό, οπότε τότε οι αμοιβές ήτανε λίγο...δε μπορούν να συγκριθούν με τώρα, γιατί η αξία των χρημάτων ήταν διαφορετική, αλλά εντάξει ούτως ή άλλως πάνω κάτω υπήρχε ένας μέσος όρος στις χώρες μας, εντάξει δε μας έλειπε και κάτι αλλά ούτε και μας περίσσευε, σχετικά καλά ήμασταν, εντάξει τώρα εγώ σαν παιδάκι δε θυμάμαι να μου έχει λείψει κάτι ιδιαίτερο ας πούμε, κάτι βασικό

ΕΡ: Ο παππούς που μου είπατε...

ΑΠ: Ο παππούς ήταν ο πατέρας του πατέρα μου και ήτανε στέλεχος του κόμματος αρκετά υψηλό, του κομμουνιστικού και είχε τελειώσει την πολιτική ακαδημία, αυτός ήτανε πολύ παθιασμένος με το διάβασμα, διάβαζε πολύ, μίλαγε πολύ καλά ρώσικα και ασχολούνταν βασικά με εμάς, κυρίως τον αδερφό μου διάβαζε, ερχόταν να τον

βοηθάει στο διάβασμα και ήμουν και εγώ γύρω του συνέχεια, τον κοίταζα και θυμάμαι ότι τον θαύμαζα εκεί με το σημειωματάριο που είχε, θυμάμαι όταν τον κοίταζα μικρή και σκεφτόμουν ότι θα ήθελα και εγώ να έχω ένα τέτοιο όταν μεγαλώσω, είχε ένα κόκκινο τετραδιάκι που έγραφε μέσα και θυμάμαι το ότι μου άρεσε πάρα πολύ και ήθελα να έχω και εγώ ένα τέτοιο όταν μεγαλώσω, να είναι έτσι ωραίο, γραμμένο, οπότε αυτός ήταν που αγαπούσε πολύ το διάβασμα και μου άρεσε εμένα αυτό...

ΕΡ: Ο αδερφός σας που μου είπατε...

ΑΠ: Ο αδερφός μου πήγε στην αστυνομία τελικά, δεν σπούδασε, εργαζόταν στη Βουλγαρία αλλά τον χάσαμε κάποια στιγμή πριν από δέκα χρόνια...

ΕΡ: Στο σπίτι στη Βουλγαρία υπήρχε κάποια οικογενειακή βιβλιοθήκη; Εφημερίδες, περιοδικά υπήρχαν;

ΑΠ: Όχι, στο σπίτι το δικό μας όχι, αλλά στο σπίτι του παππού μου μπαίνανε, θυμάμαι το ότι επειδή μέχρι τα πέντε έξι χρονών ζούσαμε όλοι μαζί και με τους παππούδες στο δικό τους σπίτι, προτού φύγουν οι γονείς μου, θυμάμαι ότι κάθε πρωί έπαιρνε εφημερίδα και μου άρεσε πάρα πολύ πως μύριζε, αυτό το θυμάμαι και επίσης αυτός είχε πολύ ωραία βιβλιοθήκη με πολλά βιβλία και όταν ήμουν μικρή τον ρώταγα πως μπορώ να γίνω εγώ στη θέση του τότε πρωθυπουργού που ήταν στη Βουλγαρία και μου έλεγε αν διαβάσεις όλα αυτά τα βιβλία μπορεί και να γίνεις, μπορεί και να πας στη θέση του, γιατί τον ρώταγα πως γίνεται να πας εκεί και μου έλεγε άμα διαβάσεις όλα αυτά τα βιβλία που έχω εγώ εδώ, που είχε πάρα πολλά και μου έλεγε άμα τα διαβάσεις μπορεί και να φτάσεις και εσύ εκεί να γίνεις πρωθυπουργός, αυτός βασικά είχε πολύ ωραία βιβλία και μου άρεσε αυτό, που είχε τη βιβλιοθήκη του, με τους τόμους τακτοποιημένους, στο σπίτι το δικό μας δεν υπήρχε...εντάξει είχαμε βιβλία αλλά δεν διάβαζε και κανείς από τους γονείς μου πάρα πολύ...

ΕΡ: Μεγάλη λοιπόν η επιρροή του παππού...

ΑΠ: Όσο το έχω σκεφτεί αυτό καταλαβαίνω, ότι τελικά τον θαύμαζα αρκετά σε αυτό που διάβαζε και έγραφε...

ΕΡ: Τα χρόνια στο σχολείο πώς ήτανε; Ας ξεκινήσουμε από το δημοτικό

ΑΠ: Εγώ βασικά ασχολούμουν πάρα πολύ με τον αθλητισμό και τα πρώτα αυτά χρόνια δεν θυμάμαι να πέρναγα καλά, γιατί η δασκάλα μου δεν πρέπει να με συμπαθούσε ιδιαίτερα, βασικά έπαιζα πολύ με τα αγόρια εγώ που είχα και το μεγαλύτερο αδερφό, έπαιζα συνέχεια με τα αγόρια κάτι που μάλλον δεν άρεσε πολύ

στη δασκάλα μου γιατί συνέχισα με προσέβαλε σε αυτό το θέμα και δεν πέρναγα πολύ καλά είναι η αλήθεια, θυμάμαι να προσπαθώ πάρα πολύ να έχω καλές επιδόσεις, εντάξει εγώ προσπαθούσα και διάβαζα αλλά δεν έχω καλές αναμνήσεις από τις πρώτες τάξεις του δημοτικού και μετά άλλαξα γρήγορα... εγώ έχω αλλάξει αρκετά σχολεία είναι η αλήθεια στη Βουλγαρία μέχρι να πετύχω αυτό που πίστευα το ότι μου ταιριάζει και πέρναγα καλά εκεί πέρα και τα τελευταία τέσσερα χρόνια τελείωσα σε αυτό το σχολείο αλλά μέχρι τότε άλλαξα νομίζω άλλα δύο σχολεία

ΕΡ: Αλλάζατε σχολεία μόνο για να έχετε καλούς δασκάλους;

ΑΠ: Βασικά επειδή ασχολούμουν και με τον αθλητισμό ήθελα να πάω και σε κάποιο αθλητικό σχολείο που πήγα αρχικά δε μου άρεσε, εκεί που πήγαινα στην αρχή θυμάμαι ότι δεν ήθελα να καθίσω άλλο σε αυτή τη δασκάλα, ήθελα να φύγω και είχα παρακαλέσει τη μάνα μου, επειδή ήμουν και καλή στο άθλημα, στο στίβο, να πάω σε ένα αθλητικό σχολείο, οπότε εντάξει, εμένα η μάνα μου χατίρι δε μου χάλαγε ποτέ και για τίποτα, οπότε πήγα μετά από τέσσερα χρόνια, τον πέμπτο χρόνο πήγα στο αθλητικό σχολείο

ΕΡ: Το νέο σχολείο πώς ήταν;

ΑΠ: Εκεί ήμουν πολύ καλύτερα, πιστεύω το ότι με συμπαθούσανε πολύ περισσότερο οι δάσκαλοι δεν ξέρω, εγώ πάντως συμπαθούσα τη δασκάλα μου πολύ περισσότερο και είχα πολύ καλές επιδόσεις, εκεί η βαθμολογία μου είχε πάει σχεδόν ένα βαθμό πιο πάνω, εγώ είχα περισσότερη διάθεση μάλλον να διαβάσω επειδή ένιωθα σε πιο φιλική ατμόσφαιρα μάλλον

ΕΡ: Υπήρχαν κάποιες δραστηριότητες που γίνονταν στο σχολείο, όπως θέατρο, κινηματογράφος;

ΑΠ: Καλά στο σχολείο κάνανε εκδηλώσεις και υπήρχανε γενικά, εγώ δεν ασχολιόμουν με κάτι άλλο αλλά υπήρχανε στο σχολείο, αλλά δεν έχω να θυμηθώ όμως κάτι ιδιαίτερο για να είμαι ειλικρινής, εγώ ασχολούμουν πάρα πολύ με το άθλημά μου, αυτό μου άρεσε πάρα πολύ και έδινε εκεί πολύ έμφαση

ΕΡ: Μετά από το σχολείο αυτό τι ακολουθεί;

ΑΠ: Βασικά το λύκειο το τελείωσα σε κανονικό σχολείο, ξανά άλλαξα σχολείο

ΕΡ: Δηλαδή μετά τα τέσσερα χρόνια πήγατε αθλητικό γυμνάσιο...μετά...

ΑΠ: Μετά ξαναπήγα σε άλλο αθλητικό άλλου συλλόγου, δηλαδή πήγα σε άλλη ομάδα οπότε πήγα σε άλλο αθλητικό ξανά και μετά τα τελευταία τέσσερα χρόνια, γιατί σε μας είναι λίγο διαφορετικές οι βαθμίδες, δηλαδή το απολυτήριό μου πάντως το πήρα σε άλλο κανονικό γυμνάσιο

ΕΡ: Στο «κανονικό» γυμνάσιο πώς ήταν τα πράγματα;

ΑΠ: Και εκεί επίσης ένιωθα πολύ καλά, εντάξει εκεί ένιωθα πολύ καλά γιατί είχα φύγει από τον ανταγωνισμό στο αθλητικό σχολείο, γιατί εκεί και αν υπήρχε ανταγωνισμός φοβερός, οπότε μετά ήτανε πολύ χαλαρά στο κανονικό γυμνάσιο και από τότε άφησα και το άθλημα

ΕΡ: Εξαιτίας του ανταγωνισμού εγκαταλείψατε το άθλημά σας;

ΑΠ: Για κάποιο λόγο απογοητεύτηκα, δε θυμάμαι ακριβώς, βασικά απογοητευόμουν εύκολα, λίγο κάτι θα με στράβωσε και το άφησα, επειδή από κάτι ένιωσα ότι είμαι αδικημένη, δε θυμάμαι, κάτι θα φαντάστηκα το ότι με αδικούνε οπότε το παράτησα

ΕΡ: Οι επιδόσεις σας στα μαθήματα μέχρι να τελειώσετε το σχολείο ποιες ήταν;

ΑΠ: Μετά είχα καλές επιδόσεις, πολύ καλές, δηλαδή εντάξει, εμάς οι βαθμολογίες μας είναι μέχρι το 6, με άριστα το 6, είχα το πέντε, πέντε και, δε θυμάμαι τώρα ακριβώς πόσο άλλα είχα καλές επιδόσεις, μου άρεσε βασικά το σχολείο, μου άρεσε, τα τελευταία χρόνια που πήγαινα θυμάμαι το ότι δεν έκανα σχεδόν κοπάνες, καθόμουν στο σχολείο, μου άρεσε, πέρναγα καλά...

ΕΡ: Οι επιδόσεις σας στο λύκειο ήταν επίσης πολύ καλές;

ΑΠ: Είναι ακριβώς όπως είναι εδώ, απλά οι βαθμίδες είναι λίγο διαφορετικά στα χρόνια ας πούμε, ο διαχωρισμός τους είναι λίγο διαφορετικός, κατά τα άλλα είναι ίδιο, δηλαδή κάνετε και εσείς έντεκα χρόνια εδώ κάνουμε και εμείς εκεί έντεκα χρόνια

ΕΡ: Τα χρόνια του σχολείου χρειάστηκε να δεχτείτε κάποια εξωσχολική βοήθεια;

ΑΠ: Ιδιαίτερο μάθημα έχω κάνει στο τέλος, επειδή ήθελα να δώσω πανελλήνιες, στη λογοτεχνία, αυτό μόνο τον τελευταίο χρόνο, μόνο για να προετοιμαστώ για τις εξετάσεις, αλλά γενικά δεν πηγαίναμε φροντιστήριο, δηλαδή εγώ θυμάμαι σε αυτό το πρώτο σχολείο που πήγαινα με είχε προτείνει η δασκάλα να πάω σε φροντιστήριο και το είχα πάρει σαν μεγάλη προσβολή, δηλαδή δεν το θεωρούσα καθόλου... όχι δεν έχω πάει και εννοείται δεν πήγα γιατί ερχόταν ο παππούς μου και ασχολιόταν αυτός μαζί μου οπότε δεν πήγα φροντιστήριο καθόλου

ΕΡ: Μιλήστε μου λίγο για τον παππού, με ποιο τρόπο σας βοηθούσε;

ΑΠ: Ναι, μέχρι κάποια ηλικία γιατί ήτανε και ηλικιωμένος, αλλά μέχρι τα δέκα μου κάπου να ερχόταν στο σπίτι περισσότερο για να μας βάλει να διαβάσουμε, διάβαζε εκείνος μάλλον περισσότερο και καθόμασταν και εμείς γύρω του εκεί και διαβάζαμε, περισσότερο με τον αδερφό μου όμως ασχολιόταν, με εμένα λιγότερο, του είχα

ξεφύγει εγώ κάπως, αλλά όπου δυσκολευόμουν όμως είχα ποιον να ρωτήσω για βοήθεια

ΕΡ: Από τους δασκάλους σας ήσασταν ικανοποιημένη, τι έχετε να θυμάστε;

ΑΠ: Ναι θυμάμαι το ότι ήτανε πολύ φιλικοί, δηλαδή ναι μου άρεσαν οι δάσκαλοί μου και ένιωθα φιλικά ας πούμε εκεί πέρα με αυτούς

ΕΡ: Δραστηριότητες γίνονταν στο λύκειο;

ΑΠ: Όχι πολλές, δεν υπήρχανε πολλές, εντάξει και το σχολείο δεν ήτανε και πολύ...μάλλον ήτανε σε μια συνοικία που δεν είχε πολλές τέτοιες δραστηριότητες, εγώ ζούσα στη Σόφια αλλά το σχολείο που πήγαινα δεν ήτανε στο κέντρο, ήτανε σε συνοικία της Σόφιας

ΕΡ: Και μετά αποφασίζετε να δώσετε εξετάσεις...

ΑΠ: Ναι έδωσα πανελλήνιες εκεί, είχα δώσει επειδή εκεί δε δίνουμε σε όλα τα μαθήματα όπως κάνουνε εδώ στις πανελλήνιες, δίνουμε σε κάποια μαθήματα ανάλογα με τη σχολή που θες να πας, οπότε εγώ είχα δώσει λογοτεχνία και ιστορία, γιατί σκεφτόμουνα από δικηγόρος μέχρι δημοσιογράφος μέχρι δασκάλα όλα αυτά, αλλά γενικά ήθελα να γίνω δασκάλα, θυμάμαι από μικρή το ότι τα σκεφτόμουνα ότι θα μου άρεσε να είμαι δασκάλα και είχα περάσει..., βασικά δεν πέρασα, πέρασα στην ιστορία πήγα κάπως καλύτερα, στη λογοτεχνία που είχα κάνει και τα ιδιαίτερα δεν έγραψα τίποτα, οπότε μετά μπήκα στη σχολή παιδαγωγών αλλά είχανε μείνει κάποιες θέσεις κενές και είχα μπει βάση απολυτηρίου αλλά δεν το τελείωσα, ένα χρόνο έκανα, μου είχε μείνει να γράψω διπλωματική γιατί εκεί είναι υποχρεωτική η διπλωματική

ΕΡ: Μείνατε ένα χρόνο στη σχολή;

ΑΠ: Όχι ένα χρόνο έχασα βασικά, για να περάσω δεν μπήκα αρχικά με τις πανελλήνιες οπότε μετά μπήκα το επόμενο έτος σε αυτή τη σχολή παιδαγωγών και σχεδόν την τελείωσα, την παράτησα πολύ στο τέλος, δηλαδή μου είχε μείνει να γράψω μια διπλωματική

ΕΡ: Στην απόφασή σας να δώσετε εξετάσεις για να περάσετε σε κάποια σχολή ποιος θεωρείται ότι σας επηρέασε;

ΑΠ: Εγώ νομίζω ο παππούς μου γιατί πάντα τόνιζε το πόσο σημαντικό είναι να σπουδάσεις, ο παππούς μου, εννοείται και οι γονείς μου και η μαμά μου πάντα μου έλεγε άμα θες να είσαι σαν και εμένα μην πάς να δώσεις, μη διαβάσεις, έτσι θα είσαι, βλέπεις πως είμαι, δε μπορώ να βρω μια δουλειά, αλλάζω συνέχεια, αυτό μου έλεγε, βασικά πιστεύω το ότι και αυτό μου έχει καρφωθεί αρκετά, το ότι η μαμά μου δεν

πέρναγε καλά επαγγελματικά και το ότι άλλαζε συνέχεια δουλειές και δεν ήταν ευχαριστημένη και μου το έλεγε άμα δε θες να διαβάζεις κοίταξε εμένα πως είμαι, κάτσε και εσύ έτσι, αυτό θα κάνεις και εσύ και πιστεύω το ότι με έχει επηρεάσει και αυτό, είχα και παράλληλα τον παππού μου που έλεγε συνέχεια το πόσο σημαντικό είναι να διαβάζεις, το πόσο σε βοηθάει στη ζωή σου, το ότι μπορείς να κάνεις αυτό που θέλεις και βασικά επειδή σαν παιδάκια πάντα λέγαμε το τι σχολή θα πάμε για να βγάλουμε περισσότερα χρήματα και που έχει... και έλεγε, το θυμάμαι αυτό και μου έχει μείνει, το ότι κάνε εσύ αυτό που σου αρέσει και τα χρήματα θα σου έρθουνε μετά αλλά εσύ να κάνεις αυτό που σου αρέσει να μη κοιτάς τα χρήματα, να κοιτάς τι σου αρέσει να κάνεις, το θυμάμαι αυτό, μου έχει μείνει πολύ... και μου έλεγε τα χρήματα έρχονται άμα είσαι καλός σε αυτό που κάνεις και σου αρέσει θα σου έρθουνε και τα χρήματα, αυτός κυρίως αλλά και κοντά στη μαμά μου, που κυρίως αυτή δεν ήταν ευχαριστημένη, ο μπαμπάς μου είχε βρει αυτή τη δουλειά που έκανε, την έκανε χρόνια, δεν την άλλαξε ποτέ του, οπότε δε μου έχει δημιουργήσει έτσι κάποια εντύπωση από την πλευρά του αλλά από τη μαμά μου που δεν πέρναγε και καλά και όλο άλλαζε δουλειές, όλο δεν ήταν ευχαριστημένη και που μου το έλεγε κιόλας, μη θες μη διαβάσεις, ποτέ δε με έπιασε κάποιος να μου πει με το ζόρι κάτσε και διάβασε, μου έλεγε μη διαβάσεις, με βλέπεις εμένα, έτσι θα είσαι και εσύ, οπότε μάλλον με είχε επηρεάσει και αυτό αρκετά

ΕΡ: Τι σχολή των δασκάλων γιατί δεν την τελειώσατε;

ΑΠ: Εντάξει αυτό τώρα ήτανε λίγο προσωπικό γιατί έγινε ένα ατύχημα με τον αδερφό μου.... δεν με σήκωνε πολύ το κλίμα εκεί πέρα και τελικά την άφησα, μου ήτανε πιο σημαντικό να αλλάξω περιβάλλον και να φύγω, να ξεφύγω από την ατμόσφαιρα που είχε δημιουργηθεί εκεί και ήρθα εδώ στη μαμά μου, η οποία ζούσε χρόνια πλέον εδώ, τότε ήμουν 23 χρονών, εκείνη είχε φύγει από τα 19 μου, δηλαδή ήτανε ήδη τέσσερα, πέντε χρόνια στην Ελλάδα... βασικά ήρθα για να δω, λίγο να ξεφύγω, δεν ήμουνα αποφασισμένη θα μείνω, δε θα μείνω, θα φύγω, τι θα κάνω και τελικά ήρθα και μου φάνηκε πολύ καλύτερα εδώ το κλίμα, εντάξει ένιωσα καλύτερα οπότε λέω θα μείνω τελικά και αποφάσισα να μείνω...

ΕΡ: Τη σχολή την ολοκληρώσατε αργότερα ή την αφήσατε οριστικά;

ΑΠ: Γιατί έπρεπε για να συνεχίσω εδώ, το είχα δίλλημα κάποια στιγμή να πάω να γράψω τη διπλωματική μου εκεί ή να γραφτώ να τελειώσω εδώ, που τελικά αποφάσισα το ότι είναι καλύτερα να τελειώσω εδώ, γιατί εντάξει είχανε περάσει και πολλά χρόνια και θα μάθαινα και κάτι καινούργιο, βασικά και είχα μπει παιδαγωγών

και εδώ, επειδή ασχολήθηκα με μικρά παιδάκια, κάποιο διάστημα κράταγα κάποια κοριτσάκια, για πολύ μεγάλο μάλλον, πέντε χρόνια, έξι έκανα αυτή τη δουλειά και είχα εντυπωσιαστεί με μικρότερες ηλικίες, δηλαδή τις θεωρούσα πολύ πιο ενδιαφέρουσες από όσο ήτανε τα παιδιά στο σχολείο, εδώ ήθελα να πάω για νηπιαγωγός γιατί είδα ότι τα παιδάκια στις μικρές ηλικίες έχουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον και τελικά αποφάσισα το ότι..., έπρεπε να πάρω το απολυτήριό μου από εκεί για να γραφτώ εδώ στη σχολή έπρεπε να πάρω το απολυτήριο μου οπότε θα έχανα ούτως ή άλλως τα φοιτητικά μου δικαιώματα από εκεί, οπότε έπρεπε να αποφασίσω ή να ξαναγραφτώ εδώ και να αρχίσω από την αρχή ή να δώσω τη διπλωματική μου εκεί, οπότε αποφάσισα το ότι είναι καλύτερα να γραφτώ εδώ γιατί βασικά ήθελα να μάθω και καινούργια πράγματα, είχε περάσει και πολύς καιρός πλέον και γράφτηκα εδώ ... ασχολιόμουν και με τα παιδάκια, μου άρεσε περισσότερο οι ηλικίες οι μικρές τελικά, θεώρησα το ότι έχει μεγάλο ενδιαφέρον στις μικρές ηλικίες και βασικά το νηπιαγωγών ήταν η πρώτη μου επιλογή

ΕΡ: Τα πρώτα χρόνια που ήσασταν στην Ελλάδα πως τα πήγατε με το θέμα της γλώσσας;

ΑΠ: Ευτυχώς εγώ είχα τη δυνατότητα, είχα την ηρεμία ας πούμε επειδή είχα την υποστήριξη της μαμάς μου, είχα την ηρεμία να καθίσω να μάθω τη γλώσσα αλλά είχα καταλάβει ότι άμα δε βγω έξω για να δουλέψω δε πρόκειται να μάθω τη γλώσσα ενώ κάθομαι στο σπίτι μου και τα πρώτα χρόνια είχα πάει σε ένα εστιατόριο και έπλενα πιάτα βασικά για να είμαι ανάμεσα σε κόσμο που μιλάει ελληνικά για να μπορώ να μάθω γιατί αλλιώς κατάλαβα ότι δεν γίνεται, άμα ήμουν στο σπίτι και διάβαζα μόνο θα δυσκολευόμουν μάλλον, έτσι ζορίστηκα και έπρεπε να αρχίσω να μιλάω, τελείωσε, αυτό έκανα το πρώτο διάστημα περίπου οχτώ μήνες έπλενα πιάτα σε ένα εστιατόριο, μετά αφού πλέονμίλαγα είχα αρχίσει και βρήκα αυτά τα παιδάκια που έμεινα για πολλά χρόνια εκεί δηλαδή τα μεγάλωσα μέχρι οχτώ χρονών, περίπου πέντε έξι χρόνια ήμουν στο ίδιο σπίτι με τα ίδια παιδάκια, τα έχω μεγαλώσει σχεδόν

ΕΡ: Παράλληλα κάνατε και κάποια μαθήματα ελληνικών;

ΑΠ: Όχι, δεν έχω κάνει μαθήματα καθόλου, μόνη μου διάβαζα στο σπίτι αυτά και εντάξει διάβαζα και στο σπίτι είχα ένα βιβλίο με γραμματική και διάβαζα εκεί πέρα

ΕΡ: Στη σχολή για να γραφτείτε όμως δεν έπρεπε να έχετε το χαρτί της ελληνομάθειας;

ΑΠ: Ναι, εκεί πήγα, πήγα στο καλοκαιρινό πρόγραμμα, στο θερινό, ένα μήνα ίσα ίσα για να δώσω τις εξετάσεις βασικά, για να πάρω το χαρτί της ελληνομάθειας

ΕΡ: Ποια χρονιά λοιπόν περάσατε στη σχολή;

ΑΠ: Το 2006 – 2007

ΕΡ: Πώς ήταν τα πρώτα μαθήματα στη σχολή;

ΑΠ: Τα πρώτα μαθήματα ήτανε πολύ ωραία, θυμάμαι το ότι είχα ενθουσιαστεί, βασικά τα είχα αφήσει όλα για να μπορώ να παρακολουθώ, γιατί είχα την εντύπωση το ότι αν δεν παρακολουθώ δεν πρόκειται να...βασικά αυτό το θεωρώ πολύ δύσκολο σημείο να αφήσεις τον πρώτο χρόνο, γιατί άμα δεν παρακολουθούσα δεν νομίζω το ότι θα τα κατάφερνα, οπότε έπρεπε να αφήσω τα πάντα, δηλαδή δούλευα ένα τετράωρο, είχα βρει μια δουλειά για ένα τετράωρο το απόγευμα για να μπορώ να παρακολουθώ, τώρα εάν δεν είχα την υποστήριξη της οικογένειάς μου δε νομίζω το ότι είναι εύκολο να το κάνεις αυτό

ΕΡ: Με τη γλώσσα δυσκολευόσασταν στο πανεπιστήμιο;

ΑΠ: Με τη γλώσσα βασικά, ναι με τη γλώσσα, ειδικά στη λογοτεχνία δε θα το ξεχάσω το ότι διάβαζα και δεν καταλάβαινα, υποτίθεται ήξερα όλες τις λέξεις και δυσκολευόμουν να βγάλω νόημα σε αυτό που θέλει να πει, δηλαδή εκεί μου φάνηκε το διαφορετικό επίπεδο στη γλώσσα και γενικά στα μαθήματα που μίλαγε ο καθηγητής θυμάμαι το ότι δυσκολευόμουν, έπρεπε να ζοριστώ για να καταλάβω τι λέει, παρόλο που ήξερα τις λέξεις, λογικά τις λέξεις τις ήξερα αλλά γενικά η σύνθεση, ο τρόπος που τα έλεγε μου φαινότανε ξένος στο αυτί, αυτό βασικά, κατά τα άλλα δεν είχα κάποιο πρόβλημα να καταλάβω, η γλώσσα ήταν αυτή που με δυσκόλευε βασικά, αρχικά το πρώτο εξάμηνο ειδικά μέχρι να μπω στον τρόπο έκφρασης, αυτό ήτανε το δύσκολο...

ΕΡ: Παρακολουθούσατε όλα τα χρόνια τη σχολή;

ΑΠ: Όχι το πρώτο μόνο, μόνο το πρώτο έτος και μετά δούλευα, βασικά ο άντρας μου έχει συνεργείο αυτοκινήτων και με είχε πάρει επάνω στο γραφείο του, στο λογιστήριο, οπότε δούλευα εκεί και πάλι και αυτό με είχε διευκολύνει πάρα πολύ γιατί μπορούσα και έφευγα, όταν είχα πραγματικά κάτι σημαντικό και έπρεπε να το παρακολουθήσω μπορούσα να φύγω, κάτι που πάλι το βρίσκω μεγάλο εμπόδιο εάν..., ήμουν σε δικό μου άνθρωπο οπότε είχα τη δυνατότητα να φεύγω άμα όμως δεν έχεις μια τέτοια υποστήριξη, το θεωρώ πολύ δύσκολο...έδινα τα μαθήματα, παρακολουθούσα πολύ ελάχιστα και βασικά οι πρακτικές που είναι υποχρεωτικές, αυτό ήτανε που έπρεπε αναγκαστικά να παρακολουθώ...

ΕΡ: Σε πόσα χρόνια τελειώσατε τις σπουδές;

ΑΠ: Μέσα στα χρόνια μου, σε τέσσερα χρόνια

ΕΡ: Πώς σκέφτεστε να αξιοποιήσετε το πτυχίο σας;

ΑΠ: Σίγουρα θέλω να δουλέψω, βασικά μου αρέσει πάρα πολύ η δουλειά αυτή οπότε σίγουρα θέλω να δουλέψω, θα ψάξω για κάποια δουλειά...στο δημόσιο αυτή τη στιγμή έτσι όπως έχουνε έρθει τα πράγματα ούτε ασεπ, δε μπορούμε να δώσουμε ασεπ, οπότε θα πρέπει να περιμένω μέχρι το 2018 νομίζω έχουνε πει τώρα, δεν ξέρουμε και με ποιον τρόπο πλέον θα προσλαμβάνονται στο δημόσιο, οπότε μάλλον θα ψάξω σε κάποιο ιδιωτικό νηπιαγωγείο, επίσης με ενδιαφέρει να κάνω και κάτι δικό μου αργότερα, νηπιαγωγείο ή παιδικό σταθμό ή κάποια δημιουργική απασχόληση παιδιών ή κάτι τέτοιο, το έχω σαν προοπτική στο μυαλό μου δηλαδή να....αλλά σίγουρα θέλω να έχω δουλέψει για να έχω μια εμπειρία....κάπως το σκέφτομαι πάντως για να έχω και τη δυνατότητα να ασχοληθώ με τον τρόπο που θέλω, γιατί στη σχολή πιστεύω το ότι ήτανε πολύ καλό το επίπεδο της σχολής, έτσι πιστεύω, το ότι αυτά που μας μαθαίνανε ήτανε πολύ προοδευτικά, κάτι που δεν το βλέπεις να εφαρμόζεται γενικά στο επάγγελμα οπότε θα μου άρεσε να μπορώ να ασχοληθώ και να εφαρμόσω αυτά που μας μάθανε στη σχολή

ΕΡ: Κατά τη διάρκεια των σπουδών σας αντιμετωπίσατε κάποια φαινόμενα ρατσισμού;

ΑΠ: Όχι, προσωπικά δεν ένιωσα κάτι τέτοιο, ίσα ίσα όλοι ήτανε πολύ καλοί μαζί μου και οι καθηγητές ήτανε πολύ πρόθυμοι να με βοηθήσουνε, δηλαδή όπου ζητήσα κάποια βοήθεια σίγουρα την πήρα, όχι δεν έχω νιώσει κάτι τέτοιο, ίσα ίσα

ΕΡ: Έχετε κάποια εξήγηση για τα χαμηλά ποσοστά αλλοδαπών που φοιτούν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση;

ΑΠ: Για εμένα ο λόγος είναι το περιβάλλον, είναι το περιβάλλον, είναι τα επαγγέλματα που ασκούνε οι γονείς τους γενικά, κυρίως η γλώσσα, κυρίως το επίπεδο της γλώσσας και το περιβάλλον, τα παιδιά αυτά πιστεύω το ότι μεγαλώνουνε σε ένα περιβάλλον που το τελευταίο που τους απασχολεί είναι το διάβασμα, περισσότερο είναι το χρήμα, ακόμα και εγώ που ήμουναι και σε μεγαλύτερη ηλικία άμα δεν είχε τύχει στο περιβάλλον μου, εκεί στο σπίτι που φρόντιζα τα παιδιά, κατ' αρχάς όλοι ήτανε πολύ μορφωμένοι και πολύ φιλικοί μαζί μου και έτυχε και έγινα και φίλη με το περιβάλλον τους, που όλοι τους τούς άρεσε πάρα πολύ να διαβάζουνε, είχα και εγώ μέσα μου αυτό, το ήθελα να πάρω το πτυχίο που το είχα αφήσει και το είχα λίγο απωθημένο, αλλά έπεσα και σε ένα περιβάλλον που του άρεσε το διάβασμα και έμεινα για αρκετό χρονικό διάστημα εκεί και αυτοί οι άνθρωποι επίσης ήτανε πολύ φιλικοί ας πούμε, η θεία των κοριτσιών, που είναι φίλη μου, έχει πάθος και αυτή

με το διάβασμα οπότε πιστεύω το ότι με επηρέασε πάρα πολύ για να πάρω την απόφαση, να το ψάξω...να το προχωρήσω, έτυχε και έπεσα σε τέτοιο περιβάλλον αλλιώς...εντάξει το είχα στο μυαλό μου να κάνω κάτι αλλά άμα δε σου έρθει και ένα ερεθίσμα από το περιβάλλον δεν το αποφασίζεις και εύκολα, οπότε τώρα αυτά τα παιδάκια έχουνε την ευκαιρία να έχουνε τέτοια άτομα στο περιβάλλον τους; αυτό κυρίως νομίζω... είναι περισσότερο θέμα επιβίωσης για αυτούς και είναι δύσκολο να φτάσει στο επίπεδο να το σκεφτεί του τι θα του προσφέρει, είναι και πολυτέλεια εν μέρει να μείνουν να μην εργάζονται για να μπορούν να σπουδάζουνε, γιατί εγώ το καταλαβαίνω το ότι άμα δεν είχα την υποστήριξη την οικονομική της οικογένειάς μου μάλλον δε θα μπορούσα και εγώ να το κάνω...για μένα είναι το περιβάλλον κυρίως γιατί οι γονείς τους ακόμα και μορφωμένοι να είναι από τη χώρα τους, γιατί υπάρχουν πολλοί μορφωμένοι άνθρωποι που έχουν έρθει εδώ και ασκούνε επαγγέλματα που είναι χαμηλού επιπέδου οπότε αναγκαστικά κατεβαίνει και το δικό τους επίπεδο οπότε πιστεύω το ότι τα παιδιά δεν έχουν ερεθίσματα απλά από το περιβάλλον, δηλαδή σαν δυνατότητες τα παιδιά...δε νομίζω ότι δεν έχουνε δυνατότητες, όλα τα παιδιά έχουνε, οπότε το περιβάλλον και τα ερεθίσματα που παίρνουνε, το κοινωνικό στρώμα που βρίσκονται βασικά, άμα οι γονείς τους είναι εργάτες και εντάξει ούτε τη γλώσσα χειρίζονται καλά ακόμα και όταν πηγαίνουνε στο σχολείο και εκεί στο περιθώριο νιώθουνε οπότε...είναι και τα μαθήματα που κάνουνε, εγώ θα σου πω ένα παράδειγμα που πιστεύω το ότι για πρώτη φορά εκεί κατάλαβα το πώς είναι να νιώθεις διαφορετικός από τους άλλους, γιατί γενικά στη σχολή δεν είχα κάποιο πρόβλημα, δηλαδή ίσα ίσα αισθανόμουνα πολύ ωραία, είχα γραφτεί σε μια θεματική εβδομάδα, ένα υποχρεωτικό μάθημα που έχουμε, που ήτανε διαπολιτισμική εκπαίδευση, το οποίο μάθημα ήτανε πάρα πολύ ωραίο και πραγματικά το έχουνε κάνει με πολύ προσπάθεια εκεί οι άνθρωποι αλλά απευθυνότανε με κάποιο τρόπο στα παιδιά που είναι στον τόπο τους, εγώ εκεί ένιωθα το ότι δεν έμπαινα στο πλαίσιο του μαθήματος, δεν ξέρω πώς να το πω γιατί με είχε προβληματίσει πάρα πολύ και δεν έδωσα τελικά εργασία σε αυτό το μάθημα γιατί δεν ήξερα τι να γράψω, αλλά εκεί ένιωσα πιστεύω όπως νιώθει ένα παιδί στο μάθημα της ιστορίας εδώ στο σχολείο, που δεν τον αφορά πραγματικά, δε νιώθει αυτό που λένε να απευθύνεται σε εκείνον, πώς να το πω, δεν ξέρω πώς να το εκφράσω ακριβώς αλλά εκεί ένιωσα το ότι αυτό δεν είναι για εμένα, δηλαδή δεν απευθύνεται σε εμένα αυτά που λένε, εγώ είμαι αλλιώς δηλαδή ένιωσα ξένη για πρώτη φορά εκεί πέρα, δεν ξέρω πώς έγινε γιατί το μάθημα πραγματικά είχανε προσπαθήσει να το κάνουνε..., να

βάλουνε τα παιδιά στο κλίμα ας πούμε το πως νιώθει ένας ξένος αλλά για πρώτη φορά εγώ δεν αισθανόμουν ότι απευθύνεται και σε μένα, οπότε πιστεύω το ότι κάπως έτσι νιώθουν και αυτά τα παιδιά στο σχολείο γενικά

ΕΡ: Ευχαριστώ πολύ για το χρόνο σας

ΑΠ: Εγώ ευχαριστώ πολύ

Συνέντευξη 8

ΕΡ: Να ξεκινήσουμε από τα προσωπικά μας στοιχεία (όνομα, επώνυμο, ηλικία, υπηκοότητα)

ΑΠ: Λέγομαι Κ. Μ., είμαι 22 χρονών και είμαι από την Αλβανία, η υπηκοότητά μου είναι αλβανική

ΕΡ: Πότε ήρθες στην Ελλάδα;

ΑΠ: Έχω έρθει μόνιμα το 2009 που μπήκα στη σχολή, στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης και μένω με τη μητέρα μου

ΕΡ: Μεγάλωσες με τους γονείς σου;

ΑΠ: Μεγάλωσα με τη γιαγιά μου, ήτανε και οι γονείς μου κάποια περίοδο, μέχρι δύο χρονών, δύο τριών χρονών ήταν και οι γονείς μου μαζί, μέναμε όλοι μαζί, μετά οι γονείς μου ήρθανε στην Ελλάδα και εγώ μεγάλωσα με τη γιαγιά...

ΕΡ: Ποιο είναι το μορφωτικό επίπεδο των γονιών σου;

ΑΠ: Ο μπαμπάς ήτανε αστυνομικός στην Αλβανία, η μαμά ήτανε μαγείρισσα

ΕΡ: Έχουν τελειώσει κάποια σχολή για να ασκήσουν τα επαγγέλματά τους;

ΑΠ: Τότε ήτανε διαφορετικά τα πράγματα, θυμάμαι ότι..., απ' ότι έχω ακούσει και από τη γιαγιά τους παίρνανε από το στρατό, κάνανε κάποιες αιτήσεις και υπήρχανε άτομα όπου ήτανε στο στρατό και τους παίρνανε, η μητέρα έχει τελειώσει μαγειρική, τελείωσε το σχολείο πάνω στην Αλβανία, όπως είναι εδώ το λύκειο, εκεί το λένε γυμνάσιο, τελείωσε εκεί, μετά πήγε σε μια σχολή μαγειρικής, τελείωσε και δούλεψε σε ένα νηπιαγωγείο ως μαγείρισσα

ΕΡ: Θυμάσαι τι μηνιαίο εισόδημα λάμβαναν από την εργασία τους;

ΑΠ: Να σας πω την αλήθεια αυτό δεν το θυμάμαι καλά, ξέρω ότι ήτανε..., επειδή και τα λεφτά δεν ήταν ευρώ ήτανε Lec, στην Αλβανία είναι Lec, δε θυμάμαι ακριβώς αλλά ήτανε μέτριο το εισόδημα δηλαδή η μητέρα μου έπαιρνε 100.000 Lec τότε, ο πατέρας μου δεν το ξέρω αυτό, δηλαδή δεν το έμαθα...

ΕΡ: Τώρα που βρίσκονται στην Ελλάδα τι επαγγέλματα ασκούν;

ΑΠ: Ο πατέρας μου δουλεύει ως πλακάς βασικά σε οικοδομές και η μητέρα μου προσέχει δύο παιδάκια

ΕΡ: Στο σπίτι στην Αλβανία, όταν ζούσες με τους γονείς σου, υπήρχε κάποια βιβλιοθήκη;

ΑΠ: Όχι την περίοδο απαραίτητα που ήταν οι γονείς μου, αλλά γενικώς είχαμε βιβλιοθήκη στο σπίτι με διάφορα βιβλία, επειδή άρεσαν στη γιαγιά μου τα άρλεκιν τα λένε εδώ πέρα, τέτοιου είδους βιβλία υπήρχαν πιο πολλά αλλά και εφημερίδες

λογικό, τοπικές εφημερίδες...υπήρχαν επίσης βιβλία ποίησης, θυμάμαι επίσης ότι υπήρχαν ιστορικά βιβλία, που αναφέρονταν στην ιστορία της Αλβανίας, σε διάφορες μάχες και σε αυτά αλλά πιο πολύ υπήρχανε τα άρλεκιν όπου διάβαζε πάρα πολύ η γιαγιά θυμάμαι και πολλά παραμύθια...

ΕΡ: Η γιαγιά τι μόρφωση είχε λάβει;

ΑΠ: Η γιαγιά δεν είχε ιδιαίτερη μόρφωση, το δημοτικό είχε τελειώσει, είχε κάνει πέντε με έξι χρόνια σχολείο, δεν είχε... αλλά ήτανε πάρα πολύ καλή, προσπαθούσε μόνη της, γιατί ήταν πολύ διαφορετικά τα πράγματα κάποτε ειδικά στην Αλβανία οι γυναίκες δεν είχαν την ευκαιρία να μορφωθούνε, τις παντρεύανε από πολύ μικρή ηλικία και δεν μπορούσαν να έχουν την ευκαιρία να πηγαίνουν να συνεχίζουν το σχολείο οπότε και η γιαγιά πρόλαβε να κάνει πέντε χρόνια σχολείο μόνο, μετά δουλειά και την παντρεύανε στα δεκαπέντε της, πολύ μικρή...

ΕΡ: Οπότε το σχολείο το παρακολουθείς στην Αλβανία...σε ποια περιοχή;

ΑΠ: Στους Αγίους Σαράντα

ΕΡ: Τα πρώτα χρόνια στο σχολείο πως ήταν; Τι έχεις να θυμάσαι;

ΑΠ: Δύσκολα, γιατί μου φαινόταν περίεργο που ήμουν με άλλα παιδιά, γιατί ήμουν μοναχοκόρη, που ήτανε η δασκάλα, μου έλειπαν οι γονείς μου, ειδικά στις συγκεντρώσεις και όλα αυτά όπου έπρεπε να είναι οι γονείς και δεν ήταν εκεί και μου φαινόταν πολύ περίεργα, μετά όμως μου άρεσε το σχολείο γιατί απέκτησα και φίλους, παρέες, διάβαζα...

ΕΡ: Οι επιδόσεις σου τα πρώτα χρόνια στο σχολείο ποιες ήταν;

ΑΠ: Καλές ήτανε, ειδικά στο λύκειο, όπως είναι το λύκειο εδώ πέρα ήτανε πάρα πολύ καλές, στο δημοτικό ειδικά στις αρχές ήμουν μια μέτρια μαθήτρια, δεν ασχολιόμουν πάρα πολύ, μου άρεσε πιο πολύ να παίζω, μετά στην πορεία αναπτύχθηκα, άρχισα να διαβάζω περισσότερο, να βλέπω τα πράγματα λίγο πιο διαφορετικά και να είμαι πιο συνεπής στα μαθήματα

ΕΡ: Σε αυτό συνέβαλαν και οι δάσκαλοί σου; Τι έχεις να θυμάσαι από τους δασκάλους σου;

ΑΠ: Εντάξει, δεν ήταν όλοι και πάρα πολύ καλοί, υπήρχανε μερικοί οι οποίοι ήτανε πάρα πολύ αυστηροί, πάρα πολύ αυστηροί αλλά μερικές φορές ίσως έπρεπε να είναι και αυστηροί αλλά σημαντικό ρόλο έχει παίξει η γιαγιά μου που με είχε πάρα πολύ από κοντά και με φρόντιζε και μου πέρασε όλο αυτό...ότι μου χρειάζεται, ότι κάθε γνώση χρειάζεται και ότι στη συνέχεια της ζωής μου, στο μέλλον μου θα πρέπει να ξέρω πράγματα πολλά για να μπορώ να γίνω...θυμάμαι μου έλεγε ότι για να γίνω

μεγάλος άνθρωπος θα πρέπει να ξέρω πολλά πράγματα για να μπορώ να μιλάω με πολλούς ανθρώπους..., ήτανε ένας σημαντικός παράγοντας στη ζωή μου όπου με έκανε να ασχοληθώ πολύ με τα μαθήματα και να διαβάζω για να μην τα παρατάω

ΕΡ: Σε βοηθούσε και στα μαθήματα του σχολείου;

ΑΠ: Όποτε χρειαζόμουν, ειδικά σε πιο μικρή ηλικία με..., είτε ορθογραφία, είτε συντακτικό και όλα αυτά με βοηθούσε αλλά δε χρειάστηκα ποτέ ιδιαίτερη βοήθεια, κάποιο καθηγητή ή κάτι άλλο

ΕΡ: Δηλαδή δε δέχτηκες κατά τα μαθητικά σου χρόνια ποτέ εξωσχολική βοήθεια;

ΑΠ: Στην Αλβανία δεν υπήρχαν τόσο αυτά δηλαδή τα φροντιστήρια όπως υπάρχουν εδώ πέρα αλλά δε χρειάστηκε κιόλας, ήμουν πιο..., δηλαδή είχα πάρει τη βάση από την αρχή, μπορεί στην αρχή να ήμουν λίγο πιο μέτρια αλλά μετά συνέχισα και υπήρχε μια βάση και μπορούσα να τα πηγαίνω πολύ καλά και μόνη μου αλλά και οι καθηγητές στο σχολείο δεν είναι ότι σε παραμελούσαν, ασχολιόταν μαζί σου, άμα είχες κάποια απορία ή οτιδήποτε, ή αν έβλεπαν ένα παιδί το οποίο μπορεί, έχει δυνατότητες αλλά κάπου είτε ψυχολογικός παράγοντας ήταν αυτός είτε οτιδήποτε άλλο σε βοηθούσαν, σε είχαν από κοντά που λένε...

ΕΡ: Υπήρχαν δραστηριότητες που λάμβαναν χώρα στο σχολείο σου; Θεατρικές παραστάσεις ή κάτι τέτοιο;

ΑΠ: Ναι σε γιορτές κάναμε διάφορα θεατρικά, μετά πηγαίναμε σε μουσεία, εντάξει πηγαίναμε αλλά όχι ιδιαίτερα, δηλαδή και εγώ δεν πήγαινα γιατί δεν ήθελα να απομακρύνομαι γιατί υπήρχαν εκδρομές για παράδειγμα που έπρεπε να φύγω από τους Αγίους Σαράντα και δεν ήθελα να απομακρυνθώ, οπότε δεν πήγαινα αλλά πιο πολύ θυμάμαι τα θεατρικά που κάναμε...θυμάμαι σε γιορτές κάναμε για τον Αλή πασά, αλλά ήτανε σε πιο μικρές ηλικίες σε δημοτικό, μετά στο γυμνάσιο δεν υπήρχαν τόσο, πιο πολύ στο γυμνάσιο υπήρχε η γυμναστική αγωγή όπου ο γυμναστής ασχολούνταν πάρα πολύ μαζί μας

ΕΡ: Μετά λοιπόν το δημοτικό περνάμε στο γυμνάσιο, εκεί ποιες ήταν οι επιδόσεις σου;

ΑΠ: Ήταν πολύ καλές, γιατί είχε τύχει τότε και είχα και μια ξαδέρφη μου στο σχολείο, στο γυμνάσιο, που δίδασκε πληροφορική, οπότε δεν ήθελα να δίνω πολλά δικαιώματα και εγώ προσπαθούσα ακόμα περισσότερο, τα πήγαινα πολύ καλά, από το γυμνάσιο ειδικά και μετά τα πήγαινα πάρα πολύ καλά, στις τελευταίες τάξεις πιο πολύ...

ΕΡ: Τα χρόνια αυτά είχες δεχτεί κάποια εξωσχολική βοήθεια; Κάποιο φροντιστήριο ίσως ή κάποια ιδιαίτερα μαθήματα;

ΑΠ: Όχι, μόνο η ξαδέρφη μου που δούλευε στο σχολείο μπορούσε να με βοηθήσει, στα μαθηματικά και αυτά που δεν ήμουν πάρα πολύ καλή, δεν τα πήγαινα πάρα πολύ καλά, τα πήγαινα...απλά υπήρχαν πράγματα τα οποία....τα μαθηματικά είναι εξάσκηση έπρεπε να εξασκείται και εγώ υπήρχαν φορές που δεν τα μπορούσα και πάρα πολύ, μου άρεσαν πιο πολύ η λογοτεχνία ή μαθήματα όπως η γλώσσα...

ΕΡ: Οι καθηγητές πως ήτανε στο γυμνάσιο; Ήσουν ευχαριστημένη;

ΑΠ: Ήτανε πολύ αυστηροί μερικοί, ειδικά ο καθηγητής των μαθηματικών μου ήτανε πάρα πολύ αυστηρός, εκεί πέρα πηγαίνεις κάθε μέρα και θα πρέπει να είσαι διαβασμένος γιατί μπορεί να σε σηκώσει και δεν είναι όπως έχω ακούσει εδώ πέρα που στο τέλος του χρόνου παίρνεις βαθμολογία, που παίρνεις τον έλεγχο, εκεί πέρα υπήρχε καθημερινός βαθμός, δηλαδή σε σήκωνε, Μαριέττα σήκω πες μου το μάθημα, το έλεγες και σου έλεγε σήμερα πήρες οχτώ, υπήρχε ένα βιβλιαράκι όπου σου έβαζε το βαθμό, οπότε... μερικοί ήτανε λίγο αυστηροί οπότε δε θα σου βάζανε εύκολα βαθμό αλλά ως επί το πλείστον δεν είχα ιδιαίτερο πρόβλημα με το σχολείο, σε γενικές γραμμές ήμουν πάρα πολύ καλά

ΕΡ: Μετά ακολουθεί το λύκειο, εκεί πως είναι τα πράγματα;

ΑΠ: Εκεί είναι πιο σοβαρά τα πράγματα, εκεί βλέπουμε τα πράγματα λίγο πιο σοβαρά γιατί ξέρουμε ότι στο τέλος θα πρέπει να δώσουμε κάποιες εξετάσεις και εγώ το είχα διαφορετικά στο μυαλό μου... ότι έπρεπε να δώσω εξετάσεις για να φύγω στην Ελλάδα και να είμαι με τους γονείς μου οπότε το ήξερα από πολύ μικρή αυτό ότι ήθελα να το κάνω, ότι έπρεπε να διαβάσω, να προσπαθήσω για να μπορώ να μπω σε μια καλή σχολή, είτε στην Αλβανία είτε εδώ...

ΕΡ: Καθώς τώρα προετοιμαζόσουν για τις εξετάσεις, δέχτηκες κάποια εξωσχολική βοήθεια;

ΑΠ: Όχι, δεν υπήρχε καμία, γιατί, όπως σου είχα πει και πριν, υπήρχε μια βάση, καθημερινό διάβασμα, συστηματικό, μόνο η ξαδέρφη μου που πάλι υπήρχαν φορές που μπορεί να με βοηθούσε αλλά μόνη μου προσπαθούσα πολύ περισσότερο

ΕΡ: Οι καθηγητές συνέβαλαν σε αυτό; Δηλαδή ήταν υποστηρικτικοί;

ΑΠ: Ναι, όπως ήταν και στο γυμνάσιο γιατί εκεί είναι ενιαία, είναι τα έξι πρώτα χρόνια, μετά έγιναν οχτώ, όταν ήμουν εγώ ήταν οχτώ χρόνια και μετά είναι τα υπόλοιπα, όπου είναι μαζί γυμνάσιο λύκειο οπότε είχαμε τους ίδιους καθηγητές, δεν είχε μεγάλη διαφορά, αυτοί σε παρακολουθούσαν και στην πορεία, μια χαρά...ως επί

το πλείστον οι καθηγήτριες ήταν λίγο πιο κοντά στα παιδιά, οι καθηγητές είχανε λίγο...κρατάγανε μια απόσταση, μια απόσταση αλλά πολύ καλά, δεν μπορώ να πω ότι είχα κάποιο παράπονο, δε θυμάμαι και κάτι συγκεκριμένο αλλά σε μια γενική εικόνα τα πήγαινα πολύ καλά... είχα πέσει σε ένα σχολείο και σε κάποιους καθηγητές όπου ήτανε πάρα πολύ καλοί, ήταν αυστηροί εκεί που έπρεπε, ήταν και καλοί εκεί που έπρεπε απλά εγώ ήμουν το πρόβλημα που φοβόμουν πολλές φορές να ρωτήσω αλλά εντάξει δεν είχα πρόβλημα, δε θυμάμαι ποτέ να μου απαγόρευε κάποιος να ρωτήσω κάτι, ή όταν είχα απορία και ρωτούσα να μην μου απαντούσανε

ΕΡ: Και αποφασίζεις να δώσεις εξετάσεις..., πως παίρνεις αυτή την απόφαση;

ΑΠ: Είχα στο μυαλό μου ότι ήθελα να περάσω σε μια καλή σχολή, μια καλή σχολή είναι τα παιδαγωγικά, υψηλή βάση, τότε δε γνώριζα από βάσεις και όλα αυτά απλά είχαμε πει...θυμάμαι είχε έρθει η μητέρα μου και το συζητάγαμε ότι εγώ ήθελα να δώσω εξετάσεις να περάσω σε μια σχολή και ήθελα να περάσω στην Ελλάδα, να έρθω Ελλάδα, ήθελα να έρθω εδώ να είμαι μαζί με τη μητέρα μου οπότε γι' αυτό και διάβασα...έδωσα εξετάσεις στην Αλβανία, εκεί έβγαλα κάποια μόρια, έβγαλα μια βαθμολογία, δηλαδή να σου θέσω ένα παράδειγμα, αν είχαμε δέκα μαθήματα στα εννιά εγώ είχα βγάλει δέκα που ήταν ο ανώτερος βαθμός και στο ένα είχα βγάλει εννιά, αυτό συμψηφίζεται και μαζί με κάποια δικαιολογητικά που πρέπει να έχεις από εκεί και εδώ πέρα περνάς, κάνεις την αίτηση και περνάς, δίνεις εξετάσεις στη φιλοσοφική για τη γλώσσα...αν μπορώ να υποστηρίξω τη γλώσσα, αν μπορώ να μιλήσω καλά ελληνικά για να μην έχω πρόβλημα και στη σχολή, επειδή εγώ όμως από παιδί μιλάω ελληνικά...

ΕΡ: Πώς μιλάς από παιδί ελληνικά; Θα ήθελες να μου το εξηγήσεις αυτό;

ΑΠ: Μίλαγα με τη γιαγιά, στους Αγίους Σαράντα μιλάνε την ελληνική γλώσσα πολύ και τώρα πάνε με ρίζες, η γιαγιά μου, δηλαδή ο μπαμπάς της τής μίλαγε ελληνικά, μίλαγε και αυτή, μετά έτυχε να έρθουν και οι γονείς μου από εδώ οπότε μίλαγα και με τους γονείς μου ή όταν ερχόταν πάνω στις διακοπές μιλούσαμε όλοι μαζί ελληνικά, πιο πολύ με τη γιαγιά δηλαδή ήταν ο σημαντικός παράγοντας σε όλα

ΕΡ: Στο σπίτι δηλαδή με τη γιαγιά μιλούσατε ελληνικά;

ΑΠ: Σε μικρή ηλικία που ήταν πολύ δύσκολο γιατί ήτανε δυο γλώσσες, έπρεπε να υποστηρίξω τη γλώσσα που είχα στο σχολείο και τη γλώσσα που μερικές φορές μίλαγα με τη γιαγιά, στη αρχή δεν πολυασχολιόμουν, ήξερα να μιλάω, είχα μάθει πράγματα στα ελληνικά αλλά όταν έφυγαν οι γονείς μου και ήρθαν εδώ, εκεί δεν ξέρω πως... ήθελα ακόμα περισσότερο να μάθω και δεν το είχα πρόβλημα, υπήρχανε

και παιδιά που είχανε...ο ένας τους γονέας ήταν Έλληνας, οπότε υπήρχαν και παιδιά που μίλαγαν ελληνικά, δηλαδή σε παρέες, είχα μια φίλη για παράδειγμα που μίλαγε και αυτή ελληνικά και πολλές φορές για να μην μας καταλαβαίνουν οι άλλοι μιλάγαμε ελληνικά στο σχολείο ή σε παρέες ή έξω και οπότε όλο αυτό ήταν σαν εξάσκηση για μένα, εντάξει μετά διάβασα και εγώ λίγο, θυμάμαι μου είχε φέρει η μαμά μου μια αλφάβητο που την είχαν εδώ πέρα στο δημοτικό και άρχισα και μόνη μου, έμαθα την αλφαβήτα που την ήξερα απλά προσπάθησα να διαβάζω περισσότερο, όταν βέβαια ήρθα εδώ μόνιμα ήταν ακόμα καλύτερα γιατί μιλάγα καθημερινά ελληνικά

ΕΡ: Έκανες κάποια μαθήματα ελληνικών τον πρώτο καιρό που ήσουν στην Ελλάδα;

ΑΠ: Όχι, μόνο πριν τις εξετάσεις στη φιλοσοφική είχαμε πάρει μια δασκάλα που με βοήθησε στη γραμματική, μου εξήγησε κάποια πράγματα ως αναφορά τα ρήματα και όλα αυτά και ήταν νομίζω ένα μήνα πριν όπου κάναμε κάθε μέρα μάθημα για να μην έχω ιδιαίτερο πρόβλημα και πήγα, έδωσα εξετάσεις στη φιλοσοφική, πέρασα με πολύ καλό βαθμό, πήρα το χαρτί και μετά ήρθα στη σχολή και γράφτηκα

ΕΡ: Γιατί επιλέγεις το παιδαγωγικό για να σπουδάσεις;

ΑΠ: Για δύο λόγους, ο ένας είναι βιοποριστικός και ο άλλος είναι ψυχολογικός παράγοντας, δηλαδή είναι πιο πολύ για τη μητέρα μου, είχε απωθημένο, ήθελε να γίνει παιδαγωγός αλλά δεν είχε την ευκαιρία κάποτε, εμένα μου άρεσαν πάρα πολύ τα παιδιά, απλά όλα αυτά έγιναν ένα και πέρασα στο παιδαγωγικό, ήταν μια πολύ καλή σχολή όσο αφορά το μέλλον το σκέφτηκα και από αυτό τον τομέα ότι θα με βοηθήσει πάρα πολύ, είτε το κάνω επάγγελμα είτε όχι, είναι κάτι που άρεσε, ήταν στις επιλογές που μου άρεσε αλλά πιο πολύ επειδή ήταν και λίγο όνειρο της μαμάς μου... και εγώ βέβαια ήταν ένα από τα επαγγέλματα που θα μπορούσα να τα πάω καλύτερα, γιατί με τα παιδιά είχα καλή επαφή από πολύ μικρή, ακόμα και τώρα με τα παιδιά έχω πολύ καλή επαφή, εξάλλου δουλεύω και ως κλόουν σε παιδικά πάρτι... ήθελα επίσης να σπουδάσω για να έχω γνώσεις, ήθελα δηλαδή να προσπαθήσω να κάνω κάτι το οποίο θα έχει και ένα επίπεδο, για μένα το παιδαγωγικό είναι μια σχολή πολύ υψηλή, την είχα στο μυαλό μου πολύ ωραία και ότι θα μάθαινα πολλά πράγματα μέσα από το παιδαγωγικό, ε και θυμόμουνα λίγο και τις δασκάλες που ήτανε πάντα στη τάξη, που ξέρανε πολλά πράγματα και μας έκανε εντύπωση σαν παιδιά όταν τη ρωτάγαμε και απαντούσε σε όλα και λίγο αυτό μέσα μου μεγάλωνε, μετά ήρθανε και άλλα πράγματα όπως σου είπα και πριν και ήθελα να σπουδάσω, ήθελα γιατί είναι το μέλλον και αν δε σπουδάσεις, αν δεν έχεις κάποιες γνώσεις, κάποιο πτυχίο, δε θα

μπορείς να έχεις ένα ικανοποιητικό μέλλον, ικανοποιητικό με βάση τον καθένα, με βάση εμένα, έπρεπε να σπουδάσω, ήθελα να σπουδάσω και επειδή υπήρχαν και άλλα πράγματα ήρθα να σπουδάσω εδώ...

ΕΡ: Ποια χρονιά περνάς στο παιδαγωγικό;

ΑΠ: Το 2009 αρχές Σεπτεμβρη, κανονικά όπως γινόταν και οι άλλες εγγραφές...τόρα θα μπω στο τρίτο έτος

ΕΡ: Τον πρώτο χρόνο στη σχολή δυσκολεύτηκες με τα μαθήματα;

ΑΠ: Είχα δυσκολίες σε κάποιους όρους όπου ήτανε πάρα πολύ εξειδικευμένοι, όπου δεν μπορούσα να τους καταλάβω αλλά δεν είχα τεράστιες δυσκολίες και να σου πω την αλήθεια υπήρχαν άτομα που δεν το καταλάβαιναν ότι εγώ είμαι αλλοδαπή λόγω γλώσσας, λόγω προφοράς, επειδή απ' ότι μου λένε είναι καλή, δεν μπορούν να το καταλάβουν... αλλά υπήρχαν φορές που έκανα λάθη, υπάρχουν φορές που είτε στην ορθογραφία κάνω λάθη και είναι λογικό γιατί δεν έχω συνηθίσει αλλά σιγά σιγά προσπαθώ και εγώ από μόνη μου... με βοήθησαν και οι συμφοιτήτριες που ήρθαμε κοντά, στις εξεταστικές οι σημειώσεις ήταν πιο απλές απ' ότι το βιβλίο που είχε πιο εξειδικευμένους όρους, οπότε καλά, δύσκολα λίγο στην αρχή αλλά όσο αφορά τη γλώσσα καθαρά...

ΕΡ: Το δεύτερο χρόνο ήταν καλύτερα;

ΑΠ: Ακόμα καλύτερα, γιατί ήμουν εδώ πέρα πλέον, ήμουν σε μια μόνιμη βάση, δηλαδή στην Ελλάδα, μίλαγα καθημερινά ελληνικά οπότε δεν είχα πρόβλημα.... δεν είχα πρόβλημα, από τον πρώτο χρόνο και μετά...βασικά από το πρώτο εξάμηνο και μετά ήμουν πολύ καλά και τα μαθήματα, υπάρχει ποσοστό που το έχω περάσει μεγάλο, υπάρχουν μαθήματα που χρωστάω και αυτά είναι τα μαθηματικά, που το είχα από μικρή που δεν μπορούσα

ΕΡ: Μέσα στη σχολή αισθάνθηκες κάποιας μορφή ρατσισμό είτε από την πλευρά των καθηγητών είτε από την πλευρά των συμφοιτητών σου;

ΑΠ: Όχι, γιατί οι καθηγητές δεν ξέρουν, δηλαδή δεν έχω βιώσει ποτέ...γιατί ήμαστε πολλά άτομα ειδικά όταν γίνονται μαθήματα δεν μπορεί να ξέρει ο καθένας ποιος είναι, από πού είναι, όσο αφορά τα παιδιά όταν ειδικά βγαίνανε τα αποτελέσματα και βλέπανε το όνομα το οποίο ήτανε με λατινικούς χαρακτήρες εκεί μπαίνανε σε σκέψεις και το καταλαβαίνανε οι περισσότεροι από παρέες, εντάξει υπήρχαν άτομα τα οποία θα λέγανε και κάτι, υπήρχαν άτομα όπου κάνουμε ακόμα παρέα, γι' αυτό και κάνουμε, που δεν είχανε πρόβλημα και με βοηθήσανε, αλλά όσο αφορά το ρατσισμό εντάξει λογικό είναι, καθετί διαφορετικό μερικές φορές το βλέπουμε λίγο

περίεργα, δεν ξέρω γιατί υπήρχαν άτομα για παράδειγμα που με απομακρύνανε, τώρα να το δω ανταγωνιστικά δεν ξέρω, να το δω φοβία, να το δω τρόπο σκέψης, είναι πολλοί παράγοντες, δεν μπορώ να ξέρω τον παράγοντα γιατί ο άλλος βλέπει κάποια θέματα ρατσιστικά αλλά εντάξει σιγά σιγά όλα θα φτιάξουν πιστεύω

ΕΡ: Τελειώνοντας σε δύο χρόνια τις σπουδές σου, πως σκέφτεσαι να αξιοποιήσεις το πτυχίο σου;

ΑΠ: Θέλω..., αρχικά πρώτος στόχος είναι να βγάλω ένα πολύ καλό βαθμό στο πτυχίο, δεύτερον θέλω να βγάλω την ελληνική υπηκοότητα, αν μπορέσω, για να μπορώ να εργαστώ σε κάποιο σχολείο εδώ πέρα στην Ελλάδα, για να έχω και μια ζωή εδώ πλέον, όπως είχαν οι γονείς μου και να έχω και εγώ, εάν δεν τα καταφέρω έχω σκεφτεί σε κάποιο ιδιωτικό σχολείο, που λογικά αν κάνω και ένα μεταπτυχιακό ή μάθω και κάποια ξένη γλώσσα, κάνω και άλλα πράγματα, ίσως να έχω το δικαίωμα να μπω πιο εύκολα, αν δε μπορώ να μπω στο δημόσιο... αλλιώς δεν έχω σκεφτεί κάτι άλλο, αυτοί είναι οι βασικοί μου στόχοι...

ΕΡ: Σε κάθε περίπτωση θέλεις να παραμείνεις στην Ελλάδα...

ΑΠ: Ναι, δε θέλω να φύγω, δε σκέφτομαι καν ότι θα φύγω, μεγάλωσα από εκεί, κανονικά θα έπρεπε να θέλω να πάω εκεί αλλά δε θέλω, μου αρέσει εδώ, ήτανε σαν όνειρο, ειδικά από τότε που έφυγαν οι δικοί μου και ζούσαν εδώ πέρα, ήτανε σαν όνειρο να έρθω και εγώ να ζήσω εδώ, να κάνω πράγματα, όπως αυτό που κάνω, που σπουδάζω, ήταν ένα όνειρο που έγινε πραγματικότητα και εύχομαι να γίνουν και τα άλλα

ΕΡ: Έχεις κάποια εξήγηση για τα χαμηλά ποσοστά των αλλοδαπών που φοιτούν στη σχολή σου;

ΑΠ: Αρχικά γιατί είναι υψηλή βαθμολογία οπότε δεν είναι εύκολο, δεύτερον γιατί, για παράδειγμα, υπάρχουν σχολές που είναι υψηλές, όπως είναι το παιδαγωγικό, η νομική, η ιατρική, όπου εκεί αν δεν προσπαθήσεις και ειδικά με τη γλώσσα δε θα μπορέσεις οπότε οι περισσότεροι δεν το επιλέγουν και τα παιδαγωγικά οι περισσότεροι αν δεν έχουν σίγουρη μια υπηκοότητα δε θα μπορούν να δουλέψουν οπότε υπάρχουν άνθρωποι που θεωρώ ότι δεν παίρνουν αυτό το ρίσκο... για παράδειγμα η νοσηλευτική, αν περάσεις στη νοσηλευτική, που είναι πιο χαμηλή θες δε θες μπορείς να πας σε ένα ιδιωτικό νοσοκομείο να δουλέψεις ή ακόμα και να γυρίσεις πίσω έχεις την τέχνη, εγώ που σπουδάζω παιδαγωγικά εδώ πέρα και να γυρίσω πίσω δε θα μπορώ να δουλέψω σε ένα δημοτικό γιατί εγώ τώρα σπουδάζω την ελληνική γλώσσα οπότε δε θα μου είναι χρήσιμο αν γυρίσω στην Αλβανία...αυτό

έχει να κάνει ανάλογα με το άτομο και τις προσδοκίες και τους στόχους, ίσως βολεύονται σε χαμηλές σχολές και δεν έχουν στόχους και η οικογένεια παίζει σημαντικό ρόλο, αν η οικογένεια για παράδειγμα, ήρθαν εδώ ως μετανάστες και δεν ασχολήθηκαν καν με το παιδί αλλά ο μόνος στόχος ήταν να μαζέψουν λεφτά να ζήσουνε και παραμέλησαν το παιδί λογικό δεν είναι και το παιδί να μην έχει στόχους, αν βλέπεις ότι κάποιοι άνθρωποι δικοί σου, είτε γονείς είτε γιαγιάδες είτε παππούδες, τους βλέπεις ότι είναι άνθρωποι με στόχους και σου βάζουν την επιθυμία να προσπαθείς από μικρό παιδί, λογικά και όταν μεγαλώνεις και εσύ έτσι γίνεσαι...ή απλά βολεύονται γιατί και οι γονείς τους βολεύτηκαν και οι ίδιοι, ακούγεται λίγο άσχημο αλλά δε μπορώ να φανταστώ κάτι άλλο...

ΕΡ: Σε όλη αυτή την προσπάθεια που κάνεις έχεις πάντα δίπλα σου την οικογένειά σου;

ΑΠ: Ναι, και μερικές φορές είναι αυτοί που είναι οι πιο σκληροί απέναντί μου και φοβάμαι, δε θέλω να τους απογοητεύσω, γιατί προσπάθησαν και αυτοί πάρα πολύ, με τα χαρτιά και όλα αυτά έτρεξε και η μητέρα μου για να έρθουμε από εδώ...κυρίως η μητέρα μου γιατί οι γονείς μου μετά χώρισαν και ζούμε μαζί τώρα οπότε επειδή ήμαστε καθημερινά μαζί πολλές φορές μου λέει, Μαριέττα μην ξεχνάς γιατί είσαι εδώ, μην ξεχνάς τους στόχους σου, γιατί εντάξει και εγώ ξεχνιέμαι μερικές φορές, λογικό δεν είναι; ο καθένας το κάνει, αλλά εντάξει είναι λίγο που μου τραβάει τα χαλινάρια η μαμά, τρελή αδυναμία, εντάξει εγώ θεωρώ ότι είμαι παιδί που έχω δυο μαμάδες, μια γιαγιά και μια μαμά, εντάξει είναι περίεργο....η μαμά δε με έχει παραμελήσει ποτέ, όποτε την έχω χρειαστεί για παράδειγμα, όταν θέλω να μάθω κάτι απέξω, να αποστηθίσω, της δίνω το βιβλίο και της λέω θα στο πω δεξ και είναι όπως στο δημοτικό, όπως κάνουνε και παιδάκια στο δημοτικό, έτσι, ακόμα και τώρα, με στηρίζει, πολλές φορές είναι αυστηρή μαζί μου, όσο αφορά τα μαθήματα ότι δεν πρέπει να τα παραμελώ, ειδικά στην εξεταστική... ο μπαμπάς όχι ιδιαίτερα, ο μπαμπάς επειδή τώρα έχει ξαναπαντρευτεί, έχει κάνει την οικογένειά του, δεν είναι στην καθημερινότητά μου, εντάξει θα μου μιλήσει, θα μου πει ότι μην ξεχνάς τι πρέπει, το καλό, και το ένα και το άλλο, αλλά επειδή δεν είναι καθημερινά μέσα στο σπίτι δεν μπορεί να είναι το ίδιο με τη μητέρα μου

ΕΡ: Υπάρχει κάποιο τελευταίο σχόλιο που θα ήθελες να κάνεις πάνω σε αυτά που συζητήσαμε;

ΑΠ: Σαν ιστορία, αν μπορώ να την πάρω σαν ιστορία τη δικιά μου, ακούγεται λίγο πολύ happy end και πολύ περίεργη, σε άλλα άτομα που την έχω πει, το ότι ένα παιδί

μεγάλωσε με τη γιαγιά του, ότι μετά το ένα το άλλο, ακούγεται περίεργη για άλλους επειδή μου το έχουν πει άλλοι, απλά θεωρώ ότι, όπου και να σπουδάσεις ότι και να κάνεις στη ζωή, πρέπει να προσπαθείς και να έχεις στόχους, αυτό, εγώ είχα στόχους, κατάφερα να είμαι εδώ, εύχομαι να καταφέρω και άλλα πολλά, πολλά περισσότερα και εύχομαι να μείνω γενικά εδώ στην Ελλάδα, αυτό δεν έχω να πω κάτι παραπάνω και εύχομαι να σε βοηθήσω

ΕΡ: Με βοήθησες πολύ, ευχαριστώ πολύ για το χρόνο σου

ΑΠ: Εγώ ευχαριστώ

Συνέντευξη 9

ΕΡ: Θα ήθελα να ξεκινήσουμε από τα προσωπικά μας στοιχεία (όνομα, επώνυμο, ηλικία, υπηκοότητα)...

ΑΠ: Χ. Α. του Κ., έτος γέννησης 1974 και υπηκοότητα ελληνική έχω απλώς είμαι γεωργιανή, είμαι εθνικότητας γεωργιανής

ΕΡ: Πού γεννήθηκες;

ΑΠ: Γεννήθηκα στη Γεωργία, στο Σοχούμι, εκεί έζησα 18 χρόνια και μετά ήρθα στην Ελλάδα...

ΕΡ: Μεγάλωσες με τους γονείς σου;

ΑΠ: Μάλιστα

ΕΡ: Ποιο ήταν το μορφωτικό τους επίπεδο;

ΑΠ: Ο πατέρας μου ήταν λέκτορας στη νομική σχολή του πανεπιστημίου Κουτάισι της Γεωργίας, δίδασκε πολιτικές επιστήμες, η μητέρα μου είναι ιστορικός, τον πατέρα μου τον είχε καθηγητή σε κάποιο μάθημα, τελείωσε τις σπουδές της, αφού πλέον είχε εμάς, και κάποια στιγμή δούλεψε σε ένα λύκειο, σε μας δεν υπάρχει ξεχωριστά δημοτικό, γυμνάσιο, λύκειο, υπάρχει ενιαίο σχολείο και ήτανε στις τελευταίες τάξεις, δούλεψε για έξι εφτά χρόνια και μετά την Περεστρόικα άνοιξε βιοτεχνία, γλυκάθηκε από τα χρήματα να το πούμε έτσι και δεν μπορούσε και τα δύο να κρατήσει οπότε άφησε το σχολείο

ΕΡ: Οι γονείς Άννα εκείνη την περίοδο τι μηνιαίο εισόδημα λάμβαναν;

ΑΠ: Κοίταξε να δεις δεν μπορώ να σου πω, δεν θυμάμαι γιατί δεν έδινα και σημασία, γενικά μεγαλώσαμε χωρίς να έχουμε υπόψη τα χρήματα, οπότε φαντάζομαι πως είχε ένα βασικό μισθό, δεν μπορώ να πω ότι είχε κάποια πολλά χρήματα, ο μπαμπάς ειδικά δεν είχε μεγάλο εισόδημα

ΕΡ: Τι εννοείς όταν λες μεγαλώσαμε χωρίς να έχουμε υπόψη τα χρήματα;

ΑΠ: Στην Ελλάδα ας πούμε τα παιδιά μου είναι ελληνόπουλα και οι παππούδες τους όσο ζούσαν τους είχανε μάθει σε χρήματα, δηλαδή πληρωνόταν πάρε λεφτά, πας εκεί πάρε λεφτά, εμείς δεν είχαμε αυτές τις έννοιες, δηλαδή δεν ξέραμε από που..., εντάξει από πού έρχονται χρήματα ξέραμε αλλά δεν είχαμε σχέση με χρήματα, δεν μπορείς να το καταλάβεις αυτό, πρέπει να μην είσαι Ελληνίδα για να το καταλάβεις

ΕΡ: Οι γονείς τώρα που ζούνε;

ΑΠ: Ο μπαμπάς μου πέθανε τον Απρίλη και η μαμά μου είναι εδώ τώρα μαζί μου

ΕΡ: Ο μπαμπάς έζησε στην Ελλάδα;

ΑΠ: Όχι, ούτε μια μέρα

ΕΡ: Η μητέρα εδώ εργάζεται;

ΑΠ: Τώρα αυτή τη στιγμή δεν κάνει τίποτα αλλά κάποια στιγμή είχε έρθει και έκανε...., ως οικιακή βοηθός δούλευε κάποια στιγμή

ΕΡ: Αδέρφια έχεις;

ΑΠ: Ναι, μια αδερφή, η οποία ζει στην Ουγγαρία, είναι διπλωματικός υπάλληλος στην πρεσβεία της Γεωργίας και στην Ελλάδα ήτανε 10 χρόνια στην πρεσβεία μας, της Γεωργίας

ΕΡ: Στο σπίτι Άννα στη Γεωργία υπήρχε κάποια βιβλιοθήκη;

ΑΠ: Μεγάλη βιβλιοθήκη, όπου άνοιγες τα μάτια σου έβρισκες βιβλία, εφημερίδες εννοείται...

ΕΡ: Φρόντιζαν οι γονείς να σας πηγαίνουν σε πολιτιστικές εκδηλώσεις, για παράδειγμα κάποιο θέατρο ή κάποιο κινηματογράφο;

ΑΠ: Κάθε Κυριακή, τώρα πάμε εκκλησία κάθε Κυριακή (*ειρωνικός τόνος*), τότε πηγαίναμε στο θέατρο κάθε Κυριακή, βρέξει χιονίσει πηγαίναμε θέατρο...

ΕΡ: Να πάμε τώρα στα χρόνια του σχολείου... Αρχικά θέλω να μου πεις ποιες ήταν οι επιδόσεις σου;

ΑΠ: Πάντα ήμουν καλή μαθήτρια, όταν ήρθα εδώ για να κάνω ισοβάθμηση/ισοτιμία του απολυτηρίου μου μού έβγαλαν 19,7, άριστα δηλαδή λύκειο έτσι...

ΕΡ: Σε όλα τα μαθητικά σου χρόνια είχες καλές επιδόσεις;

ΑΠ: Κάποια στιγμή στην όγδοη ένατη τάξη, δηλαδή όπως θα λέγαμε εδώ πρώτη, δευτέρα γυμνασίου έκανα κοιλιά αλλά εις γνώση μου, είχα αρχίσει να επαναστατώ και μετά αισθανόμουν άσχημα καθώς ήξερα ότι είχα τις δυνατότητες, αισθανόμουν άσχημα απέναντι στους γονείς μου και λέω όχι δεν γίνονται αυτά, δεν μπορεί να ήμουν πρώτη και να μην είμαι και τελικά ανέβηκα ξανά...

ΕΡ: Σε αυτή σου την πορεία, του σχολείου εννοώ, δέχτηκες κάποια βοήθεια εξωσχολική, κάποιο φροντιστήριο ή κάποιο ιδιαίτερο μάθημα ίσως;

ΑΠ: Όχι ποτέ, ποτέ δεν κάναμε ιδιαίτερα, ποτέ δεν κάναμε φροντιστήρια, είχαμε πάρα πολύ καλή παιδεία και μουσική σχολή πηγαίναμε, παίζω πιάνο και όλα αυτά χωρίς λεφτά

ΕΡ: Όταν είχες κάποια δυσκολία σε βοηθούσαν οι γονείς;

ΑΠ: Όπου χρειαζόταν ναι

ΕΡ: Από τους δασκάλους σου τι έχεις να θυμάσαι;

ΑΠ: Είχαμε πολύ καλή παιδεία και οι καθηγητές μου, οι δάσκαλοί μου ήτανε, από όσο θυμάμαι εγώ, μόνο καλό μπορώ να θυμάμαι, αν παράδειγμα στην τάξη μου

υπήρχαν κάποια παιδιά που δεν είχαν επιδόσεις υψηλές τι έκαναν... δεν ασχολιόταν μόνοι τους με αυτό το παιδί, μας έβαζαν εμάς που ήμασταν καλοί μαθητές για να τα βοηθήσουμε, με αποτέλεσμα να μαθαίνουμε συνεργασία, το παιδί αυτό που ήταν πιο αδύναμο να παίρνει ερεθίσματα από εμάς και να φτάνει σε πολύ καλό επίπεδο, ωραίο;

ΕΡ: Άλλες εμπειρίες ή βιώματα που έχεις να θυμάσαι από τους δασκάλους σου;

ΑΠ: Μόνο καλά πράγματα θυμάμαι, ο διευθυντής μας μάλιστα ήταν πολύ φιλικός απέναντί μας, δε θεωρούσε ότι εμείς ήμαστε παιδιά και εκείνος είναι από πάνω, πάντα τους θυμάμαι απέναντί μας και λάθη να κάναμε, ως προς κοπάνα παράδειγμα και δεν πηγαίναμε έξω από το σχολείο, δεν υπήρχε περίπτωση, ήταν κλειδωμένες γύρω οι καγκελόπορτες, αυτό που κάναμε ήταν, πηγαίναμε κάτω που είχαμε το γυμναστήριο και τα αποδυτήρια, εκεί καθόμαστε και τραγουδούσαμε σε δύο φωνές παράδειγμα, σε δύο τόνους, μια φορά αυτός αντιλήφθηκε ότι εμείς δεν ήμαστε εκεί και άρχισε να μας ψάχνει και μπαίνει μέσα και τι έκανε; πριν μας πει πηγαίνετε στην τάξη έδωσε την τρίτη φωνή και τραγουδήσαμε μαζί, δηλαδή έχω να θυμάμαι τα καλύτερα πράγματα από αυτόν... ήταν συνεργάτες θα έλεγα παρά δάσκαλοι

ΕΡ: Κάνατε στο σχολείο κάποιες άλλες δραστηριότητες; Σας πήγαιναν κάποιο θέατρο ή κάποιο κινηματογράφο ή κάτι άλλο;

ΑΠ: Ήταν οργανωμένοι, πάρα πολύ οργανωμένοι...ή θα πηγαίναμε θέατρο ή θα πηγαίναμε κινηματογράφο ή θα πηγαίναμε τα Σάββατα, λεγότανε καθαρό Σάββατο, που Σάββατο εμείς είχαμε σχολείο τότε και αυτό το καθαρό Σάββατο τι ήταν; Θα μας έβγαζαν στο πάρκο της γειτονιάς να μαζεύουμε σκουπίδια, να καθαρίζουμε, να βγάλουμε τα χόρτα, κάναμε πολλά πράγματα... ετοιμάζαμε παραστάσεις και ήτανε πολύ οργανωμένες και αυτές, πηγαίναμε εκτός χώρου, εκτός έδρας για να κάνουμε τις πρόβες, οργανώναμε μόνοι μας, δηλαδή μας έλεγαν τι πρέπει να κάνουμε και από εκεί και πέρα τα παιδιά ήμασταν αυτοί που θα διοργανώναμε και θα αναλαμβάναμε πρωτοβουλίες

ΕΡ: Το σχολείο μου είπες ότι βρίσκονταν στο Σοχούμι, το Σοχούμι ήταν κάποια πόλη μεγάλη;

ΑΠ: Ναι, ήτανε στην πόλη και ήταν ένα από τα καλύτερα σχολεία, λεγόταν κάπως πειραματικό σχολείο όπου αν και τότε πια, θα φανεί περίεργο καθώς ήμασταν μαρξιστές και δεν κάναμε τις κοινωνικές διακρίσεις αλλά σε αυτό το συγκεκριμένο σχολείο ήτανε σε πειραματικό επίπεδο και παίρνανε παιδιά επιστημόνων, δηλαδή δεν έμπαινες εύκολα σε αυτό το σχολείο, έπρεπε να έχεις κάποιο γονιό επιστήμονα,

καθώς ήταν στο πειραματικό αυτό στάδιο, να δούνε τι παιδιά βγαίνουν από αυτό το σχολείο και ήτανε πάρα πολύ καλό, όμως και άλλα σχολεία που ήτανε χωρίς διακρίσεις, χωρίς αυτά, ήτανε και αυτά εξίσου πολύ καλά σχολεία, να φανταστείς εδώ στη σχολή, στο πανεπιστήμιο να λένε στους φοιτητές να συνεργαστείτε και να μην μπορούν να συνεργαστούν και να γίνεται ένας χαμός, εμείς αυτά τα μαθαίναμε από μηδέν τάξη, μηδέν αντιστοιχία όπως στο νηπιαγωγείο εδώ, αυτά για μένα ήτανε εξωφρενικά, να λένε στα κορίτσια όταν θα πάτε λέει στο νηπιαγωγείο, στην πρακτική σας παρακαλώ μην καπνίζετε, μην αργήσετε, πράγματα αυτονόητα για μένα, έμαθα στη σχολή ότι τίποτα δεν είναι αυτονόητο....

ΕΡ: Θέλεις να μου πεις κάτι άλλο για το σχολείο;

ΑΠ: Τα καλύτερα χρόνια της ζωής μου, όχι σαν...πέρασα καλά σαν παιδί, άνθρωποι δίπλα μου, άνθρωποι με κεφαλαίο Α οι δάσκαλοι...

ΕΡ: Ολοκληρώνοντας το σχολείο στη συνέχεια αποφασίζεις να δώσεις εξετάσεις...

ΑΠ: Εννοείται, έδωσα εξετάσεις, όπως λέμε πανελλαδικές έτσι σε εμάς, τελειώνεις το σχολείο, παίρνεις απολυτήριο, τώρα έχουν αλλάξει πράγματα, τότε πως ήταν...μετά επέλεγες κάποια σχολή που ήθελες εσύ, πήγαινες με το απολυτήριό σου και έδινες εκεί εξετάσεις τέσσερις, τέσσερα μαθήματα, αν περνούσες καλώς, αν δεν περνούσες πάλι του χρόνου, δηλαδή εγώ σπούδασα βιολόγος, δεν τελείωσα, ήμουν δευτεροετής φοιτήτρια όταν άρχισε πόλεμος στην περιοχή μου...

ΕΡ: Στην απόφασή σου να σπουδάσεις ποιος θεωρείς ότι σε επηρεάζει;

ΑΠ: Νομίζω κανέναν, γιατί ο πατέρας μου έλεγε ότι έχεις λέγειν του νομικού και ήθελε να γίνω δικηγόρος, τέλος πάντων δικαστίνα κάτι, να πάω στη σχολή που δίδασκε εκείνος, εγώ ποτέ δεν θεωρούσα σωστό να κάνω αυτό, πρώτον είχα το ίδιο επίθετο με τον πατέρα μου και το πατρώνυμο και πίστευα τότε ότι α....θα νομίζουν ότι δεν είμαι αντάξια των βαθμών που θα παίρνω, δεν ήθελα τέλος πάντων να είμαι με τον μπαμπά μου στον ίδιο χώρο, εκτός αυτού μου άρεσε πάρα πολύ και γενικά αγαπώ το ανθρώπινο είδος και μου άρεσε πολύ η ανατομία, δηλαδή με ενδιέφερε τα κόκαλα, τα σπλάχνα, όλα αυτά και είχα κλίση προς τα εκεί, βασικά ήθελα να γίνω γιατρός αλλά επειδή στην πόλη μου δεν υπήρχε ιατρική σχολή, η μητέρα μου έλεγε, δεν μπορούμε να φύγεις, φοβότανε να φύγω μακριά, τελείωσε πρώτα εσύ αυτό που θέλεις και μετά αν δεις ότι ακόμα θέλεις να συνεχίσεις μπορείς να δώσεις κατατακτήριες, όπως γίνονταν εδώ, που θα είσαι και πιο μεγάλη, πιο μυαλωμένη αυτά και βεβαίως ακούγαμε τους γονείς μας δεν ξέρω και έδωσα βιολόγος και στο τέλος βασικά είχα αποφασίσει να ασχοληθώ με το κύτταρο, DNA, πυρήνας, όλα αυτά

ΕΡ: Στη διάρκεια της προετοιμασίας σου για τις τελικές εξετάσεις δέχεσαι κάποια εξωσχολική βοήθεια;

ΑΠ: Όχι, διαβάζω μόνη μου

ΕΡ: Τα πρώτα χρόνια στη σχολή ποιες ήταν οι επιδόσεις σου;

ΑΠ: Πολύ καλά, πολύ καλά, πρώτο έτος τελείωσα, στο δεύτερο έτος δεν πρόλαβα να πάω γιατί έγινε πόλεμος, τον Αύγουστο, 14 Αυγούστου του 1992 άρχισε πόλεμος ανάμεσα με τους Απχάζιους – Γεωργιανούς, βασικά Ρωσία ήτανε από πίσω από τους Απχάζιους και άρχισε πόλεμος και λέγαμε ότι θα σταματήσει, θα βρουν λύση, θα τελειώσει, τον Σεπτέμβρη ήτανε να πάμε πάλι στο πανεπιστήμιο, τελικά δεν τελείωσε ποτέ...και εντωμεταξύ ερχόμαστε στην Ελλάδα με σκοπό να ήμαστε εδώ που είχαμε φίλους, οικογενειακούς φίλους, ήτανε Πόντιοι αυτοί και ο μπαμπάς της φίλης μου, της κολλητής μου φίλης, ήταν οδοντίατρος εδώ και σκόπευε να μείνει για πάντα εδώ και όταν τελείωναν τα παιδιά τις σπουδές εκεί να τους φέρει μετά εδώ, σπουδάζανε Αγγλική φιλολογία και τελικά ήρθαμε σε αυτούς, ήρθα εγώ με τη μαμά και λέγαμε θα κάτσουμε λιγάκι και θα γυρίσουμε πίσω, τελικά δεν τελείωσε ποτέ ο πόλεμος, μας έχουν διώξει από την πόλη μας, όπως είναι στην Κύπρο τα κατεχόμενα, τέτοια περιοχή είναι η Απχαζία πλέον και δεν ξαναγυρίσαμε ποτέ, η αδερφή μου ήταν παντρεμένη και μάλιστα ήταν έγκυος και ο μπαμπάς μου ήταν ξαναπαντρεμένος, είχαν χωρίσει οι γονείς μου όταν ήμουν 10 χρονών... αλλά πηγαίναμε πάρα πολύ συχνά στον μπαμπά, δηλαδή κάθε διακοπές, ευκαιρίες που βρίσκαμε, πηγαίναμε πάντα στον μπαμπά...

ΕΡ: Η αδερφή σου Άννα, δε σε ρώτησα, έχει σπουδάσει;

ΑΠ: Εκείνη έχει τελειώσει Αγγλική Φιλολογία στη Γεωργία και ήρθε εδώ με σκοπό να δούμε τι θα γίνει, να δουλέψουμε και όποτε τελειώσουν τα πράγματα και ηρεμήσουν θα γυρίσουμε πίσω, τελικά δεν ηρέμησαν ποτέ τα πράγματα, η αδερφή μου κάποια στιγμή βέβαια γύρισε πίσω και έκανε τις σπουδές της πάνω στα διπλωματικά, διεθνείς σπουδές, πήρε το πτυχίο της και έκανε δηλώσεις, αιτήσεις για διάφορες θέσεις και την στέλνουν στην Ελλάδα, στην πρεσβεία της Γεωργίας, τυχαίο; Χωρίς μέσο, σε μας δεν έβγαине αυτό και την κράτησαν δέκα χρόνια, ενώ κάνουνε ανανεώσεις κάθε τρία χρόνια, δεν την άφηναν να φύγει γιατί έμαθε ελληνικά, μέσα σε δύο χρόνια μιλούσε καλύτερα και από μένα, έχει μια τάση προς γλώσσες

ΕΡ: Θεωρείς ότι σε βοήθησαν και οι δάσκαλοί σου στο να περάσεις στο πανεπιστήμιο;

ΑΠ: Θεωρώ ότι έπαιξαν ρόλο οι δάσκαλοί μου αλλά να σου πω κάτι το είχα..., ήταν αυτονόητο ότι θα συνεχίσω τις σπουδές μου, δεν ξέρω, το ήξερα από την αρχή ότι δε θα μείνω έτσι, ότι έπρεπε να σπουδάσω, το ήθελα, δεν ξέρω το είχα αποκτήσει από τους γονείς μου, οι προσδοκίες τους ήταν, τι ήταν; Δεν ξέρω... πάντως ήξερα ότι εγώ θα σπουδάσω όπως ξέρουν και τα παιδιά μου ότι θα σπουδάσουν, ήταν κάπως σαν φυσική εξέλιξη των πραγμάτων, οπότε δεν σκέφτηκα ποτέ ποιος με επηρέασε σε αυτό...

ΕΡ: Τον πρώτο καιρό που έρχεσαι στην Ελλάδα τι κάνεις;

ΑΠ: Όταν έρχομαι στην Ελλάδα χάνω τον κόσμο μου κάτω από τα πόδια μου, δηλαδή δεν καταλάβαινα λέξη από αυτά που λέγανε, ένας κόσμος διαφορετικός, αν και ήμαστε χριστιανοί ορθόδοξοι, αν και ήμαστε φίλοι από αρχαία χρόνια, γιατί η Γεωργία είναι η Κολχίδα που πήγε ο Ιάσωνας, της Μήδειας η πατρίδα είναι η Γεωργία αλλά δεν έβρισκα καμία μα καμία σχέση μεταξύ μας... ξεκίνησα να δουλεύω σε ένα φούρνο, ξέρεις για να μπορούμε να επιβιώσουμε, εκεί κάποια στιγμή, αυτός ο άνθρωπος ούτε με πλήρωσε, με κάλεσε για καφέ και εγώ φοβήθηκα και λέω όχι δεν κάνω εγώ τέτοια πράγματα και λέει εντάξει τότε γεια σου και ούτε με πλήρωσε και δεν είχα εγώ χαρτιά για να μπορέσω να τον κυνηγήσω, εκμετάλλευση πλήρης και μετά φρόντιζα μια γιαγιά για εννιά μήνες, πάρα πολύ καλή κυρία, μορφωμένη, μάλιστα η κόρη της είναι πεζογράφος και έχουμε πάρα πολύ καλή σχέση ακόμα, αυτοί οι άνθρωποι με βοήθησαν πολύ το να προσαρμοστώ στον ελληνικό χώρο

ΕΡ: Και στη ζωή σου πώς προκύπτει η σχολή των νηπιαγωγών;

ΑΠ: Άσε, είναι μακριά ακόμα, μετά δούλευα σε ένα τουριστικό γραφείο που είχε λεωφορεία για τη Ρωσία, καθώς ήξερα ρωσικά και αγγλικά, μαθαίνω εντωμεταξύ και τα ελληνικά, μετά εκεί γνωρίζω το σύζυγό μου που είναι ξεναγός, κάποια στιγμή, μετά δύο χρόνια παντρεύομαι, κάνω παιδιά, πατάω τα τριάντα και λέω τώρα τι γίνεται; Γιατί όταν είσαι είκοσι νομίζεις ότι όλη η ζωή είναι μπροστά σου και λες θα συνεχίσω μετά, μετά, όταν όμως πάτησα τα τριάντα λέω τώρα τι γίνεται και τελικά κάποια στιγμή λέω δεν μπορώ να τον πετάξω όλον αυτό τον κόπο έτσι, γιατί είχα κάνει κόπο για να περάσω στο πανεπιστήμιο στη Γεωργία, θυμάμαι καθόμουνα στο χαλί σε μια γκαρσονιέρα μιας φίλης της μαμάς μου, χωρίς τηλέφωνο, καθόμουνα κάτω στο πάτωμα στο χαλί επί 25 μέρες και διάβαζα για να μπω μέσα στο πανεπιστήμιο και μπήκα με καλό βαθμό βέβαια και λέω δεν γίνεται πρέπει κάτι να κάνω στη ζωή μου και άρχισα από τα 30μου να ψάχνω, βλέπω ότι για να συνεχίσω ως βιολόγος θέλει εργαστήρια, θέλει χημεία, που δεν ξεχνιέται αλλά θέλει να το

επαναφέρεις στη μνήμη σου και λέω παιδιά, το καλύτερό μου, έφτιαξα τα χαρτιά μου, έδωσα ελληνική γλώσσα γραπτώς και προφορικά και πέρασα με 10...

ΕΡ: Είχες παρακολουθήσει κάποια μαθήματα ελληνικών;

ΑΠ: Όχι, είχα μάθει ελληνικά δίπλα στον άντρα μου καλά και αφού πήρα αυτό μετά έδωσα τα χαρτιά μου στο Υπουργείο Παιδείας, ισοτιμία, ισοβαθμία, στις πρεσβείες τρέξιμο για να φτιάξεις...διάφορα πράγματα που μου ζήτησαν, τα έφτιαξα όλα αυτά και 1^η Αυγούστου του 2006 έδωσα τα χαρτιά μου στο Υπουργείο Παιδείας και με δέχτηκαν

ΕΡ: Επέλεξες μόνο τη σχολή των νηπιαγωγών;

ΑΠ: Μόνο δε δήλωσα τίποτα άλλο

ΕΡ: Γιατί λοιπόν επιλέγεις μόνο αυτή τη σχολή;

ΑΠ: Ήμουν μικρή, 8 χρονών έπαιρνα γειτονόπουλα στο σπίτι μου τα ντάντενα, τα άλλαζα, τους έκανα μάθημα, διάφορα...με τα παιδιά μου υπέροχη σχέση, δηλαδή πραγματικά λέω μακάρι όλοι οι γονείς να έχουν τέτοια σχέση με τα παιδιά τους και δεν το λέω για να παινέσω τον εαυτό μου αλλά παινεύω τα παιδιά μου καταλαβαίνεις και λέω αυτό που μπορώ να κάνω καλά είναι να γίνω νηπιαγωγός, μου είπε ο άντρας μου γιατί δε δηλώνεις δασκάλα που υποτίθεται θα βρεις δουλειά πιο εύκολα αλλά για κάτι που δεν είμαι σίγουρη στον εαυτό μου ποτέ δεν το κάνω, έλεγα...τότε βέβαια δεν ήξερα και τόσο καλά ελληνικά τώρα που το βλέπω, γιατί στη σχολή έχω αποκτήσει μεγάλη εμπειρία και έλεγα αν ένα παιδί με ρωτήσει γιατί η Κωνσταντίνα γράφεται με ι, τι θα πω, δεν ξέρω, δεν ήθελα δηλαδή να είμαι ανασφαλής, να κάνω κάτι που δεν ξέρω να κάνω τέλεια και έτσι δήλωσα μόνο νηπιαγωγός, είπα βέβαια στον άντρα μου ότι εγώ θα συνεχίσω σπουδές και δεν είπα τι λες τώρα, γύρισε και μου λέει προχώρα και είμαι δίπλα σου, κάναμε όλοι κόπο για να σπουδάσω εγώ, στερήθηκαν και τα παιδιά, στερήθηκε και ο άντρας μου και το σπιτικό μου και που φοβόμουν εργαστήρια τελικά εδώ δεν έμεινα πίσω και πρακτικές ασκήσεις και συνεργασίες με νέα παιδιά, που να σου πω την αλήθεια δεν ήξεραν να συνεργαστούν, έχω να το πω αυτό, στη σχολή δεν είδα την καλύτερη κατάσταση, αν και από καθηγητές είμαι πάρα πολύ ευχαριστημένη....

ΕΡ: Πώς ήταν τα πρώτα χρόνια στη σχολή σχετικά με τη γλώσσα;

ΑΠ: Πολύ δύσκολα, πολύ δύσκολα γιατί εγώ είχα έρθει σε επαφή με μια γλώσσα δημοτική, εντάξει να μου πεις εντάξει δημοτική γλώσσα χρησιμοποιούν και εκεί, απλώς δεν είχα έρθει με επιστημονικά βιβλία στην ελληνική γλώσσα και είχα πάθει σοκ και τα πρώτα χρόνια ήτανε κοινωνιολογία, ψυχολογία, εκπαιδευτική πολιτική,

ξέρεις τα πιο γενικά, τρελάθηκα, Giddens κοινωνιολογία τόσο και διάβαζα σημεία και τέρατα μέσα και λέω τώρα τι κάνω; Και μου λέει ο άντρας μου, γράψε λέει έτσι όπως σε μαθαίνουν και ας μη συμφωνώ εγώ σε μερικά πράγματα απλώς για να γράψεις αυτό που σε μαθαίνουν, από εκεί και πέρα άμα δε σου αρέσει βγάλτο από το μυαλό σου, πολύ δύσκολα, το πρώτο έτος ήτανε πάρα πολύ δύσκολο γιατί έλεγα τώρα θα τα παρατήσω δε γίνεται, δε θα τα καταφέρω, δε θα τα καταφέρω αλλά ευτυχώς σε μια θεατρική ομάδα που βρέθηκα, την πρώτη μέρα του πανεπιστημίου, βρέθηκα με πολύ καλά παιδιά, πραγματικά που ακόμα κρατάμε επαφές, καλά παιδιά και αυτές μπορώ να πω μου έδωσαν την κατεύθυνση, όχι η σχολή, όχι η γραμματεία της σχολής, δηλαδή τι θα κάνω, τι σημαίνει δηλώνω μαθήματα, γιατί σε μας ήτανε αυτά θα δώσουμε το πρώτο έτος, αυτό θα δώσουμε το δεύτερο, δεν είχε επιλογής, σου δίνανε κατεύθυνση στη σχολή, αν και συμφωνώ ότι είναι καλό να επιλέγεις αυτό που θέλεις γιατί μπορεί να θέλεις να μάθεις κάποια άλλα πράγματα όμως τα έχασα, δεν ήξερα τι πρέπει να κάνω και τα παιδιά αυτά που είχανε αδέρφια, που είχανε σπουδάσει, ήξεραν περισσότερα πράγματα μου έδωσαν την κατεύθυνση και από εκεί και πέρα στάθηκα στα πόδια μου, το πιστεύεις ότι δεν κόπηκα σε κανένα μάθημα μέχρι το τέταρτο έτος, κόπηκα μόνο στο τελευταίο έτος που ήταν επιλογής και δε με άγγιζε, είχα μαζέψει και τις μονάδες κιόλας, με τέσσερα με έκοψε, μου φάνηκε πολύ περίεργο, λέω κόπηκα; δεν κόπηκα σε κανένα μάθημα όλα αυτά τα χρόνια και στα τέσσερα χρόνια είχα τελειώσει με έναν πολύ καλό βαθμό, δηλαδή σαν 7,98, δηλαδή 8, που για μένα με δύο παιδιά και αλλοδαπή θεωρώ ότι ήτανε επίτευγμα έτσι; Βασικά στα 3,5 χρόνια είχα μαζέψει μονάδες αλλά είχαμε ένα υποχρεωτικό τελευταίο μάθημα, συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού, αυτό είχα αφήσει για τελευταίο έτος οπότε παιζότανε, αν περάσω αυτό είχα πάρει το πτυχίο και θυμάμαι έγραψα καλά, ήμουν ευχαριστημένη, βγήκα έξω και από το θάλαμο της σχολής πήρα τον μπαμπά μου και του λέω, πατέρα σε παίρνει η παιδαγωγός κόρη σου και μου λέει αλήθεια; Λέω ναι, νομίζω πως ναι και τον έχω χάσει τον μπαμπάκα μου, άσχετο

ΕΡ: Φαινόμενα ρατσιστικής αντιμετώπισης έχεις να θυμάσαι μέσα στη σχολή;

ΑΠ: Από φοιτητές όχι γιατί αυτές που είχα εγώ κοντά μου, όχι, τώρα άλλοι δεν ξέρω αν έλεγαν και τι έλεγαν αλλά δεν νομίζω, δεν ξέρω, από καθηγητές όχι ποτέ... ποτέ, ποτέ...

ΕΡ: Τώρα που έχεις τελειώσει τις σπουδές αξιοποιείς με κάποιο τρόπο το πτυχίο σου;

ΑΠ: Πριν πάρω πτυχίο, πριν ορκιστώ, τον Οκτώβρη θα ορκιζόμουν 22 και το Σεπτέμβρη 20 πιάνω δουλειά πώς; Πήρα τηλέφωνο μια μέρα και λέω στον άντρα μου

τώρα θα βρω δουλειά και έπαιρνα στα σχολεία, στα νηπιαγωγεία, στα ιδιωτικά βέβαια και έλεγα ενδιαφέρεστε για νηπιαγωγό, αν και είχα στείλει εγώ από το καλοκαίρι βιογραφικό, λέγανε όλοι όχι, όχι, είμαστε καλυμμένοι κτλ και σε ένα σχολείο ελληνοβρετανικό παίρνω τηλέφωνο, πλέον ξέρεις ήμουν κουρασμένη, τα αγγλικά σχολεία τα άφησα για το τέλος, λέω ενδιαφέρεστε, μου λέει ναι, εκεί ξέρεις σταμάτησα, μου λέει μιλάτε αγγλικά, λέω μιλάω αγγλικά αλλά δεν ξέρω λέω αλλά δεν ξέρω αν μιλάω τόσο όσο χρειάζεται ένα σχολείο, μου λέει ελάτε να σας δούμε από εδώ, να μας φέρεται και το βιογραφικό σας και θα δούμε...πάω εκεί, η κυρία Λαγού που έχει το σχολείο με υποδέχεται, μου λέει θα σε δοκιμάσω δυο μέρες, μετά θα δοκιμάσω και άλλες κοπέλες και όπου θα καταλήξω και αν θα καταλήξω σε σένα θα σε πάρω τηλέφωνο, τελικά με δοκίμασε δύο μέρες και δεν ξαναδοκίμασε καμία, με κράτησε και είμαι πολύ ευχαριστημένη, θα δώσω βέβαια και ασεπ, έτσι και αλλιώς, για αναπληρωτές δεν έδωσα φέτος χαρτιά γιατί λέω είναι σύμβαση εννιά μήνες, πες σε πήρανε εντάξει και μετά; Ασεπ θα γράψω, βέβαια έχω θετική σκέψη και θετική διάθεση, δεν ξέρω όμως κατά πόσο είναι εφικτό να διοριστώ στην Αθήνα, θα δηλώσω Αττική έτσι, την προσπάθειά μου θα κάνω, εντάξει ποτέ δεν ξέρεις, αλλού δεν μπορώ να πάω, έχω την οικογένειά μου εδώ, έχω τα παιδιά μου, η κόρη μου πηγαίνει λύκειο, δεν μπορώ να φύγω και να τους αφήσω τώρα, οπότε αν διοριστώ Αθήνα καλώς, πάντως έχω προσδοκίες...

ΕΡ: Έχεις κάποια εξήγηση γιατί τα ποσοστά των αλλοδαπών φοιτητών, που έχουν περάσει μέσα από το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, παραμένουν χαμηλά σε υψηλόβαθμες σχολές;

ΑΠ: Ναι, υποψιάζομαι κάτι, οι αλλοδαποί συνήθως έρχονται εδώ για να βρουν καλύτερη μοίρα, καλύτερη τύχη με αποτέλεσμα να είναι άνθρωποι του μεροκάματου και να μη δίνουν πολύ σημασία στην εκπαίδευση, άρα τα παιδιά τους δεν τα προδιαθέτουν προς εκεί, δηλαδή λένε εντάξει τελείωσε εσύ το σχολείο μετά πιάνεις δουλειά, έτσι, άνθρωποι σαν και εμάς έχουν έρθει λίγοι και θα έλεγα μάλλον έχουν έρθει από πρώην σοβιετική ένωση είτε αυτοί είναι ελληνικής καταγωγής που είναι μορφωμένοι Πόντιοι και τα παιδιά τους είναι άριστα, και το λέω γιατί γνωρίζω, ή έχουν έρθει έτσι μεμονωμένα άνθρωποι σαν και εμάς, αν έρχονται από τη Γεωργία πάλι οι άνθρωποι, είτε μορφωμένοι είτε όχι, έρχονται γυναίκες και δουλεύουνε μέσα στα σπίτια, άρα δε φέρνουν τα παιδιά τους, είναι πολύ λίγοι αυτοί που το κάνουν, πιστεύω, όχι πιστεύω, είμαι πεπεισμένη, είμαι σίγουρη δηλαδή ότι παίζει μορφωτικό

επίπεδο του γονέα για την μετέπειτα πορεία του παιδιού, εκεί δηλαδή εγώ το ρίχνω αυτό

ΕΡ: Θέλεις να κάνεις κάποιο τελευταίο σχόλιο πάνω σε όλα αυτά που συζητήσαμε;

ΑΠ: Πιστεύω, επειδή και τα παιδιά μου πάνε στο ελληνικό σχολείο και βλέπω την οργάνωσή τους, δεν υπάρχει οργάνωση, δηλαδή αυτό που λείπει στην ελληνική εκπαίδευση είναι η οργάνωση και στα καλύτερα σχολεία και στο ιδιωτικό σχολείο που δουλεύω εγώ και εκεί λείπει η οργάνωση, νομίζω ότι δεν το γνωρίζει ο ελληνικός λαός αυτό, δεν υπάρχει οργάνωση, η κόρη μου πηγαίνει τώρα πρώτη λυκείου, ήταν σημαιοφόρος πέρυσι, είναι άριστη μαθήτρια 19,12/13 έβγαλε και νομίζω προοδεύει γιατί έχει θετική προδιάθεση για αυτό που κάνει και είναι οργανωτική, νομίζω το έχει μάθει αυτό από μένα, εμένα ο μπαμπάς μου έλεγε μην αγχώνεσαι, γιατί συζητούσα μαζί του πάντα, μπαμπά έχω κοινωνιολογία είναι τόσο, είναι αυτό, είναι εκείνο, λέει δεν πειράζει, εσύ θα σημειώνεις λέξη – κλειδί ούτε καν πρόταση, λέξη – κλειδί σε Α4 και θα ξέρεις μόνο εσύ τι θέλεις να αναπτύξεις πάνω σε αυτή τη λέξη, πραγματικά ολόκληρο Giddens σε δύο Α4 είχα βγάλει και ακόμα τα έχω μέσα, μέσα στο βιβλίο τα έχω αυτά, είχα δώσει σε κάποιες φοιτήτριες αλλά τους έλεγα ότι δε μπορείς να βγάλεις άκρη, παράδειγμα ξέρω εγώ τι θα αναπτύξω με τη λέξη νερό άλλος δεν μπορεί, λείπει η οργάνωση, δεν ξέρουν τα παιδιά, δεν προετοιμάζουν από το σχολείο τα παιδιά το πως θα μελετούν, πως θα διαβάζουν και όλη αυτή η ύλη που είναι μπούρδες, που τους γεμίζουν κεφάλι χωρίς λόγο..., πρέπει να αλλάξει όλο το σύστημα, εγώ αυτό θα έλεγα....επίσης θέλω να πω ότι ο μπαμπάς μου με στήριζε πολύ, τον έπαιρνα τηλέφωνο και έλεγα αχ αυτός ο Μαρξ σου, γιατί ο μπαμπάς μου ήταν μαρξιστής και έλεγα αυτός ο Μαρξ σου μου έχει μπερδέψει τα μυαλά, γιατί κορίτσι μου αυτό, αυτό, αυτό, ο μπαμπάς μου έδινε συμβουλές, πως θα μελετήσω, που θα δώσω σημασία και πριν πάω για εξέταση τον έπαιρνα τηλέφωνο, μπαμπά την ευχή σου, με το που τελείωνα δεν είμαι ευχαριστημένη, τι έγραψες; Αυτό, αυτό, αυτό, εντάξει ένα εφτά θα πάρεις, δεν έπεφτε έξω, ήταν μακριά και δίπλα.... και ο άντρας μου βέβαια αυτό που μου έκανε, δε μπορούσε να με βοηθήσει στα μαθήματα, απλώς μου άδειαζε το χώρο, έλεγε τώρα η μαμά διαβάζει πάμε εκεί, τώρα διαβάζουμε και εμείς, βασικά άμα μπεις στο σπίτι μας, ακόμα και εγώ, διαβάζουμε όλοι, ο άντρας μου την κατεύθυνσή του, εγώ τη δική μου, γιατί παρακολουθώ με ενδιαφέρει και τα παιδιά φυσικά τα δικά τους, είναι ένα σπίτι που όλοι διαβάζουν και με πολλά βιβλία, βέβαια όχι τόσα όσα του μπαμπά μου και βέβαια κάποια στιγμή θα τα φέρω αυτά τα βιβλία αλλά είναι στα γεωργιανά, είναι στα ρώσικα, δεν είναι στα ελληνικά, τα παιδιά

μου μιλάνε γεωργιανά, η κόρη μου γράφει, διαβάζει αλλά δεν είναι σε α επίπεδο και λέω θα πάνε χαμένα τα βιβλία αυτά; Δε θέλω να πάνε χαμένα γιατί λέω αν τα παιδιά μου δεν τα χρησιμοποιήσουν και θα είναι στα ράφια, μήπως χρειάζεται να δώσω κάπου που δεν έχουνε βιβλία τα παιδιά, αυτό δεν ξέρω, εκεί ακόμα στέκομαι, πάρα πολλά βιβλία και ο ανιψιός μου παρόλο που είναι παιδί γεωργιανών πηγαίνει αγγλικό σχολείο μοιραία, καθώς οι γονείς του μετακινούνται, τα αγγλικά του είναι σε α επίπεδο, τα ελληνικά του είναι τέλεια, καθώς μεγάλωσε εδώ, τα γεωργιανά του πάρα πολύ καλά αλλά δεν ξέρω αν και εκείνος θα μπορέσει να αξιοποιήσει αυτά τα βιβλία, και λέω μήπως πρέπει να χαρίσω μερικά επιστημονικά βιβλία στη σχολή που δούλευε ο μπαμπάς; δεν ξέρω, αυτό σκεφτόμαστε ακόμα με την αδερφή μου και θα δούμε τι θα γίνει

ΕΡ: Σε ευχαριστώ πολύ

ΑΠ: Εγώ σε ευχαριστώ πολύ, σε κάλυψα;

ΕΡ: Φυσικά

ΑΠ: Αν έχεις κάποια τελευταία ερώτηση να μου κάνεις;

ΕΡ: Όχι, είμαι εντάξει, εσύ αν θέλεις να πεις κάτι τελευταίο;

ΑΠ: Είμαι ευχαριστημένη από τη ζωή μου και δε σκέφτομαι να γυρίσω πίσω, μπορεί στην αρχή να δυσκολεύτηκα να καταλάβω τον ελληνικό λαό, αλλά δε σου κρύβω είναι δεύτερη πατρίδα μου, αγαπώ τους Έλληνες τι να κάνω, τους αγαπώ, είναι δεύτερη πατρίδα μου, μάλλον εδώ έζησα τη συνειδητή μου ζωή, άλλα 18 χρόνια, 19 θα είναι σε λίγο, είμαι 37 χρονών, αυτά.... ελπίζω να σε βοηθήσω

ΕΡ: Με βοήθησες πολύ, σε ευχαριστώ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
Δ/ΝΣΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ**

Ο Δ Η Γ Ι Ε Σ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΑΣ ΤΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ:
Α) ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ-ΑΛΛΟΓΕΝΩΝ (ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ ΕΚΤΟΣ Ε.Ε.)
Β) ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ Ή ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΡΑΤΩΝ-
ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ Ε.Ε. ΜΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ

ΕΤΟΣ 2011

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
Δ/ΝΣΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ & ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ
ΤΜΗΜΑ Α΄**

ΟΔΗΓΙΕΣ

**ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΑΣ ΤΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ:**

- Α) ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ-ΑΛΛΟΓΕΝΩΝ (ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ ΕΚΤΟΣ Ε.Ε.)
Β) ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ Ή ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΡΑΤΩΝ-
ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ Ε.Ε. ΜΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ**

1. Σύμφωνα με τη Φ. 151/20049/Β6/20.02.2007 (ΦΕΚ 272Β/01-03-07) Υπουργική Απόφαση όπως τροποποιήθηκε και ισχύει, προβλέπονται διάφορες κατηγορίες υποψηφίων για τους οποίους ισχύουν ειδικές διατάξεις για την εισαγωγή τους στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση της χώρας μας. Δύο από αυτές τις κατηγορίες είναι:

- Α)** οι Αλλοδαποί - Αλλογενείς (Απόφοιτοι Λυκείων εκτός Ε.Ε.) και
Β) οι Απόφοιτοι Λυκείων ή αντίστοιχων σχολείων Κρατών-Μελών της Ε.Ε. μη Ελληνικής Καταγωγής.

Ο υποψήφιος μπορεί να υπαχθεί σε μια από τις ανωτέρω κατηγορίες, εφόσον δεν έχει ελληνική καταγωγή ο ίδιος και κανένας από τους δύο γονείς του.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Οι υποψήφιοι των ανωτέρω κατηγοριών που είναι απόφοιτοι ελληνικού σχολείου που λειτουργεί στην Ελλάδα δεν έχουν δικαίωμα εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση με τις διατάξεις αυτές (Φ.151/41977/Β6/6.04.2011 ΦΕΚ 832Β/12.05.2011).

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Οι υποψήφιοι των ανωτέρω κατηγοριών δεν θα έχουν δικαίωμα εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση με τις διατάξεις αυτές, αν έχουν ήδη εισαχθεί με την εν λόγω κατηγορία και έχουν αποκτήσει πτυχίο Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης της Ελλάδας.

2. Τα δικαιολογητικά είναι:

α) Πρωτότυπος τίτλος απόλυσης επικυρωμένος από την αρμόδια εκπαιδευτική αρχή της χώρας του υποψηφίου.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Δεν γίνονται δεκτοί οι τίτλοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του εξωτερικού που έχουν αποκτηθεί δι' αλληλογραφίας.

β) Μία μικρού μεγέθους φωτογραφία του υποψηφίου.

γ) Επικυρωμένο αντίγραφο του διαβατηρίου (VISA) ή της άδειας παραμονής αν ο υποψήφιος διαμένει στην Ελλάδα.

δ) Βεβαίωση της μέσης γενικής βαθμολογίας του απολυτηρίου του, η οποία να έχει εκδοθεί από το Υπουργείο Παιδείας ή από την αρμόδια Εκπαιδευτική Αρχή της χώρας του ή από την Πρεσβεία της χώρας αυτής στην Ελλάδα. Η μέση γενική βαθμολογία πρέπει να εκφράζεται σε εικοσάβαθμη (0-20) κλίμακα, με άριστα το 20 και ελάχιστο το 0. (υπόδειγμα II)

ε) Βεβαίωση πρόσβασης με το γενικό βαθμό για τους κατόχους απολυτηρίου Λυκείου της Κυπριακής Δημοκρατίας.

στ) Βεβαίωση που να δείχνει την καταγωγή του υποψηφίου και των γονέων του. (Να προκύπτει σαφώς ότι κανένας από αυτούς δεν έχει ελληνική καταγωγή). (υπόδειγμα I)

ζ) Βεβαίωση της αρμόδιας εκπαιδευτικής ή διπλωματικής αρχής της οικείας χώρας, από την οποία να προκύπτει ότι ο τίτλος δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που κατέχει ο υποψήφιος του παρέχει τη δυνατότητα εισαγωγής στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα της χώρας αυτής. (υπόδειγμα III)

η) Βεβαίωση της αρμόδιας εκπαιδευτικής ή διπλωματικής αρχής της οικείας χώρας, από την οποία να προκύπτει η χώρα, το πρόγραμμα σπουδών της οποίας ακολουθεί το σχολείο αποφοίτησης του υποψηφίου. (υπόδειγμα IV)

θ) Βεβαίωση της αρμόδιας εκπαιδευτικής ή διπλωματικής αρχής της οικείας χώρας από την οποία να προκύπτει ότι ο υποψήφιος έχει φοιτήσει με πλήρη φοίτηση την τελευταία τάξη του Λυκείου ή του αντίστοιχου σχολείου στη χώρα αποφοίτησής του, δηλαδή ο μαθητής να έχει παρακολουθήσει τα οικεία μαθήματα από την έναρξη του διδακτικού έτους και καθ' όλη τη διάρκειά του. (υπόδειγμα V)

ι) Υπεύθυνη δήλωση ότι ο υποψήφιος :

i. δεν είναι απόφοιτος ελληνικού σχολείου που λειτουργεί στην Ελλάδα

ii. δεν είναι κάτοχος πτυχίου σχολής ή τμήματος της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης της Ελλάδας και

iii. δεν έχει εισαχθεί σε σχολή ή τμήμα της Ανώτατης Εκπ/σης της Ελλάδας το έτος 2009 ή προγενέστερα (μόνο για υπηκόους χωρών εκτός Ε.Ε.).

3. Όλα τα δικαιολογητικά που εκδίδονται από ξένη υπηρεσία (σχολείο, άλλη εκπαιδευτική αρχή κ.λπ.) πρέπει να είναι:

α) Επικυρωμένα για τη γνησιότητα της υπογραφής αυτού που τα υπογράφει από ελληνική διπλωματική αρχή στο εξωτερικό ή από διπλωματική αρχή της ξένης χώρας στην Ελλάδα με επικύρωση του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας και

β) Μεταφρασμένα από την ελληνική διπλωματική αρχή στο εξωτερικό ή από τη Μεταφραστική Υπηρεσία του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας.

Ειδικότερα, τα δικαιολογητικά που προέρχονται από ξένα σχολεία που λειτουργούν στην Ελλάδα πρέπει να είναι επικυρωμένα για τη γνησιότητά τους και τη νομιμότητα λειτουργίας των σχολείων αυτών από τη Δ/νση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Ελλάδας στην οποία υπάγεται το ξένο σχολείο.

Δικαιολογητικά, πιστοποιητικά σπουδών κ.λπ., που έχουν εκδοθεί από τις χώρες:
Άγιος Βικέντιος και Γρεναδίνες, Άγιος Μαρίνος, Αζερμπαϊτζάν, Ανδόρα, Αντίγκουα και Μπαρμπούντα, Αργεντινή, Αρμενία, Αυστραλία, Αυστρία, Βανουάτου, Βέλγιο, Βενεζουέλα, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Γρενάδα, Δανία, Δομινίκα, Δομινικανή Δημοκρατία, Εκουαδόρ (Ισημερινός), Ελ Σαλβαδόρ, Ελβετία,

Εσθονία, Η.Π.Α., Ην. Βασίλειο Μεγ. Βρετανίας και Βορ. Ιρλανδίας, Ιαπωνία, Ινδία, Ιρλανδία, Ισλανδία, Ισπανία, Ισραήλ, Ιταλία, Καζακστάν, Κίνα (μόνο η Διοικητική Περιφέρεια του Χονγκ Κονγκ και του Μακάο), Κολομβία, Κορέα, Κροατία, Κύπρος, Λεζόθο, Λετονία, Λευκορωσία, Λιβερία, Λιθουανία, Λιχτενστάιν, Λουξεμβούργο, Μαλάουι, Μάλτα, Μαυροβούνιο, Μαυρίκιος, Μεξικό, Μολδαβία, Μονακό, Μπαρμπάντος, Μπαχάμες, Μπελιζέ, Μποτσουάνα, Μπρουνέι-Νταρουσαλάμ, Ναμίμπια, Νέα Ζηλανδία, Νησιά Κουκ, Νησιά Μάρσαλ, Νιούε, Νορβηγία, Νότιος Αφρική, Ολλανδία, Ονδούρα, Ουγγαρία, Ουκρανία, Παναμάς, Πολωνία, Πορτογαλία, Πράσινο Ακρωτήριο, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκ. της Μακεδονίας, Ρουμανία, Ρωσική Ομοσπονδία, Σαιντ Κιτς και Νέβις, Σαμόα, Σάο Τομέ ε Πρίνσιπε, Σάντα Λουσία, Σερβία, Σεϋχέλλες, Σλοβακία, Σλοβενία, Σουαζιλάνδη, Σουηδία, Σουρινάμ, Τόγκα, Τουρκία, Τρινιντάντ και Τομπάγκο, Τσεχία, Φινλανδία, Φίτζι, **δε χρειάζεται να έχουν επικυρωθεί για τη γνησιότητά τους από ελληνική διπλωματική αρχή στο εξωτερικό, με την προϋπόθεση, όμως, ότι στα έγγραφα αυτά θα υπάρξει επισημείωση, που προβλέπουν τα άρθρα 3 και 4 της σύμβασης της Χάγης (APOSTILLE) της 5^{ης} Οκτωβρίου 1961 από τις αρμόδιες για το σκοπό αυτό αρχές, που σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 6 της ίδιας Σύμβασης, υποχρεώνεται να ορίσει το κάθε συμβαλλόμενο Κράτος.**

Γι' αυτό, οι υποψήφιοι που προσκομίζουν δικαιολογητικά από τις ανωτέρω χώρες, πρέπει να ζητούν από την αρμόδια υπηρεσία της χώρας τους να βάζουν στο έγγραφο την απαιτούμενη επισημείωση.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Δικαιολογητικά (πρωτότυπα) από ξένη αρχή που δε θα είναι επικυρωμένα για τη γνησιότητά τους, σύμφωνα με τα παραπάνω, δε θα γίνονται δεκτά από την επιτροπή συγκέντρωσης δικαιολογητικών και οι σχετικές αιτήσεις θα απορρίπτονται.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ 1: Στην ειδική κατηγορία των Αποφοίτων Λυκείων ή αντίστοιχων σχολείων Κρατών-Μελών της Ε.Ε. μη Ελληνικής Καταγωγής υπάγονται και οι Κύπριοι υπήκοοι υποψήφιοι για την Τριτοβάθμια Εκπ/ση της Ελλάδας. Οι εν λόγω υποψήφιοι καταθέτουν τα δικαιολογητικά τους στην Κύπρο σε ημερομηνίες που θα ανακοινωθούν. (Πληροφορίες: Αθήνα, Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης & Θρησκευμάτων: 210 3442100 & 210 3442696/ Λευκωσία,

ΣΗΜΕΙΩΣΗ 2: Για τα προγράμματα σπουδών των Ανώτατων Εκκλησιαστικών Ακαδημιών, οι υποψήφιοι πρέπει να είναι χριστιανοί ορθόδοξοι. Στα προγράμματα ιερατικών σπουδών γίνονται δεκτοί **ΜΟΝΟ άρρενες υποψήφιοι**.

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΟΥΣ ΠΟΥ ΕΠΙΛΕΓΟΝΤΑΙ

1. Η επιλογή αυτών που εισάγονται στις Σχολές ή στα Τμήματα γίνεται με απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. Τα τμήματα και οι σχολές που εισάγονται οι υποψήφιοι αναγράφονται στο μηχανογραφικό δελτίο υποψηφίου.
2. Οι υποψήφιοι εισάγονται χωρίς εισαγωγικές εξετάσεις και με κριτήριο επιλογής το γενικό βαθμό πρόσβασης για τους κατόχους απολυτηρίου Λυκείου της Κυπριακής Δημοκρατίας ή το βαθμό απολυτηρίου για τους υποψηφίους άλλων χωρών.
3. Οι υποψήφιοι, που θα εισαχθούν σε Σχολή ή Τμήμα, για να εγγραφούν πρέπει να έχουν βεβαίωση των Πανεπιστημίων Αθήνας, Θεσσαλονίκης ή πιστοποιητικό τουλάχιστον επιπέδου B2 (Γ') του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας ότι γνωρίζει την ελληνική γλώσσα. **Αν δεν έχει τη βεβαίωση αυτή, μπορεί να κάνει την εγγραφή του τον αμέσως επόμενο χρόνο από την εισαγωγή του, αφού θα έχει αποκτήσει τη βεβαίωση αυτή. Σε αντίθετη περίπτωση, ο εισαγόμενος χάνει το δικαίωμα εγγραφής του.**

Οι εξετάσεις για την απόκτηση του πιστοποιητικού γνώσης της ελληνικής γλώσσας στην Αθήνα γίνονται περίπου κατά τους μήνες Μάιο και Σεπτέμβριο στο **Διδασκαλείο Νέας Ελληνικής Γλώσσας** του Πανεπιστημίου Αθήνας (Πανεπιστημιούπολη Ζωγράφου, τηλ. 210 7277672 / 7277971), ενώ στη Θεσ/νίκη στο **Σχολείο Νέας Ελληνικής Γλώσσας** του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (τηλ. 2310 997571-2) τους μήνες Ιούνιο και Οκτώβριο. Οι εξετάσεις του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας για το επίπεδο B2 διενεργούνται κάθε Μάιο (www.greeklanguage.gr/certification).

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την εξέταση ή με την ημερομηνία εξέτασης της γλώσσας, οι υποψήφιοι πρέπει να απευθύνονται, ένα μήνα νωρίτερα τουλάχιστον στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Θεσσαλονίκης ή στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, ώστε να μη χάνουν την προθεσμία εξέτασης της γλώσσας ή να προλαβαίνουν τυχόν αλλαγές στις ημερομηνίες εξέτασης.

Η βεβαίωση για τη γνώση της ελληνικής γλώσσας δεν απαιτείται, αν οι εισαγόμενοι έχουν τίτλο απόλυσης από Κυπριακό Λύκειο ή τίτλο απόλυσης από ξένο σχολείο από τον οποίο προκύπτει ότι έχουν διδαχθεί και εξεταστεί επιτυχώς και στο μάθημα της ελληνικής γλώσσας.

4. Για να γραφτούν οι υποψήφιοι σε Σχολή ή Τμήμα όπου έχουν επιλεγεί, πρέπει να περάσουν από υγειονομική εξέταση, σύμφωνα με τον κανονισμό που ισχύει για κάθε Σχολή ή Τμήμα.

5. Οι αλλοδαποί – αλλογενείς, που προέρχονται από χώρες μη μέλη της Ε.Ε. και επιλέγονται στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση της Ελλάδας, πληρώνουν δίδακτρα, με τα οποία καλύπτεται ένα μικρό ποσοστό των δαπανών φοίτησης και των διδακτικών βιβλίων, που τους χορηγούνται.

6. Τα δικαιολογητικά των υποψηφίων, που δεν έχουν επιλεγεί σε καμιά σχολή της Τριτοβάθμιας Εκπ/σης, επιστρέφονται στους υποψηφίους ή σε εξουσιοδοτημένα από αυτούς πρόσωπα, ύστερα από αίτησή τους. **Σε περίπτωση που δε ζητηθούν από τους υποψηφίους, καταστρέφονται τον Αύγουστο του επόμενου έτους.**

7. Οι αλλοδαποί – αλλογενείς, που δεν είναι υπήκοοι χώρας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα πρέπει να γνωρίζουν επίσης ότι το Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων δεν έχει αρμοδιότητα για χορήγηση “VISA” ή άδειας παραμονής. Άδεια παραμονής χορηγείται από τις αρμόδιες υπηρεσίες των Περιφερειών της χώρας μας (Γραφεία Αλλοδαπών και Μετανάστευσης) μόνο σε αυτούς που θα γίνουν δεκτοί στην Τριτοβάθμια Εκπ/ση της χώρας μας και με την προϋπόθεση ότι δε συντρέχουν λόγοι που αποκλείουν τη χορήγηση της άδειας αυτής.

Διευκρινίζεται ότι με βάση την ελληνική νομοθεσία Ν. 3386/2005 (ΦΕΚ Α'212) δε θα χορηγείται στο εξής άδεια παραμονής σε αλλοδαπό στην περίπτωση αλλαγής σχολής ή τμήματος για δεύτερη φορά.

Αλλαγή σχολής ή τμήματος επιτρέπεται μέχρι και το αμέσως επόμενο έτος από αυτό της πρώτης εισαγωγής τους σε σχολή ή τμήμα σχολής για υποψήφιους υπηκόους χωρών εκτός Ε.Ε.

Ν. 2910/2001, Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια. Κτήση της Ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις.

Αρ. 10

Είσοδος για λόγους σπουδών

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ' - ΕΙΣΟΔΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΓΙΑ ΛΟΓΟΥΣ ΣΠΟΥΔΩΝ

1. Η είσοδος αλλοδαπού στην Ελλάδα για σπουδές σε Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Α.Ε.Ι.), Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Τ.Ε.Ι.), "Ανώτερες Εκκλησιαστικές Σχολές και Εκκλησιαστικές Σχολικές Μονάδες" Ανωτέρα Σχολή Εκπαιδευτικών Τεχνολόγων Μηχανικών της Σχολής Εκπαιδευτικών Λειτουργών Επαγγελματικής και Τεχνικής Εκπαιδευσεως (Α.Σ.Ε.ΤΕ.Μ./Σ.Ε.Λ.Ε.Τ.Ε.), στην Ανώτερη Σχολή Τουριστικών Επαγγελμάτων του Ε.Ο.Τ., σε Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (Τ.Ε.Ε.), σε σχολείο ελληνικής γλώσσας των Πανεπιστημίων Αθηνών ή Θεσσαλονίκης ή στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας Θεσσαλονίκης επιτρέπεται, εφόσον προηγουμένως λάβει θεώρηση εισόδου για το λόγο αυτόν. Στις σπουδές περιλαμβάνονται πτυχιακές και μεταπτυχιακές, καθώς και απόκτηση ειδικότητας στην περίπτωση ιατρικών σπουδών.
2. Με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, που εκδίδεται κατ' έτος, καθορίζεται ο αριθμός των θέσεων ανά σχολή, τμήμα ή εκπαιδευτήριο, που θα καταλαμβάνουν οι αλλοδαποί φοιτητές ή σπουδαστές.
3. Για τη χορήγηση στον αλλοδαπό θεώρησης εισόδου για σπουδές πρέπει να συντρέχουν οι ακόλουθες προϋποθέσεις:
 - α. Να έχει γίνει δεκτός σε ένα από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα που αναφέρονται στην παράγραφο 1.
 - β. Να μπορεί να εξασφαλίσει τα έξοδα των σπουδών και της διαβίωσής του στην Ελλάδα.
4. Ο αλλοδαπός που επιθυμεί να έλθει για σπουδές στην Ελλάδα οφείλει να προσκομίσει στο ελληνικό προξενείο του τόπου κατοικίας του:
 - α. διαβατήριο ή άλλο ταξιδιωτικό έγγραφο,
 - β. βεβαίωση του οικείου ελληνικού εκπαιδευτικού ιδρύματος ότι τον αποδέχεται να εγγραφεί σε αυτό,

- γ. δήλωση ότι έχει εξασφαλίσει τα απαραίτητα οικονομικά μέσα για την αντιμετώπιση των δαπανών σπουδών και διαβίωσής του στην Ελλάδα,
- δ. πιστοποιητικό ποινικού μητρώου των αλλοδαπών αρχών.

N. 3013/1-5-02 (ΦΕΚ-102 Α')

Αναβάθμιση της πολιτικής προστασίας και λοιπές διατάξεις

Άρθρο 19

1.α. Στην παράγραφο 1 του άρθρου 9 του ν.2910/2001 προστίθενται εδάφια που έχουν ως εξής:

"Με απόφαση του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας μπορεί να συστήνονται σε κάθε περιφερειακή διεύθυνση αλλοδαπών και μετανάστευσης επιπλέον μέχρι δύο τριμελείς Επιτροπές Μετανάστευσης, εφόσον τούτο επιβάλλεται για την ταχύτερη διεκπεραίωση του έργου τους. Οι επιτροπές αυτές αποτελούνται από δύο υπαλλήλους της υπηρεσίας αλλοδαπών και μετανάστευσης και έναν εκπρόσωπο της αστυνομικής αρχής. Με την ίδια απόφαση ορίζονται τα μέλη της επιτροπής, τακτικά και αναπληρωματικά, και ο γραμματέας με τον αναπληρωτή του. Με όμοια απόφαση ορίζεται ως πρόεδρος ο ένας από τους δύο υπαλλήλους της υπηρεσίας αλλοδαπών και μετανάστευσης που είναι μέλη της επιτροπής, καθώς και εισηγητής, χωρίς δικαίωμα ψήφου, από τους υπαλλήλους της διεύθυνσης αλλοδαπών και μετανάστευσης με τους αναπληρωτές τους."

*ΠΑΡΑΤ.: Βλ. ΥΑ 14939 (ΦΕΚ 1540/15.10.2004)περί συστάσεως επιτροπών μετανάστευσης του άρθρου 9 του Ν.2910/2001 όπως συμπληρώθηκε με το άρθρο 19 παρ. 1.α του Ν. 3013/2002 της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας.

β. Στο πρώτο εδάφιο της παραγράφου 1 του άρθρου 10 του ν. 2910/2001και μετό τις λέξεις "Τεχνολογικά Εκπαιδευτικό Ιδρύματα (Τ.Ε.Ι.)"προστίθενται οι λέξεις "Ανώτερες Εκκλησιαστικές Σχολές και Εκκλησιαστικές Σχολικές Μονάδες."

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
Δ/ΝΣΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ & ΔΙΕΞΑΓΩΓΗΣ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ
ΤΜΗΜΑ Α΄

Συμπληρωματικές πληροφορίες για τους αλλοδαπούς φοιτητές

Άδεια Παραμονής

Οι αλλοδαποί - αλλογενείς που δεν είναι υπήκοοι χώρας της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα πρέπει να γνωρίζουν ότι ούτε το Υπουργείο Παιδείας ούτε τα Ιδρύματα Ανώτατης Εκπαίδευσης έχουν αρμοδιότητα να χορηγούν άδεια παραμονής. Άδεια παραμονής χορηγείται από την αρμόδια Ελληνική Υπηρεσία (Αθήνα: Περιφέρεια Αττικής, Γραφείο αλλοδαπών και Μετανάστευσης, Θεσσαλονίκη: Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, Γραφείο αλλοδαπών και Μετανάστευσης και Δήμος Θεσσαλονίκης, Γραφείο Μετανάστευσης), μόνο σ' αυτούς που θα γίνουν δεκτοί στην Ανώτατη Εκπαίδευση της χώρας μας και με την προϋπόθεση ότι δεν συντρέχουν λόγοι που αποκλείουν τη χορήγηση της άδειας αυτής.

Διευκρινίζεται ότι αλλοδαπός, ο οποίος έχει λάβει θεώρηση εισόδου (VISA) ή άδεια παραμονής για σπουδές στην Ελλάδα, μπορεί να αλλάξει εκπαιδευτικό ίδρυμα καθώς και κατεύθυνση σπουδών μόνο μία φορά, σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία και υπό την προϋπόθεση ότι δεν θα υπάρξει υπέρβαση του χρόνου παραμονής που προβλεπόταν για τις αρχικές σπουδές (παρ. 2, αρ. 34, Ν.3274/2004).

Δίδακτρα

1. Σύμφωνα την παράγραφο 3 και 4 του άρθρ. 10 του Ν.2910 (ΦΕΚ 91/2-5-2001) & την παράγραφο η του αρθρ. 1, και του αρθρ. 2 & 28 του Ν. 3386/2005 η είσοδος αλλοδαπού στην Ελλάδα για σπουδές σε Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα επιτρέπεται εφόσον πρώτα λάβει θεώρηση εισόδου για το λόγο αυτόν. Στις σπουδές περιλαμβάνονται πτυχιακές και μεταπτυχιακές, καθώς και απόκτηση ειδικότητας στην περίπτωση ιατρικών σπουδών. Για τη χορήγηση θεώρησης εισόδου για σπουδές πρέπει ο αλλοδαπός, εκτός του να έχει γίνει δεκτός σε ένα από τα ελληνικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, να μπορεί να εξασφαλίσει τα έξοδα των σπουδών και της διαβίωσής του στην Ελλάδα το οποίο βεβαιώνεται από σχετική δήλωση που

προσκομίζει στο ελληνικό προξενείο του τόπου κατοικίας του προκειμένου να ζητήσει θεώρηση εισόδου για σπουδές.

Σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση Φ.141.6/Β/3191 (ΦΕΚ 168/20-3-81) οι αλλοδαποί, μη Έλληνες το γένος, οι οποίοι παρακολουθούν πλήρη κύκλο προπτυχιακών ή μεταπτυχιακών σπουδών στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, είτε ως κανονικοί φοιτητές είτε ως ακροατές, υποχρεούνται στην καταβολή τελών εγγραφής και φοίτησης, των οποίων το ύψος καθορίζεται από το ακαδημαϊκό έτος 1993-94, ως ακολούθως:

- Ποσό 493,03 € για του φοιτητές των Ιατρικών, Οδοντιατρικών, Κτηνιατρικών και Πολυτεχνικών Σχολών οποίοι, παρακολουθούν πλήρη κύκλο προπτυχιακών ή μεταπτυχιακών σπουδών κατά διδακτικό έτος
- Ποσό 369,77 € για τους φοιτητές των λοιπών Σχολών κατά διδακτικό έτος
- Ποσό 123,26 € για τους ακροατές κατά διδακτικό έτος

Η καταβολή των προαναφερθέντων ποσών γίνεται σε τέσσερις (4) ισόποσες δόσεις, από τις οποίες η πρώτη μέχρι 31ης Δεκεμβρίου, η δεύτερη μέχρι 15ης Φεβρουαρίου, η Τρίτη μέχρι 31^{ης} Μαρτίου και η τέταρτη μέχρι 15^{ης} Μαΐου. Η καταβολή των ποσών γίνεται από τους ενδιαφερόμενους σε ειδικό λογαριασμό της Τράπεζας Ελλάδας (Τμήμα Κίνησης Κεφαλαίων, Ειδικός Λογαριασμός Ανώτατης Εκπαίδευσης 234176/6). Η καταβολή του ποσού θα αποδεικνύεται από γραμμάτιο είσπραξης το οποίο θα προσκομίζει ο ενδιαφερόμενος και θα καταθέτει στην οικεία Σχολή. Η Σχολή θα του χορηγεί απόδειξη κατάθεσης του γραμματίου είσπραξης. Δεν μπορεί να λάβει μέρος σε τμηματικές ή πτυχιακές εξετάσεις ο ενδιαφερόμενος όταν δεν έχει καταβάλει τα ποσά τα οποία οφείλει μέχρι την έναρξη των εξετάσεων. Η ενδεχόμενη συμμετοχή του σε εξετάσεις πριν από την εξόφληση των μέχρι τότε υποχρεώσεών του δεν δημιουργεί δικαίωμα στον ενδιαφερόμενο σε περίπτωση επιτυχίας του στις εξετάσεις αυτές έστω και αν τα ποσά καταβληθούν εκ των υστέρων.

2. Εξαιρούνται της καταβολής τελών εγγραφής και φοίτησης για την παρακολούθηση πλήρους κύκλου προπτυχιακών ή μεταπτυχιακών σπουδών στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, είτε ως κανονικοί φοιτητές είτε ως ακροατές:

- οι αλλοδαποί αλλογενείς υπότροφοι της Ελληνικής Κυβερνήσεως βάση βεβαίωσης από τον οικείο φορέα, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση Φ.141.6/B/3191 (ΦΕΚ 168/20-3-81)
- οι αλλοδαποί αλλογενείς που προέρχονται από χώρες στις οποίες αντίστοιχα και οι Έλληνες δεν πληρώνουν δίδακτρα, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση Φ.141.6/B3/6417 (ΦΕΚ 524/5-9-83)
- οι αλλοδαποί αλλογενείς υπότροφοι της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδας, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση Φ.141.6/B3/466 (ΦΕΚ 71/13-2-84)
- οι αλλοδαποί αλλογενείς: α) σύζυγοι Ελλήνων, β) πολιτικοί πρόσφυγες στην Ελλάδα, γ) όσοι αποδεδειγμένα με βεβαιώσεις διεθνών οργανισμών διώκονται από το πολιτικό καθεστώς της χώρας τους, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση Φ.141.6/B3/4340 (ΦΕΚ 714/5-10-84)
- οι Παλαιστίνιοι εφόσον προσκομίσουν βεβαίωση της καταγωγής τους από την PLO ή από ελληνική προξενική αρχή που εδρεύει στη χώρα διαμονής τους, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση Φ.141.6/B3/1015 (ΦΕΚ 175/85)
- οι αλλοδαποί αλλογενείς φοιτητές που δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους και διακρίνονται για την επιμέλεια και το ήθος τους μετά από πρόταση του οικείου ΑΕΙ, σύμφωνα με το Ν.741/77 (ΦΕΚ 314/14-10-77) ή όταν συντρέχουν σοβαροί λόγοι αδυναμίας καταβολής των τελών αυτών, σύμφωνα με το Ν. 1268/82
- οι υπάλληλοι και τα τέκνα των υπαλλήλων των Πρεσβευτικών Αρχών των ξένων χωρών στην Ελλάδα, που φοιτούν σε ΑΕΙ της Ελλάδας με την προϋπόθεση, ότι η ρύθμιση αυτή θα έχει αμοιβαίο χαρακτήρα, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση Φ.141.6/B3/1763 (ΦΕΚ 314/88)
- οι αλλοδαποί που έχουν υπηκοότητα κράτους-μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση Φ.141.6/B3/6399 (ΦΕΚ 808/14.9.95).

Στην περίπτωση που οι Έλληνες μεταπτυχιακοί φοιτητές καταβάλλουν δίδακτρα κατά τις διατάξεις της παρ. 7 του άρθρου 12 του Ν.2083/92 (ΦΕΚ 159) θα καταβάλλουν τα αντίστοιχα δίδακτρα και οι παραπάνω αλλοδαποί, σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση Φ.141.6/B3/6399 (ΦΕΚ 808/14.9.95).

3. Το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο χορηγεί κάθε χρόνο υποτροφίες σε αλλοδαπούς-αλλογενείς προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές του για σπουδές ή έρευνα στα διάφορα Τμήματα των Σχολών του. Ο αριθμός των νέων κάθε έτος υποτροφιών καθώς και το ύψος του χρηματικού ποσού μηνιαίας χορηγίας καθορίζονται από τη Σύγκλητο του προηγούμενου έτους, ύστερα από εισήγηση της Επιτροπής Σπουδών. Το ποσό της μηνιαίας χορηγίας για τους υποτρόφους μεταπτυχιακών σπουδών είναι τριάντα τοις εκατό (30%) περίπου μεγαλύτερο από το ποσό της μηνιαίας χορηγίας των προπτυχιακών υποτρόφων.

Οι υποτροφίες για προπτυχιακές σπουδές χορηγούνται α) σε πρωτοετείς φοιτητές, από μία (1) έως τρεις (3) κατά Σχολή για ένα οικονομικό έτος και μπορούν να ανανεώνονται για τόσα έτη όσα προβλέπει η Πανεπιστημιακή νομοθεσία ως ελάχιστο όριο ετών φοίτησης σε κάθε Τμήμα, β) σε φοιτητές ενδιαμέσων ετών φοίτησης, από μία (1) έως τρεις (3) κατά Σχολή για ένα οικονομικό έτος και μπορούν να ανανεώνονται σύμφωνα με όσα προβλέπονται για τους πρωτοετείς φοιτητές.

Οι υποτροφίες για μεταπτυχιακές σπουδές χορηγούνται από μία (1) έως τρεις (3) κατά Σχολή για μεταπτυχιακές σπουδές σε οποιαδήποτε από τα Τμήματα του ΑΠΘ και διακρίνονται σε α) διετούς διάρκειας για απόκτηση τίτλου μεταπτυχιακών σπουδών σύμφωνα με το πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών που ισχύει σε κάθε Τμήμα, β) τριετούς διάρκειας για την εκπόνηση διδακτορικής διατριβής. Οι υποτροφίες για μεταπτυχιακές σπουδές χορηγούνται για ένα (1) έτος κατ' αρχήν και μπορούν ν' ανανεώνονται έως τρία (3) συνολικά έτη.

Αιτήσεις για χορήγηση υποτροφιών υποβάλλονται στο Τμήμα Σπουδών μέσα στις προθεσμίες που ορίζονται κάθε χρόνο με την προκήρυξη των υποτροφιών και αναγράφονται στο ειδικό έντυπο το οποίο χορηγείται από το Τμήμα Σπουδών.